

colar, reforçant les atribucions de les corporacions locals i provincials. Del temps de la Gloriosa, cal assenyalar pel seu esperit descentralitzador, el Decret del 10 d'Octubre de 1868, que suprimia el Consell d'Instrucció Pública, organisme de trista memòria en aquells moments. (33) A més de la supressió de l'esmentat Consell i en aquesta mateixa línia recordarem fonamentalment tot allò que afectava al funcionament intern de la universitat: El rector deixava de pertanyer a la casta burocràtica per a integrar-se al Claustre universitari, organisme que adquiria unes certes prerrogatives, com a corporació independent, les universitats provincials adquirien novament el dret d'atorjar el títol de Doctor, reservat a la universitat Central des del 1845, els alumnes podien estudiar fora de la universitat amb caràcter d'alumne lliure, però per adquirir el títol s'havien d'examinar davant de catedràtics oficials. etc.

Malgrat la filosofia d'aquell temps, la descentralització resultava difícil, <sup>car</sup> ~~doncs~~ el vell sistema estava fermament arrelat entre la classe dirigent; més d'una vegada hom intentà fer marxa enrera. En temps d'Amedeu I, per un R.D. del 13 de juliol de 1871 es creava una "Junta Consultiva de Instrucción Pública", organisme menys burocràtic que el Consell però, que en el substracte, volia anar a parar si fa o no fa allà mateix; aquesta Junta Consultiva durà poc temps, <sup>perquè</sup> ~~doncs~~ fou suprimida per un R.D. del 18 de juliol de 1872, finalment, però, el general Serrano, el 12 de juny de 1874, -ja a la vetlla de la Restauració- restablí el vell Consell d'Instrucció Pública.

Tot i que a primera vista pugui semblar estrany serà la 1<sup>a</sup> República, en temps de Pi i Margall, qui marcarà un camí que menava al restabliment del centralisme educatiu. Eduard Chao, ministre de Foment, publicava el 2 i 3 de juny de 1873, uns textos que origi-

naren moltes protestes, per les quals Chao es va veure obligat a dimetir l'onze de juny. Aquests textos, però, esdevindrien projecte de llei el 18 d'agost del mateix any. Segons els organismes governamentals el projecte de Constitució Federal de la República que s'estava preparant, necessitava contrabalançar-se amb una política de protecció econòmica a la Universitat Central; aquesta aversió al federalisme era pura imaginació ja que la citada Constitució Federal, tot i assignar atribucions a les Federacions, en matèria educativa no passava, de moment, del terreny teòric. (34)

Respecte a aquesta qüestió, el preambul de l'esmentat Decret es mostrava ben explícit. ". . . Con la Federación, Madrid perderá mucho de su importancia. Hay, pues, que devolvérsela ayudando a que se desarrolle allí la instrucción pública. . ." (35) Chao justificava la centralització partint de la base de la racionalització, és a dir, pel cantó tradicional; si no es poden mantenir varies universitats d'una manera decorosa, més val tenir-ne una de completa i eficient. El projecte del 18 d'agost no s'arribà mai aprovar, però ja es posaven les bases per al restabliment del sistema centralista; hom aprovà, però, una preferència financiera per a la Universitat Central.

El projecte Chao originà una forta reacció a Catalunya, especialment a Barcelona, la Diputació feia sentir la seva veu. Com diu Josep Termes:

" Tot i el desgavell polític, la Diputació havia tingut temps de protestar contra el projecte del ministre de Foment del 2 de juny de 1873 que autoritzava només la universitat de Madrid a impartir alguns ensenyaments, demanant la derogació o en tot cas "se declarará luego que la universidad de Barcelona con su total organi-

zación queda independiente del gobierno central y ha de ser en lo sucesivo dirigida y administrada por esta Diputación con el carácter de servicio provincial". (36)

Probablement com a reacció al radicalisme dels anys anteriors a la revolució de setembre, els governants d'aquest període no portaren la doctrina liberal a les darreres conseqüències; els catedràtics universitaris foren obligats a jurar fidelitat al sistema, en aquest cas la Constitució de 1869.

La vida universitària..- Malgrat les dificultats de l'època, es produïren en el món universitari una sèrie de novetats fonamentalment de signe qualitatiu, que podriem resumir en els següents punts:

Neutralitat política i religiosa de la Universitat, d'acord amb l'esperit del temps; la supressió de la Facultat de Teologia quadrava perfectament amb la nova concepció educativa.

Llibertat metodològica i programàtica, hom trencava, per una banda, amb l'actitud opressiva del Consell d'Instrucció Pública que fins aleshores havia fixat un text i un programa determinat, amb unes orientacions molt clares i, per l'altra, amb la rutina, atorgant una major llibertat del catedràtic, fet més perceptible a l'ensenyança universitària.

Llibertat d'assistència a classe, els alumnes podien estudiar en centres no oficials, fet que conduí a la fundació de diversos establiments privats. A nivell de realitzacions pràctiques, l'experiència, segons sembla, no fou massa reeixida; no hem d'oblidar, però, que el nou rodatge resultava difícil després de tants anys de manca de llibertat.

Tendència a una certa autonomia universitària; en aquest sentit cal assenyalar el paper assignat als Consells Universitaris que també els mancà temps per a desenrotllar-se.

Reforma del sistema d'oposicions, de moment ningú qüestionava el sistema, en principi es tractava més d'una qüestió de fons que no pas de forma; hom demanava als opositors a càtedra que donessin alguna idea sobre la ciència que aspiraven professar, sobre les fonts del seu estudi i sobre la seva metodologia.

Finalment, s'observa, en aquell temps, un cert interès per a vincular la Universitat a la vida social; recordem, en aquest sentit, els esforços de Fernando de Castro envers la formació humana i intel·lectual de la dona, materialitzats en les conferències dominicals organitzades per la Universitat Central. Aquests intents, preludi d'un ampli moviment a favor de la cultura de la dona i la cultura popular que es perpetua entre les dues repúbliques, resultaven excessivament elitistes i quelcom paternalistes.

La república de 1873 accentuà els principis esmentats, atenuant alguns dels seus inconvenients. Hom feu un assaig de rectorat electiu i permeté l'acumulació de càtedres; en general, s'elaboraren molts projectes, però, la veritat es que poques realitzacions es portaren a terme. Recordem, l'intent de restauració de l'Escola Normal de Filosofia, amb la idea d'aplicar-la, no solament a la formació científica del professorat mitjà universitari, sinó a tots els graus de l'ensenyament; amb aquest projecte els governants espanyols s'anticipaven a la resta d'Europa pel que fa a aquesta qüestió.

Durant el període 1868-74 es visqué una vida universitària intensa, especialment a Madrid i Barcelona i el cos professoral s'obrí a nous horitzons. Des del primer moment, els catedràtics destituïts foren reintegrats al seu treball. A Barcelona, fou nomenat Hector Bergnes de las Casas, hel·lenista i pioner de la indústria editorial catalana, i a Madrid, Fernando de Castro. Sanz del Río a qui se

li oferí el càrrec de Rector, que renuncià, fou nomenat Degà de la Facultat de Filosofia.

Els capdavanters d'aquella època no saberen comprendre la complexitat de la vida social i el paper que podia jugar la universitat en el món polític del seu temps, en el fons simplificaren els problemes i tractaren els ciutadans com si fossin els seus alumnes. Com molt bé diu Ivonne Turin:

"Sin duda, los hombres de la revolución de Septiembre tenían una cierta tendencia a considerar a la nación como una aula y a simplificar peligrosamente los problemas planteados por el establecimiento de lo que ellos llamaban la sociedad nueva. Extraña particularmente el escaso lugar reservado a los problemas económicos en una época que se fundan en Europa, los Sindicatos, la Internacional del Trabajo, etc. En tal sentido, la influencia krausista parece haber sido más bien nefasta, porque intentaba una metafísica, pero en modo alguno una filosofía política y menos aún una reflexión política sobre la vida de las sociedades." (38)

Es molt probable que aquestes paraules que <sup>palesen</sup> ~~reflexen~~ molt bé el tarannà i la ideologia escolar dels dirigents de la Revolució de Setembre, no puguin aplicar-se als catalans que intervingueren d'una manera directa a la política educativa d'aquest període. Ens manquen monografies que estudiïn amb un cert detall l'evolució escolar catalana durant aquesta època, però tenim prou dades per afirmar que les preocupacions educatives, -el cas de la Diputació de Barcelona es ben eloqüent- s'encaminaven vers l'extensió dels ensenyaments utilitaris d'acord amb les necessitats de la societat industrial. També ens manquen estudis que profunditzin sobre el pensament educatiu dels responsables de la universitat de Barcelona i que ens <sup>expliquin</sup> ~~situïn~~ la

seva relació amb els krausistes, així com les seves idees respecte l'organització de la universitat en particular i l'estructura educativa en general.

Primera època de la Restauració. El marc legal i social. - Ho hem indicat ja als dos capítols anteriors, amb la Restauració s'acabaven totes les il·lusions, després de la desil·lució, venia el cansanci. L'entrada de Cánovas al Govern i més concretament el nomenament de Manuel Orovio, marquès d'Orovio des del 1868, per a la cartera de Foment, tindria conseqüències decisives per a la política escolar, especialment pel que fa referència al grau universitari. El famós Decret del 26 de febrer de 1875 i molt especialment la Circular de la mateixa data, origen de la denominada qüestió universitària, (39) atemptava fonamentalment contra l'autonomia universitària i més especialment contra la llibertat de càtedra.

A l'esmentada Circular que acompanyava al Decret, Orovio, dirigint-se als Rectors de les universitats, manifestava:

"Es pues preciso que vigile V.S. con el mayor cuidado para que en los establecimientos que dependan de su autoridad no se enseñe nada contrario al dogma católico y a la sana moral, procurando que los profesores se atengan estrictamente a la explicación de las asignaturas que les están confiadas, sin extraviar el espíritu dócil de la juventud por sendas que conduzcan a funestos errores sociales... por ningún concepto tolere que en los establecimientos dependientes de ese rectorado se explique nada que ataque directa ni indirectamente a la monarquía constitucional ni al régimen político, casi unánimemente proclamado por el país. . . si desdichadamente V.S. tuviera noticia de que alguno no reconociera el régimen establecido o explicara contra él, proceda sin ningún género de consideración a la formación del expediente oportuno." (40)

El Decreto Orovio de 1875 seguia, de fet, una línia política iniciada ja per Calomarde, en la famosa normativa legal de 1824. (41) Els sis articles del Decret de 1875 ens tornaven a les prescripcions de la llei Moyano de 1857, s'anunciava l'aprovació d'una sèrie de textos degudament autoritzats i s'obligava als catedràtics a utilitzar-los i se'ls ordenava, per altra banda, que presentessin els programes de les seves assignatures a l'aprovació governamental. Cal no oblidar tampoc que els Claustres universitaris perdien, a conseqüència de la nova situació legal, les prerrogatives que havien adquirit durant el període 1868-74. Potser cal remarcar que del període anterior se'n perpetuarà la funció del Rector d'universitat, el qual des d'ara en endavant deixarà d'ésser, almenys en part, aquell buròcrata que per la seva condició esdevenia fàcilment un agent polític.

La circular Orovio actuà com a revulsiu; el record dels mesos anteriors a la revolució de Setembre planava damunt el cos universitari. No podem pas dir que es produís un moviment contestatari de tipus massiu, però la protesta adquirí un pes específic a la majoria d'universitats espanyoles i àdhuc s'estengué entre alguns sectors del professorat d'ensenyament mitjà.

El moviment de protesta fou iniciat per Augusto González de Linares, catedràtic d'Història Natural de la Universitat de Santiago. El dia 5 de març l'esmentat catedràtic comunicava al seu Rector que es negava a complir les disposicions del ministre. La postura de González de Linares actuà com una mena de detonant. La protesta s'estengué per tot Espanya, els contestataris foren desposseïts de llurs càrrecs o bé sancionats segon els casos, fins i tot es practicà alguna detenció. (42)

ens dona la impressió que resultaria reiteratiu insistir sobre aquests esdeveniments i les conseqüències que se'n derivaren per : la universitat espanyola, ja que aquesta qüestió específica i d'una manera determinant el problema de la llibertat de càtedra, sobretot pel que fa aquests anys, ha estat estudiat ampliament des de diversos angles (43). Tampoc cal insistir massa sobre la transcendència històrica de la "Institución Libre de Enseñanza", organisme privat que naixia, precisament, com a resposta a la intransigència governamental, amparant-se en la llibertat d'ensenyament inclosa en la Constitució de 1876. (44)

No cal aprofundir massa sobre el tema per a comprendre que els primers anys de la restauració, foren temps clàssics d'obscurantisme intel·lectual, èpoques desgraciadament massa freqüents dins la història del nostre ensenyament, especialment pel que fa al grau universitari. Com assenyalava Albareda, Cánovas havia fet votar una Constitució quasi a la mida dels liberals, però havia encarregat l'educació pública a l'extrema dreta.

L'esperit del Decret Crovio perdurà fins al 1881. Quan pujaren al poder els liberals, hom intentà la recuperació de la tradició liberal del període revolucionari, si més,<sup>no</sup> en quant a la funció del catedràtic universitari. Albareda, nomenat ministre de Foment publicava una Circular a conseqüència de la qual quedava derogat el Decret del 26 de febrer de 1865. La nova mentalitat governamental queda ben explícita en el següent paràgraf: ". . . Claramente se deduce de lo expuesto la intención de recomendar eficazmente a V.S. que favorezca la investigación científica, sin oponer obstáculos bajo ningún concepto al libre, entero y tranquilo desarrollo del estudio, sin fijar a la actividad del profesor en el ejercicio de sus elevadas funciones otros límites que los que señala



el derecho común a todos los ciudadanos." (45)

Com podem veure la preocupació d'Albareda no es limitava simplement a restablir el principi de la llibertat de càtedra, sinó en mirar de treure profits pràctics del credo liberal. Calia afavorir la investigació, massa frenada, fins aleshores, per tota classe d'impediments, entre els quals hi jugaven un paper fonamental els motius ideològics. El catedràtic sols podia ésser jutjat o limitat en les seves funcions, pel dret comú, és a dir per la seva condició de ciutadà i no per la seva professió docent; la llibertat de càtedra esdevenia una condició sine qua non per a l'exercici normal de la docència i la investigació.

D'acord amb la Circular Albareda, els professors expulsats de la universitat al 1875 foren restituits a les seves càtedres; hom establí un cert esperit de tolerància entre el govern i el cos universitari, des d'aquell instant ningú s'immisquiria en la tasca docent dels catedràtics, sense que això impliqui que el plet de la llibertat de càtedra estés totalment guanyant.

Els governs liberals posteriors seguiren el camí marcat per l'Albareda, hom intentaria una reforma de l'ensenyament superior i l'ensenyança tècnica, però no hi varen ésser a temps. Fruit d'aquesta preocupació, el 16 de gener del 1884 apareixia un Decret reorganitzant les facultats de Dret, Farmàcia i Medicina, el qual no arribà a tenir vigència pràctica, <sup>perquè</sup> ~~doncs~~, al cap de dos dies, va caure el govern liberal i el nou ministeri conservador, almenys en aquell moment, no estava per reformes de cap mena.

El 18 de gener, doncs, nou ministeri Cánovas. El polític conservador, com sempre, oferia als ultramontans la cartera de Foment, en aquest cas, el marquès de Pidal, un dels més conspicus re-

presentants de l'extrema dreta. El marquès de Pidal, tinària la virtut d'enverinar les relacions entre el govern i el món universitari, després d'uns anys de calma.

El problema més greu que es plantejà entre l'estament governamental i la universitat, sorgí a conseqüència del parlament d'obertura del curs 1884-85 de la Universitat Central, encarregat a Miquel Morayta, líder republicà que havia despuntat en el món escolar durant l'època revolucionària. El fantasma Orovio es feia novament present en la vida universitària.

A l'esmentat parlament, Morayta feia referència a la llibertat de càtedra, la qual solament podia veure's retallada per motius de prudència a judici del propi professor. Pidal, per suggeriment del President del Consell de Ministres, segons els uns, i, per pressions eclesiàstiques, segons els altres, i probablement a causa d'ambdós motius, assistí personalment a aquest acte i en contra de l'opinió Morayta i trepitjant el seu terreny manifestà que la primera prudència passava pel camí del respecte a les lleis.

Les opinions enconstrades del catedràtic i el ministre i les exageracions i deformacions propiciades per ambdós bàndols, contribuïren a crear una atmosfera densa; l'autoritat eclesiàstica hi va posar cullarada, fet que encrespà els ànims.

A conseqüència de tot això, Pidal intentà restringir novament la llibertat de càtedra, com a resposta els universitaris organitzaren el 17 de novembre les primeres manifestacions, recloses, en un principi, al recinte universitari el dia següent, però, hom provocà aldarull pels carrers de Madrid, es produïren detencions i hi varen haver, fins i tot, ferits.

L'estudi d'aquests esdeveniments no entra de ple al temari del nostre treball, fets, per altra banda, rigurosament estudiats

tant des de l'angle polític com l'eminentment universitari, però creiem val la pena recordar que a rel de tot això es produí un fet que marca una fita a la història universitària espanyola; ens referim a la decisió governamental de vulnerar l'estatut universitari medieval. La policia espanyola franquejava per primera vegada les portes de la universitat, l'episodi es repetirà al llarg de la nostra història escolar, des de finals del segle passat i al llarg de tot el segle XX, especialment durant el períodes de repressió política; tots ho saben per pròpia experiència.

Les friccions entre els governs i els universitaris, així com els problemes de l'ensenyança secundària, ens hi refirien al capítol anterior, debilitàren la posició política del govern Cánovas, el qual a causa de la seva política escolar i altres motius entrava en crisi a finals de l'any 1885. Els èxits inicials havien envalentonat el marqués Pidal, el qual no havia valorat la seva pròpia força dins del partit; les seves mesures estaven més d'una vegada en contra dels interessos del seu propi partit. Després de la caiguda de Cánovas, els liberals governaren, amb alguns petits intervals, fins a finals de segle.

Entre 1890 i 1895, es multiplicaren a nivell polític i universitari, els treballs, articles, suggerències, etc. encaminades a elaborar un futur estatut universitari, més d'acord amb les necessitats d'una societat moderna. A Madrid, Barcelona, Salamanca, Oviedo, etc. -aquesta darrera universitat es mostrà molt activa durant aquesta època- hom s'interessà repetides vegades pel problema corporatiu, docent, organitzatiu i legal de la universitat i afirmà la necessitat imperiosa d'abordar una reforma universitària amplia. Al Congrés Pedagògic de 1892, <sup>del qual me n'he fet ressó</sup> ~~al qual no ens hem referit~~

en altres capítols, s'apuntà, fins i tot, la possibilitat de la participació dels estudiants a la vida corporativa universitària. Aquesta preocupació, però, no tindria conseqüències de tipus polític, en el sentit d'interessar als estaments governamentals, fins a l'entrada del segle XX. La problemàtica universitària i la seva possible autonomia envers el Poder Central, serà particularment aguda, preocupant i en alguns moments esperançadora durant el nostre segle, però això és una qüestió que ja estudiarem a la seva hora.

La problemàtica de l'ensenyament superior a Catalunya durant la primera època de la Restauració. La Universitat de Barcelona.-

L'empenta inicial de la nova universitat de Barcelona que naixia sota el signe del liberalisme, s'aniria esllanguint a mesura que avançava el segle XIX. Les lleis centralitzadores de la dècada moderada, la llei Moyano i els Decrets que anaven apareixent a la Gasetta, sempre de cada a un major control polític, eren capaços de desencoratjar els esperits més animosos.

El problema més greu és que la pròpia universitat de Barcelona per manca de visió política havia col·laborat, en nom d'una mal entesa modernització, a la centralització de tots els estaments culturals i escolar creats a Barcelona durant el 60 anys anteriors a la restauració de la universitat. La feina feta d'aleshores s'havia de recomençar novament, ~~doncs~~ <sup>tal que</sup> el centre universitari barceloní per les seves característiques, estava totalment desvinculat de la societat catalana del darrer quart de segle passat.

Poc a poc, quasi sense adonar-se'n i amb el parèntesi del període revolucionari que havia significat una certa esperança d'autonomia, els diferents homes de ciència catalans i els intel·lectuals de totes les tendències anaven descobrint que aquella oficina docent de l'Estat espanyol no servia per a gran cosa; hom es limi-

tava a atorgar un títol oficial; aquest certificat donava dret a l'exercici d'una professió universitària, però no era cap garantia acadèmica ni professional. Ningú creia ja en la possibilitat de bastir una universitat moderna a l'estil de les grans universitats europees.

La Llengua, el Dret, la Història i totes les particularitats pròpies de Catalunya que anaven redescobrint els homes de la Renaixença, així com, també, les doctrines progressistes que entraven a la península ibèrica per Catalunya, no tenien cabuda en aquella universitat burocràtica. La universitat de Barcelona no satisfia ni tan sols els anhels de les classes benestants; al centre universitari barceloní, només hi cabien una minoria d'apòstols i de màrtirs i, una gran majoria de paràsits.

La universitat barcelonina d'aquella època s'ha de considerar, doncs, com un cos mort, almenys des del punt de vista corporatiu. Pere Coromines que devia matricular-se a la universitat per primera vegada l'any 1887, ens ofereix una visió molt pessimista, però que concorda amb la major part dels seus contemporanis.

" . . . Quan els homes de la meua edat entrem a la vida universitària, jo no ho voldria dir d'una manera massa crua, entrem a una universitat morta.

Allà realment no es fa ciència, més diré, la ciència és expulsada d'allí pels professors, que arriben a considerar antireglamentari que l'estudiant pugui concebre la ciència a la seva manera. Hi ha un expedient que en diuen llibre de text, i aquell que no aprèn l'expedient és un home perdut: no l'examinaran, i si l'examinen no l'aproveran i no li donaran el títol. Els darrers homes de ciència que resten allí són escarnits pels veixebles superficials

i bullanguers de la universitat morta. El Seminari, per la seva banda, és una fàbrica de capellans: la Universitat és una fàbrica de metges, d'advocats i farmacèutics. Allò no són pròpiament centres de cultura, ni aquella és la universitat a la qual la gent del 36 havia aspirat. Els examens que s'hi fan són de la mateixa naturalesa que els dels vistes de Duanes o els dels oficials d'Hisenda o de Correus. Les facultats que, com ara les de Ciències i Filosofia i Lletres, no donen títols professionals, no tenen més alumnes que els destinats a proveir de catedràtics els Instituts provincials de segona ensenyança" (46)

Probablement la batzegada del període revolucionari, el consegüent desengany i les mesures repressives dictades als primers temps de la Restauració ajudaren a configurar aquest cos mort, amb poques possibilitats de revifalla, almenys des de dins de la universitat, però cal consignar que el món intel·lectual presenta notables diferències en relació a la resta d'Espanya durant aquesta època.

Caldrà investigar més a fons, l'impacte que causà a Barcelona la protesta dels catedràtics liberals espanyols encapçalada per González Linares, però ja un fet simptomàtic. Barcelona, a l'avantguarda espanyola dels moviments progressistes, els universitaris no s'enganxaven al carro de la protesta; no sé s'hi us haureu adonat de la poca o nul·la presència catalana en aquest afer. (47) Una de dues, o els intel·lectuals catalans liberals estaven fora de la universitat, o és que Catalunya cercava solucions diferents.

Sembla com si la universitat, seguint el corrent renaixentista, es replegues sobre si mateixa, les interrelacions universitàries que es donaven a l'època anterior a la Gloriosa eren molt menys freqüents. Els Mata, Letamendi, Maranges, Figuerola,

Montells i Nadal que surten de Barcelona per anar a Madrid o altres universitats espanyoles formen part d'una altra època. La societat catalana de la Restauració cerca solucions pròpies i de moment descarta a la universitat.

Per altra banda, la universitat barcelonina com totes les altres universitats espanyoles era i continua essent un centre eminentment classista, on no hi tenien cabuda les classes populars que amb prou feines podien anar a l'escola primària. "... la Universitat de Barcelona s'ha nodrit de fills de cases bones, de fills de subalterns de famílies benestants que, tenint poca participació a l'herència patrimonial, havien d'adquirir un títol per a guanyar-se decorosament la vida. Unes aules grises i uns professors rutinaris que anaven repetint textos antidiluvians, absències repetides de professors i alumnes, vagues per a anticipar vacances i un lliurament de certificats i diplomes a cada fi de curs que, en la majoria de casos, eren garantia de nul·litat i incompetència. Monroses excepcions, tan escasses com els ous de dos rovellis, confirmaven la regla. La projecció de la Universitat de Barcelona damunt la superfície social de Catalunya l'advertirà tothom que estudiï la vida intel·lectual del nostre poble, particularment en la passada centúria. Fàbrica de títols, elaboració d'incapacitats totals. Poca cosa més representa la universitat de Barcelona." (48)

Malgrat l'uniformisme, el control polític i ideològic exercit directament o indirectament pel Ministeri de Foment i l'exigüitat pressupuestària, condicions que frenaven tots els intents per a dotar a Barcelona d'una universitat en consonància amb la vida social econòmica i intel·lectual, passaren per la universitat de Barcelona una sèrie de personalitats, les quals tingueren una influència de-

cisiva en el moviment intel·lectual renovador de Catalunya, si més no a títol individual, especialment en el camp del Dret i la Medicina.

D'entre els Rectors d'aquest període recordarem Estanislau Reynals i Rabassa (1875-1876), president dels Jocs Florals al 1871 i President de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació; i Manuel Duran i Bas (1896-99), el gran jurista defensor i compilador del Dret Català; d'entre els catedràtics a part dels esmentats i Joaquim Rubió i Ors que hi professà fins al 1899, cal recordar el seu fill Rubió i Aluch que al 1884 ocupà la vacant de Milà i Fontanals i els metges Bartomeu Robert, el premi Nobel Ramón i Cajal, Pi i Sunyer, el cirurgià Miquel Angel Fargas, etc.

L'Escola d'Arquitectura. - L'únic centre d'ensenyança superior que va estar lligat al moviment renovador català fou, sens dubte, l'Escola d'Arquitectura, la qual com ja explicavam al capítol anterior tingué caràcter oficial, amb la facultat d'atorgar el títol d'arquitecte, a partir del 1875.

Conse entrar en masses detalls direm que aquesta Escola, dirigida per en Claudi Lorenzale primerament i per l'Elies Rogent des del moment de la seva oficialitat, fou, com diu l'Oriol Bohigas "... una primera estructura pedagògica per a tota la posterior expansió del Modernisme" (50). Rogent sabé rodejar-se dels arquitectes joves que anaven al corrent dels moviments d'avantguarda i feu un primer assaig de <sup>treball</sup> ~~treball~~ en grup, cosa totalment impensable a la universitat per exemple, val a dir molt més mediatitzada per l'Administració Central que no pas l'Escola d'Arquitectura de recent creació. Juntament amb l'Elies Rogent que dimití al 1889, a conseqüència d'una crisi interna de l'Escola, un any després de



l'Exposició Universal on el grup de l'Escola d'Arquitectura hi prengué part activa,--pensem que no gent era l'arquitecte Director dels treballs arquitectònics de l'Exposició-- cal esmentar molt particularment Lluís Domènech i Montaner, que començà les seves classes primer com a professor interí al 1876, essent nomenat catedràtic numerari al 1899 i Director de l'Escola l'any següent. Recordarém, també, Antoni Rovira i Rabassa, Serrallach i Pont, etc. (51)

Els intents de reforma universitària des de fora estant. - Durant aquesta època ~~l'època pre-revolucionària~~ i aprofitant l'impuls del període revolucionari, la vida cultural catalana, especialment el moviment intel·lectual barceloní, cercarà noves vies i s'aixoplugarà novament a les Institucions privades; algunes d'aquestes Institucions o les seves filles adquiriran caràcter públic durant el segle XX i donaran gran importància a la problemàtica educativa, però d'aquesta qüestió ~~ja ens~~ me n'ocuparém a la setena part d'aquest treball. De les Institucions creades durant el segle XIX, cal assenyalar l'Ateneu Català, fundat al 1860; l'any 1872 es fusionà amb el Casino Mercantil Barcelonès i prengué el nom d'Ateneu Barcelonès.

En relació al problema universitari i salvant les excepcions, la renovació només podia venir del cantó dels estudiants; l'alumnat universitari, tot i la seva extracció social, no era insensible, almenys una minoria, a la marxa de la societat. Els joves s'adonaven que la universitat vivia totalment d'espatlles a la renovació científica i cultural.

"La primera que es revolta és la joventut. No sabíem on anàvem. Cadascú protestava a la seva manera. Uns perquè la Universitat era poc literària, altres, perquè era poc catòlica, aquells la trobaven poc catalana; però tots protestàvem, i tots cridàvem i tots avorríem a la Universitat, perquè el sentiment general de la joventut

del seu temps era l'avoriment instintiu d'aquella universitat que representava una perversió de la intel·lectualitat de l'home". (52)

El grup polític més coherent, si més no per la seva transcendència posterior, d'entre els sorgits de l'element estudiantil, foren, probablement, els joves fundadors del "Centre Escolar Català-nista", associació fundada el 21 d'Octubre de 1886 per un nucli d'estudiants catalanistes. L'any següent es produí una escissió: la major part dels socis ingressaren a la Lliga regionalista. L'esmentat centre orquestrà campanyes a favor del Bret Català, sol·licità a l'ajuntament de Barcelona l'establiment d'una càtedra de l'esmentada ciència a la universitat. Els seus membres, molts d'ells futurs líders del nacionalisme català conservador, prengueren part activa a l'organització del Primer Congrés Universitari Català, però això ja pertany a la història del segle XX.

El moviment estudiantil fou recolzat per alguns catedràtics i personalitats de la vida ciutadana barcelonina, però a la realitat pràctica, com ja apuntàvem al paràgraf anterior, tot i ésser que es congrua a finals del segle XIX no començarà a donar fruits fins al segle següent.

L'evolució quantitativa de la universitat liberal.— El triomf polític del credo liberal, comportaria, com ja hem assenyalat, la defunció de la universitat tradicional i l'aparició de l'estudiant burgès. Una nova classe social entrava a la universitat, però tot i amb això l'augment quantitatiu de l'alumnat universitari serà molt lent i produït, en gran part, per la nova localització geogràfica de les universitats, situades a les zones urbanes; recordem que les universitats de Madrid i Barcelona neixen durant aquest període.

La poca importància quantitativa de la universitat es-

panyola durant el segle XIX, podria explicar-se pel poc pes específic de les classes burgeses, però aquest raonament no sembla vàlid; ~~doncs~~ aquesta característica no és exclusiva d'Espanya perquè, també, la trobem a tots els països europeus, fins i tot als capdavanters.

La Revolució industrial exigia mà d'obra qualificada, però de moment el nombre de quadres dirigits no augmentava excessivament. La nova classe dominant europea generalitzava l'ensenyança elemental, creava una gran quantitat de places escolars d'ensenyament mitjà, però la universitat continuava reservada a una minoria. No és estrany, per tant, com podreu comprovar als gràfics adjunts, que les diferències quantitatives entre l'ensenyament universitari francès i espanyol siguin molt inferiors al dels altres graus de l'ensenyança; aquestes diferències serien mes acusades, però, a mesura que avançaria el segle XX. (53) Cal remarcar que l'herència medieval, que frenava l'expansió de l'ensenyança superior a causa de la departamentalització social i dificultava l'endegament d'una estructura d'ensenyament tècnic i professional, era molt sensible a tot Europa, però no pas als Estats Units. La jove Federació nordamericana sense la rêmora històrica anà modelant, a partir del segle XIX, un ensenyament més d'acord amb les necessitats de la societat industrial

NOTES CAPÍTOL VIII

- 1) Les característiques de l'estudiant burgès d'aquesta època estan ben <sup>estudiades</sup> ~~reflexionades~~ a:
  - Mariano Peset-J. Luis Peset. La Universidad española. . . . opus citat. Capítol XX. El estudiante burgés. pags. 525-550.
 A mesura que avançava el segle XIX la pintura dels Peset esdevé menys real.
- 2) La derogació del pla del Duc de Rivas no afectaria al projectat canvi d'Alcalà per Madrid. La R.O. del 29 d'octubre de 1836 suprimia definitivament la vella universitat d'Alcalà, naixia la Universitat Central.
 

La universitat de Cervera, duraria uns quants anys més, però en estat quasi moribund.
- 3) Als capítols VI i VII, especialment al VI, <sup>m'ocupava dels</sup> ~~esmentava els~~ problemes de la llibertat i gratuïtat de l'ensenyament.
- 4) D'acord amb l'article 67 del pla Pidal, les universitats espanyoles quedaven reduïdes a les següents: Barcelona, Granada, Madrid, Oviedo, Salamanca, Santiago, Sevilla, València, Valladolid i Saragossa. L'article 67, decretava la supressió dels centres universitaris de Canaries, Osca i Toledo. L'article 8 del Reglament del 22 d'octubre, fixava la distribució territorial de les distintes universitats.
- 5) Respecte la cesantia dels Rectors la R.O. del 26 de setembre de 1845 deia textualment:

"Los Jefes políticos de las citadas provincias, en calidad de visitadores y comisionados regios, quedan encargados de la reorganización de sus respectivas Universidades, conforme al nuevo plan y, a este efecto, reasumirán las facultades del

Rector hasta que dicha reorganización se verifique o nombre S.II. persona para ejercer este cargo".

Cf.- Colecció legislativa, t. 35. pág. 269.

- 6) Cf. Jaime Balmes. El nuevo plan de estudios... opus citat. pag. 344.
- 7) Cf.- Jaime Balmes. El nuevo plan de estudios... opus citat. pags. 412-413-414.

Respecte a la renúncia a la càtedra, Balmes encara es quedava curt; ~~canes~~ a la realitat passaren coses més greus. Molts catedràtics no renunciaven a la càtedra, però tampoc l'exercien.

- 8) La veu de Balmes no era una veu solitària, en el seu temps les queixes contra l'excessiva centralització eren freqüents a Catalunya, tant en el camp de l'educació, com en altres terrenys. Uns anys més tard, Pi i Arimon tornava a insistir sobre el problema del doctorat i l'oposició.

"Sobran razones para probar plenamente que el derecho de conferir el grado de Doctor y celebrar las oposiciones a cátedras de Facultad, que los últimos planes de estudios han concedido privativamente a la universidad de Madrid, es perjudicial a los progresos de las ciencias, contrario al estímulo de los jóvenes aplicados á quienes les falta los medios para pasar a la corte, que no de saber, imposibilitan de ganar legítimamente una brillante oposición en sus carreras respectivas; y opuesto al sagrado principio de igualdad que en nuestra constitución debe presidir á todas las disposiciones que afectan los intereses de los ciudadanos."

Cf.- Andrés Avelino Pi y Arimón. Barcelona antigua y moderna... opus citat. Tom II, pág. 159, nota 26.

- 9) Els Peset inclouen a la pàgina 476 del volum repetidament citat

en aquest capítol un esquema de l'organització de l'administració pública on es percebeix clarament la jerarquització i departamentalització de la universitat liberal.

- 10) A l'anterior capítol insistiem sobre allò que es considerava ensenyament secundari i superior, potser caldria recordar que els aparelladors ja eren considerats, aleshores, com a titulars de grau mig.
- 11) Resulta difícil prendre posició en el problema dels llibres de text. La seva implantació, a finals del segle XVIII, resultava, en general, una mesura positiva, en canvi durant l'època que estudiem era més aviat contradictòria, progressiva en alguns casos, però més d'una vegada atemptava contra la llibertat del professor.
- 12) Sanz del Río, Julián. Torrearévalo-Soria (1814) Madrid (1869).  
 D'una família de set germans no va poder anar estudi fins als 40 anys, gràcies al seu oncle D. Fermín A. del Río qui el recollí a la mort del seu pare. Començà els seus estudis al Seminari Conciliar de Sant Felagi, de Còrdova, ciutat d'on era canonge D. Fermín, continuant després a la universitat granadina del Sacro-Monte; passà més tard a Toledo -on s'havia traslladat el seu protector- doctorant-se finalment a Granada. Al 1836, fou nomenat catedràtic de Dret Romà de la Universitat de Granada i el·legit president de lleis d'aquesta universitat. Amb un petit ajut del seu oncle es traïlladà a la Universitat Central, que s'acabava d'inaugurar, on es doctorà en jurisprudència al 1840. De 1840 a 1843, exercí d'advocat però el bufet no l'omplia. Al cap de poc d'instalar-se a Madrid, entrà en contacte amb els grups progressistes i conegué la filosofia alemanya, especialment Krause. Al 1843, fou nomenat catedràtic interí d'"Historia de la Filosofia" amb la condició d'ampliar estudis a l'estranger. Sortí d'Espanya al 1844, primer anà a París, assistí als cursos de Victor Cousin

però no li interessà massa; marxà a Brussel·les per a estudiar l'alemany i conegué Ahren qui li aconsellà la universitat de Heidelberg. En aquesta ciutat, fou deixeble de Leonhardi, Hoyer, Schikieghake, Gervinus, Schillosser, Heber, etc. i feu amistat amb l'Aniel. Una vegada a Madrid, demostrant gran honestetat i honradesa intel·lectual renuncià temporalment a la seva càtedra fins adquirir la preparació adient. De la seva vida universitària ~~ens~~ n'ocupe~~m~~ repetides vegades en aquesta tercera part.

13) Heus aquí com es desenrotllaven les classes:

"... El alumno, bisoño o veterano, encontraba un aula en forma de anfiteatro, con los asientos numerados, su puesto estaba indicado en la cédula de su matrícula. El local debía ser claro, ventilado y espacioso, lo que no siempre se cumplía; al frente una pizarra facilitaba la tarea del profesor. Ante, cuando era posible, entraba por puerta distinta y subía a la cátedra, que debía estar algo elevada para que el profesor pueda descubrir a todos sus discípulos y ser oído con claridad. El catedrático disertaba en castellano durante hora y media sobre el correspondiente tema de su asignatura y el alumnos escuchaba en silencio, paciente. No podía hablar ni levantarse sin permiso del maestro y sólo al final se le permitía exponer sus dudas. El profesor, diariamente, pasaba lista y, con frecuencia, preguntaba a sus alumnos sobre las materias explicadas...."

CF.- Mariano Peset. J. Luis Peset. La universidad española . . . opus citat, pág 535.

14) Aquest treball s'inclou a:

- Sanz del Río. Textos escogidos. Estudio preliminar por Eloy Ferrón. Barcelona, 1968. pags. 173-225.

- 15) Heus aquí l'article 170:

"Ningún profesor podrá ser separado sino en virtud de sentencia judicial que le inhabilite para ejercer su cargo, o de expediente gubernativo, formado con audiencia del interesado y consulta del Real Consejo de Instrucción pública, en el cual se declare que no cumple con los deberes de su cargo, que infunde en sus discípulos doctrinas perniciosas o que es indigno por su conducta moral de pertenecer al profesorado."

- 16) Aquesta qüestió es estudiada ampliament en molts dels treballs que s'inserten a la bibliografia.
- 17) Cf.- F. Alonso y Rubio. Discurso pronunciado en la solemne inauguración del año académico de 1867 a 1868 en la Universidad Central Madrid, 1867. págs. 37-38.
- 18) Fragment del Parlament pronunciat per l'Albert Pujol, vice-rector de la Universitat, a l'acte d'inauguració de la nova universitat, el dia 16 de febrer de 1822, diada de Santa Eulàlia.
- 19) És completament normal el fet que sigui, precisament, la Jurisprudència la primera disciplina universitària que s'establí a Barcelona. La nova classe ascendent tenia necessitat de conèixer, amb amplitud, la ciència jurídica per a optar al poder polític. Cal remarcar, també, que no era solament la capital catalana que exigia el trasllat de la universitat catalana a Barcelona, a totes les zones burgeses hi havien grups que expressaven el mateix anhel, així, Girona, Tarragona, Berga, Llatzó, Reus, Vic, etc. s'havien posat al costat de la ciutat comtal.
- 20) En una reunió celebrada el 16 d'octubre de 1837, els catedràtics de Barcelona i els de Cervera que es trobaven a la capital catalana, elegiren com a Rector interí el citat Albert Pujol. Cal



assenyalar que el Dr. Quintana, Rector de la universitat de Cervera, optava a la plaça de Rector de la universitat barcelonina, però a la vista de l'oposició general retirà la seva candidatura. El dia 19 d'octubre, hom comunicava la decisió a la Direcció General d'Estudis, de la qual es despren que la R.O. del 20 de Juliol de 1838 no feia altra cosa que confirmar l'elecció que havia fet el claustre de la nova universitat de Barcelona.

- 21) El nomenament de Rector definitiu i la confirmació de vice-Rector, ambdós liberals de pro, mostra l'actitud favorable del Govern envers la universitat de la capital catalana; aquesta actitud, es palesava clarament a la R.O. del 24 de setembre de 1841, segons la qual la universitat de Barcelona, quedava inclosa al Pressupost de l'Estat atorgant-li 120.000 rals de billó.
- 22) La universitat de Palma de Mallorca, suprimida pel General Espartero, era filla de l'Estudi General Lul·lià. L'Estudi medieval aconseguí privilegi reial l'any 1483, en temps de Ferran el Catòlic. Tot i que s'anaren creant durant els segles XVI i XVII noves càtedres, l'Estudi Lul·lià no obtingué licència papal fins al 1673 (Butlla de Climent X). La Universitat de Mallorca naixia, doncs, a finals del segle XVII en plena decadència cultural. Després de l'expulsió dels jesuïtes, concretament a partir del 1769, la universitat de Palma de Mallorca disposà de les rendes del Col·legi Monti-Sion, de la Companyia de Jesús, amparant-se de l'edifici del citat col·legi on es traslladà la universitat. Per un Decret de Ferran VII, totalment a la línia de la política universitària d'aquella època, la universitat fou suprimida l'any 1829 i els seus estudis passaren al Seminari -que es pocava sota la dependència de la universitat de Cervera-. Amb l'impuls de

les Juntas Locals fou restablert al 1840 i definitivament suprimida pel citat Decret de 10 d'agost de 1842.

- 23) Cf.- Diario de Barcelona, 20 d'agost de 1842, pag. 3171. Aquest text el trobareu reproduït, també, a:

Ferran Soldevila, Barcelona sense universitat . . . opus citat, pàgs 192-193.

A. Palomeque Torres. Los estudios universitarios en Cataluña bajo la reacción absolutista y el trienio liberal hasta la reforma Pidal (1824-1845). Barcelona. 1974, pàgs. 601-602.

- 24) Segons afirma Coroleu, la biblioteca universitària inaugurada el 2 de juny de 1840 i establerta a l'ex convent de Sant Joan, estava a disposició del públic tots els dilluns, dimecres i divendres de les 9 del matí, a la 1 del migdia.

Cf.- Josep Coroleu. Memorias de un menestral de Barcelona (1792-1854). Barcelona, 1946. pag. 187.

- 25) Cf.- Conferències sobre la Universitat de Barcelona organitzades per l'Associació Professional d'Estudiants de Dret i donades a l'Ateneu Barcelonès. - Pere Corominas. La lluita per la Universitat. Barcelona, 1935. pag. 121.

- 26) D'entre els alumnes que passaren per la càtedra de Xavier Llorens despuntaren a més de D. Francisco Giner, Menéndez y Pelayo i el Bisbe Torras. Sobre l'experiència de Giner ens diu Antonio Jimenez Landi. ". . . Llorens era positivista y un verdadero maestro expositor de Johan Gottfried Herder. Sentía por la enseñanza tanta vocación que solía exclamar.

"Y hay quien se queja de que por la cátedra el Estado le paga poco cuando yo habría dado toda mi fortuna por desempeñarla."

El magisterio de Llorens debió influir mucho en Fran-

cisco Giner que llegó a ser uno de los discípulos predilectos del maestro.

Llorens era un gran educador y cupo inbuirle su espíritu de disciplina y un sentido noble y puro de la vida. Jossio decía a este respecto, que Giner habló de Llorens con emoción hasta su última hora, pero que no tomó su contenido doctrinal o lo abandonaría muy pronto.

Cf.- Antonio Jimenez-Landi. La Institución Libre de Enseñanza. . . opus citat, pag. 114.

- 27) Cf.- Jaume Vicens Vives. Cataluña en el siglo XIX. Barcelona, 19 , pag. 360.
- 28) Cf. Conferències sobre la universitat de Barcelona, conferència de Pere Coromines. . . opus citat pags 121-122.
- 29) Els darrers cursos de la universitat de Cervera el nombre de matriculats en algunes càtedres era pràcticament igual al de catedràtics (vegeu pag. 201), en canvi a Barcelona se'n varen matricular des del primer moment al voltant de 800. respecte a l'evolució quantitativa de l'alumnat de la universitat de Barcelona a tot el llarg del segle XIX, podreu consultar el gràfic I, de la nota 53, d'aquest mateix capítol.
- 30) Darrerament s'han publicat diversos treballs sobre la història del moviment obrer català; sobre aquest període concret podeu consultar el treball:  
- Josép<sup>l</sup> Ollé Romeu. El moviment obrer a Catalunya. 1940-43. Textos i documents. Barcelona, 1973.
- 31) Cf.- Andreu Avelino Arimón. Barcelona antigua y moderna. . . opus citat. Tom II. pag. 173, nota 32.
- 32) Cf.- P. Montells Nadal. Historia del origen y fundación de la universidad de Granada. Granada, 1870. pag. 542. Text citat al

treball:

- Mariano Peset, José Luis Peset. La Universidad española... opus citat, pag. 761.
- 33) El Consejo d'Instrucció Pública havia estat, fins aleshores, l'organisme des d'on s'exercia el control polític i ideològic sobre el cos universitari. Recordarém, per exemple, que els catedràtics destituïts de la universitat de Madrid, uns anys abans de la Gloriosa, per a defensar la llibertat de càtedra, ho foren, precisament, a través del citat Consejo.
- 34) La Constitució Federal de 1873, traspassava a l'Estat Federal tot el referent a la política escolar, però de moment les coses no estaven prou clares per atorgar, abans d'hora, privilegis a la Universitat Central. A la desena part dedicada a la transcripció de Documents escolars, s'inclouen els articles de les diverses Constitucions, que fan referència a la política escolar; entre aquestes Constitucions hi trobareu, per tant, els de la Constitució Federal de 1873.
- 35) Cf.- Cf. Diario de las Cortes Constituyentes. Madrid, 1873. pag. 1181, paràgraf citat per:
  - Ivonne Durin. La educación y la escuela en España de 1874 a 1902. . . opus citat. pag. 292.
- 36) Cf.- La Independencia, 20 de juliol de 1873, paràgraf reproduït per:
  - Josep Termes. El federalisme català. 1863-1873. Recerques 2 . . . opus citat, pag. nota 113, pags 68-69.
- 37) El Govern Provisional va obligar a jurar la Constitució a tots els funcionaris que cobraven de l'Estat. Una Ordre de l'11 de gener de 1869 fixava la fórmula de jurament. Els catedràtics que no acceptaren aquesta fórmula foren separats de les seves càte-

ares. Una Ordre del 23 de març d'aquest mateix any que aparegué a la Gasetta el 5 d'abril, declarava a l'article 1<sup>er</sup>.

"Quedan separados de sus cargos los profesores de todos los grados de la enseñanza oficial que se hayan negado a prestar juramento a la Constitución. Esta separación se entienda desde 1<sup>o</sup> de abril próximo.

Aquest text l'hem recollit de:

- Antonio Jimenez Landi. La Institución Libre de Enseñanza. . . opus citat, pag. 354.

Si us interessa conèixer amb més detall aquest afer podeu consultar el Capítol XX del citat treball - Represalías y protestas. pags. 352-366.

- 38) Cf.- Ivonne Turin. La educación y la escuela en España. . . opus citat, pag. 13
- 39) Sobre el Decret Orovio del 26 de febrer de 1875 podeu veure el capítol VII, pag. 3, nota, 27 d'aquest treball.
- 40) Cf.- Circular del Decret del 26 de febrer de 1875.
- 41) Al Capítol IV, pag. 194, nota 46 d'aquest treball, s'estudien les característiques i l'abast del Pla Calomarde pel que fa referència a l'ensenyança superior.
- 42) L'actitud adoptada pel catedràtic de la universitat de <sup>Mont. Icaro</sup> ~~Sanctiago~~ de Compostela, fou recolzada per Castelar, ex president de la República i professor d'Història d'Espanya a la universitat de Madrid; el 19 de març; per Francisco Giner, professor de Filosofia del Dret de la Universitat Central; el 25 de març; per Nicolás Salmerón, ex president de la República i professor de Metafísica de la universitat madrilenya; el 31 de març; per Gumersindo de Azcárate, professor de Legislació Comparada de la citada uni-

versitat el 3 d'abril. Seguiren Tomás Andrés, professor d'Història Natural de l'Institut de segona ensenyança de Segovia; Eugenio Montero Ríos, catedràtic d'Institucions de Dret Canònic de la Universitat Central; Manuel Varela de la Iglesia, professor de l'Institut de la Corunya; Laureà Figuerola, professor de Dret Comparat de la Universitat Central; Legismundo Moret, catedràtic d'Hisenda de la mateixa Universitat; Hermenegildo Giner, professor de l'Institut d'Osuna i molts d'altres pertanyents a altres Universitats i Instituts que protestaren contra la decisió i actitud autoritària del Govern. Sobre aquest afer trobarem informació a:

- Antonio Jimenez Landi. La Institución Libre de enseñanza. . . opus citat pags. 432-486 i 647-702.
- Alberto Jimenez. Historia de la universidad española. Tercera parte. Ocaso y restauración. Madrid 1971. pags 354-374.

- 43) A la Bibliografia trobareu diversos treballs que fan referència a la universitat espanyola d'aquell temps, molts d'ells citats repetidament en aquest treball.
- 44) Al Capítol VII, pag 360-63, nota 29, se citen els articles de la Constitució de 1876 que estan relacionats amb la problemàtica educativa.

En relació a l'Institució de Lliure Ensenyament no hi insistim massa en aquest moment, ja que pel que fa a les qüestions de tipus general hi ha molta bibliografia i respecte als seus contactes amb el moviment escolar i universitari català hi incidim varies vegades al llarg del nostre estudi.

- 45) Cf.- Circular Albareda, 3 de març de 1881.
- 46) Cf.- Conferències sobre la universitat de Barcelona, Pere Coromines. . . opus citat, pag. 123-124.

- 47) Ni un sol catedràtic de la universitat de Barcelona dimití o fou desposseït de la càtedra; per altra banda, si consulteu la llista de socis i cooperadors de la "Institución Libre de Enseñanza", sorgida arran d'aquest afer hi trobareu molts pocs catalans que no siguin residents a Madrid.
- 48) Cf.- Conferències sobre la universitat de Barcelona . Manuel Serra i Moret. Popularització de la cultura universitària. . . opus citat. 161-162.
- 49) Entre 1876 i 1896 fou Rector el madrileny Julián Casaña, catedràtic de la Facultat de Farmàcia. Fingué una intervenció decisiva en l'acabament de l'edifici de la universitat i en l'aprovació del projecte de la nova Facultat de Medicina.
- 50) Cf.- Nadala Carulla 1973. Barcelona, 1973. Oriol Bohigas. Lluís Domènech i Montaner, arquitecte modernista. pag. 28.
- 51) Si us interessa conèixer l'evolució històrica de l'Escola d'Arquitectura de Barcelona podeu consultar:
- Juan Bassegoda Nonell. Los maestros de obras de Barcelona. Barcelona, 1972.
- 52) Cf.- Conferències sobre la universitat de Barcelona, Pere Coromines. . . opus citat. pag. 124.

53) Gràfic I.

Evolució quantitativa del nombre d'alumnes de les universitats de Madrid, Barcelona i el conjunt espanyol entre 1857 i 18

|           | <u>1857-58</u> | <u>1867-68</u> | <u>18</u> |
|-----------|----------------|----------------|-----------|
| Madrid    | 2.876          | 5.707          |           |
| Barcelona | 1.399          | 1.707          |           |
| Espanya   | 7.528          | 12.023         |           |

Font:

- Anuarios Estadísticos de España.

Les dades del període anterior a la promulgació de la llei Moyano no són, ja ho indicava al capítol VIII, comparatives amb la resta, ja que durant aquests anys no quedava prou clara la divisió entre ensenyament mitjà i superior. Adjunto a continuació un gràfic de l'evolució quantitativa de l'alumnat de la universitat barcelonina, en uns anys força representatius de l'esmentat període, per a que us podeu fer, més o menys, càrrec de la importància de les facultats universitàries i la dels centres d'ensenyança mitja.

### Gràfic II

Evolució qunatitativa del nombre d'alumnes matriculats a la Universitat de Barcelona, en el període comprès entre els anys 1848 i 1851.

| <u>Facultats i<br/>establiments</u>                                                   | <u>Cursos acadèmics</u> |                |                |
|---------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------|----------------|----------------|
|                                                                                       | <u>1848-49</u>          | <u>1849-50</u> | <u>1850-51</u> |
| Filosofia                                                                             | 274                     | 130            | 265            |
| Farmàcia                                                                              | 168                     | 193            | 140            |
| Medicina i Cirurgia                                                                   | 416                     | 361            | 325            |
| Jurisprudència                                                                        | 307                     | 373            | 354            |
| Institut segona<br>ensenyança                                                         | 375                     | 417            | 404            |
| Instituts de segona en-<br>senyança agregats i in-<br>corporats a la Univer-<br>sitat | 538                     | 590            | 724            |
| Col.legis agregats a<br>la Universitat                                                | 591                     | 449            | 447            |
| Escola de Nàutica                                                                     | -                       | -              | 120            |
| TOTAL                                                                                 | 2669                    | 2.513          | 2.779          |



Font:

- Andrés Avelino Pi y Arimón. Barcelona antigua y moderna . . .  
opus citat, pag. 171

CAPÍTOL IX.L'ENSENYAMENT PRIVAT. ELS TEMES DE REFORMA PEDAGÒGICA. (1833-1900)

Els precedents de la reforma liberal. - Ja insinuàvem al Capítol III<sup>er</sup> que la divisió cronològica de la II<sup>a</sup> Part d'aquest Treball, resultava quelcom confusionària en alguns aspectes, per exemple, el període 1814-1833 l'hauríem pogut englobar en aquesta tercera part. Aquesta confusió es fa molt perceptible en el cas de l'ensenyança privada, ja que aquest grau es començava a desenrotllar al marge de l'estructura tradicional durant els anys immediatament posteriors a la guerra de la independència.

Es evident que després del 1814, s'observen canvis profunds que es materialitzen en uns certs canvis d'actituds de la societat catalana enfront de la problemàtica educativa, però no hem d'oblidar que aquestes noves formes no prendrien cos definitiu fins al triomf polític de la revolució liberal.

Als capítols III<sup>er</sup> i V es deixava entreveure aquest canvi, manifestat a través del desenvolupament quantitatiu de les escoles privades elementals, l'extensió de l'ensenyança tècnica -recorrem l'obra de la Junta de Comerç de Barcelona-, etc.; aquesta preocupació envers l'educació era molt més perceptible a les zones urbanes, especialment a la ciutat de Barcelona.

L'ensenyança privada, almenys a Catalunya, s'esten a conseqüència del desenrotllament social i econòmic de la nova classe mercantil. L'expansió de l'escola privada s'explica per la pervivència d'una estructura educativa que no responia, ni respondrà en cap moment al llarg del segle XIX, a les necessitats culturals i professionals de les classes mitges.

Jom apuntàvem al capítol III<sup>er</sup>, la nova preocupació educa-

tiva era particularment important en el món de l'ensenyança elemental. L'escola de primeres lletres començava a presentar unes característiques diferents en relació al període de la il·lustració i les èpoques anteriors; hom començava a concebre l'ensenyança en funció de les necessitats socials i econòmiques. Respecte a aquesta qüestió val la pena fer un incís. Tot i que és evident que les classes mitges manifesten al llarg del segle XIX una preocupació envers l'extensió de la segona ensenyança, de moment aquesta qüestió solament es plantejarà a nivell teòric, entre les élites il·lustrades i en cap instant tindrà massa abast quantitatiu, fet gens estrany, perquè ~~començ~~ no podem d'oblidar que la classe mitja era numèricament poc important i en algunes regions espanyoles pràcticament inexistent.

La reforma liberal. Als anteriors capítols, estudiàvem l'evolució legal, els problemes d'equipament i diversos aspectes qualitatius i quantitius de l'ensenyança pública als diversos graus de l'ensenyament. Constatàvem, aleshores, que amb l'excepció de l'ensenyament universitari, sota la dependència de l'Estat, l'escola oficial representava quantitativament i qualitativament molt menys que a França, per exemple; aquesta característica era més acusada a les zones urbanes, fet que contrastava amb el paper creixent de la iniciativa privada, especialment a nivell secundari.

La revolució liberal materialitzada al món legal a la Constitució de 1837, basada essencialment en la Constitució de Cadis, donava el cop de gràcia a l'arcaica estructura de l'Antic Règim. El moviment revolucionari, suprimia les ordres religioses, amb molt poques excepcions; al món escolar només restava l'ordre escolàpic i encara amb moltes limitacions per a exercir la docència. Per altra banda, amb el desenvolupament de la propietat privada, l'ensenyan-

ga privada -no religiosa- adquiriria un sentit totalment diferent, en relació als temps de les Escoles de Gramàtica i la Germania de Sant Cassià.

A partir del 1845, l'Església començaria a recuperar part del terreny perdut, amb el qual se'ns començaven a dibuixar dues branques d'ensenyament privat que s'han perpetuat fins als nostres dies. Així, doncs, estudiarem el sector privat separatament: per un cantó, les escoles dependents directament de l'Església i, per l'altre, les escoles privades independents -almenys en teoria- de l'Església i l'Estat.

L'Escola privada religiosa. Els condicionants polítics.- Al Capítol VI ens feiem ressó de les conseqüències de la Revolució Liberal, dels esdeveniments posteriors i la seva incidència en relació al paper de l'Església en el món de l'ensenyament.

La política dels diversos grups respecte l'esmentat paper de l'Església, és una constant que es perpetua a través dels anys, des de la Constitució de 1812 fins avui, sense masses canvis a nivell conceptual. Ja una influència o interinfluència entre canvi polític i importància dels organismes de l'Església al món escolar. Govern reaccionari serà pràcticament sinònim d'ensenyament públic i privat sota la dependència de l'Església; Govern moderat volerà dir el mateix però amb major influència de l'Estat a la iniciativa pública i major control públic sobre el sector privat; govern progressista significarà un fre a l'expansió de les escoles de l'Església; finalment, govern revolucionari lligarà amb clausura o limitació al màxim de les ordes religioses d'ensenyança i organismes afins.

D'acord amb aquest esquema que peca evidentment d'exces-

sivament simplista i tenint en compte les disposicions legals del període 1833-1898 que resulten determinants en aquesta qüestió, l'Església es trobà amb quatre situacions concretes i ben diferenciades.

Des de la mort de Ferran VII fins al principi de la dècada moderada, època en la qual l'Església perdé les prerrogatives que tenia des de temps immemorial, exercint, per tant, molt poca influència directa sobre la política escolar.

Des del triomf dels partits moderats fins al 1868, anys en els quals l'Església va recuperant, pam a pam, part del terreny perdut, nova conjuntura que es manifestava essencialment a nivell d'influència ideològica sobre els sectors públic i privat de l'ensenyament, més que no pas per la importància quantitativa de les institucions escolars dependents de l'Església.

Durant el període revolucionari, l'Església se situà novament a les coordenades de l'època anterior a la dècada moderada, notem, però, canvis importants; l'oposició a l'Església tenia un sentit menys iconoclasta que durant els primers anys del període liberal, però més profund, <sup>car</sup> ~~doncs~~ s'observen discrepàncies no solament contra la institució sinó contra la doctrina oficial de l'Església del seu temps.

Finalment, en el transcurs de la primera època de la Restauració, l'Església s'adaptava definitivament al règim liberal però a base d'un compromís molt avantatjós per a l'Església. Sense arribar a les cotes de control moral i material sobre tot el món escolar, l'Església tornava a jugar un paper de primer ordre en el camp de la política educativa, tant a nivell quantitatiu, com qualitatiu.

els primers anys de la Revolució liberal. - El moviment revolucionari

portava als progressistes al poder, Joan Alvarez Mendizabal ministre d'Hisenda signava el famós decret que posava en marxa la desamortització dels bens eclesiàstics. Un R.D. de l'11 d'octubre del 1835, dictava la supressió de les ordrres religioses amb la sola excepció de les consagrades a l'educació dels nens pobres, escolapis, les dedicades a l'assistència de malalts, Cases de Sant Joan de Déu, i les Cases per a la formació de missioners per a les Filipines, criteri refermat pel R.D. del 9 de Març de 1838 que posava a càrrec de l'Estat el manteniment del culte i la clerecia, pensant que l'Església havia perdut els seus bens. La Constitució de 1837, molt més moderada que els Decrets dels primers anys del període liberal, autoritzava l'existència d'algunes Cases de Religioses, però no com a Comunitats sinó com a Institucions de l'Estat. (1)

Davant d'aquest clima no és gens estrany que els centres escolars dependents directament de l'Església, visquessin, durant aquests anys, una vida molt precària, <sup>perquè</sup> ~~que~~ ni els propis escolapis estaven massa tranquils.

" No hay que esperar, por consiguiente, en este período, el más aciago y funesto de todo el siglo XIX, otra cosa que noticias tristes. De los Padres de Igualada ya sabemos la disposición y abandono del Colegio -abandonaren el Col.legi arran de la crema de convents de 1835- La Casa de Solsona se cerró por entonces y ya no se volvió a abrir. De Balaguer la Comunidad quedó reducida a la mínima expresión, y aunque parece no haber abandonado todo el Colegio no dejó ningún dato documental por el que se rastree actividad alguna desde 1832 a 1846. El Colegio de Oliana se abandonó de manera definitiva. Abandonado, aunque no definitivamente, quedó el Colegio de Puigverdá, con pérdida irreparable de una porción

de su huerto. Barcelona, Sabadell y Jalella parece que continuaron abiertos. Moyá y Mataró son los que sufrieron mayores quebrantos."

(2)

Cal matitzar un xic aquestes afirmacions del Pare Bau, com a mínim, per explicar el seu abast. Noteu que els Col·legis que desaparegueren, momentàniament o definitivament, estaven situats en zones rurals conflictives on la guerra dinàstica fou més dura. Els centres de l'ordre calasancia més importants des del punt de vista quantitatiu, continuaren la seva vida més o menys normal, malgrat tot hem de convenir que la vida dels col·legis de l'Església, àdhuc els dels escolapis, resultà molt difícil durant aquests anys.

(3)

Fins i tot els Seminaris no sembla que funcionessin com els anys anteriors, crisi que se salvarà, també, durant la dècada moderada, especialment a partir dels anys 50.

Així, doncs, l'Església va perdre les seves atribucions però això no implica que a les escoles de tots els graus la instrucció religiosa ocupés un lloc de preferència. Els reser, ens evoquen textos jurídics que ens mostren el funcionament intern de l'escola elemental d'aquells temps.

" En la presidencia una imágen de Jesucristo. . . Comienza la clase con una oración y el maestro inicia sus lecciones. Enseña las oraciones, los mandamientos y las obras de misericordia, con pausa y cantados. La instrucción moral y religiosa se completa con una corta lección de doctrina cristiana e historia sagrada; también con lecturas semanales del nuevo testamento. Los sábados por la tarde se destinan a repaso de estas materias -y donde se conserva la costumbre- los domingos asisten a misa acompañados del

maestro. . ." (4)

Paper de l'Església a l'ensenyança entre 1843 i 1868.— La política anticlerical, especialment crua entre 1834-1837 i 1840-1843, s'anirà endolcint amb l'afiançament dels moderats, la Constitució de 1845 canviava detalls de la del 1837, però eren prou essencials per afectar profundament les relacions entre l'Església i l'Estat.  
(5)

L'anomenada dècada moderada i la llei de Moyano posaven les bases per a la secularització de l'ensenyança, però tot i amb això l'Església recobrava durant aquest època part de la seva influència i cercava noves formes per a fer sentir la seva veu dins de la societat civil, especialment a través de la premsa i les publicacions periòdiques. L'Estat i l'Església, concertaven noves formes de convivència explicitades al Concordat de 1851, aprovat en temps del govern d'extrema-dreta de Bravo Murillo.

L'esmentat Concordat, regulava la confessionalitat de l'escola espanyola pública i privada, com a conseqüència de la professió de fe catòlica que feia l'Estat.

" Artículo 1º. La religión católica, apostólica y romana, que con exclusión de cualquier otro culto continúa siendo la única de la nación española, se conservará siempre en los dominios de S.M. Católica, con todos los derechos y prerrogativas de que debe gozar según la ley de Dios y lo dispuesto por los sagrados cánones.

Artículo 2º. En consecuencia, la instrucción en las Universidades, colegios, seminarios y escuelas públicas y privadas de cualquier clase, será en todo conforme a la doctrina de la religión católica; y a este fin no se pondrá impedimento a los obispos



y demás diocesanos encargados por su ministerio de velar por la pureza de la doctrina de la Fe y de las costumbres y sobre la educación religiosa de la juventud en el ejercicio de su cargo aun en las escuelas públicas." (6)

Aquest nou estat de les relacions entre l'Església i l'Estat se'ns fa evident des de la coronació d'Isabel II i es perpetua fins a la Revolució de Setembre de 1868, amb l'excepció del bienni progressista. La nova orientació política del Govern, no afectava solament l'educació religiosa i el dret de l'Església a la inspecció formulat en el Concordat, refrendat pels articles 295 i 296 de la llei Moyano (7) i portat al límit a la llei de 1868 (8), sinó que també tenia alguna incidència en altres aspectes quantitius i qualitius de l'ensenyança.

L'Església per mitjà de la promesa conservadora i dels seus propis mitjans d'expressió, tornava a adquirir una influència determinant no sols a nivell governamental, sinó també en alguns sectors liberals. A nivell quantitatiu, la incidència era menor, però ni molt menys negligible. Els escolapis recuperaven alguns dels seus col·legis, els jesuïtes es reinstal·laven quasi definitivament i els seminaris Conciliars adquirien nou vigor.

L'ordre escolapí recobrava a partir del 1844, les atribucions i prerrogatives que gaudia abans dels Decrets desamortitzadors. Els escolapis, a poc a poc, però, tornaven a adquirir la importància quantitativa dels anys anteriors a la mort de Ferran VII. L'any 1854, l'escola de Moià, convertida, a més, en noviciat el 1876, tornava a obrir les seves portes; el 1858, el col·legi d'Igualada començava una nova etapa acadèmica i aquest mateix any s'inauguraven les Cases d'Olot i Reus. Aquestarrer centre acaba-

ria no arrelant; convertit en "Instituto Libre i Laico" durant el període revolucionari, passà a mans de l'Estat al 1876. (9) Potser valdria la pena assenyalar dos esdeveniments importants: la fundació <sup>primerament.</sup> durant aquests anys de les Hares escolapies, i <sup>si pensem que</sup> ~~et~~ remarcable ~~des~~ començaven a naixer, durant aquest temps, les escoles religioses per a nenes que floriran per tot arreu després del 1875; per altra banda, l'ordre calasancia sense perdre el seu caràcter d'ordre ensenyant per a les classes populars s'anirà decantant cada dia més, vers les classes mitges. (10)

Durant aquesta època, els jesuïtes que s'havien tornat a establir en terres espanyoles després de la guerra de la independència -malgrat les successives expulsions de l'ordre durant els períodes constitucionals- tornarien a exercir una influència quasi decisiva, especialment a nivell ideològic. En aquest sentit, la Companyia de Jesús obtenia del Bisbe de Barcelona, Antoni Palau i Ferrnens, l'encàrrec de la direcció i les classes de Teologia i de Sagrada Escripura del seminari de la Rambla. El jesuïta Fermí Costa, Provincial de l'Ordre a Espanya i a la Província d'Aragó després, al dividir-se Espanya en dues províncies -Castella i Aragó- seria nomenat Rector del Seminari de la capital catalana.

El Concordat de 1851 i sobretot els Decrets de 1852, reforçats pels Decrets de 1866, situaven als Seminaris Conciliars davant d'una nova conjuntura. Per una banda, s'inquiria novament als Bisbes per a que establissin seminaris allà on no n'existissin, per una altra, els estudis de segon ensenyament cursats als Seminaris adquirien validesa oficial, ço que ens explica l'augment extraordinari del nombre d'alumnes dels seminaris espanyols, creixement experimentat entre 1858 i 1868. (11)

No tornem a insistir sobre la preponderància de l'Església sobre l'ensenyament públic i privat, durant els anys 1865 a setembre de 1868, ~~doncs~~ <sup>perquè</sup> n'hem parlat varies vegades i a més és un aspecte suficientment estudiat.

Període revolucionari.- El canvi polític tindrà incidència, com és costum, en les relacions entre l'Església i l'Estat i conseqüentment sobre el paper de l'Església en l'educació. El govern revolucionari instaurava les anomenades llibertats formals, amb la inclusió de la llibertat de cultes, fet que comportava la separació total entre l'Església i l'Estat.

Així, doncs, tot i que l'article 20 de la Constitució de 1869 fixava que:

" La nación se obliga a mantener el culto y los ministros de la religión católica."

L'article 21, de la mateixa Constitució proclamava, per primera vegada a Espanya, la llibertat de cultes.

" El ejercicio público o privado de cualquiera otro culto queda garantizado a todos los extranjeros residentes en España, sin más limitaciones que las reglas universales de la moral y del derecho.

Si algunos españoles profesaran otra religión que la católica es aplicable a los mismos todo lo dispuesto en el párrafo anterior." (12)

El projecte de Constitució Federal de 1873 -que no s'arribà a aprovar- era molt més explícit sobre aquest punt:

Art. 34. El ejercicio de todos los cultos es libre en España.

Art. 35. Queda separada la Iglesia del Estado.

Art. 36. Queda prohibido a la Nación o Estado Federal, a los Estados regionales y a los municipios, subvencionar directamente ningún culto." (13)

La professió laica de l'Estat i la llibertat d'ensenyament proclamada per diversos textos legals d'aquesta època, col·locava a l'Església en una posició netament defensiva. Les Institucions eclesials devien cercar noves vies, preferentment per mitjà dels seglars, per a incidir sobre la societat civil.

Els catòlics militants, religiosos o civils, passats els primers temps de persecució, aprofitant la llibertat d'ensenyament començaren a crear les seves pròpies Institucions escolars. A Madrid, per exemple, es fundaren diverses Societats catòliques amb fins educatius, d'entre les quals destaquen els "Estudios Católicos", creats el 1870 on s'impartien ensenyances de tots els graus, àdhuc l'universitari, i s'organitzaren cursos gratuïts per a les classes populars, per a contrarestar l'acció dels Ateneus Obrers; col·laboraren en aquesta empresa, els coneguts integristes Orty y Lara i Cándido Nocedal, per a citar els més representatius.

La bibliografia sobre l'evolució de l'ensenyament a Catalunya durant el segle XIX és més aviat pobre, les obres sobre el paper jugat per l'Església toquen aspectes particulars i pequen de parcialitat per ambdós bàndols, resulta difícil, doncs, fer-se una composició de lloc. És molt possible que sorgissin per Catalunya associacions del tipus dels "Estudios Políticos" però la veritat no n'hem sabut trobar esment.

Respecte a la nova estratègia de l'Església, cal no oblidar l'obra dels tortosins Enric d'Ossó i Manuel Domingo Sol, apòstols de la catequès i la formació moral i religiosa dels infants,

tant dels nois com les noies; aquest apostolat s'iniciava, precisament, durant aquesta època, encara que el seu desenrotllament va tenir lloc en la primera època de la restauració.

Entre aquesta època i els anteriors períodes constitucionals hi havien diferències fonamentals a nivell ideològic. Com ja afirmava a la introducció d'aquest capítol, apareixien doctrines a més d'anticlericals, agnòstiques i fins i tot ratllant l'ateisme, a part d'això el catolicisme liberal condemnat al Concili Vaticà I<sup>er</sup> (1869-1870) guanyava adeptes. Com a contrapartida, al moviment laicista es generaria un poderós nucli integrista català profundament interessat pel món de l'educació. No hi han prous estudis per a assegurar-ho però ens atrevirem afirmar que els citats Ossó i Sol, el sabadellenc Bardà i Salvany i altres figures cabdals d'aquest moviment reactiu començaren a elaborar el seu programa, durant el període 1868-1874.

Valentí i Fiol té raó quan afirma que "en un punto tan sensible y socialmente decisivo como es la educación, el papel de la Iglesia y de la enseñanza religiosa podría representarse con una curva que alcanza su punto más bajo en el período de 1868 a 1875." (14), però cal puntualitzar que aquest punt no va arribar mai a zero. Malgrat les dificultats, els col·legis religiosos, especialment els escolapis, continuaren exercint la docència; els centres d'ensenyança d'aquesta ordre impartiren les classes regularment amb l'excepció del col·legi de Reus, convertit en centre laic de segona ensenyança, com apuntavem no fa gaire, a causa de que els professors del col·legi escolapi no tenien títol oficial. Respecte al nombre d'alumnes disminuï notablement, però en el cas de l'ordre calasancia no pas de forma alarmant. (15)

La primera època de la Restauració.- Com ja hem vist als darrers capítols, el cop d'Estat de Pavia i sobretot la restauració borbònica, canviaren totalment la decoració política. La Constitució de 1876, mantenia l'axioma de la llibertat d'ensenyament, proclamant a la vegada la confessionalitat de l'Estat, amb el qual el panorama escolar variava radicalment a favor de l'Església.

Sabem, també, pels capítols anteriors quin era el caràcter de l'Estat espanyol de la Restauració i quina la postura de la classe dominant enfront la problemàtica religiosa; apuntàvem, a més, els substanciosos avantatges que aconseguia l'Església, particularment i com a corporació, en tots els camps de l'educació.

Expansió quantitativa.- Aprofitant el marc legal i gràcies a l'ajut material de les classes burgeses i l'aristocràcia, aquest darrer grup poc important a Catalunya, l'Església, especialment les ordres d'ensenyança, establiren gran nombre de col·legis, ubicats, generalment, a les zones urbanes, cal suposar per motius de rendibilitat econòmica.

Durant aquesta època, continuaria l'expansió dels escolapis que fundaven col·legis a Vilanova i la Geltrú (1877), Tàrraga (1884), Morella (1883), Castellar del Vallés (1896), i tres nous col·legis a l'àrea barcelonina Calasanci (1893), Sarrià (1893), i Balma (1899). La creació de nous establiments docents incidia directament sobre la matrícula i sobre l'augment del nombre de professors. (16) El cas dels escolapis no era únic sinó, segons sembla, bastant generalitzat.

Els jesuïtes que ja havien creat algun col·legi abans de l'època revolucionària, es reinstal·laven definitivament a Barcelona al 1877, primerament en locals vells, però ben aviat cons-

truirien edificis de nova planta, el col·legi de Casp, inaugurat al 1882, i el de Sarrià, al 1892. Els germans de la Doctrina Cristiana seguirien pel mateix camí; primer obrien escola a Montcada al 1879 i després seguiran Sant Andreu al 1880 i el famós col·legi de la Bonanova de Barcelona, al 1889. La primera escola marista espanyola s'instal·laria provisionalment a Girona l'any 1887; l'any següent n'obrien una altra a Mataró, expandint-se ràpidament d'ençà d'aquest any gràcies a adquirir l'ordre de caràcter legal. A la pròpia ciutat de Mataró es feien càrrec del col·legi Valldemia fundat al 1866; s'estenien a més, per diverses poblacions catalanes, entre les quals s'hi comptaven Lleida i Barcelona.

L'expansió de les ordres d'ensenyança femenines no seria tan espectacular en quant a la construcció d'edificis escolars, en canvi pel que fa al nombre, el creixement fou molt superior al de les ordres masculines. Entre les ordres femenines que s'expandiren durant aquesta època citarem, especialment, Jesús i Maria, Loreto, Dominiques de la Presentació, Teresianes de la Divina Pastora, Mercedaries, Concepcionistes, Teresianes, etc. Al gràfic adjunt podreu veure l'abast i la gran importància numérica dels ordres i col·legis religiosos (17). L'expansió quantitativa que es produirà després de la perduda de les colònies i la promulgació de la llei Waldech-Rousseau i els problemes que es plantejaren a nivell legal i a la pràctica real, entren de ple dins la història educativa del segle XX.

Paral·lelament a l'equipament escolar creat per l'Església per a <sup>satisfer</sup> ~~satisfacer~~ les necessitats de les classes burgeses, aquesta corporació establia per mitjà de les parroquies i, en alguns casos, a través de les pròpies ordres ensenyants, escoles de misericòrdia per a infants mancats de recursos econòmics, centres que

no assoliren, en cap moment, la importància dels altres col·legis religiosos. Hom procurava quasi sempre, i havia algunes excepcions, <sup>no es ho, perquè en les classes de s'hi donava</sup> que ~~no hi hagués barreja de classes socials.~~ classes socials.

L'escola de misericòrdia responia a l'afany de contrarestar la influència de les escoles laiques que prengueren una gran volada, durant aquesta època, en algunes contrades de Catalunya. En aquest sentit, el bisbe de Barcelona Dr. Urquinaona i els d'altres diòcesis catalanes, per exemple Vic, varen esperonar els Rectors per a que establissin en llurs parroquies escoles gratuïtes; també cal remarcar l'esforç de les "Escoles de l'Ave Maria", del Pare Manjón, però la seva influència fora de Granada començarà al segle XX.

Les escoles de nova planta creades per les ordres d'ensenyança, eren, en general, molt luxoses, d'acord amb els gustos artístics de la gent de diners. De portes enfora podien fer bonic però per dins eren sòrdides i no tenien massa en compte les necessitats de l'educand; el concepte autoritarista de l'escola tradicional pesava a l'hora de projectar els nous edificis. Aquests locals oferien malgrat tot, avantatges de tot tipus si els comparem amb els Instituts i escoles de l'Estat i dels organismes públics o els centres escolars dependents de la iniciativa privada no religiosa; la majoria d'aquests, <sup>darrers,</sup> sense cap mena de garantia de tipus físic. En aquest mateix capítol, <sup>em preocupo</sup> ~~ens hem preocupat~~ dels problemes de l'ensenyament privat derivats de la locals capaçes de competir amb els luxosos col·legis de les ordres religioses.

Els problemes qualitatius.- Aquest creixement quantitatiu no anà acompanyat d'una millora qualitativa de l'ensenyament, el compromís tàcit o implícit entre l'Església i l'Estat afavoria les posicions conformistes. S'instaurà a les escoles religioses una con-



cepció utilitària i pragmàtica de l'ensenyament, totalment oposada a la puresa de mètodes i a la qualitat; cal tenir present la funció d'aquestes escoles, les quals havien d'anar d'acord amb els postulats utilitaris de la classe dirigent. La burgesia sortida d'aquests centres d'ensenyança, acabaria dominant l'administració a nivell estatal, provincial i local i sobretot les càtedres universitàries i d'Instituts de segona ensenyança; en alguns moments de repressió política, s'arribaria a l'extrem de controlar si els aspirants a càrrec oficials complien els deures religiosos de caràcter extern.

En essència, l'Església no pretenia altra cosa que dominar quantitativament i ideològicament l'ensenyança privada de segon grau i exercir un control quasi simplement moral sobre l'ensenyança pública elemental -per l'Església serà més important la catequesi que l'ensenyament formal- col·laborant estretament amb la política de l'Estat cara a mantenir al poble a ratlla en un estat semi-analfabet. (18) Respecte al grau superior, l'Església s'acontentava amb orientar moralment i ideològicament, i procurant frenar els intents d'expansió de les doctrines laicistes o que atemptessin contra el dogma oficial i l'organització jeràrquica de la societat; aquesta política venia condicionada per la dificultat, almanys en aquell moment determinat, de crear centres d'ensenyança superior dependents de l'Església. El problema i les possibilitats de la Universitat catòlica lliure, pertany a la problemàtica del segle XX.

El caràcter de l'Església espanyola de la Restauració i concretament la seva postura enfront la problemàtica educativa, queda molt ben <sup>explicada</sup> ~~revelada~~ en aquesta breu pinzellada d'Aranguren, on parla dels dos errors fonamentals que va cometre l'Església d'aquell temps.

"El primero de ellos consistió en interesarse mucho más por el aspecto político -control de la enseñanza- que por el aspecto propiamente educativo -contenido y métodos-. O, dicho con otras palabras, planteó el problema de: ¿Enseñanza, por quien? , mucho más que este otro, el verdaderamente técnico: ¿Enseñanza de qué y cómo?. La Iglesia pensaba -de acuerdo en esto con la Revolución de 1868- que la enseñanza debería ser completamente libre y, por tanto, privada, a cargo de la familia, de las Ordenes religiosas, etc. y no del Estado. Pero como por otra parte discrepaba fundamentalmente de la Constitución de 1869, por cuanto exigía que el Estado fuese católico, y proscribía cualquier enseñanza laica, neutral, no confesional o como quiera llamarse, en definitiva lo que hacía era reclamar para sí el monopolio de la enseñanza libre y, a la vez, exigir que la enseñanza del Estado (subsidiaria siempre, y justificada en España por la falta de iniciativa privada, por el desinterés social del semifeudal capitalismo español en el problema de la educación y, también en lo que se refiere a la enseñanza superior, por el bajo nivel intelectual del clero, incapaz de montar eficientes "Universidades católicas") fuese estrictamente católica. (La separación de un cierto número de profesores universitarios de sus cátedras en 1875, es buena prueba de ello." (19)'

L'Església elaborà un pensament i programa propis per a frenar el desenvolupament de l'Estat per una banda i la penetració en el món escolar de grups socials i polítics que propugnaven doctrines contra la unitat espiritual d'Espanya, programa que semblava resumir-se en sis propostes:

1ª. Derecho exclusivo de la Iglesia a la educación de los clérigos.

2ª. La Iglesia respeta absolutamente el derecho de las familias a hacer dar a sus hijos una educación por quien y cómo ellos prefieran. Los padres de familias cristianas deben velar para que esa educación sea religiosa.

3ª. Sólo la Iglesia tiene derecho a la enseñanza. Sólo ella tiene derecho a inspeccionar.

4ª. Los particulares pueden enseñar, pero la Iglesia conserva el derecho de controlar la enseñanza por razones morales y de la integridad de la fe.

5ª. La Iglesia acepta las subvenciones del Estado. Pero aún en las escuelas establecidas con el concurso del poder civil, si el Estado puede vigilar la gestión de los intereses materiales, el derecho de dirigir y vigilar la enseñanza continua perteneciendo a la Iglesia.

6ª. La Iglesia permite el establecimiento de escuelas administrativas y militares que corresponden a las funciones especiales del Estado." (20)

Tot i que l'Església com a corporació sols es preocupava pels aspectes més aviat polítics, s'observa un interès, sobretot entre alguns sectors del clero secular català, vers algunes ciències entre les quals s'hi comptaven algunes matèries lligades al món escolar. Sorgiren, durant aquests anys, una sèrie de figures de força relleu intel·lectual i científic entre el clergat i els catòlics militants. Malgrat la força de l'integrisme, apareixien grups més liberals i disposats a integrar-se al món modern. Al parlar de l'escola religiosa durant el període 1900-1936, insistirém una altra vegada sobre aquest punt i intentarem esbrinar el paper que jugaren alguns clergues dins el moviment pedagògic renovador

català que es desenrotlla abans de la II<sup>a</sup> República.

L'ensenyança privada independent de l'Església.- Als primers temps de la Revolució liberal, reduïdes les ordres religioses d'ensenyança a la mínima expressió, l'ensenyança privada que d'ençà del 1814 havia adquirit un nou sentit més d'acord amb les necessitats socials i econòmiques, restava, pràcticament com l'únic sector important de l'ensenyament elemental i mitjà.

L'abast quantitatiu i qualitatiu d'aquest sector està molt poc estudiat, però resulta evident si tenim a la ment les deficiències de l'ensenyança pública. Així, doncs, cal convenir que fins a la Restauració, i especialment durant el període 1868-1874, l'ensenyament privat amb tots els seus inconvenients jugà un paper de primer ordre, almenys a les zones urbanes i molt especialment a Barcelona.

A partir del 1875, la competència de l'Església, afavorida materialment pels nuclis burgesos que cercaven una base ideològica i moral per a justificar llurs privilegis, frenà l'expansió de l'ensenyament privat independent. Moltes escoles es van veure obligades a tancar, sobretot els centres d'ensenyança més classistes.

Malgrat tot i per diverses causes socials, polítiques i religioses i pensant amb la desídia governamental, l'escola privada deslligada de l'Església continuà comptant a Catalunya. Deixem de banda l'ensenyança domèstica important quantitativament a mitjans del segle XIX, però que estava condemnada a desaparèixer.

Les escoles per la burgesia.- Carles Carreras d'Urrutia, ja ho indicàvem al capítol VII, fou un dels principals promotors de la moderna ensenyança burgesa barcelonina. Carreras materialitzà la se-

va preocupació pedagògica al col·legi Carreras, fundat i dirigit per ell; per aquest centre d'ensenyança passaren, bé com a professors o com alumnes, figures rellevants en el món científic, intel·lectual i industrial barceloní.

El col·legi Carreras s'instal·là primerament a l'Antic Palau de l'Excm. Sr. Comte de Centelles. El nou centre escolar, d'acord amb les coordenades del seu temps, era un clàssic col·legi d'Humanitats, on s'observava una certa preocupació envers l'estudi de les ciències experimentals.

El col·legi Carreras on s'hi podien cursar estudis elementals i de segona ensenyança, adquiria caràcter legal per Reial Aprovació del 10 de setembre de 1835, incorporant-se l'any següent a la universitat de Barcelona creada aleshores. Per a satisfer la demanda, el col·legi es traslladà a les afores de Barcelona. El 29 de novembre de 1839, es col·locà la primera pedra del nou establiment educatiu ubicat a Sant Gervasi, essent inaugurat el 14 de juliol de 1846; cal puntualitzar que la delicada situació política d'aquells anys -guerra carlina, revolta obrera- retardà la terminació de les obres.

El professorat del col·legi Carreras procedia dels sectors de la burgesia liberal, molts d'aquests professors, figures valuoses del moviment renovador, donaven classes, també, a l'Institut de segona ensenyança i fins i tot a la Universitat. D'entre els íntims col·laboradors del Dr. Carreras despuntà el seu fill Frederic, doctor en ciències, professor de Física, Química i Història Natural des del 1849, catedràtic -com molts dels seus companys- de l'Institut de segona ensenyança i la universitat barcelonina. A més dels Carreras, pare i fill, recordarem d'entre altres, Joan Agell, Bergnes de las Casas, Joan Cortada, etc.

D'entre les novetats establertes pel col·legi Carreras, cal assenyalar l'establiment d'una càtedra d'Història Natural, que funcionà des de la fundació del col·legi, càtedra amb el qual el nou centre d'ensenyament s'avançava al seu temps, des finals-hores aquesta disciplina solament es cursava a nivell universitari. Cal assenyalar, també, que Carreras, al 1840, establí al seu col·legi la primera càtedra espanyola de dibuix linial.

Carreras, a més de l'obra esmentada, promogué moltes iniciatives pedagògiques de caràcter més o menys filàntropic, sempre d'acord amb els postulats morals i materials i les premisses ideològiques de les classes dirigents. Assenyalarem, la creació juntament amb altres companys de la "Sociedad Barcelonesa de Amigos de la Instrucción", com a subgrup autònom de la "Sociedad Barcelonesa de Amigos del País". L'acte pública de constitució d'aquesta societat de la qual Carles Carreras en fou primer President interí i després efectiu, va tenir lloc a la pròpia sala d'actes del Col·legi Carreras.

L'obra educativa del Dr. Carreras, malgrat conèixer-ne poques dades concretes, s'encaminà, segons sembla, vers una direcció determinada i es proposava la culturalització i desprovincianització de la burgesia autòctona. Hem de convenir que l'Escola Carreras esdevingué una institució escolar prestigiosa i col·laborà a la formació d'una burgesia liberal, però moderada.

Ignasi Ramon Miró qui havia col·laborat amb Carreras, altres pedagogs i gent interessada per la problemàtica escolar a l'establiment d'una sèrie d'institucions para-escolars durant el període anteriors a la Revolució de 1868, fundà al 1879 un col·legi al carrer de Mercaders de Barcelona, seguint les petjades d'un altre

centre escolar que havia regentat a Manresa. D'entre les institucions a que suara feia referència cal recordar la "Junta Provincial de Instrucción Pública" de la qual Miró en fou secretari; cal no oblidar tampoc la tasca d'aquest pedagog al front de les revistes "El monitor de primera enseñanza" i "Biblioteca económica del maestro de primera enseñanza".

Al col·legi Miró de la ciutat comtal s'impartien classes de pàrvuls, ensenyança primària elemental i superior, segon ensenyament i curssets de preparació per a ingressar a la Universitat. L'escola Miró, d'acord amb el pensament educatiu del seu fundador, s'ha de quasi considerar, almenys des de la nostra perspectiva, com una escola confessional, <sup>car</sup> ~~doncs~~ les diferències en relació a les escoles religioses que sorgiren uns anys més tard no eren massa acusades. Els professors havien d'ésser forçosament catòlics i els alumnes estaven obligats, com a mínim moralment, a confessar i combrer a la comunió que se celebrava cada tres mesos; aquesta preocupació religiosa arribava als mínims detalls. Val a dir, però, que Ignasi Ramon Miró mostrava una pregonia preocupació pedagògica i didàctica, inquietud gens freqüent en el si de les escoles religioses d'aquell temps i de les èpoques posteriors.

Hem escollit, com exemple, l'obra escolar dels col·legis Carreras i Miró pel fet que guadiren d'un gran predicament entre la burgesia barcelonina, no hem d'oblidar que per concepció, finalitat, ideologia, etc, responien a les coordenades de l'esmentat grup social. Per altra banda, saberen satisfer cadascuna d'aquestes escoles en el seu temps, les necessitats culturals d'aquesta burgesia. El col·legi Carreras nasqué i es desenrotllà durant l'època liberal quan els pressupostos ideològics de la classe mercan-

til catalana resultaven objectivament progressistes en molts aspectes, fet que ens explica que el col·legi Carreras fos més liberal que l'Escola Miró, tot i el catolicisme militant del primer d'aquests centres. El Col·legi Miró fou creat durant l'època de la Restauració, quan la burgesia catalana havia adoptat postures francament conservadores. Potser caldria assenyalar que Ignasi Ramon Miró fou desposseït dels seus càrrecs i postergat durant el període 1868-1874, precisament pel seu conservadurisme. Aquestes dues escoles són com deien un exemple, però resulten prou il·lustratives per a comprendre el caràcter de les escoles privades d'aquell temps.

Sense entrar en masses detalls, <sup>es pot</sup> ~~podem~~ quasi assegurar que les característiques més acusades de les escoles privades particulars, considerades com a conjunt, especialment durant la primera època de la Restauració, <sup>faig referència concreta</sup> ~~ens referim~~ als centres d'ensenyament en es podien cursar el batxillerat o el comerç, és a dir les escoles per a la classe mitja- fou el nombre exigü d'alumnes matriculats que, en alguns centres escolars, era igual o lleugerament superior al nombre de professors. Segons les dades que posem, el curs 1886-87, any completament normal escollit a l'atzar, de la vintena d'escoles privades de Barcelona ciutat, solament els col·legis Miró, Miralles i Sant Miquel sobrepassaven la xifra de 100 alumnes, comptant tots els cursos de batxillerat. (21) A fora de Barcelona el problema s'agreuja, cal no oblidar que en els períodes anteriors a la Restauració a les ciutats de poca importància i a la pròpia Barcelona era molt important l'ensenyança domèstica, especialment al segon grau de l'ensenyament.

La importància quantitativa de l'escola particular, almenys percentualment i sobretot a nivell secundari, anirà disminuint



en relació a les escoles dependents de les ordres religioses d'ensenyança, a mesura que ens apropem al segle XX.

Aquesta disminució percentual s'explica per diverses raons, d'entre les quals cal consignar: els avantatges concedits pels Governos de la Restauració als col·legis de l'Església, l'evolució vers a posicions dretanes dels sectors burgesos conjuminada amb l'expansió quantitativa de les classes mitjes, la manca de rendibilitat dels col·legis seglars que no comptaven amb prous mitjans per a competir amb les escoles religioses, etc.

Si consultem els anuaris dels diversos Instituts de segona ensenyança de Catalunya, podrem constatar els canvis continus de col·legis, els quals <sup>anaven</sup> ~~van~~ desapareixent gradualment encara que en sorgien d'altres, -aquest fenomen no és exclusiu del segle XIX <sup>car</sup> ~~des~~ com podrem comprovar al capítol XIV es perpetuarà fins al 1931- en canvi els col·legis religiosos eren molt més estables i comptaven amb un nombre de matrícula per col·legi molt més elevat, com ja <sup>indicava</sup> ~~indicava~~ al parlar de l'escola religiosa. Malgrat la inestabilitat, l'ensenyament privat no religiós omplia un buit, aixugant, en part, les deficiències de l'ensenyança oficial sense mitjans per a satisfer les exigències educatives dels grups liberals i la classe mitja baixa. § § La relativa importància quantitativa d'aquest grup d'escoles a Barcelona ciutat i als nuclis urbans de les zones industrials <sup>del Principat</sup> ~~de Catalunya~~, marca una diferència entre aquestes ciutats catalanes i les de la resta d'Espanya, on l'ensenyança privada estarà pràcticament dominada per les ordres ensenyants, d'ençà de finals del segle XIX, potser amb l'excepció de Madrid i València. A Madrid, existia un sector liberal que demanava un determinat tipus d'escola, però molt menys important quantitativament que el sector progressista de la intel·lectualitat.

tat i la menestralia catalana.

Les escoles elementals.— La problemàtica de l'ensenyança a nivell primari era totalment diferent a conseqüència de la dualitat estructural de l'ensenyament espanyol, no hem d'oblidar que aquest grau de l'ensenyança estava concebut per a escolaritzar els grups socials de baix nivell de renda. Partint d'aquesta base, entendrem per ensenyança elemental la simple escolarització primària, sense possible solució de continuïtat a nivell secundari, excluint, doncs, aquelles escoles que impartien estudis de segona ensenyança, en les quals els alumnes aprenien a llegir i escriure, les quatre regles i algunes nocions de cultura general en funció d'un possible ingrés al batxillerat.

Deixant a una banda, les escoles on es cursaven els dos primers graus de l'ensenyament, ens trobem amb diverses classes d'escola elemental, tot i que en el fons hem de creure que responien a tres tipus d'escola que presentaven, en línies generals, denominadors comuns entre elles.

Tenim primerament, l'anomenada escola de pis, quantitativament important durant aquest període, regentada per un mestre tites, moltes vegades sense títol, sense que això vulgui dir que el títol fos una garantia. (22) Aquests centres d'ensenyança no complien les mínimes condicions higièniques i pedagògiques, els alumnes amb prou feines hi aprenien a llegir i escriure; aquesta escola mercantilista, en essència, no devia ésser tampoc massa rendable i sols es mantenia a causa de l'excés de demanda i les deficiències del sector públic.

Per un altre cantó, ens trobem amb les escoles que sigui per una qüestió o una altra, intentaven fugir dels esquemes de l'escola tradicional. A grans trets, aquestes escoles es podien divi-

dir en dos tipus clarament diferenciats:

En primer lloc, aquelles escoles que oferien novetats metodològiques o didàctiques o més aviat de contingut, intentant elevar el nivell acadèmic de l'escola elemental. Tot i que físicament diferien poc de l'escola de pis acostumaven a tenir una certa cura de la netedat, mobiliari escolar, etc. sempre dins d'unes limitacions. Aquest tipus d'escola no havia d'ésser necessàriament privada, ~~sones~~<sup>perquè</sup> la preocupació per a millorar l'escola tenia un caràcter quasi sempre personal, un mestre amb ganes de fer-ho bé i d'estar al dia; ~~hem~~<sup>s'ha</sup> de creure que tenien molt poca importància numérica, però es coneixen casos aïllats, a nivell públic, els mestres de Girona dels quals ja ~~parlavem~~<sup>en parlava</sup> al capítol VI i en ~~tornerem~~<sup>tornaré</sup> a parlar més endavant, i en el camp privat alguns mestres que calladament i amb perseverància feren possible el canvi qualitatiu que es produeix a Catalunya en el món escolar a principis del segle XX.

Segonament, cal tenir en compte les escoles o grups d'escoles que intentaven oferir una nova alternativa política o ideològica, partint d'unes bases morals i religioses totalment diferents a l'escola tradicional. Aquestes escoles lligades als moviments progressistes dependents, en general, dels Ateneus Obrers o de grups laicistes militants, s'estudiaran a la vuitena part d'aquest treball on es parla de l'evolució de l'escola privada durant el segle XX; ja hem dit més d'una vegada, que el pensament educatiu i l'obra escolar dels diversos grups lligats al moviment obrer i al progressisme burgès, s'estudiaran en un bloc conjunt, incloent el període que va des de l'època immediatament anterior a la Revolució de Setembre de 1868, fins al final de la II<sup>a</sup> República.

Pes quantitatiu de l'ensenyament privat.— Als paràgrafs anteriors,

hem intentat resumir els trets més característics de l'ensenyança privada, religiosa i seglar, al llarg del període 1833-1898. La millor manera de comprendre l'abast de la iniciativa privada és, evidentment, a través de l'evolució quantitativa del sector privat i la relació percentual d'aquest sector respecte al conjunt de l'ensenyament.

Cal significar, però, que, en el cas de l'ensenyament primari, les dades oficials -úniques que posseïm- no resulten massa fiables; potser cal afegir que no es tracta d'un problema d'aleshores sinó que s'ha perpetuat fins fa ben poc. L'únic control que s'exercia sobre l'ensenyança primària del sector privat, era purament de tipus polític. Hom no exigia als alumnes de l'ensenyança elemental unes proves o examens com era corrent als altres dos graus de l'ensenyament clàssic; per altra banda, la inspecció que podia subsanar aquesta deficiència no funcionà pràcticament mai. Als capítols XII i XIV podreu veure que el cos d'inspecció fou inoperant àdhuc durant la II<sup>a</sup> República. Així doncs, hem de pensar que tant a l'escola privada com al sector públic, han estat innombrables els mestres que han passat la seva vida professional sense rebre la visita de cap inspector o de ben pocs. En alguns moments, el control polític i social ha estat realment important, però aquest fet no compta a nivell quantitatiu; hem de creure, per tant, que al llarg de la nostra història escolar moderna, han existit incomputables escoles de pis incontrolades, sense que cap estament oficial n'hagi tingut esment. No es pot valorar l'abast quantitatiu de la diferència entre les dades oficials i les dades reals, però hem de creure que les dades que posseïm ens donen uns percentatges d'ensenyament privat inferiors als reals. (23)

Aquest raonament no resulta vàlid per a l'ensenyament mig, ja que en aquest cas tant pel que fa als alumnes matriculats als centres oficials o els provinents de l'ensenyament col·legiat i lliure, les estadístiques <sup>palesen</sup> ~~reflexen~~ la realitat com hem pogut comprovar més d'una vegada. (24)

Novetats pedagògiques. - Com cal suposar les preocupacions de tipus pedagògic quedaren, pràcticament, circumscrites a l'ensenyament primari i secundari, a més la complexitat del tema i les ~~nostres~~ <sup>d'endinsar-me</sup> pròpies limitacions ~~ens~~ <sup>impedeixen</sup> ~~entrar~~ en l'estudi de les novetats metodològiques, didàctiques i sobretot de continguts que s'observen a l'ensenyament universitari i tècnic superior durant aquest període. (25)

Com indicàvem als capítols III i V de la segona part, a finals del segle XVIII i principis del XIX es produïren una sèrie d'esdeveniments remarcables, fet que indica una certa preocupació, probablement minoritària, envers la pedagogia i les tècniques educatives. La situació social i política espanyola posterior no resultarà propícia per al canvi escolar, amb el qual la tradició educativa iniciada durant la il·lustració quedarà, de moment, arxivada. Serà a partir del període revolucionari que sortirà novament a la palestra, adquirint carta de naturalesa d'ençà de la Restauració, quasi sempre impulsada pels pedagogs de la "Institución Libre de Enseñanza".

Durant l'època de la Restauració, seguint la pauta marcada durant el període 1868-1874, es produïren, a nivell de l'Estat espanyol, dos esdeveniments significatius: en primer lloc, l'organització i celebració de diversos Congressos Pedagògics i segonament la creació del "Museo Pedagógico Nacional".

Els Congressos Pedagògics.— La idea de reunir en una assemblea una representació de tots els mestres espanyols, per a celebrar un Congrés Pedagògic, arrenca de l'època revolucionària. Fernando de Castro, rector de la Universitat Central envia convocatòries per a facilitar la discussió entre els mestres, en vistes a preparar la nova forma que devia prendre l'educació, durant aquells anys. La inestabilitat política impedí que la reunió programada s'arribés a portar a terme. Al 1876, la Societat Barcelonesa d'Amics de la Instrucció, ho tornà a intentar; dos anys més tard la iniciativa partia de l'Acadèmia de Mestres de la capital espanyola. Aquesta darrera temptativa tampoc es materialitzà però conduí a la fundació d'una Associació General de Mestres espanyols; hom ha havia intentat quelcom, en aquest sentit, l'any 1872.

Finalment, al 1882, sota el patrocini del "Fomento de las Artes" de Madrid va tenir lloc, a la capital d'Espanya, el 1er Congrés Pedagògic Nacional. La convocatòria partí d'un organisme privat, però cal remarcar que la participació dels estaments públics resultà decisiva. Hi aportaren la seva col.laboració personal el ministre de Foment Sr. José Luis Albareda, el Director d'Instrucció Pública Juan Fernando Riaño i el President del Congrés General Antonio Ros de Olano, fill de pare català. El propi Alfons XII pronuncià un discurs a l'acte inaugural que va tenir lloc el dia 28 de maig.

Aquest Congrés, dirigit i orientat de forma directa o indirecta pels prohoms de la "Institución Libre de Enseñanza", demostrà en el fons dues coses: el pes extraordinari de l'educació tradicional des del punt de vista ideològic i didàctic dins del magisteri espanyol i la penetració, encara que lenta, d'alguns corrents pedagògics moderns. Malgrat els atacs que s'observen contra el mo-

dermisme, especialment contra Froebel -lligat per vincles morals a la "Institución Libre de Enseñanza", recordem que el pare dels "Kindergarten" era deixeble de Krause- s'han de consignar alguns avanços: l'acceptació de les lliçons de coses, dels museus escolars, de les excursions i especialment de l'ensenyament intuitiu sense oblidar el reconeixement de l'aptitud de la dona com a mestra de pàrvuls, etc. Cal assenyalar, també, la importància atorgada pels congressistes a l'ensenyament Normal -hom exigia una reforma profunda i urgent- i, en general, a tot allò que tenia relació amb la deplorable situació social, professional i econòmica del Magisteri, amen de la necessitat de canviar o suprimir les Juntas Locals de Primera Ensenyança.

El Congrés de Madrid, donà peu a l'organització d'altres Congressos; obtingueren rellevància els Congressos Regionals de València (1886) i Pontevedra (1887) i sobretot la reunió celebrada a Barcelona, amb caràcter extra-regional, l'any 1888, aprofitant l'avinentsa de l'Exposició Internacional.

El Congrés Pedagògic de Barcelona, fou organitzat per l'Associació de Mestres Públics de la província barcelonina. El ministre de Foment, Sr, Montero Rios, fou nomenat President Honorari i es feu representar a l'acte de clausura pel l'Inspector General Sr. Santos María Robledo. (25)

La reunió de mestres de Barcelona, com les de València i Pontevedra, s'ocuparen, en línies generals, dels mateixos temes que el Congrés de Madrid. A Barcelona, malgrat les vaguetats expressades per molts congressistes i l'acceptació majoritària de l'estatut polític, hom considerà novament la supressió o reforma de les anacròniques Juntas Locals, la reforma de les Escoles Normals, el

problema del pagament del mestres que devia passar a mans de l'Estat, (27) la creació dels Museus Pedagògics de caràcter ambulant. etc.

Resseguint les actes del Congrés, hom s'adona que la preocupació fonamental s'orientà vers el problema de la situació professional i econòmica del mestre. En relació a aquesta qüestió Antoni Gelabert mestre superior de Valls, s'expressava en els següents termes a la 1ª de les conclusions de la seva ponència. "Que los sueldos que disfruta actualmente el profesorado de primera enseñanza, son insuficientes para llenar las necesidades de una vida modesta pero decente, cual corresponde a la importancia de sus funciones." (27) Algunes de les intervencions denotaven una visió més clara del problema, intuïnt les connotacions polítiques del retard del sistema espanyol d'ensenyança en comparació als països civilitzats. En aquest sentit, Dña Matilde Fernández manifestava:

"Nueva York que cuenta dos millones de habitantes destina a la instrucción pública local 18.750.000 ptas o sea más del doble de lo consignado al presupuesto de España que es de 8.223.000 ptas para 20 millones de almas.

A esta nacionalidad poderosa por mar y tierra le basta un ejército de 20.000 soldados para defender sus instituciones.'

España, unidad fraccionaria de la península Ibérica que ni siquiera es tenida en consideración de potencia de primer orden en el concierto europeo, contando 16. millones de habitantes sostiene un ejército de 100.000 habitantes, con un Estado Mayor más numeroso y bien dotado que los de Francia y el Imperio Alemán juntos que suman 80 millones de habitantes. En cambio tiene



27.000 maestros tan mezquinamente retribuidos. . . pasan de 18.000 aquellos cuyo sueldo no llega a los 6 reales diarios." (28)

El Congreso de la ciudad comtal, aportà algunes novetats en relació als anteriors, especialment pel que fa a la temàtica. La 2ª sessió ordinària fou dedicada a l'estudi de la influència del sentiment religiós, moral i estètic a la vida dels pobles i la cinquena sessió ordinària tractà del problema de la llengua materna a l'escola, qüestió que <sup>s'estudia</sup> estudiem específicament al capítol XX (29). Les conclusions del Congrés foren molt àmplies i resulta difícil resumir-les en poques paraules. (30)

Tancà el cicle de Congressos Pedagògics d'aquest període, l'Hispano-Americà celebrat a Madrid al 1892, on s'intentaren resumir els problemes que afectaven als tres graus de l'ensenyança: primari, secundari i superior, especialment els dos darrers, als quals no se'ls havia dedicat una atenció particular. No hi insisteixo particularment, <sup>perquè</sup> ~~doncs~~ en diversos capítols d'aquest treball faig ~~fer~~ referència expressa als problemes tractats en aquest Congrés sobre la problemàtica de l'ensenyament secundari i superior.

"Museo Pedagógico Nacional". Seguint el corrents de l'època, -al 1879 s'havia creat el Museu Pedagògic de París- es creava per un R.D. del 6 de març de 1882 el Museu Pedagògic Nacional, Albareda, ministre que signava aquest Decret i uns dels homes públics espanyols que sentia més profundament la problemàtica educativa, encarregà ~~del~~ interinament la direcció d'aquest organisme a Cossio que rebé el nomenament oficial l'any 1884. Gràcies a Cossio i els seus col·laboradors, el Museu Pedagògic esdevingué des de la seva fundació i al llarg de la seva existència, un veritable centre pilot i les seves experiències influïren de manera positiva sobre l'escola es-

panyola durant una cinquantena d'anys. Com deia el propi Cossio, el Museu Pedagògic estava concebut de cara als mestres. El magisteri, segons Cossio, havia d'ésser el pilar fonamental sobre el qual recolzar qualsevol reforma educativa. L'obra del Museu s'havia d'entroncar amb la reforma de les Escoles Normals, en la qual tantes esperances hi havia dipositat el propi Cossio.

El programa del nou centre experimental queda clarament expressat en les paraules del famós educador de la Institució.

"El Museo debe, pues, ante todo, ser un centro de vida pedagógica, de reunión, de intercambios. Debe aportar a los maestros españoles 'el espectáculo de los programas realizados en las escuelas de todos los países' 'Debe sustraerlos' a un aislamiento antisocial que recuerda los primeros días de la civilización, y reunir los esfuerzos hechos individual y socialmente en favor de la educación." (31)

L'ambient pedagògic català.- Als capítols anteriors i a la primera part d'aquest capítol, especialment/al paràgraf on s'estudia la iniciativa privada particular, hem assenyalat que el clima intel·lectual català havia canviat apreciablement en relació al segle XVIII i principis del XIX. La universitat de Barcelona i els centres d'ensenyament secundari públics i privats, malgrat la burocratització del sistema d'ensenyança, mostraven un avenç considerable a tots els nivells, si els comparem amb <sup>el sistema d'ensenyança</sup> les de la Catalunya del temps de la Il·lustració. No ens ha de sorprendre, per tant, que s'observin, sobretot d'ençà del 1868, una sèrie d'iniciatives que denoten una certa preocupació envers la problemàtica pedagògica. Val a dir que aquestes iniciatives eren quantitativament molt poc importants.

Posats a escorcollar trobariem, segurament, diverses experiències de tipus modern, però en mires a la brevetat hem escollit dos casos significatius que ens expliquen, en certa manera, els assaigs posteriors i la futura reforma pedagògica catalana; aquests casos, doncs, s'han de considerar com un veritable precedent històric. En el primer, ens referim a l'Escola Industrial i Mercantil de Sabadell, fundada durant el període revolucionari, per la concreció pràctica de l'ideal de l'escola futura, i en el segon, a l'obra personal d'Antoni Balmanya, perquè ens mostra les possibilitats de l'escola d'aquell temps, malgrat les trabes burocràtiques.

L'Escola Industrial i Mercantil de Sabadell.- Valentí Almirall, figura cabdal d'aquest període, ocupà, també, un lloc preferent com a capdavanter del moviment pedagògic renovador, aspecte de la seva vida pública, a penes estudiat. Es molt probable que el Reglament de l'Escola Industrial i Mercantil de Sabadell, redactat, segons sembla, per l'Almirall no fos obra exclusiva del sabadallenc sinó que <sup>reflectís</sup> ~~reflexa~~ el pensament educatiu d'un dels tants grups polítics que sorgeixen gràcies a la llibertat d'expressió instaurada durant l'època revolucionària, tot i amb això <sup>m'inclino</sup> ~~ens-inclinem~~ a creure que el seu pes personal degué ésser decisiu.

L'Escola Industrial i Mercantil de Sabadell era de fet una continuació de l'Institut Industrial. (32) La nova Escola que es proposava la formació intel·lectual dels joves procedents de la classe obrera, va ésser inaugurada el primer diumenge de desembre de 1873 i en fou nomenat Director en Valentí Almirall. Arribada la Restauració, l'Almirall s'adonà ràpidament que les coses no marxaven i dimití el 13 de gener de 1875. La Comissió local soste-

nia que era més important el segon ensenyament que l'ensenyança tècnica i decidí suprimir l'Escola i agregar una classe de teoria de teixits a la segona ensenyança escolapia. Dos regidors ho pararen momentàniament, però el 28 de maig l'Escola sabadellenca va ésser clausurada de forma definitiva.

Per a comprendre l'abast històric d'aquesta Escola de Sabadell, hem de referirnos al seu Reglament, magnífic exponent de l'idealisme liberal del període 1868-1874.

El 1<sup>er</sup> Capítol, del citat Reglament, especificava la naturalesa de l'Escola, concebuda d'acord amb unes premisses que no tenien res a veure amb l'escola tradicional. Hom no preveïa l'atorgació de títols que donessin l'exclusiva per a l'exercici d'unes determinades professions. Contràriament a la concepció tradicional de l'escola napoleònica, l'assistència a aquest centre venia determinada per un impuls d'amor al saber, en una paraula, pel desig d'aconseguir la superioritat que pot donar la il·lustració. L'expressat caràcter de l'Escola n'excluïa els títols, exams, premis i càstigs, els quals a judici dels responsables de l'Escola resultaven contraproductius per a la bona marxa de l'ensenyança. Hom anava més enllà i es precisava que en el cas d'haver de concedir un premi especial, seria votat majoritàriament pels alumnes; hem de remarcar que l'Escola estava pensada per a xicots de 10 a 13 anys.

El 2<sup>on</sup> Capítol, feia referència a la finalitat i esperit de l'ensenyament. En relació als continguts hom manifestava unes certes preferències; en primer terme, el coneixement de la pròpia naturalesa física i moral; el segon lloc, l'ocupava el coneixement de les fonts del Dret i la legislació que regeixen els actes de la vida dels homes; (32) a continuació hom atorgava,

també, gran importància a les nocions relacionades amb el treball que serveix per a la subsistència material de l'home. En aquest mateix capítol, hom es declarava partidari d'un sistema d'instrucció basat preferentment en les classes pràctiques i experimentals. Com a exemples, citava l'ensenyament de la lectura, en el qual s'havia de tenir en compte la llengua materna, concepte totalment nou en el segle XIX, l'ensenyament de l'escriptura orientat més en sentit col·lectiu que individual, l'ensenyança del dibuix que havia de donar preferència al dibuix del natural, l'ensenyament de la legislació el qual s'havia de portar a terme a partir del comentari de les lleis, etc.

El 3<sup>er</sup> Capítol s'ocupava del règim interior de l'Escola, la qual s'havia de regir en base a un règim autònom, amb la màxima llibertat possible. L'Ajuntament havia de nomenar el personal docent, sense inmiscuir-se, però, en la vida interna de l'Escola. Els professors s'havien d'escollir d'acord amb llurs aptituds, deixant a una banda els títols acadèmics.

Els següents capítols, fins al 9<sup>è</sup>, determinaven l'organització acadèmica, els textos escolars, els possibles casos de matrícula gratuïta, pensats quasi exclusivament per als fills dels treballadors. etc.

Cal consignar com a dada significativa, el fet que segons el Reglament l'alumne podia recusar l'opinió dels professors expressada a les fulles mensuals.

Es fàcil adonar-se del significat històric d'aquesta experiència a la línia d'alguns corrents moderns d'autogestió. La millor tradició pedagògica catalana del segle XX entronca amb el liberalisme de l'Escola Industrial i Mercantil de Sabadell.

El cas d'Antoni Balmanya. (34) <sup>S'ha</sup> ~~Hom~~ de creure que l'obra pedagògica del mestre d'Espolla no constituí un fet aïllat, ni molt menys, però l'hem escollit per la seva influència sobre el magisteri gironí i sobretot pel seu exemple de mestre rural que creia en l'eficàcia de l'ensenyança pública.

Com era aquesta escola modèlica que Balmanya forjà en un petit poblet de l'Alt Empordà, que hi havia ". . . us diré de tot i força: mostres vegetals, fòssils, restes arqueològiques i prehistòriques, productes del regne animal, monetari, . . . demaneu. Es un veritable museu com n'hauria d'existir a cada poble per donar claretat a les idees, fer pràctiques i lliçons interessants. Allí es veu tot tan ben guardat i ordenat, demostrant la mà amorosa del mestre cabal que sab que tot serveix per a la seva missió civilitzadora, que acabeu per entusiasmavos i dir: aquí hi ha una autèntica vocació que per força ha de donar fruits..." (35)

Balmanya no era solament el pare d'una escola de poble sinó també el pare de tota una generació de pedagogs gironins que donaren llustre a la pedagogia catalana del segle XX. Com diu Jordi Galí. " A les comarques gironines ell fou l'arrel d'un notable moviment pedagògic. Com a seguidors directes o influïts pel seu exemple. . . podem esmentar, sense esgotar la sèrie, Joan Bosch i Cusí, primer director de les Escoles del Patronat Ribas de Rubí i després director del Grup Milà i Fontanals; els germans Joan i Pau Delclos, director el primer d'un Grup de Tarragona, i el segon, després de professar a Vic durant molts anys, director d'un dels grups de Barcelona. Llorenç Jou i Olió que passà aviat a Barcelona. . . els germans Santaló; Silvestre, mestre distingidíssim de

Girona i Miquel, professor de Normal i geògraf que ocupà càrrecs a la Generalitat de Catalunya; els germans Costal; Josep que succeí a Balmanya a Espolla i Cassià . . . ; Anna Rubiés . . . ; Isidre Macau, mestre de Verges i després de Barcelona, notable naturalista i arqueòleg com el mateix Balmanya. Dolors Batlle, neboda i filla respectivament de Josefa i Joan Batlle, mestres d'Agullana i Maçanets de Cabrenys, íntims amics de Balmanya, i ella Directora de la secció de noies del Grup, Lluís Vives. Adhuc Josep Barceló, de la Bisbal . . . Pere Blasi . . . reberen fortes influències de Balmanya." (36)

El mestre d'Espolla no era pas un cas únic, com ja he indicat, per tota la geografia catalana, més en unes contrades que en altres, sorgien a les darreres dècades del segle XIX, mestres de minyons que amb més o menys encert, lluitaven a favor de l'escolarització de les classes populars, tot i que no sempre hi reeixien. Ni les condicions socials i polítiques eren massa favorables, ni la pròpia preparació dels docents massa adient.

Influències pedagògiques. - Parlar d'influències pedagògiques en l'educació espanyola del segle XIX - l'escola catalana, tot i que apareixen alguns brots renovadors a partir del període revolucionari, no presenta una certa originalitat pròpia fins a l'entrada del segle XX - resulta difícil perquè, exceptuant alguns casos aïllats que es fan més freqüents a mesura que ens apropem al segle XX, vivia quasi totalment al marge del món pedagògic europeu.

A nivell d'escola de pàrvuls cal assenyalar la influència exercida per Montesinos, el seu manual esdevindrà, amb lleugeres variants, l'únic sistema utilitzat a les escoles maternals espanyoles al llarg de tot el segle XIX. A finals de segle i gràcies a la influència de la Institución Libre de Enseñanza a través del Butlletí i dels Congressos Pedagògics, començarà a conèixer la pedago-

ggia froebeliana, encara que en cercles molt minoritaris. Els mètodes propugnats per Froebel s'experimentaran solament en alguns centres que podriem considerar pilots; al Principat, quan tot just començaven a sorgir escoles maternals que aplicaven els postulats froebelians el terratremol montessorità, donava un nou sentit al Kinder-garten. De la influència de Froebel en quedarà sobretot, la seva concepció sobre el paper que pot jugar la dona en l'educació dels primers anys de la vida; després dels Congressos Pedagògics s'anirà generalitzant la incorporació de la dona en el camp de la docència, especialment a les escoles maternals. Només a títol, recordatori voldria assenyalar que Froebel a més d'estar vinculat a l'ideari de la Institución, <sup>era deixeble de Krause,</sup> ens ajuda a familiaritzar-nos amb una tota tradició pedagògica que vas des de Comenias a Rousseau i enllaça amb les experiències pestalozzianes - Froebel havia passat algunes temporades a Iverdun amb Pestalozzi - que s'havien portat a terme arreu d'Espanya a principis del segle XIX.

No podem negligir tampoc la influència anglesa, sobretot l'impacte d'Spencer, les obres del qual son profusament traduïdes al castellà, entre 1877 i principis del segle XX, recordem que la 1ª edició de La Educación intelectual, moral y física data del 1879. La seva obra exercirà diverses tipus d'influència, especialment pel que fa a l'educació intel·lectual i física; mentre a l'escola, oficial l'ideari spencerià jugarà un gran paper en l'educació intel·lectual, especialment per mitjà del programa, - ja ho veurem amb més deteniment a l'estudiar el segon ensenyament en el període 1900-1931 - entre els grups renovadors recordem la pròpia Institución i a Catalunya Ferrer i Guardia i Bardina, allò que interessarà més d'Spencer serà el seu concepte sobre l'educació física i el programa higienista. En altre influència d'origen anglès fou l'adopció del moviment d'Extensió Universitària que des d'Oviedo s'estengué



a diversos Districtes Universitaris, entre els quals s'hi comptaven Barcelona i València, aquest moviment que/s'inicia a finals del segle XIX pertany a la història escolar del segle XX. A nivell universitari com en el cas d'Alemanya, les influències són més de forma i de model. ~~pesades-com-exemple~~ La universitat alemanya com a formalitat i com a centre d'investigació i l'anglesa com a organització i forma de convivència són estudiades i podades d'exemple pels esperits més il·lustrats, entre els quals s'hi compten els educadors de la Institución, però a l'hora de la veritat la seva influència és nul·la sobre la Universitat espanyola, almenys al llarg del segle XIX.

La influència francesa no quedaria circumscrita solament a ~~nivell~~ oficial, -recordem la incidència de la reforma napoleònica sobre els canvis que s'operen en l'organització educativa després de la mort de Ferran VII, i una certa <sup>influència</sup> ~~incidència~~ sobre la universitat espanyola del pensament de Victor Cousin, - pensem, si més no, en l'impacte del laïcisme francès de caràcter neutralista no revolucionari, sobre el republicanisme burgès i especialment sobre alguns educadors, fet que determinava, en alguns casos, una certa postura pedagògica. Un capítol apart mereixeria l'estudi de la influència de Rousseau, especialment de l'Emili, durant el segle XIX, manquen monografies, però, per a fer afirmacions en aquest sentit. Allò que podem assegurar és que l'ideari pedagògic rousseauià ha de viure en la total clandestinitat. L'Emili, en tot moment, és presentat, pels pedagogs oficials, com una mena de personatge demoníac i Rousseau com un degenerat.

Ja deia al començament d'aquest paràgraf que l'escola espanyola es mantingué al marge de l'evolució europea, els canvis que/s'introdueixen són més de caire didàctic que no pas pedagògic. La generalització del llibre de text, àdhuc a nivell primari, cons-

titufa un avenç considerablè en relació a l'escola del segle XVIII i principis del XIX, sobretot si pensem en la poca preparació dels docents. L'abus del llibre de text, però, generarà un corrent favorable envers l'escola activa, però això com totes altres coses que s'inicien al segle XIX no es concreten i perfilen d'una manera clara fins al segle actual. En l'extensió del llibre de text arreu d'Espanya hi ~~jagaran~~ jugaran un paper transcendental dues famílies catalanes. Cronològicament cal citar la família Paluzie, pare i fill, que d'un editorial barcelonina i des de mitjans del segle XIX publicaren un nombre in comptable de textos d'ensenyament primari i mitjà i el germà Josep Dalmau Carles, l'editorial del qual tot i començar al segle XIX adquireix un major renom en el nostre segle. A la mort de Dalmau Carles, <sup>a l'any 1927</sup> l'editorial continuà amb el nom de Dalmau Carles Plà S.A., de la qual cal assenyalar els seus textos en llengua catalana durant la II<sup>a</sup> República.

NOTES CAPITOL IX

- 1) La Constitució de 1837, és un text contemporitzador entre moderat i progressista que els moderats intentaran desvirtuar entre 1838 i 1840.
- 2) Cf.- P. Calasanz Bau. Historia de las Escuelas Pías en Cataluña... opus citat, pag. 306.
- 3) Sobre aquesta qüestió i en relació als aspectes quantitativs podeu consultar el gràfic I, de la nota 16 d'aquest mateix capítol.
- 4) Cf.- Mariano Peset - J. Luis Peset. La Universidad Española. . . . opus citat, pag. 560.
- 5) Observeu el text d'aquests dos articles de les Constitucions de 1837 i 1845, en aparença molt similars.

Artículo . La nación se obliga a mantener el culto y los ministros de la religión católica que profesan los españoles. . .

Artículo . La religión de la nación española es católica, apostólica y romana. El Estado se obliga a mantener el culto y sus ministros. . .

Podeu veure que a la Constitució de 1837 l'Estat no es considera oficialment catòlic, en canvi a la Constitució de 1845 es fa una afirmació concreta en aquest sentit.

- 6) L'article 3 del Concordat atorgava als Bisbes el dret d'impendir la publicació i circulació de llibres nocius i el 30 feia referència a les Cases de Religioses i les seves possibles funcions en quan a centres d'ensenyament per a nenes.
- 7) Els articles 295 i 296 de la llei Moyano deien:

"Art. 295. Las autoridades civiles y académicas cui-

darán, bajo su más estrecha responsabilidad, de que ni en los establecimientos públicos de enseñanza, ni en los privados, se ponga impedimento alguno a los R.R. Obispos y demás Prelados diocesanos, encargados por su ministerio de velar por la pureza de la doctrina, de la Fe y de las costumbres, y sobre la educación religiosa de la juventud, en el ejercicio de su cargo.

Art. 296.- Cuando un Prelado diocesano advierta que en los libros de texto o en las explicaciones de los Profesores se emitan doctrinas perjudiciales a la buena educación religiosa de la juventud, dará cuenta al Gobierno; quien instruirá el oportuno expediente, oyendo al Real Consejo de Instrucción Pública, y consultando, si lo creyese necesario, a otros Prelados y al Consejo Real."

- 8) La llei de 1868 s'expressava en els següents termes en el seu article nº 17.

"Siendo la doctrina cristiana base de la instrucción primaria, el párroco o regente de la parroquia tendrá siempre expedita su facultad de asistir a la escuela cuando le parezca, examinar a los niños y niñas, darles lección de catecismo en la escuela o en la Iglesia, en los días y las horas compatibles que disponga y vigilar sobre la pureza de las doctrinas que el maestro difunda en sus discípulos."

- 9) Durant aquesta època les autoritats civils atorgaren permís per a l'establiment de noves Cases d'Escolapis però l'ordre no comptava amb massa personal acadèmic, fet que explica el poc augment quantitatiu del nombre d'alumnes de les escoles calasancies. Sobre aquesta qüestió podeu consultar el citat gràfic I de la nota 16 d'aquest capítol.

- 10) Aquesta nova orientació que es veurà més clara durant l'època de la Restauració és perfectament comprensible si tenim en compte les noves relacions Església-Estat i la perduda d'influència de l'Església, que cercarà per mitjà de les classes mitges una nova forma d'incidir ideològicament i moralment sobre el cos social espanyol.
- 11) Al gràfic I, nota 18, del capítol VII podreu comprovar l'augment de l'alumnat dels Seminaris Conciliars espanyols, durant el període esmentat.
- 12) Sobre la discussió al Parlament d'aquests dos articles de la Constitució de 1869 podeu veure:
- Santiago Petschen. Iglesia-Estado, Un cambio político. (Las Constituyentes de 1869. Madrid 1975.
- 13) Si us interessa conèixer el text complet d'aquest projecte podeu consultar:
- J.A. Gonz'alez Casanova. Federalisme i autonomia a Catalunya (1868-1938) Barcelona, 1974. pags. 448-464.
- 14) Cf.- Eduard Valentí Fiol. El primer modernismo catalán y sus fundamentos ideológicos. Barcelona, 1973. pag 45. El text en comptes de 1875 diu 1895; <sup>cal suposar</sup> ~~suposem~~ que es tracta d'un error tipogràfic.
- 15) Sobre aquesta qüestió consulteu el gràfic I, corresponent a la nota 16 d'aquest mateix capítol.

#### 16) GRAFIC I

Evolució quantitativa del nombre de col·legis, religiosos professors i alumnes de la província escolàpia catalana, entre 1830 i 1899.

| <u>Anys</u> | <u>Nombre col·legis</u> | <u>Religiosos Prof.</u> | <u>Alumnes</u> |
|-------------|-------------------------|-------------------------|----------------|
| 1830        | 10                      | 123                     | 4.740          |

| <u>Anys</u> | <u>Nombre col.legis</u> | <u>Religiosos Prof.</u> | <u>Alumnes</u> |
|-------------|-------------------------|-------------------------|----------------|
| 1845        | 8                       | 49                      | 3.500          |
| 1861        | 10                      | 171                     | 3.725          |
| 1871        | 9                       | 215                     | 3.222          |
| 1883        | 12                      | 240                     | 3.633          |
| 1891        | 14                      | 293                     | 4.791          |
| 1899        | 18                      | 360                     | 9.442          |

Font:

- P. Calasanz Bau. Historia de las Escuelas Pías. . . opus citat, apèndix X, pag 759.

17) GRAFIC II

Nombre de comunitats religioses totals, de cases de religiosos dedicades a l'ensenyament i nombre total de religiosos a principis de segle.

|            | <u>Total de comunitats</u> | <u>Dedicades a l'ensenyament</u> | <u>Total de religiosos</u> |
|------------|----------------------------|----------------------------------|----------------------------|
| Femenines  | 2.656                      | 910                              | 40.030                     |
| Masculines | 597                        | 294                              | 10.630                     |

Font:

-Antoni Jutglar. Ideologías y clases en la España contemporánea. Tom "2. Madrid, 1973. pag. 52.

- 18) Al capítol ~~XXXI~~ pag 1471 <sup>s'intenta</sup> ~~intentem~~ explicar el substracte econòmic d'aquest menyspreu del capitalisme espanyol envers l'educació de les classes populars.
- 19) Cf.- José Luis Aranguren. Moral y sociedad. . . opus citat, pag. 181.
- 20) Cf.- Estudios religioso, filosófico, histórico y literario.

Revista dirigida per la Companyia de Jesús, t. VII, pag. 697-99  
citada per -Ivonne Turin. La educación y la escuela. . . opus citat,  
pag. 108.

- 21) Dades extretes del "Anuario del Instituto Provincial de Segunda Enseñanza de Barcelona", Curs 1886-87.

22) GRAFIC III

Evolució del nombre de mestres en exercici al conjunt espanyol en  
el període comprés entre 1850 i 1880, amb expressió dels percentat-  
ges de cada grup.

| <u>Mestres<br/>Masculins</u> | <u>1850</u>   |          | <u>1865</u>   |          | <u>1880</u>   |          |
|------------------------------|---------------|----------|---------------|----------|---------------|----------|
|                              | <u>Nombre</u> | <u>%</u> | <u>Nombre</u> | <u>%</u> | <u>Nombre</u> | <u>%</u> |
| Normals                      | 332           | 2,41     | 231           | 1,40     | 360           | 2,0      |
| Superiors                    | 568           | 4,12     | 1.666         | 10,13    | 2.489         | 13,85    |
| Elementals                   | 6.257         | 45,47    | 7.670         | 46,66    | 7.626         | 42,43    |
| Sense títol                  | 6.601         | 47,97    | 6.871         | 41,79    | 7.496         | 41,71    |
| Total M.M.                   | 13.758        |          | 16.438        |          | 17.971        |          |
| <u>Mestres<br/>Femenins</u>  |               |          |               |          |               |          |
| Superiors                    |               |          | 709           | 8,27     | 1.917         | 19,50    |
| Elementals                   | 1.871         | 46,01    | 6.576         | 76,75    | 6.313         | 64,24    |
| Sense títol                  | 2.195         | 53,98    | 1.282         | 14,96    | 1.597         | 16,25    |
| Total M.F.                   | 4.066         |          | 8.567         |          | 9.827         |          |
| <u>Mestres<br/>TOTALS</u>    |               |          |               |          |               |          |
| Normals                      | 332           | 18,61    | 231           | 0,92     | 360           | 1,29     |
| Superiors                    | 568           | 3,18     | 2.375         | 9,49     | 4.406         | 15,85    |
| Elementals                   | 8.128         | 45,60    | 14.246        | 56,97    | 13.939        | 50,14    |
| Sense títol                  | 8.796         | 49,34    | 8.153         | 32,60    | 9.093         | 32,71    |
| Total M.                     | 17.824        |          | 25.005        |          | 27.798        |          |

Font:

-Anuario Estadístico, 1880. extret de:

- Mariano Carderera. Diccionario de Educación y métodos de enseñanza. Madrid. 1884. 3ª edición. Tom II. pág 365.

Com podeu observar els mestres elementals i els docents sense títol són els que donen uns percentatges més alts, fet que ens fa pensar en un baix nivell del magisteri en exercici.

### 23) GRAFIC IV

Evolució del nombre d'alumnes masculins i femenins de les escoles elementals privades i públiques del conjunt espanyol entre 1850 i 1880, amb expressió dels percentatges de cada grup:

|                     | <u>Nombre<sup>1850</sup></u> |       | <u>Nombre<sup>1865</sup></u> |       | <u>Nombre<sup>1880</sup></u> |       |
|---------------------|------------------------------|-------|------------------------------|-------|------------------------------|-------|
|                     |                              | %     |                              | %     |                              | %     |
| Esc.Públiques Nens  | 475.638                      | 89,73 | 763.022                      | 89,67 | 848.651                      | 84,93 |
| " Privades nens     | 54.291                       | 10,25 | 87.869                       | 10,32 | 150.522                      | 15,06 |
| Total Esc. NENS     | 528.925                      |       | 850.891                      |       | 999.083                      |       |
| Esc.Públiques Nenes | 179.674                      | 77,17 | 424.112                      | 81,84 | 594.016                      | 77,10 |
| " Privades nenes    | 53.128                       | 22,82 | 94.074                       | 18,15 | 176.337                      | 22,89 |
| Total Esc. NENES    | 232.802                      |       | 518.186                      |       | 770.353                      |       |
| Total Esc.Públiques | 654.308                      | 85,39 | 1187.134                     | 86,71 | 1442.577                     | 81,52 |
| Total Esc.Privdes.  | 107.419                      | 14,19 | 181.943                      | 13,28 | 326.859                      | 18,47 |
| TOTAL ESCOLES       | 761.727                      |       | 1369.077                     |       | 1769.436                     |       |

Font:

-Anuario Estadístico 1880, extret de:

-Mariano Carderera. Diccionario de Educación . . . . opus citat. Tom II pag 366.

Compareu aquestes dades amb les del Gràfic VI de la nota 1 del Capítol VI Del gràfic adjunt i l'anterior se'n treu la conclusió que la iniciativa privada començaria a augmentar extraordinàriament a partir dels anys 70. Observeu, a més, que l'ensenyament de les noies en aquest grau de l'ensenyança s'anava equiparant quantitativament al dels nois.



- 24) Hem pogut comprovar que les dades facilitades pels Anuaris Estadístics concorden amb les consignades a les memòries anuals dels Instituts Provincials, almenys pel que fa referència a les províncies catalanes. Hem depensar que les dades de les memòries citades són totalment fiables, <sup>car</sup> ~~doncs~~ hi figuren els noms dels alumnes.
- 25) Ja indicàvem a la Introducció, que els darrers períodes històrics estudiats en aquest treball, atorgariem major importància als primers graus, especialment l'ensenyança elemental.
- 26) El discurs de Robledo a Barcelona fou una magnífica peça oratòria. Robledo es manifestava contra alguns corrents rovinistes que corrien per Europa i afirmava que l'escola té per funció millorar la vida humana. "El maestro se ha dicho, es el vencedor de Sedán; no, señores, no; cien veces no. Rechazo, y os ruego que me ayudeis a rechazar esta triste gloria con que os quiere adornar. Ni la escuela ni el maestro pueden participar en las victorias sangrientas de una nación sobre otra. Jamás debe la Escuela preparar al hombre para la matanza, la carnicería de sus semejantes. Si hubiera de servir para eso, más valdria que no hubiera escuela." Cf. - Actas del Congreso Nacional Pedagógico iniciado por la Asociación de Maestros Públicos de la Provincia de Barcelona. 5-12-VIII-1888. Barcelona, 1889.pag. 230.
- 27) El Congrés es feia ressó de l'estat particular de les províncies catalanes. Hom manifestava que els mestres de la província de Barcelona, sobretot els de la capital, cobraven amb molta més regularitat que els de Girona i Lleida, per exemple.
- 28) Cf.- Actas del Congreso Nacional. . . . de Barcelona . . . opus citat, pag.

En aquesta mateixa intervenció la ponent afirmava que els Estats Units amb 38 milions d'habitants tenien 235.000 mestres. Aquestes dades no són significatives doncs deuen incloure els mestres d'ensenyança secundària però la diferència es tan gran que no calen comentaris.

- 29) Sobre aquesta qüestió podeu consultar el Capítol XXI que estudia "El bilinguisme educatiu".
- 30) Si us interessa conèixer amb detall les citades conclusions podeu consultar:
  - Actas del Congreso Nacional . . . de Barcelona . . . opus citat
- 31) Cf.- Manuel Bartolomé Cossío. Boletín de la Institución Libre de Enseñanza, 1884. pags. 314-315
- 31) Aquest Institut fou creat al 1863 per al foment i defensa de la indústria llanera i entrava dins la línia proteccionista de l'empresariat català. L'alumnat procedia totalment de les capes burgeses. El caràcter científic dels primers temps, conferències, classes de teoria de teixits, exposicions, museus, biblioteques etc, s'anà perdent de mica en mica convertint-se en una mena de societat recreativa. L'any 1870. L'Institut es liquidava i quedava refós amb el Círcol Sabadellés.
- 33) Aquesta importància atorgada al Dret i la legislació, és molt comprensible si tenim en compte el clima de l'època i els avantatges atorgats als ciutadans per la Constitució i les lleis de la República.
- 34) Balmanya, Antoni,-La Bisbal d'Empordà, 1847. Espolla, 1915. Exercí de mestre a Espolla des de 1868 a 1908. Esperit inquiet i preocupat per l'educació, esdevingué un renovador de la pedagogia, especialment pels seus treballs d'observació de la natura

fet; amb la col.laboració dels seus deixebles. Tot i la seva vida callada fou honorat amb la Creu d'Isabel II<sup>a</sup>, nomenat Cavaller d'Alfons XII i la seva escola declarada modèlica.

- 35) Fragment d'un article d'Escapa Amorós, publicat a "El Poble Català" a finals del 1906 i reproduït a:

- Jordi Galí, Antoni Balmanya: mestre de minyons. Serra d'Or, gener 1965, pag 68.

- 36) Jordi Galí. Antoni Balmanya . . . opus citat

De la nota de Jordi Galí, omitim tot allò que fa referència als pedagogs dels quals se'n parla repetidament a l'estudiar el segle XX.

CAPITOL XEL PENSAMENT ESCOLAR DURANT EL PRIMER PERIODE LIBERAL. (1833-1898)

La apuntàvem al capítol IV, les notables diferències que existien entre el pensament escolar dels liberals francesos i els seus homònims espanyols, especialment pel que fa referència a les pautes morals i religioses. L'evolució política espanyola i el consegüent triomf dels moderats, grup polític que configurà la reforma educativa espanyola, ajudaria a conformar un ideari educatiu de signe neoescolàstic. Allò que avui entenem per ensenyança tradicional, no havia trencat del tot amb l'Antic Règim, però naixia i <sup>es</sup> desenrotllava al llarg del segle XIX i responia, per tant, a coordenades més o menys modernes, malgrat que en aparença ens fasi pensar en possibles criteris medievals. (1)

Aquesta concepció educativa, una mena de pont entre els dos móns que confluïren a l'Espanya del segle XIX i un dels més fermes suports ideològics de les noves classes dominants, era un reflexe del compromís entre les naixents classes mercantils i les forces de l'Antic Règim. El nou pensament educatiu es perpetuarà fins al 1931, com a mínim en l'essència. Les discrepàncies, a nivell d'escola pública i privada, s'han de considerar com l'excepció que confirma la regla.

La cosa no s'acabaria aquí, després del 1939 arran del triomf a la guerra civil de les forces del bàndol nacionalista, hom intentaria donar nova sava al canemàs ideològic tradicional, sense massa èxit, però. Tot i que no entra en el marc cronològic d'aquest estudi, hem d'assenyalar que aquest pensament es mostraria totalment ineficaç per adaptar-se a la problemàtica moral i material de la societat espanyola, que per primera vegada, considerada com a

conjunt, caminava ràpidament vers la industrialització; aquesta contradicció entre societat i pensament educatiu, es farà més aguda a partir de la dècada dels 50.

Es evident que durant el segle XIX, tal com hem vist als capítols anteriors, aparegueren doctrines escolars que responien <sup>reflectien</sup> i ~~reflexaven~~ el món burgès mercantil i industrial i àdhuc idearis educatius que pressuposaven l'existència d'un incipient moviment obrer, principis que surten a la llum pública durant el període 1868-74, però hem de constatar que es tractava de concepcions minoritàries. Malgrat la seva poca importància quantitativa, cal tenir en compte aquestes doctrines perquè ens demostrin que en l'aspecte educatiu la societat espanyola, i particularment la catalana, no vivia d'espatlles al món modern.

La complexitat del tema, la manca de monografies que estudiïn aquesta època considerada globalment, les limitacions del nostre treball, entre les quals s'hi compta una inclinació vers l'ensenyament primari a partir de la Revolució Liberal, condicionen el nostre estudi del pensament escolar d'aquesta època. Així, per tant, no ens proposem altra cosa que esboçar els trets més característics de l'ideari escolar tradicional molt de cara a l'ensenyança elemental, apuntant, això sí, algunes de les característiques del pensament educatiu del liberalisme burgès, que s'estudia amb un cert detall al capítol XXXII, deixant completament de banda l'ideari escolar de signe obrerista que s'estudia formant un bloc que com pren el període 1868-1938, com ja hem indicat ~~a~~ bastament.

Pensament escolar tradicional. - <sup>Basant-me</sup> ~~Basant-me~~, doncs, en aquestes premisses que pressuposen que a l'hora de parlar del període 1900-1938 ~~an~~ ocuparem preferentment dels corrents moderns, estudiarem a continuació el canem ~~can~~ ideològic tradicional, englobant en el

mateix sac els períodes del nostre segle, estudiats en aquest treball, però tenint molt més present el segle XIX. Els conceptes expressats en aquest capítol, resultaran vàlids, <sup>així m'ho sembla</sup> ~~al nostre enten-~~ ~~de~~, per el període 1900-1931, durant el qual els grups ultraconservadors continuaran aferrant-se a les velles concepcions decimonòniques. Es evident que caldria matitzar aquesta afirmació, <sup>perquè</sup> ~~doncs~~ durant el segle XX, fins i tot els sectors més tradicionals, efectuaren una certa evolució i per tant el pensament educatiu presentaria algunes diferències; cal puntualitzar que el nou ideari no afectava a les qüestions de fons. Per altra banda, al capítol XXXI farem menció expressa de les citades diferències.

Manllevant, en part, l'esquema potser excessivament lineal però força interessant d'Antonio Linares (2), podem arribar a unes certes conclusions, com a mínim, orientatives. Podriem dir que l'ensenyament tradicional ha presentat i presenta encara avui, en alguns aspectes, sota la màscara dels corrents tecnocràtics, uns trets característics que resumirem en el següents punts:

Inamobilitat de l'ordre establert.

Inmutabilitat dels valors tradicionals.

Submissió a l'autoritat

Importància de la vocació magisterial.

Nacionalisme apassionat

Menyspreu més o menys velat de les ciències positives.

Inamobilitat de l'ordre establert. Al llarg del segle XIX, se succeeixen períodes curts i intermitents de governs liberals i revolucionaris, els quals intentaren <sup>donar una nova orientació a</sup> ~~l'esquematisme~~ de la política escolar, massa lligada als interessos de la classe dominant, a base de presentar una concepció de l'escola diferent a la tradicional. Mal-

grat tot, els nous corrents afectaren, en el camp de l'educació, a sectors molt minoritaris; les doctrines que atemptaven contra l'escola tradicional, provenien més de sectors polítics d'avantguarda més que no pas del propi món de l'educació, almenys pel que a l'ensenyança elemental. Ja hem vist al capítol IX, la importància qualitativa dels corrents liberals al món universitari i, en certa manera, al secundari clàssic i tècnic.

Les forces conservadores que dominaren l'aparell polític durant, pràcticament, tot el segle XIX, amb l'excepció dels períodes esmentats, acceptaren, en línies generals, les concepcions i l'estructura que neixen amb la dècada moderada, malgrat les discrepàncies a la dreta i l'esquerra del propi sistema. (3) El compromís entre els vells i els nous corrents, el resumeixen molt bé els Peset, al parlar del món universitari que neix al 1845. ". . . el reformismo universitario de los equipos moderados de ninguna manera fue un simple elitismo intelectual, sino un serio intento -paralelo al realizado por Calos III y sus camarillas- de conseguir una filosofía oficial española. Al igual que Luis Felipe había encontrado en Francia un cómodo y utilitario eclecticismo llevado de la mano de Victor Cousin, en España se pretendió implantar un sistema semejante. De ahí la imitación de planes de estudios y de libros de texto franceses, que permitiese la creación de una doctrina estatal cómoda, útil y flexible. A Narváez no le convino ni la peligrosa pendiente del progresismo ni la dictadura de las derechas, el nuevo liberalismo necesitaba una atmósfera adecuada en que poder respirar. Era pues preciso un camino intermedio. El moderantismo francés y su tranquila filosofía ecléctica se lo brindaban." (4)

Deja de ser legal, ya por ir contra la Constitución, que es la ley fundamental, ya por estar fuera del Concordato, que es la ley canónico civil, ya por contradecir a la Ley de Instrucción pública de 1857, que sólo puede derogarse por otra Ley y no por Decreto ministerial ni Reales Ordenes. . ." (12)

L'escola laica era totalment incompatible amb el pensament escolar tradicional, <sup>perquè</sup> ~~doncs~~ d'acord amb les seves premisses: ". . . no es escuela, ni obra humana, ni española, ni cabe dentro la Constitución y las Leyes. Y lo mismo decimos del maestro laico que ni es maestro ni es educador, ni nada, sino una verruga de la humanidad, de la civilización, de la Patria y de las leyes, pues falta del todo a la justicia moral y legal." (13)

El laicisme escolar, d'acord amb el criteri de l'Església i en general de tot el pensament conservador, era l'origen de tots els crims, immoralitats i el germen principal de la destrucció de la pàtria, la família i tots els valors considerats com a fonamentals i perennes. El testimoni del famós integrista Sardà i Salvany resulta molt significatiu sobretot si pensem que el seu ideari representava una tendència molt estesa entre els grups conservadors catalans de finals del segle passat: ". . . La escuela sin Dios, es por necesidad la escuela contra Dios. La escuela sin catecismo, es la escuela contra el catecismo. . . La escuela laica es el demonio convertido en preceptor. . . Hay pecado grave en enviar a ella a los niños. Pecan mortalmente los padres que cometen esta impiedad. Pecan más que si precipitasen desde un derrumbadero a sus hijos, más que si vendiesen sus hijas a la prostitución." (13)

La família tradicional, constituïa el tercer pilar fonamental sobre el qual se cimentava el sistema social i polític i, per analogia, el sistema d'ensenyança. La família i l'escola, en a-



quells moments, probablement en major grau la família, eren els estaments encarregats de transmetre els valors essencials a les futures generacions. La pròpia constitució jeràrquica de la família, -més jeràrquica aleshores que avui- esdevenia un factor primordial per a l'adaptació a la societat departamentada, on cada individu i cada sexe havia d'ocupar-hi un lloc prefixat ja d'avançada. L'educació de les noies que s'estengué extraordinàriament durant aquest període, responia com cal suposar a aquestes coordenades. La instrucció familiar i escolar que rebien les noies era quasi exclusiva-ment domèstica i la seva formació moral i religiosa era molt més accentuada que en el cas dels nois.

Enfront de la intromissió de l'Estat cesarista, els neocatòlics -els moderats nadaven entre dues aigües- esgrimien el dret suposat inalienable dels pares a escollir l'educació de llurs fills. Segons la postura extrema, les escoles havien d'ésser conformes totalment al dogma catòlic, sota el control i organització de l'Església; aquesta posició, resultava difícil de portar a la pràctica en una societat que ja no era monolítica des del punt de vista religiós.

L'extrema dreta, doncs, postulava que la família té dret a educar els fills. L'Estat no pot fiscalitzar la família en la missió formadora i educadora, perquè: ". . . Es enemigo de Dios el enemigo de la autoridad de los padres y, por lo mismo, enemigo de los hijos. También es enemigo de la familia. Por lo mismo es enemigo de la Sociedad, es enemigo de la moralidad, enemigo de la Patria, enemigo de la enseñanza religiosa y enemigo, por tanto, del orden cristiano." (14)

Molt succintament hem intentat presentar el caràcter d'aquestes tres grans baluernes de l'ordre instituit, al capítol

XXXI tornarem a insistir sobre aquesta qüestió. Podriem dir que, en línies generals, pàtria, religió i família, tenien un sentit força similar al que pregonen avui dia, alguns dels sectors més retrògrada de la societat espanyola dels nostres dies. Val a dir que hi <sup>cal pensar que</sup> han diferències notables, ~~doncs~~ aquests sectors eren quantitativament molt més importants aleshores, que ara.

Submissió a l'autoritat.- L'esquema jeràrquic i la supeditació a uns suposats valors immutables, s'havien de recolzar fonamentalment en la submissió a l'autoritat a tots els nivells. En el món escolar, no solament a l'Estat Espanyol sinó a la majoria d'Estats, l'autoritat constituïa aleshores la base del procés educatiu, la pròpia denominació d'escola caserna, sorgida arran de l'aparició a finals del segle XIX dels moviments de renovació pedagògica, és ben aclaridora.

L'autoritat no es pot contemplar exclusivament des del prisma intern de l'escola, dins de la qual el docent juga el paper de representant de la societat adulta -per a comprendre el concepte de mestre com a centre del procés escolar només cal recordar la forma en que es desenrotllaven les classes a les facultats universitàries d'aquells temps- (15) sinó, també, des de la seva projecció externa. Segons els esquemes tradicionals, l'ensenyament preparava als alumnes per adaptar-se a la societat departamentada, en la qual tothom s'ha de conformar a la seva sort, almenys des del punt de vista teòric.

No cal insistir massa respecte a la qüestió de la supraestructura moral, sobre la qual hom ha edificat les modernes societats autoritàries i concretament l'espanyola, <sup>perquè</sup> ~~doncs~~ la nostra pròpia generació s'ha nodrit, en essència, del pensament tradicional.

La doctrina del pecat original i la refutació de l'Emili de Rousseau, una mena de monstre per a tot l'ideari conservador, han servit per a justificar moltes coses, des de la suposada falsetat del lliure arbitri, fins a la perpetuació de l'estatus de privilegi de les classes rectores. (16)

En el cas concret de l'escola considerada com a conjunt, almenys a nivell teòric, l'autoritarisme adoptava oficialment posicions més permissives. "El orden y el progreso de la escuela se funda en la autoridad moral del maestro, es decir, en el ascendiente que ejerce sobre su discípulo al cual obliga naturalmente y sin esfuerzo al respeto, admiración, confianza y obediencia. Una escuela bien dirigida supone autoridad moral en el maestro, una escuela desordenada es efecto de la falta de ascendiente del profesor." (17) Aquesta concepció teòrica no tenia res a veure amb la pràctica real tal com ens mostren tots els testimonis de l'escola espanyola del segle XIX, de qualsevol nivell.

Com a conseqüència immediata de l'autoritarisme, l'escola tradicional atorgava una importància transcendental a l'ordre i el silenci, sense els quals resultava, per altra banda, impossible <sup>nombre de ma-</sup> l'escolarització elemental, si tenim en compte que el <sup>alumn-</sup> mínim d'alumnes per aula no baixava mai dels 50. A la pràctica, però, resultava difícil l'exercici de l'autoritat, malgrat els mètodes persuasius d'alguns mestres, es compten anècdotes per a tots els gustos; el xivarri devia ésser més freqüent que no pas l'ordre i el silenci. (18)

Hem de creure que la manca d'autoritat del docent era més visible a l'escola primària, principalment a causa de l'edat dels alumnes; per altra banda, els estudiants de segon ensenyament i els universitaris, més integrats a la societat jeràrquica a través

de la família i l'organització social, devien ésser menys díscols, com a mínim dins de l'aula.

Tota societat jeràrquica és conseqüència de l'autoritarisme o a l'inrevés i ha de basar-se fonamentalment en la disciplina, atribut essencial no sols del pensament dels neocatòlics sinó fins i tot de l'ideari del partit moderat, malgrat les declaracions de liberalisme. La jerarquització social es manifestà al llarg de tot aquest període, però se'ns feu més evident, com a mínim, en el pla teòric, a l'època de la Restauració.

Durant l'últim quart de segle, potser més que en cap dels altres períodes inclosos en aquesta tercera part, quedà molt ben dibuixat el canemàs de la societat jeràrquica. El concepte de disciplina vertebrat amb la idea de l'obediència, veritable expressió moral de l'esmentada disciplina, resultava més evident que mai. El propi sistema canovista n'és una bona mostra, <sup>no sols que comptava</sup> ~~doncs sostenia la~~ monarquia sobre dues pilastres: l'exèrcit i l'Església, corporacions ambdues que porten la idea i el concepte de disciplina i obediència a les darreres conseqüències; com ja hem vist al capítol VIII, aquesta disciplina s'intentava aplicar de manera rigorosa al món univertitari, aplicant els esquemes autoritaris de les citades corporacions. (19)

La relació causa-efecte entre l'excessiu nombre d'alumnes per aula i l'autoritat del docent, ha constituit una de les causes determinants del greu estancament de l'ensenyança espanyola a tots els nivells. L'herència de tants segles d'escola casernària, ha resultat determinant i s'ha deixat sentir, fins i tot, entre els moviments de reforma escolar i pedagògica que han tingut lloc a Catalunya, abans i després del 1938, els quals no han sabut, en general, superar, d'una forma total, els esquemes autoritaris.

Aquest autoritarisme docent no és solament imputable al sistema d'ensenyança, <sup>perquè a més</sup> ~~doncs~~ s'ha de tenir molt en compte l'evolució política espanyola, partint de la qual comprendrem les dificultats per a organitzar una escola més liberal; els condicionants polítics i socials, àdhuc han tingut incidència negativa durant els períodes de govern liberal o republicà. El fet d'atorgar gran transcendència al Reglament de l'Escola Industrial i Mercantil de Sabadell, prové, precisament, de partir d'aquestes premisses.

Importància de la vocació magisterial. - La idea de la vocació, emparentada amb la concepció medieval que l'educació és una mena d'art, una inspiració que es porta dintre -el mestre neix, no es fa- constituïa una de les premisses fonamentals del sistema educatiu anterior a la Revolució Francesa, en el qual l'Església hi jugava el paper més important. A mesura que es desenvolupà a Europa la pedagogia com a ciència independent de la filosofia i sobretot des del moment de la instauració del nou ordre social propiciat per les classes burgeses, hom s'anirà superant la forma medieval de concebre la funció de l'ensenyant. El desenvolupament de les ciències positives i de manera especial les descobertes de la psicologia, configuraran un nou docent més vinculat al professional normal i corrent que no pas al sacerdot.

Tot això que acabem de dir és una pura especulació teòrica, almenys parlant del segle XIX espanyol. Les noves concepcions penetrarien molt lentament i tindrien una certa ascendència sobre sectors molt minoritaris, almenys amb anterioritat al segle XX, època en la qual el magisteri català sofriria transformacions com veurem a la seva hora. El normalista de les Escoles de formació de mestres del període que estudiem, presentava analogies amb el semi-

narista. Les Escoles Normals espanyoles, seguint la reforma napoleònica, tenien un caràcter secularitzador i oferien als estudiants un bagatge professional més d'acord amb el desenvolupament de les ciències experimentals, però la idea del mestre-sacerdot i de les connotacions artístiques del docent i sobretot el concepte de vocació, la necessitat de sentir-se cridat per unes forces estranyes, no diferia massa de les èpoques anteriors a la Revolució Liberal. Hom canviava el subjecte de l'educació -recordem que l'educació tradicional considera l'ensenyament com el centre del procés educatiu, l'alumne resta a segon terme- però no pas la funció i predeterminació d'aquest subjecte educatiu.

Els individus normals i corrents no podien ésser mestres, hom no podia ingressar olímpicament en una Escola Normal, sense haver-se preguntat previamente si era capaç de soportar una càrrega tan feixuga; la professió de mestre requeria un ànim especial i una voluntat de ferro.

"Debe cada uno consultar sus fuerzas sin abultar ni disminuir las facultades del estado que se propone abrazar. La vocación para este destino se manifiesta por la "modestia" en hacer el bien, la resignación en las dificultades, la aptitud y el celo para adquirir conocimientos, el afecto a la niñez, el cual nos hace comprender sus ideas y nos enseña el lenguaje propio para que sean inteligibles muestras lecciones y ejemplo. El que descubre en sí mismo estas señales características, el que prefiera una vida inocente y sencilla al fausto y la ostentación, el que busca el contento interior, más bien que los intereses materiales, puede considerarse adornado de las disposiciones necesarias para el magisterio y estando prevenido contra las tentaciones de la veleidad y la inconstancia lo ejercerá dignamente " (20)

La càrrega del magisteri no s'acaba aquí, perquè el mestre com el sacerdot havia de sacrificar la pròpia llibertat i el seu temps si volia complir dignament la seva augusta missió.

"Que se exige de ellos en efecto? Nada menos que toda su existencia, porque el maestro no se pertenece a sí mismo, sino a los demás, sin que haya un solo instante de su vida, que no pueda, que no deba consignarse al servicio de éstos. Y no se crea que es tan sólo el tiempo lo que sacrifica el maestro, sino también la libertad y el ejercicio combinado de todas sus facultades." (21)

Així, doncs, segons la concepció del pensament tradicional el mestre havia de posseir una instrucció sòlida, acompanyada ". . .del don de enseñar, cosa mucho más rara y que no se adquiere sin gran trabajo; a la prudencia, firmeza e indulgencia de carácter y a una vida sin mancha, el ascendiente que impone a los demás hombres, el arte de dirigirlos, de subordinarlos, de moralizarlos y de penetrar hasta lo más recóndito de su alma". (22)

Aquest concepte de la vocació, s'ha de considerar com una idea indiscutida al llarg del segle XIX, <sup>perquè</sup> ~~doncs~~ es manifesta en l'essència, tant a la dreta com a l'esquerra, amb les diferències conceptuals que volgueu. La idea d'entrega i el concepte de perfecció moral, sigui quina sigui aquesta moral, és consubstancial a tots els moviments pedagògics del XIX i àdhuc a la majoria dels que apareixen al segle XX, com veurem a l'estudiar l'evolució del pensament pedagògic en el període 1900-1938. Respecte aquest punt, tant els educadors de la "Institución Libre de Enseñanza", com els pedagogs lligats al moviment escolar català renovador, especialment de signe socialment conservador, manifestaven una tendència més o menys favorable al magisteri-sacerdoci. Les pròpies "Misiones Pedagógicas", organitzades pel govern de la II<sup>a</sup> República sota la direcció

de Cossio, tenien ja un caràcter missional per definició; aquest caràcter es trobaria, també, entre els educadors racionalistes i àdhuc en alguns moviments reformistes dels darrers anys, ja dins de la nostra generació; recordem, si més no, l'obra del S.U.T. (Servicio Universitario del Trabajo.)

Al parlar del segle XX, tornarem a insistir sobre aquesta qüestió, ara solament voldriem apuntar que la concepció sacerdotal del magisteri -postulada pels sectors dretans-, no anava acompanyada, com hem pogut comprovar a bastament, d'una mínima consideració econòmica; aquesta augusta funció, orquestrada des de les esferes governamentals, servia per a justificar una política de baixos salaris, pensem, a més, que tot això s'aplicava primordialment al mestre d'ensenyança primària, el més mal pagat de tots.(23)

Aquesta aureola mítica s'anà esmortuint, o com a mínim transformant, a mesura que els mestres adquirien consciència dels seus drets com a ciutadans i es desenrotllaven els sindicats d'ensenyament (24). Les descobertes de la sociologia, primerament a nivell empíric i més endavant en el camp de la geopolítica i l'estadística, mostraven que les vocacions magisterials venen determinades en funció de l'estructura socio-econòmica, almenys en els països d'economia liberal, fet que comportava, en aquella època, una disminució de les vocacions de mestre d'ensenyança elemental a les zones d'alt nivell de renda, com Catalunya per exemple, o la substitució paulatina de mestres masculins per femenins, com podem comprovar a l'estudiar el segle XX. De mica en mica el pensament conservador, s'anirà adaptant a les noves circumstàncies mitificant el paper de la dona com educadora, però això ja cau dins la història escolar del nostre segle.



Nacionalisme apassionat.- Quan parlava~~m~~ no fa gaire dels valors immutables, ~~ens-feiem~~<sup>em feia</sup> ressó de l'educació patriòtica, així, doncs, potser no caldria tornar-hi a insistir; malgrat tot, ~~ereiem~~ val la pena remarcar dos aspectes d'aquesta qüestió.

En primer lloc, assenyalar el ferment nacionalista que es viu a tot Espanya arran de la desfeta del 1898, xenofobia savia-ment orquestrada per les esferes governamentals. La classe política va perdre en aquells moments la serenitat, ~~hem-de~~<sup>cal</sup> salvar, però, la clarividència de Pi i Margall, un dels pocs espanyols amb prestigi polític que comprengué la real situació política i social d'aquell moment determinat. <sup>Convé assenyalar</sup> Assenyalem aquesta càrrega patriòtica <sup>perquè al meu</sup> perquè, ~~al-mesme~~ entendre, tingué una influència decisiva sobre algunes formulacions de política escolar que es produeixen durant el període 1900-1931. Si volem un exemple, citarém la inclusió del mot nacional a la denominació dels centres estatals d'ensenyament primari i secundari, les quals no s'adoptaren per una simple qüestió semàntica, sinó que amagaven un evident substracte polític i ideològic.

En segon lloc, cal puntualitzar que l'abstracció pàtria concebuda per la classe política de la dècada moderada, d'acord amb alguns esquemes dels constituents de Cadix, concepte refermat pels posteriors governs conservadors, especialment en l'època de la Restauració, resultava un xic estreta per un bon sector de la població espanyola. El centralisme jacobí, monolític i unitarista, es presentava com un signe de progrés, hom tendia a menyspreuar qualsevol forma de provincianisme; la capital, les seves formes, les seves maneres, les seves concepcions i fins i tot els propis gustos de la classe política, havien d'ésser un punt de mira, un

espill per a tots els espanyols. Malgrat els suposats avantatges teòrics del centralisme, aquesta concepció servia, més d'una vegada, per a justificar els privilegis d'uns quants i ofegar qualsevol intent de democratització de les institucions. Valentí Almirall, un dels contemporanis de la Restauració que comprengué més clarament la comedia caciquil i el substracte del sistema, s'expressava en els següents termes. ". . . Els polítics centralistes han sabut explotar a favor seu. . . l'odi popular contra l'absolutisme; en nom de la llibertat i a vegades fins i tot de la democràcia, segons la moda, ens han escamotejat totes les llibertats, tots els drets veritablement democràtics, dels quals algunes regions determinades n'havien pogut conservar alguns vestigis. . . Els polítics de Madrid sempre troben senyals carlistes a tots aquells que, a Catalunya i en d'altres regions contràries a la centralització, no obeeixen cegament els capitosts dels partits de la capital. Poden ésser liberals i, àdhuc, republicans però per ells no són altra cosa que partidaris de l'absolutisme i els tracten com si ho fossin." (25). Almirall acusava, també, a la classe política de poc original i antidemocràtica. ". . . l'oligarquia. . . mana i disposa per la raó del perquè sí i no es pren la molestia de pensar, puix que li basta fer traduir malament del francès tot alló que necessita per a conservar el predomini, des de les constitucions i lleis fins a les obres de text de les escoles." (26)

Hem volgut incidir un poc sobre aquesta qüestió, per a comprendre millor la política escolar governamental i el seu caràcter centralista, burocràtic i uniformista.

Menyspreu més o menys velat de les ciències positives. - No val la pena insistir massa sobre aquest punt, només cal recordar els con-

La nova estructura, ja ho hem explicat varies vegades i encara hi tornarem a insistir més endavant, era eminentment classista, fins i tot, en els pressupòsits ideològics; la llibertat ideològica era més permissiva a les altes esferes i el control moral més estricte sobre els mestres d'ensenyament primer, que no pas en els catedràtics d'universitat o d'institut de segona ensenyança. Des del punt de vista social, aquest classisme presentava formes molt més declarades que no pas als períodes històrics posteriors; hom no s'amparava, per exemple, en subterfugis de tèbriques igualtats d'oportunitats i exigia, en general, una acceptació total de la departamentalització social de l'estructura educativa.

L'escola havia de respondre a les suposades necessitats de cada classe social, la sola proposta de noves formes implicava el subvertiment de la societat establerta i el perill d'ésser acusat d'anti-social. Cada individu naixia amb un destí predeterminat i una vocació específica, però sempre totalment encerclada dins del propi grup social. Mariano Carderera, escriptor prolífic, director de les Normals d'Osca i Barcelona i Inspector General d'Instrucció Pública al període anterior a la Revolució de 1868, qui exercí una influència determinant sobre el magisteri espanyol, expressa amb tota claretat la departamentalització social, traslladada al camp de l'ensenyament.

"Debe acomodar sus enseñanzas a la posición social y providencial del discípulo, al papel que ha de ejercer éste en la sociedad; y no dar torpemente la misma cultura al literato que al obrero, al magistrado que al agricultor.

Desde este punto de vista hay también:

Educación popular para las clases obreras y agrícolas.

Educación intermedia, industrial, artística, comercial para las clases medias.

Educación superior literaria, para las clases elevadas de la sociedad.

Estos tres géneros de educación son los únicos que tienen entre sí diferencias notables que las caracterizan. Las otras distinciones establecidas son más bien modificaciones necesarias de una misma educación." (5)

Així, doncs, el manteniment de l'estatus social no era una missió exclusiva de les forces d'ordre públic, sinó que s'havia de perpetuar mitjançant l'educació. Malgrat tot, aquesta idea no passava del camp teòric, <sup>perquè</sup> ~~doncs~~ hi intervenien una sèrie de condicions econòmiques que complicaven la qüestió. Les classes dirigents no pensaven, almenys pel que fa referència a la instrucció de les classes populars, en termes de rendabilitat social a llarg termini, sinó en termes de rendabilitat econòmica a curt termini. (6) L'exemple dels industrials newiorquins o de la burgesia francesa no quadraven amb la mentalitat social-conservadora de les classes dirigents i de la societat espanyola en general. (7)

Alguns sectors importants situats a la dreta del sistema, expressaven molt millor la política governamental en matèria educativa. Aquests grups creien simplement que l'educació elemental només conduïria a la revolta social o el germen antisocial. Com deia Aicardo ja a principis del segle XX, expressant, però, un pensament del segle dinové, els segles anteriors a la Revolució Francesa s'havien vanagloriat menys però havien fet obra positiva, el segle XIX havia enrunat, destruït però no havia construït res. Que significava la llibertat i el progrés i aquesta mania de la

instrucció obligatòria." . . . he ahí una invención digna de la civilización moderna. Es de Francia, evidentemente, de quien se toma esa manía de instrucción y de la Francia revolucionaria, desde luego, que ha proclamado tan alto la necesidad de la instrucción, 'desde la guillotina hasta nuestros días'. El que no sabe leer, escribir, contar es analfabeto. No sabe que horrible crimen es ser analfabeto. Pues decimos que obligar a esta instrucción y nada más, es más absurdo que obligar a tener una carrera. ¿Por qué? Porque estos conocimientos son deficientes por iniciales, son preparatorios de suyo, y el que no ha de concluirlos, no tiene obligación de empezarlos, como el que no ha de edificar una casa, para que ha de abrir unos cimientos. . . Esa instrucción bastarda. . . (fa referència a l'educació elemental). . . sólo puede engendrar los mayores males". "¿Sabeis para que sirven estas naciones? Para engendrar ambición en el pecho del pobre, y tras la ambición el hastío de su oficio, y tras el hastío la pereza, el vicio y el crimen." (8)

El Pare Aicardo estava carregat de raó quan afirmava que la instrucció elemental que rebien les classes populars, més ben dit alguns sectors d'aquest grup social, -la majoria no anaven a l'escola- era totalment insuficient, però això no justificava el seu raonament i les seves conclusions. Al ~~seu~~ <sup>lloc</sup> entendre, la instrucció semi-analfabeta, no pretenia altra cosa que evitar o retardar, precisament, aquesta revolta social.

En aquest paràgraf, hem volgut remarcar especialment, que el classisme de l'estructura docent espanyola no era solament una conseqüència de l'herència de l'Antic Règim, sinó un reflexe dels compartiments estancs de la societat espanyola d'aquell temps.

Immutabilitat dels valors tradicionals. - Tot i l'establiment d'una estructura eminentment classista, el liberalisme espanyol havia donat, en principi, un gran pas en relació a les èpoques anteriors, com ja hem intentat explicar, però, en canvi la nova supraestructura és fonamentava, essencialment, en els postulats tradicionals, malgrat els canvi de forma.

L'Escola, un dels més fermes baluards de l'Estat modern, esdevenia més que mai la transmissora de les pautes morals de la societat establerta. En el cas concret espanyol, Pàtria, Religió i Família servien igual que abans del 1833 i com avui, amb diferències de tipus formal molt significatives, en cada un dels períodes esmentats, com a fonament ideològic de la classe dirigent.

La Pàtria, una i indivisible, com havien formulat els Constituents de Cadix i conformat legalment els governants de la dècada moderada, esdevindrà a mesura del pas del temps un precepte inviolable, sobretot a partir que els moviments centrípets o internacionalistes atemptaran contra els privilegis de la classe política i dels grups financers lligats a l'estructura centralista. El patriotisme elaborat per les classes dirigents, estarà totalment en contraposició amb els esquemes ideològics dels moviments federals i independistes i les doctrines de caire socialitzant que apareixen paral·lelament, durant aquesta època, en algunes contrades espanyoles i molt especialment a Catalunya.

Coneixem molt pocs estudis semàntics que incideixin sobre aquesta qüestió cabdal de la història del segle XIX espanyol i com a conseqüència tampoc coneixem d'una manera prou clara la concepció dels diversos grups socials de Catalunya respecte la idea de pàtria; per altra banda, tampoc s'ha estudiat quin tipus de

patriotisme s'inculcava a les escoles i quines diferències s'observaven entre les formes d'adoctrinament utilitzades per a conformar aquesta idea en els diferents grups socials. Sobre aquest punt, són més explícits els períodes liberals, durant els quals hom propugna l'estudi de la Constitució als diversos graus de l'ensenyança. Caldria potenciar monografies que estudiessin aquestes qüestions i les diferències que hi puguin haver sobre el concepte de pàtria en relació al període 1900-1938 i l'època posterior. Tenint en compte el clima polític i social, <sup>m'inclino</sup> ~~em inclino~~ a creure amb molts interrogants, però, que les forces socials que dominaren l'aparell polític en el transcurs del segle XIX, no feren servir amb tanta insistència, com en algunes èpoques del segle actual, l'espantall de la unitat espanyola per a lluitar contra les doctrines que atemptaven contra el sistema polític i social.

Malgrat tot, ja aleshores, potser en menys grau que els períodes reaccionaris del nostre temps, els partits conservadors i també l'Església s'emparaven en el patriotisme per a combatre les modernes doctrines dissolvents, provinents quasi sempre de la França incrèdula, la França, en altre temps, envaïdora.

Les gestes de la guerra de la independència, esdevindran un model per a justificar l'odi contra tot allò que ens arribava de fora, especialment de França, sols en l'Espanya veritable es podrà trobar el camí recte. Com deia el Pare Manjón: ". . . Educar en español es instruir en conformidad con las verdades madres y principios históricos y tradicionales de la Patria. Nada, pues, de socialismo docente y centralizador. . . de instituciones sectarias y racionalistas, para inyectar en el alma española el sueño averiado del ateísmo anglicano, del protestantismo inglés o germano

ni del racionalismo en sus diferentes sectas y matices." (9) El propi Pare Manjón era encara més explícit sobre la nefanda influència francesa: "En este desdichado país no saben más política ni más pedagogía que la que aprenden y copian de la degenerada y revolucionaria Francia oficial, donde la enseñanza además de ser atea, se halla monopolizada por el Estado y está dando pésimos resultados." (10)

Amb petites variants sobre el pensament conservador dels <sup>faig referència</sup> grups de poder ~~ens-referim~~, concretament, al paper de l'Estat a l'estructura docent- l'Església i l'extrema dreta, sobretot a partir de la Restauració, expressaven clarament el lligam entre l'educació patriòtica i l'ensenyament religiós, vincle que es perpetua fins quasi als nostres dies. Sobre el cas particular de Catalunya i el País Basc, s'haurien de fer moltes matitzacions a l'hora de parlar de la postura de l'Església, especialment a partir de la II<sup>a</sup> República; ja en parlarem en el seu moment.

Ja ho hem indicat abans, especialment al capítol IX, l'ensenyança religiosa i moral adquirí durant aquests anys una importància transcendental a tots els graus de l'ensenyança, sobretot a l'ensenyament primari, exceptuant, com sempre, unes determinades èpoques. El pes de l'educació religiosa minvarà a les Escoles de l'Estat dels graus mig i superior d'ençà del 1868 i àdhuc en algunes escoles elementals de caràcter privat, sobretot els centres vinculats al moviment laicista; aquestes escoles laiques, adquiriran una certa importància quantitativa durant l'època de la Restauració.

L'Església i els seus aliats no estaven disposats a perdre la seva influència moral sobre la societat espanyola. Indicàvem al capítol anterior que alguns sectors de l'Església <sup>prepararen</sup> ~~monteran~~



una plataforma d'actuació a partir dels anys difícils del període revolucionari. Hom iniciava a partir d'aquest moment i amb més força durant la Restauració, la Constitució de 1876 resultava més favorable per als plans de l'Església, una campanya de recristianització de la societat espanyola per a lluitar contra el laïcisme militant clarament anticlerical.

La posició de l'Església queda perfectament <sup>reflectida</sup> ~~reflexada~~ en el pensament del Pare Manjón, argumentació que de fet es fonamentava en la realitat legal espanyola:

"Por naturaleza y principios de humanidad, por nuestra historia y constitución interna, expresiones ambas de nuestra vida eminentemente cristiana; por la Constitución que hoy nos rige; por lo concordado entre las dos supremas Potestades y por la Ley de Instrucción Pública de 1857, la escuela oficial española debe ~~ser~~ verdaderamente católica, o deja de ser escuela humana, española, constitucional y legal.

Deja de ser escuela, porque se niega como educadora, ya que sin Religión no hay educación posible.

Deja de ser humana, porque desatiende el fin primario del hombre, negándole como ser espiritual que aspira a la inmortalidad en la vida perdurable.

Deja de ser española, por ser una negación de la Patria en cuanto tiene de esencial, histórico y glorioso; todo lo cual se niega o censura renegando del pasado, con todas sus grandezas, como un estorbo que impide avanzar.

Deja de ser constitucional, ya en el sentido de la Constitución interna y secular, ya en oposició al artículo 11 del cuaderno constitucional de 1876.

tinus atemptats a la llibertat de càtedra i el control polític sobre el ensenyants de tots els nivells, especialment durant els anys immediatament anteriors i posteriors al període 1868-74, fet ben representatiu de la postura dels partits conservadors enfront de qualsevol novetat, tant a nivell ideològic com científic; segons aquests grups, les novetats podien resultar perilloses per a les institucions polítiques i fer trontollar els valors fonamentals, sobretot els principis monàrquic i religiós.

Cánovas, un dels polítics que <sup>expressa</sup> ~~reflexa~~ millor l'opinió més generalitzada entre la classe dirigent d'aquella època, distingia entre dos tipus de llibertat: llibertat per adults i llibertat per a joves; l'una podria considerar-se llibertat en majúscula i l'altre en minúscula. Cánovas sostenia "con plena conciencia que es absolutamente indispensable educar al niño de un país, y aún a la primera juventud, con arreglo a los principios fundamentales de la nación en que esos niños y esos jóvenes han visto la luz; yo sostengo que la modificación de esos principios, para traerlos después a la modificación del mismo estado social, ha de empezar más tarde y fuera de la Universidad y de la enseñanza de los Institutos que paga el presupuesto del Estado." (27) Segons el propi Cánovas, Espanya amb aquesta política no rebutjava pas l'entrada de noves idees, sinó solament s'assegurava, a través d'uns notables, pertanyents a una mena d'élite, l'eliminació de les doctrines més perilloses. Així, doncs, la majoria d'espanyols d'aquelles generacions -i hauriem de comptar, també, la nostra- eren considerats per l'oligarquia com a menors d'edat en tots conceptes, sobretot els lligats a la vida política.

Malgrat tot, les ciències positives, encara que molt tí-

midament, penetraven als programes i les aules de les escoles de grau mitjà i universitari. De la revolució escolar que representà la incorporació de les ciències positives a l'estructura escolar, només ens n'arribaria el seu cantó més discutible, ens referim concretament a les proves de final de curs que certificaven la possessió d'uns coneixements. A casa nostra, l'examen esdevindria un pur formulisme que servia ben poc, <sup>perquè</sup> ~~doncs~~ ni tan sols acreditava que l'alumne hagues adquirit un coneixement mínim de les matèries del programa; <sup>caldria qüestionar-se</sup> ~~no-ens-pensem-ja-en~~ la ~~possibile~~ idoneïtat professional dels titulars a les escoles d'ensenyament secundari i superior. No parlem d'ensenyança elemental, <sup>tamboc</sup> ~~doncs~~ en aquest grau els coneixements comptaven molt poca cosa, en comparació a l'adquisició de pautes morals i religioses.

Breu resum del pensament escolar liberal de l'època.— Al Capítol XXXII, intentarem sintetitzar els trets que defineixen l'ideari educatiu de filiació republicana, pensament molt ric quantitativament i qualitativament a Catalunya, durant el període 1900-1938. En canvi, l'esmentat ideari és molt poc conegut pel que fa a l'època històrica que compren aquesta tercera part del nostre treball. Tot allò que hom pot presumir, de la lectura del Reglament de l'Escola Industrial i Mercantil de Sabadell, ens hem de fer a la idea de moment, mentre no es desenrotllin monografies, que es tracta de pures conjectures.

Tenint en compte que la sistematització que s'exposa al citat capítol XXXII, està molt pensada en funció del segle XX, però que pot considerar-se vàlida, en línies generals, en molts aspectes, per aquesta època del segle XIX, especialment a partir de 1868, ens limitarem en aquest apartat a exposar les principals divergències que s'observen entre la ideologia educativa tradicional i l'idea

ri del republicanisme liberal.

El grup de pensament més coherent dins aquesta línia política, estava representat pels krausistes i llurs companys de viatge; ideari que intentava satisfer alguns sectors de la intel·lectualitat lligada al reformisme burgès. (28)

La influència del krausisme a Catalunya durant aquest període sembla que fou molt limitada i és precisament per aquest motiu i sobretot pel fet que el moviment krausista ha estat molt ben estudiat tant des del punt de vista polític, social, filosòfic i religiós, que no hi insisteixo. Insisteixo sobre aquest punt.

Seguint l'esquema utilitzat per a estudiar l'ideari tradicional, començarem pels aspectes lligats a la inamobilitat estructural. Repasant la història d'aquests anys, ens adonem de la transcendència que atorguen els grups liberals i republicans a la implantació d'un nou ordre polític i social en mires a impulsar la reforma educativa. Aquests mateixos grups, vist el fracàs de la I<sup>a</sup> República, intentaran influenciar la societat civil i especialment el sistema educatiu per mitjans indirectes, amparant-se en l'article 11 de la Constitució de 1876, primerament sota <sup>el mantell</sup> ~~la seva~~ d'associacions privades i més endavant per mitjà d'organismes públics i para públics.

Els grups lligats al republicanisme burgès, no pretenien subvertir els valors tradicionals considerats com immutables, sinó que volien donar als conceptes de pàtria, religió i família una nova dimensió.

Pel que fa referència a la idea de pàtria, ningú posposava aquesta abstracció, n'exceptuarem els internacionalistes que no estaven integrats als corrents polítics i socials que ara estudem, sinó que hom partia de pressupòsits menys hermètics; per

exemple, hom no considerava permanent el règim monàrquic i immuable el sistema unitarista. Desde la perifèria i des d'alguns nuclis de la capital hom cercava punts d'entesa per a sortir dels límits estrets proposats per la classe política; a casa nostra, allò que <sup>en</sup>Maragall en diria l'Espanya Gran. Aquestes postures, però, no quedaren prou clarificades fins a l'entrada del segle XX, la crisi de 1898 va contribuir a la reserca de noves formes del concepte patriòtic. (29)

Les divergències religioses resulten complexes de definir, val a dir, però, malgrat la diversitat d'opinions expressades pels estudiosos del tema, que la majoria d'intel.lectuals, política i professors vinculats al republicanisme, el grup políticament i socialment més coherent en aquest ordre d'idees, no renegaren de la idea de Déu, sinó que es limitaren a discutir alguns punts del dogma catòlic i sobretot el caràcter immobilista dels neocatòlics i de la jerarquia eclesiàstica en general. (30)

Els esquemes maniqueistes clàssics de clericalisme i anticlericalisme, no quadren perfectament amb el pensament del republicanisme burgès, tot i que els neocatòlics s'entestaven amb confondre tots els sectors esquerrans, fet que ha estat una característica dels ultraconservadors espanyols durant els darrers 150 anys.

Malgrat que la posició d'aquest grup enfront al catolicisme ha estat molt ben estudiat, especialment pel que fa als krausistes i els <sup>seus</sup>deixebles, particularment els educadors de la "Institución Libre de Enseñanza", resulta difícil definir, amb poques paraules, aquesta postura. El testimoni de Juan Valera, ens pot servir, però, per a donar una certa idea del problema; heus aquí un paràgraf força representatiu:

"En nuestra católica España nadie se atreve a sostener

que el hombre es Dios, que Dios es el diablo, que el bien es el mal y que el mal es el bien, y otros absurdos, que <sup>en</sup> tono declamatorio y apocalíptico supuso Donoso Cortés que enseñan los modernos filósofos y que después suponen los discípulos de aquel poeta en prosa, para mostrar así la irresistible afinidad de la razón humana con el absurdo, y para entregarse a la más horrible misantropía. Los neos con el pretexto de justificar a Dios y de ensalzar la Divina Providencia, calumnian, sin mala intención quizá a la Humanidad toda. . . Entre tanto, los modernos filósofos, tan denigrados, pueden errar y yerran, porque aspiran, porque aman, porque buscan la verdad y a Dios en ella.

Es ihrt der Mensch so lang er strebt;

pero estos errores les serán perdonados por el mismo amor que en ellos les ha hecho incurrir; por esta aspiración de lo infinito que les abrasa el alma y que la lleva a apagar su sed en el océano de lo infinito. La inteligencia podrá extraviarse, pero el corazón busca y halla su digno objeto y permanece unido a él." (31)

El propi Juan Valera endevina els propòsits reals dels neocatòlics i es pregunta " . . . si El Pensamiento Español da algunas pruebas, más positivas que éstas, de la impiedad de los catedráticos de la Universidad Central, o si sólo quiere, con exclamaciones, suspiros, lamentos y otras melancolías, arrojar de sus cátedras a dignos e ilustrados profesores y hacer que suban a ellas algunos sacristanes ignorantes y enemigos de la libertad, del progreso y de toda idea propia del siglo presente." (32)

En relació al problema familiar, el progressisme burgès no aspirava a nous tipus d'organització familiar, hom admetia la jerarquització d'aquest estament, amb la figura paternal com a cen-

tre, la única diferència provenia del paper assignat a la dona, funció que no afectava l'essència del problema. Hom propugnava una formació més ampla per a les noies per a que poguessin complir amb més eficiència i eficàcia el paper de mare, en el sentit d'educadora. El propi Pi i Margall estava en aquesta línia de pensament.

"Perquè l'ensenyament produeixi més resultats, es indispensable, segons el meu parer, que la instrucció general, la que avui compren el primer i el segon ensenyament, sigui comuna a tots els dos sexes. La dona, com sabeu, és qui instrueix i educa els nens als quatre primers anys de la vida; el marit viu generalment ocupat en els seus negocis, ja en el servei dels seus clients, ja en el camp, al taller o la fàbrica. Si la dona manca d'instrucció, transmetrà als seus fills totes les seves preocupacions i tots els seus errors. Advertin que ha d'instruir-los precisament els anys que el desenrotllament de la raó mou als nens a fer innumbrables preguntes sobre tot el que veuen, escolten o senten. Culta la dona, ràpida seria la cultura de l'home." (33)

Els grups polítics d'oposició legal o tolerada, no refutaven el principi d'autoritat, però propugnaven unes formes de control més flexibles i preconitzaven la institució de les llibertats formals, entre els quals s'hi comptava la llibertat d'ensenyament, no tal com la concebia l'Església, sinó com a llibertat dels estaments públics i privats i dels ensenyants enfront de qualsevol tipus d'intromissió fet que comportava la total llibertat de càtedra, problema central del món universitari, sobretot d'ençà de la nit de Sant Daniel de 1865. Segons aquests grups, el principi d'autoritat s'havia de regular a base d'una acceptació del principi i no pas d'una imposició. El docent continuava <sup>en</sup> al centre del procés pe-

dagògic però l'alumne hi començava a jugar un paper, a tenir en compte. (34)

Indicàvem no fa gaire que la idea de magisteri-sacerdocí, era consubstancial a tots els moviments de renovació pedagògica, val la pena no oblidar que hi havien diferències remarcables en relació a l'ideari tradicional. En primer lloc, el mite de la vocació tenia tot un altre sentit; no tot era idealisme ni molt menys, <sup>car</sup> ~~doncs~~ hom lligava el concepte de vocació amb la idea de professionalitat acadèmica amb la qual el mestre havia d'adquirir uns drets econòmics i socials com a professional i ciutadà. Només cal repassar la vida i l'obra de Cossio com a mestre i escriptor, per a comprendre aquesta dualitat vocació-professionalitat. (35)

<sup>Sembla, doncs,</sup> ~~Al nostre entendre,~~ la diferència fonamental entre el pensament escolar conservador i l'ideari educatiu del republicanisme burgès, derivava de la relació amb les ciències positives i el coneixement en general. Ja hem vist, al parlar del període revolucionari, en els capítols VI, VII i VIII que la ciència adquiria, durant aquest període, un caràcter mític. En el fons, seguint la tradició dels il·lustrats especialment el pensament de Jovellanos, els grups progressistes creien en el progrés humà i fonamentalment en l'educació com a primera mesura per a la regeneració del país i com a conseqüència tenien una fe potser excessiva en la pedagogia, la ciència de l'educació que s'independitzava totalment de la filosofia a finals del segle XIX.

La pedagogia esdevindrà una mena de síntesi de la ciència humana. "Si yo <sup>no</sup> interpreto mal su espíritu, creo, señores, que la Institución considera hoy como el punto capital de sus afanes la educación del hombre, en este alto sentido en que la conciben en nuestro tiempo y en los países más adelantados los que cultivan las



ciencias sociològiques y pedagògiques como ciencias humanas y rigurosamente inseparables en sus aplicaciones a la vida y perfeccionamiento de los pueblos y de la humanidad." (36)

A causa del seu origen social i sobretot professional, -una gran part dels republicans procedien del món universitari i intel·lectual - donaven un caràcter elitista a la cultura, malgrat els seus esforços, almenys teòrics, a favor de la democratització de la cultura. Al capítol XXXII estudiaré més detalladament aquesta qüestió que es manifesta molt més clarament durant la II<sup>a</sup> República, quan el republicanisme burgès orientava la política escolar governamental. Alguns, però, com per exemple Labra, començaven a comprendre, ja a finals del segle XIX, la necessitat de donar un sentit veritablement democràtic a l'educació popular. " Antes predominaron cierto espíritu aristocrático y una tendencia esencialmente literaria y especulativa, cuyo resumen más brillante y acabado fue dado por las grandes y prestigiosas Universidades de los siglos XVI y XVII. No sólo la ciencia en sus sabias fórmulas y sus sistemas complicados, sino también los elementos de la instrucción más común, constituían una ocupación de las clases realmente superiores, quedando fuera de su influencia y de su comercio el conjunto de la población masculina y de la totalidad del sexo femenino. Añádese a esto la separación radical y absoluta de la educación y de la instrucción y el olvido de la primera." (37) Tot i que el llenguatge de Labra continua essent elitista, les exigències de la vida moderna imposaven unes noves concepcions educatives més democràtiques.

Dins del republicanisme polític existien corrents menys elitistes, pel que fa al programa educatiu, però en general tenien poca incidència sobre el món escolar; aquests grups tenien molta més importància quantitativa al Principat que no pas a la

resta de l'Estat espanyol. El programa polític del republicanisme federal, el més representatiu, en quan a la qüestió escolar queda explicitat en alguns articles de projectes constitucionals que s'inclouen al capítol A de la part dedicada a Documents Escolars i al programa del Partit República Democràtic Federal, redactat, segons sembla, per Pi i Margall i presentat el 22 de juny de 1894. Heus aquí allò que fa referència a l'educació.

" . . Queremos en el orden administrativo . . .

Atendida especialmente la Instrucción Pública; libre i laica la enseñanza; libres las profesiones todas; sostenidos, sin embargo, y puestos al nivel de los mejores los establecimientos del Estado, principalmente para los que quieren adquirir títulos académicos; gratuita y obligatoria la instrucción primaria; alimentados los que la reciban; relegado de la segunda enseñanza el estudio de las lenguas muertas e incluido entre los preparatorios de las facultades de Derecho, Medicina, Farmacia, Filosofía y Ciencias; convertidos los Institutos en escuelas elementales de Letras, Artes y Ciencias; práctico, eminentemente práctico el sistema de instrucción a todas las escuelas;

Aplicados a la enseñanza y las obras públicas los 40 millones del culto y clero; estimulada la publicación de los libros que pongan los conocimientos humanos al alcance del mayor número de inteligencias.

Asidua la instrucción; destituidos, aunque hayan ganado por oposición sus cátedras, los profesores que las descuiden y las dejen sin causa a los suplentes; . . ." (38)

Cal assenyalar en aquesta declaració com a novetat, el fet de questionar, en certa manera, el sistema d'oposicions, si més no, l'atorgació de places a perpetuitat.

NOTES CAPITOL X.

- 1) Ja hem indicat diverses vegades, d'acord amb la tesi de Javier Herrero exposada a "Orígenes del pensamiento reaccionario español", que aquest pensament no es merament tradicional sinó que respon, en general, a criteris moderns. Caldria estudiar amb més deteniment aquesta qüestió, ~~ens~~ inclinem a creure, però amb les dades que tenim a la mà que l'escola tradicional espanyola neix al segle XIX, si més no perquè abans de la reforma liberal només existia, pràcticament, l'estructura universitària.
- 2) Si voleu conèixer de primera mà aquest esquema podeu consultar:
  - Antonio Linares. Las ideologías y el sistema de enseñanza en España. Horizonte español. París, 1966. pags. 131-188.
  - Antonio Linares. Ideologia et enseignement. Partisans. desembre 1966 y gener 1967. Espagne 1967. pags. 41-57.
- 3) Com diu Antoni Jutglar:

"El orden constituido" -aquí al igual que en los restantes países de Occidente- se convierte en algo inmutable e indiscutible que debe ser respetado y mantenido a toda costa. Conseguidos los objetivos políticos básicos de un grupo social determinado, hundido el orden antiguo, la instauración del "nuevo orden" comportaba necesariamente, la conclusión de la dinámica transformadora de la sociedad y la economía. Lo establecido era lo válido, lo justo, lo deseable; pretender lo contrario era un crimen de "lesa pátria" que debía ser castigado severamente." Cf- Antoni Jutglar. Ideologías y clases en la España contemporánea. . . opus citat. Tom I pag.154.

Per a conèixer el pensament de la burgesia moderada, principalment en el sector català, resulta imprescindible la lectura dels Escrits Polítics de Balma. El vigatà va comprendre molt cla-

rament, les contradiccions del partit moderat incapaç de governar sense l'ús de la força.

- 4) Cf. Mariano Iuís Pesset. La Universidad española. . .opus citat, pag. 636

Juan Valera puntualitzava l'abast d'aquesta suposada relació de l'eclecticisme francès amb la política universitària del partit moderat. "No se puede dar a entender más que una verdad muy sencilla y que yo no niego; que entre la filosofía ecléctica y el moderantismo hay cierta analogía, cierta conexión, cierta hermandad. Ambas doctrinas son hijas del espíritu del siglo presente en una de sus fases: en ambas doctrinas hay el propósito de transigir entre principios opuestos. Pero fuera de estas semejanzas, en las cuales también coinciden otras muchas doctrinas, yo no veo nada de común entre el partido moderado y la escuela ecléctica."

Cf. Juan Valera. Cartas transcendentales. Madrid, 1863, reproducidas a - Obras Completas. Tom II, Madrid, 1942 1ª edición, pag. 1465.

- 5) Cf.- Mariano Carderera. Diccionario y métodos. . . opus citat. Tom II, pag. 200.
- 6) Al Capítol XXXI, intentarem valorar el pes i la incidència dels condicionants econòmics, sobre la política i la ideologia dels governs espanyols de signe conservador.
- 7) Les burgesies avançades d'Europa i els Estats Units, compregueren a mesura que avançava el segle XIX, que la instrucció, com a mínim elemental, de tota la població no representava cap mena de perill per el sistema i que servia, per altra banda, per a assegurar aquest propi sistema al llarg del temps.
- 8) Cf.- Razón y Fe. 1902. pag. 61
- 9) Cf.- P. Andrés Manjón. El pensamiento del Ave María. Hojas circunstanciales. Granada, 1905. pag. 69.

- 10) Cf.- P. Andrés Manjón. Hojas históricas del Ave María. Granada, 1915. pag. 44.
- 11) Cf.- P. Andrés Manjón. El maestro mirando hacia dentro. Alcalá de Henares, 1945. pags. 80-81.
- 12) Cf.- P. Andrés Manjón. El maestro mirando hacia dentro. . . opus citat. pag. 81.
- 13) Cf.- P. Felix Sardá y Salvany. Revista Popular, 1882. Tom XXII, pag. 402.
- 14) Cf.- P. Andrés Manjón. Derechos de los padres de familia en la instrucción y educación de los hijos. Discurs llegit al Congrés Catòlic de Sant Jaume de Campostela. Granada, 1902. citat a: - Ivonne Turin. La educación y la escuela en España . . . opus citat, pag. 287.
- 15) Cf. Capítol VIII, pag. 413 nota 13
- 16) Respecte a la convicció que les diferències de classe són d'origen diví resulten curiosos i significatius els arguments de Cánovas, pare del sistema polític de la Restauració; a aquest respecte podeu consultar la nota I del Capítol VI.
- 17) Cf.- Mariano Carderera. Guía del maestro de instrucción primaria. Madrid, 1852, pag. 48, copiat de: - Victor García Hoz. Principios de pedagogía sistemática. Madrid, 1968. pags.
- 18) El testimoni de Claudi Ametlla i la descripció que fa Santiago Rusiñol de quan anava estudi, semblen respondre a la realitat escolar de finals de segle XIX. Sobre Claudi Ametlla podeu consultar Capítol XII, notes 50, 51, 52 i 53 y sobre Santiago Rusiñol, Capítol VI, nota 43.
- 19) La famosa Circular Orovio, resulta novament significativa:  

"Junto con el principio religioso ha marchado siempre en España el principio monárquico. . . por ningún concepto tolere

que en los establecimientos dependientes de este Rectorado se explique nada que ataque directamente o indirectamente a la Monarquía constitucional, ni al régimen político, casi unánimamente proclamado por el País... Pero si desdichadamente V.S. tuviera noticia de que alguno no reconociera el régimen establecido o explicado contra él, proceda sin ningún género de consideración a la formación del expediente oportuno..." I més endavant afirmava: "El vigoroso mantenimiento de la disciplina escolástica es indispensable para que los catedráticos puedan desempeñar su noble misión con el debido decoro. . . que no se tolere bajo ningún concepto las faltas de asistencia a clase, ni mucho menos las de respeto a los profesores. . . "

- 20) Cf.- Mariano Carderera. Diccionario y métodos. . . opus citat, Tom IV, pag 734.
- 21) Cf.- Mariano Carderera. Diccionario y métodos. . . opus citat, Tom II, pag 102.
- 22) Cf.- Mariano Carderera. Diccionario y métodos. . . opus citat, Tom II. pag 102.
- 23) Pel pensament escolar tradicional, la figura del mestre no te cabuda dins dels esquemes econòmics d'un professional normal. "El maestro instructor, celoso y educador, pone en su labor toda su alma y todo su tiempo, todas sus energías y todo su afecto y talento, y esto no por lo que dan ni por lo que económicamente espera, sino por miras y motivos mucho más altos. . . pues en la tierra, no hay dinero para pagar el sacrificio que supone la enseñanza. Por lo cual, faltando la Religión y la conciencia, se viene toda educación al suelo. Con sólo aumentar sueldos, no crecerá el número de los buenos maestros; porque ni la vocación ni el celo y el sacrificio se

compran ni pagan con dinero."

Cf- P. Andrés Manjón. El maestro mirando hacia dentro . . . opus citat, pags 168-169.

- 24) Sobre la posició dels grups sindicals durant la II<sup>a</sup> República, en relació magisteri-sacerdocí podeu consultar la nota 41, del Capítol XVI.
- 25) Cf.- Valentí Almirall. L'Espagne telle qu'elle est. Montpellier, 1886. pags. 58-60 (traducció al català)
- 26) Cf.- Valentí Almirall. Lo Catalanisme. Motius que'l llegendimen. Fdaments científics i solucions pràctiques. Barcelona, 1886, pag 46. fragment citat a: - Jordi Solé Tura. Ideari de Valentí Almirall. Barcelona, 1974. pag. 24.
- 27) Cf. - Diari del Congrés, 2 de gener de 1877. pags. 4517. Cánovas contesta a Castelar, fragment extret de: - Ivonne Turin. La educación y la escuela en España. . . opus citat, pag 130.
- 28) Paloma Ruperez sintetitza molt clarament el veritable paper del krausisme a la universitat i la societat espanyola en general.

"A mi parecer, no tienen demasiado sentido los juicios, no muy claramente expresados, que sugieren la existencia de una "táctica política Krausista", cuya labor docente en la universidad se calificaría de "captación" de la juventud, incluso con alusión a determinadas tácticas revolucionarias.

Creo que es más exacto considerar al movimiento Krausista como un reformismo burgués. Por muchos motivos: porque socialmente sus ideas no eran verdaderamente revolucionarias, porque ni siquiera en el medio social en que surge y en el que pretende desenvolverse iba precisamente a subvertir el orden existente, aún en el supuesto que sus doctrinas fueran ampliamente aceptadas. Lo

cual resulta especialmente cierto en el caso de la Universidad..."

Cf.- Paloma Rupérez. La cuestión universitaria y la noche de San Daniel . . . opus citat. pag. 99.

- 29) No cal insistir sobre aquesta problemàtica, preocupació fonamental de la generació castellana de 1898 i la seva contemporània catalana de 1902, aspectes suficientment estudiats per a incidir-hi novament.
- 30) Sobre aquesta qüestió, cal no oblidar la posició intransigent dels grups ultra, encapçalats per Donoso Cortés, Ortí y Lara, el bisbe de Tarazona etc. i pels òrgans de premsa neocatòlica, sobretot "El Pensamiento Español".
- 31) Cf.- Juan Valera. Sobre la enseñanza de la filosofía en las Universidades. Madrid, 1862. Obras completas. . . opus citat, pags 1460-61.
- 32) Cf.- Juan Valera. Sobre la enseñanza de la filosofía. . . opus citat, pag. 1453.

Observeu que Valera escriu aquestes ratlles quan encara no ha arribat al cenit la campanya de "El Pensamiento Español" per a desprestigiar el krausisme.

- 33) Cf.- Francesc Pi i Margall. - La Autonomía. 18 de novembre de 1899, num 89. Traducció catalana extreta de: - Isidre Molas. Ideari de Francesc Pi i Margall. Barcelona, 1965. pag 58.
- 34) Aquest paper de l'alumne, -l'infant esdevé el centre de la vida escolar pels moviments de renovació pedagògica que neixen a finals del segle XIX, -adquirirà majpr importància a mesura que avançarà el segle XX, però en cap moment els estudiants ni a nivell universitari, potser haurien de fer algunes salvetats durant el període de la guerra civil, jugaran un paper comparable al del professor



dins l'estructura educativa.

- 35) La figura de Cossio vista des d'aquest aspecte està molt ben estudiada a:  
- Joaquim Xirau. Manuel B. Cossio y la educación en España. Mèxic, 1945. 2ª edició. Barcelona, 1968.
- 36) Cf.- Juan Uña. Boletín de la Institución Libre de Enseñanza, 1882, pag. 221. Discurs d'obertura del curs 1882-83.
- 37) Cf.- José Labra. Boletín de la Institución Libre de Enseñanza, 1887, pag. 129. Fragment d'una conferència pronunciada al "Fomento de las Artes" de Madrid.
- 38) Cf.- Santiago Alberti. El republicanisme català i la restauració monàrquica.(1875-1923). Barcelona, 1972. pags 92-93.

## QUARTA PART

### CAPITOL XI

#### INTRODUCCIO AL SEGLE XX

Herència històrica. - Les preocupacions educatives dels dirigents lligats al "Despotismo Ilustrado" i tota la tradició posterior, i potser més particularment encara, almenys pel que fa al Principat, tema central del treball, la introducció dels corrents de la pedagogia utilitària pels homes de la Junta de Comerç de Barcelona i altres esdeveniments escolars resenyats en els capítols precedents, són una mostra ben evident que l'Estat espanyol, com <sup>en</sup> mínim les zones més desenvolupades, no vivia totalment a l'esquema a la revolució educativa que s'estava produint als països d'avantguarda d'Europa i Amèrica.

A la seva hora explicava, també, el pes pes específic del moviment pedagògic renovador, a nivell teòric i pràctic, - la reforma escolar seria essencialment política - sobretot fins a la Revolució de Setembre de 1868. En el període revolucionari sorgien una sèrie de tendències renovadores i àdhuc en alguns aspectes revolucionàries que no tindrien, però, una projecció significativa fins al segle actual.

Després del fracàs polític del període 1868-74, els dirigents de la Restauració borbònica amb l'ajut d'un aparell polític-cultural de tipus repressiu intentaren i ho aconseguiren, en una bona part, marginar la problemàtica educativa encerclant-la en el petit món del Senat, on els problemes educacionals ocupaven un lloc preeminent però sempre sense sortir-se massa del clos tan-

cat de les anomenades minories selectes. Tot i aquest tancament sorgien, al marge dels organismes oficials, una sèrie de grups i organitzacions que denotaven un canvi d'actitud socials envers la problemàtica educativa.

La dinàmica ~~social~~ de la societat espanyola de finals del segle XIX i principis del XX, impediria un nou ajornament del problema escolar i l'educació esdevindria un problema prioritari en la política espanyola.

Abans d'endinsar-me en l'estudi de l'evolució i la problemàtica de l'escola entre 1900 i 1938, caldrà resumir molt breument, però, els trets més característics del món polític durant aquest període, el pes dels grups político-socials que volien incidir en el món educatiu i la importància de la tradició pedagògica ~~que-directament-o-indirecta~~ dels països burgesos avançats que directament o indirecta arribava a casa nostra.

El medi polític.- Com apuntava suara, els esquemes socials i polítics inventats per la classe política durant la Restauració i materialitzats per Cánovas del Castillo, estaven totalment en contraposició amb la societat espanyola que començava a dibuixar-se a principis del segle actual. El desanís de 1898, ajudava a desmoronar la pseudodemocràcia eminentment formalista, ~~dotgida~~ arran de <sup>citada</sup> la Restauració.

La pèrdua de les colònies feu sortir a la llum pública una crisi latent que la repressió no havia pogut ofegar del tot. Entre els diversos elements que col.laboraren a provocar l'esmentada crisi podríem recordar, entre altres els següents: l'acceleració de la producció econòmica, l'aparició del fenomen immigratori com a conseqüència de la revolució urbana, fenomen realment important a les zones industrials del Principat, la creació de les prime  
res













seu substracte ideològic.

A casa nostra les lluites entre els diferents grups polítics per al control de l'ensenyament tot i presentar, durant el segle XIX, un interès remarcable des de l'angle del pensament escolar, sobretot a partir de la caiguda d'Isabel II<sup>a</sup>, no havien aconseguit incidir, llevat d'alguns casos comptats, en la problemàtica específicament escolar.

Podem dir, cenyint-nos, si més no, els problemes educatius que, durant la dinovena centúria, les confrontacions político-educatives no eren gaire cosa més que una mena de guerra sorda i que les veritables lluites en el terreny teòric i pràctic esclataren quasi paral·lelament amb l'entrada del segle XX.

Que passà realment, doncs, en el món de l'escola a partir de la primera dècada del nostre segle.?

En primer lloc l'estructura educativa de tipus napoleònic s'estabilitzava; l'ensenyança primària oficial, la més important des del punt de vista quantitatiu, passava definitivament a mans de l'Estat, reafirmant-se també, el centralisme universitari. L'ideal del partit liberal començava a prendre cos.

A la vegada, i, en cert sentit, com a contrapartida el moviment nacionalista es vivificava convertint-se en palanca política expressada de forma diàfana al "Memorial de Greuges" i a les "Bases de Manresa" sota el recolzament dels burgesos i els menestrals. La burgesia elaborava un catalanisme molt a la mida de les seves pròpies necessitats, mentre els grups petit burgesos adoptaven postures molt més radicals. Malgrat tot, amb el fracàs polític de la Revolució de Setembre i la I<sup>a</sup> República, les posicions ideològiques del republicanisme liberal es mantingueren a la defensiva fins pràcticament a la II<sup>a</sup> República, exceptuant el període comprès entre el final del segle XIX i la Setmana Tràgica de 1909.

A l'arribar al 1900 la burgesia catalana, com a mínim els seus

caps de brot més claravidents, havien adquirit consciència de classe dirigent incluent en la seva plataforma política, entre altres coses, un programa educatiu que de moment afectava a l'ensenyament primari i universitari i es deixava a la mànegua l'ensenyament mitjà; aquest oblit aparent, és fàcilment comprensible si pensem que aquest grau de l'ensenyança estava dominat, en aquell moment, per les ordres religioses d'ensenyança.

Ja que parlem d'ensenyament religiós, recordaré que l'Església, com ja havíem vist en capítols anteriors, arran de la Restauració monàrquica havia recuperat el terreny perdut a conseqüència de la Revolució de 1835. La línia de pensament de les ordres d'ensenyament i de l'Església en general, i pel que fa referència a les qüestions escolars, es movia en el camp del Dret Diví el qual li atorgava preferència sobre qualsevol altre estament social, especialment pel que fa a l'ensenyança de la veritat. <sup>Grec</sup> ~~Grec~~, però, que a la realitat l'educació impartida a les escoles dependents de l'Església, llevat d'honroses excepcions, es concretava a facilitar un bagatge tècnic i ideològic als fills de la classe dominant per a perpetuar la societat establerta.(3). Val a dir, malgrat tot, que en comparació als primers temps de la Restauració, l'Església arriava veles acceptant el control de l'Estat liberal, sense perdre la seva llibertat ideològica; per altra banda, almenys en alguns sectors que a Catalunya tenien una major beligerància adoptava posicions més a tenor amb els nous corrents polítics i morals i en alguns casos, fins i tot, pedagògics.

L'entrada de segle oferia també un interès pregon ~~en el camp que ens ocupa~~, pel que fa referència al món obrer, el qual seguint les petjades dels grups laicistes i anticlericals del segle XIX i gràcies a l'Escola Moderna, el Moviment d'Extensió Universitària i la tasca culturalitzadora dels Ateneus Obrers, es colocava entre l'avantguarda del proletariat europeu per la seva concepció revolucionària de l'escola.

Resumint, doncs, la classe dominant establerta a la capital d'Espanya que no abdica en cap moment del seu poder polític, la burgesia catalanista recolzada en alguns moments i en d'altres suplantada, pels sectors del republicanisme liberal d'extracció, generalment, petit burgesa, l'Església representant per una banda dels grups conservadors i benpensants del país i per l'altra dels cercles retrògrads del Govern Central i finalment la classe obrera, que volia fer escoltar la seva veu, cercaven en l'escola un mitjà de propaganda i perpetuació dels seus, en cada cas, hipotètics valors.

La història de l'educació a Catalunya, durant els trenta vuit primers anys del nostre segle, ve profundament marcada per la impotència social, econòmica, política, ideològica, etc., d'aquests grups que hem enumerat, mostrant-nos a la vegada i en cadascuna de les circumstàncies les pròpies contradiccions.

Aquests són a grans trets, els grups que maldaven per a controlar l'ensenyament, però quins eren els problemes educatius que preocupaven al país.

Sense oblidar les deficiències de tipus infraestructural que ens expliquen i ens fan suposar moltes coses, ~~el nostre segle~~ en la primera quarantena del segle actual i recollint la tradició escolar de la 1<sup>a</sup> República, la problema<sup>tica</sup> educativa quedà centrada en cinc punts que situarem per ordre cronològic d'aparició: llibertat de càtedra, neutralitat religiosa, catalanitat, renovació metodològica i Escoles Unificades.

En el cas de la llibertat de càtedra no ens trobem pas enfront d'un problema educatiu modern. Com ja hem vist la nostra història i especialment l'evolució de l'escola, està plena d'incomprensions d'inhibicions i àdhuc són freqüents els màrtirs a causa de la manca de llibertat per a transmetre qualsevol tipus d'ideari que pugui fer trontollar l'ordre instituit. Al segle passat, aquesta qüestió prengué un caire diferent, i més d'una vegada la llibertat de càtedra aconseguí obrir una escletxa en la closa estructura educativa espanyola. Malgrat tot, ni la Cons-

titució de Cadis, ni la Revolució de 1835, ni el període 1868-74, aconseguiren allunyar l'espantall de l'obscurantisme ideològic. Així, dones, tot i que, alguns corrents com per exemple, el positivisme pedagògic d'Spencer, els corrents laicistes de la III<sup>a</sup> República Francesa o doctrines més radicals com les propugandes per Kropotkine i Marx, acompanyades pel progressisme burgès i el naixent moviment obrer havien penetrat en el pensament escolar, a la realitat a l'entrada de segle la universitat i, molt més, l'ensenyament mitjà, continuaven nodrint-se d'idees que frenaven el progrés polític i social i molt especialment el treball científic. La història del nostre ensenyament modern, és en bona part, la història de la llibertat per a donar<sup>a</sup> conèixer totes les descobertes de l'home sense discriminacions de cap mena.

La neutralitat religiosa no es presentà, en principi, de manera senzilla sinó com a lluita entre escolar religiosa i escola laica que vé a ésser camp, partit, bàndol escolar de clericalisme i anticlericalisme. Aquestes lluites esdevingueren el centre de la política escolar, sobretot en el període comprès entre els primers temps de la Restauració i la Setmana Tràgica de 1909. Aquest propi esdeveniment amagava en el substracte problemes educacionals. Poc abans d'aquests fets i concretament a la base cinquena del Pressupost Extraordinari de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona del 1908, com veurem amb força detall més endavant, hom intentà plantejar la neutralitat religiosa sense sectarismes i dins d'una ortodòxia burgesa-liberal i tot i així les passions s'exacerbaren per ambdues bandes, les polèmiques sortiren a la llum pública i tingueren conseqüències polítiques.

La catalanitat de l'escola i la renovació metodològica van aparèixer cronològicament una al costat de l'altra o més bé a conseqüència de l'altra, sobretot en l'ensenyament primari, i salvant alguns

períodes, han omplert la nostra història de l'escola del que portem de segle XX. Escola catalana i escola nova, escola en català i llibertat del nen, català a l'escola i escola activa, expressen un mateix sentiment i un mateix anhel. Sentiment i anhel que juntament amb limitació estan implícits en les contradiccions polítiques i ideològiques d'un moviment que no ha sabut integrar a tot el cos social en la revolució escolar que es proposava.

L'Escola Unificad<sup>da</sup> o Escola Unica, ja intentaré explicar més endavant les possibles diferències entre ambdós termes, és, abans que tot, un moviment polític i sorgí com un component important de les reivindicacions democràtiques plantejades pels partits i sindicats obrers arran de la 1<sup>a</sup> Gran Guerra Europea i la Revolució Soviètica. L'Escola Unica es fonamentava aleshores en dos postulats essencials: En primer lloc, la composició social de l'alumnat ha de reflectir la composició social de la comunitat; hom no pot concebre l'escola sobre cap classe de discriminació i per tant la separació dels alumnes solament pot admetre's per les seves diferències de capacitat intel·lectual. En segon lloc, l'escola ha de suprimir els graus tradicionals de l'ensenyança és a dir primària, secundària i superior i basar-se en canvi en cicles que estiguin més o menys d'acord amb les etapes evolutives de l'educand, el que pressuposa per altra banda igualtat en la consideració social i econòmica i en el nivell acadèmic del professorat de tots els cicles.

Al Principat

~~I a Catalunya~~, l'Escola Unificada constituí una de les premises bàsiques de la Generalitat, especialment durant l'època de la guerra. El C.F.N.U., del qual <sup>me n'ocuparé</sup> ~~hem parlat~~ amb una certa extensió en un dels capítols de la setena part ~~de la setena part~~ ~~de la setena part de l'estudi~~, recollia l'ideari dels dos grans moviments d'aquesta etapa històrica - Escola Nova i Escola Unificada - i hom intentà agermanar-los el màxim possible. Entre el 1936 i el 1938, la Generalitat tingué com a fita fer efectius aquests cinc punts que hem esboçat. El fracàs polític i àdhuc escolar, d'aquells individus - que no saberen

superar les tensions d'una societat colpida per una greu crisi social i que fluctuaven continuament de dreta a esquerra, mancats a més d'una diàfana perspectiva històrica - no ens permet d'acusar-los, sobretot si tenim en compte el poc temps que disposaren per a esmenar les falles d'una organització educativa que els arribava, amb alguns aspectes, amb retard de segles.

La tradició pedagògica.- Tot i el retard apuntat, és evident que els canvis estructurals havien incidit, poc o molt, en el món de l'ensenyament. Els diferents aspectes de la llibertat, l'utilitarisme, la secularització i altres aportacions del liberalisme burgès a les ciències pedagògiques, començaven a ~~entrecruçar-se~~ amb les concepcions feudals d'arrel escolàstica. A mesura que ens endinsàvem en el segle XIX, com hem vist en els capítols anteriors, es feia difícil el manteniment del neofeudalisme amb les seves conseqüències en el món escolar, principalment si pensem que els sectors burgesos i la classe treballadora tenien ja un pes força considerables en algunes zones de la geografia espanyola.

La poca importància de la tradició pedagògica d'origen burgès situava als pobles d'Espanya en un estat de colonialisme ideològic, pel que fa a les qüestions educatives. Hom havia de manllevar les idees d'atri i més d'una vegada les concepcions forasteres xocaven amb una estructura i supraestructura poc dúctils per a absorbir els nous corrents. Quins eren, però, aquests nous corrents que havia introduït la nova classe ascendent a Europa, en la seva lluita amb el règim feudal des del Renaixement fins al triomf de la Revolució Francesa que s'encarregava de donar el cop de gràcia a L'Ancien Regime.

La nova pedagogia rebutjava, des d'un bon principi, l'educació aristocràtica, cavalleresca i religiosa. La llibertat i l'harmonia amb la natura esdevenien els pilars teòrics de l'ideari escolar del liberalisme burgès. Els pensadors d'aquest corrent criticaven l'ensenyament

tradicional, pel fet que coercitava o potser no afavoria el coneixement de la vida i també perquè donava excessiva importància a les teories verbals autoritàries i als costums i austeritat de la societat aristocràtica. La nova direcció de la pedagogia s'orientava, doncs, contra l'autoritat i la manca de llibertat del món feudal i cercava la forma d'educar a l'home, desenvolupant les propietats innates de l'esperit humà en la llibertat.

La lluita de la burgesia contra el feudalisme no s'expressava solament en l'harmonia de la natura i la llibertat. Precisament aquesta lluita, durant els segles XVII i XVIII, presentava elements renovadors al costat, com és ben comprensible, d'altres principis conciliadors. Els sectors revolucionaris, formaven o preconitzaven tendències educatives de caràcter democràtic. Aquests nous corrents que els podem trobar en les sectes arrianes i puritanes, d'entre els quals despunta l'obra pedagògica de Bellers i més endavant els utàpistes, ens mostren la disconformitat del pensament democràtic no solament contra l'ordre feudal sinó també contra l'ordre burgès que s'està gestant.

A França al llarg del segle XVIII es dibuixaven tendències d'arrel democràtica, que tenien llur origen en les concepcions pedagògiques derivades de la filosofia sensualista i empirista. Aquestes concepcions subratllaven que l'home esdevé un producte del seu propi ambient i de l'educació. Condillac, i més particularment, Helveci i Diderot, atacaven la teoria de les idees innates, amb la qual hom pretenia justificar les diferències de classe de la societat aristocràtica i com a contrapartida formulaven la hipòtesi de l'omnipotència i creativitat de l'educació a través del medi ambient i l'escola.

Després de la Revolució Francesa i d'una manera singular a partir de 1848, arran del triomf del capitalisme industrial a escala europea, les tendències educatives propugnades per la burgesia liberal anaren perdent el seu caràcter revolucionari.

Per altra banda, no podem oblidar, que ja amb anterioritat a la Revolució Francesa i precisament als països britànics on alguns sectors burgesos compartien el poder polític amb l'aristocràcia, havien sorgit corrents pedagògics que expressaven el compromís ideològic entre ambdós grups dirigents. L'educació expressava aleshores una mena de síntesi dels trets característics del capitalisme industrial i el latifundisme agrari, com ens mostrava Locke uns dels representants més genuïns d'aquestes tendències.

Sota la pressió de llurs antagonismes aquest compromís, entre els grups burgesos i aristocràtics, s'acabà desmoronant i com a conseqüència<sup>a</sup> aquella síntesi pedagògica, s'anà desintegrant de mica en mica. Començà en aquell moment una lluita entre ambdues tendències que podríem concretar en les anomenades educació del prestigi i educació del profit.

L'educació del prestigi es concretitza en la pedagogia humanista. Hom cerca els ideals de perfecció humana un xic al marge de la realitat social el que mostra, en certa manera, el seu lligam amb els corrents escolàstics. Aquesta educació del prestigi adquireix generalment un caràcter marcadament elitista, fruit de la seva marginació de la vida i la realitat quotidiana.

L'educació del profit, o la utilitat pràctica, s'interessa per la utilització del saber immediat i s'esforça en la formació de capacitats per a la creació de bens materials i té com a finalitat bàsica, la preparació de l'educand, en vistes a poder exercir una professió, sobretot crematística.

A la base dels dos idearis pedagògics simplement apuntats hi trobem:

en el cas de l'educació del prestigi, la filosofia de Kant i l'idealisme alemany.

pel que respecta a l'educació del profit, hom hi veu la filosofia mate-



rialista de la Il·lustració Francesa i el positivisme que començava a sorgir a la primera meitat del segle XIX.

L'educació del prestigi, expressava les aspiracions sentimentals de la nova classe dirigent, encobrint els seus propis interessos reals i desenvolupava l'apologia de la seva missió de cultura que esdevenia fictícia, fins a un cert punt. Partint d'aquest canvi ideològic hom creava un programa educatiu que estava totalment d'acord amb el tòpic de la personalitat i la cultura i de retop amb els principis del classicisme.

La pedagogia liberal i democràtica de l'utilitarisme i el neohumanisme, són de fet els corrents principals de l'anomenada pedagogia liberal en lluita contra l'ordre feudal. Aquestes concepcions pedagògiques no eren, però, les úniques que existien abans i després del triomf del capitalisme industrial, car juntament amb elles en persistien d'altres impregnades del tradicionalisme del pensament escolàstic, corrents que foren recolzats per la sobrevivència de l'ordre feudal en molts països europeus, fins i tot, del 1848 ençà.

La pedagogia de la segona meitat del segle passat i la primera meitat de l'actual, no ha sobrepassat les limitacions que es plantejava a la burgesia com a classe social, primerament en la seva lluita contra el feudalisme i posteriorment en mires a mantenir la seva posició privilegiada, aconseguida gràcies a la seva victòria política i social com a grup dominant.

Els corrents pedagògics del segle XX; parteixen, en general, de concepcions filosòfiques sorgides en els segles XVIII i XIX. Aquest retrocés en el temps sembla mostrar d'una forma ben convincent el conservadurisme de les tendències educatives de la nova classe triomfant. Una dels trets característics de la pedagogia moderna, és per exemple, el retorn a Rousseau i Hegel.

Sense voler caure en esquematismes i simplement a títol orienta-

es podria dir  
tiu, ~~dir~~ que la pedagogia del nostre temps, essencialment conservadora, ha seguit tres corrents principals.

En primer lloc, la que s'orienta en les tradicions de la lluita dels sectors burgesos contra l'ordre feudal, de la qual parlavam no fa gaire. Aquest corrent defensa fonamentalment el principi de desenvolupament de l'infant, donant una importància vital a la seva individualitat i conseqüentment proclama l'axioma de la llibertat de l'home. Aquesta concepció pedagògica que parteix primordialment de Rousseau ha esdevingut utòpica i introvertida a causa de les transformacions socio-econòmiques del capitalisme en l'etapa imperialista; no ens ha d'estranyar per tant, que degut a la essència eminentment individualista hagi experimentat més d'un fracàs. Les esperances d'aquests corrents, concretats en l'anomenada Escola Nova que ha intentat recollir les descobertes de la psicologia, han resultat, en certa manera, fèlides, sobretot després de la II<sup>a</sup> Guerra Mundial, amb l'expansió de l'educació tecnocràtica que postula un programa escolar basat simplement en la satisfacció de la producció econòmica.

El segon corrent principal, és la pedagogia que expressa d'una forma més nítida les necessitats educatives de la societat establerta; en aquest cas, l'educació esdevé fonamentalment socialització de l'educand és a dir integració plena a l'ordre instituit. Vinculat, aquest corrent al positivisme als primers temps, al neopositivisme més endavant i a l'anomenada escola alemanya del Dret, arribà a elaborar una interpretació metafísica de la societat, tot adoptant un canemàs ideològic d'arrel romàntica i recollint la concepció de comunitat "socio-espiritual" base essencial de les concepcions escolar nazis i feixistes. Després del triomf de les forces aliades a la darrera guerra mundial, els corrents sociologistes han rebrotat sota formes diferents, totes, però, essencialment conservadores.

El tercer corrent principal, es mou entre els conceptes de cultu-

ra, personalitat i formació i és una conseqüència de la filosofia de la cultura que arrenca de Hegel i troba en Dilthey el seu representant més característic. Per mitjà del nou ideari hom intentava mostrar que el " món dels valors " es podia realitzar en el món concret, és a dir històricament. Com ja hem apuntat, la filosofia de la cultura esdevé en el camp de l'educació, pedagogia de la cultura; segons aquest pensament d'arrel culturalista l'escola deu facilitar als "individus elegits" uns bens culturals especials, diferents en els fons als que reben la resta dels individus de la societat. L'educació es planteja, doncs, al marge de la veritable situació social i es proposa de manera exclusiva la maduració de l'home com a maduració biològico-psíquica o com a configuració de la pròpia personalitat. La realització del desenvolupament individual del futur ciutadà, a partir de les relacions socials existents, condueix indefectiblement a concebre el procés educatiu com adaptació de l'educand a l'establishment, adaptació que acaba esdevenint el fi primordial d'aquest procés. El contingut fonamental de l'educació dels instints, de l'educació terapèutica de la psicoanàlisi clàssica va encaminat a la socialització de l'alumne i a la formació de la personalitat, mitjançant l'adquisició dels bens culturals, ~~els quals~~ <sup>bens dels</sup> ~~els quals~~ <sup>en parlava</sup> ~~parlava~~ un xic més amunt. Aquest contingut fonamental es manifesta plenament en el terreny de l'educació moral i espiritual.

A l'estudiar els esdeveniments, el pensament escolar i les confrontacions polítiques i ideològiques que es van desencadenant en el nostre país, en el món educatiu, al llarg de la primera quarantena del nostre segle, intentarem esbrinar el pes qualitatiu i quantitatiu dels diversos corrents moderns suara esmentats, contraposant-los a cada moment amb la importància de la tradició escolàstica o neoescolàstica, molt més arrelada entre els pobles d'Espanya que a la resta d'Europa; els condicionants d'índole social i política han estat determinants a l'hora d'intentar introduir la nova pedagogia a cada nostra.

**Cara**  
~~Elle~~ a aconseguir una millor comprensió dels problemes esboçats i tenint sempre presents les circumstàncies apuntades a les pàgines anteriors, dividirem l'estudi de l'evolució escolar del segle XX per graus i per sectors de l'ensenyança, intentant amotllar-nos a l'esquema social i polític breument exposat en aquest capítol introductori. Seguirem, també, una línia cronològica basada en esquemes eminentment polítics,

D'acord amb l'apuntat a la introducció del treball, dedicarem una serie de capítols a l'estudi del pensament escolar, les novetats pedagògiques i didàctiques d'aquesta època i les contradiccions dels diversos grups socials, contraposicions que s'observen, especialment, entre la realitat escolar pràctica i el canemàs ideològic.

Tot l'exposat ens serà útil a l'hora de delimitar el paper de cadascun dels grups socials i polítics en el món de l'educació, amen de les lluites, més d'una vegada aferrissades, que s'estableixen entre els mencionats grups per al control social, polític i ideològic de l'escola als diferents nivells.

Finalment com a cloenda del treball, s'inclouen a més dels apendixs bibliogràfics dividits d'acord amb els diversos períodes històrics, una serie de Documents de caràcter públic i privat relacionats, en la seva major part, amb la política escolar, la legislació educativa, la polèmica política, el pensament pedagògic i altres aspectes de la problemàtica educacional. Tots aquests Documents, o quasi tots, fan referència a la història de l'escola catalana del segle XX; la seva inclusió ~~la manca~~ <sup>resulta</sup> imprescindible per a ajudar a comprendre la complexa i accidentada evolució del nostre món educatiu. (5)

NOTES. CAPITOL XI:

- 1) Aquest capital monopolista, ja en temps de la Dictadura de Primo de Rivera, pugnava per canvis estructurals i polítics que impulsessin el desenvolupament capitalista, com apunta Claudin.-Cf: Fernando Claudin. Respuesta a-Balance a perspectivas de 30 años de franquismo- Acción Comunista, nº 7, pag. 51. París, gener del 1967.
- 2) La bibliografia recent sobre -Sociologia de l'Educació- és important àdhuc al nostre país. Són innumerables els estudis sociològics on s'estudia la incidència del sistema social i polític sobre l'ensenyament i la importància que atorguen els governants al sistema educatiu com a forma per a perpetuar els valors i pautes morals de la societat establerta. Com que cau fora del nostre estudi no volem insistir-hi.
- 3) Quan estudiàvem l'evolució escolar durant el segle XIX, encetàvem ja aquesta qüestió que tornarem a estudiar altra vegada, al capítol dedicat a l'ensenyament religiós.
- 4) Deixant a una banda, el caràcter excessivament dogmàtic dels textos, aquestes tendències així com també l'evolució del pensament escolar modern estan molt ben estudiats a:  
Bogdan Suchodolsky.- Teoría marxista de la educación. México. Editorial Grigalbo. 1966  
Bogdan Suchodolsky.- La pedagogie et les grands courants philosophiques.  
- Pedagogie de l'essence et pedagogie de l'existence.- Editions du Scarabée. París 1960.

Cal remarcar que l'edició polonesa de la Teoria marxista de l'educació és anterior a de La pedagogia i els grans corrents filosòfics. El primer estudi és més extens i per tant més complet, però, al <sup>men</sup> ~~no~~ entendre, expressa un pensament excessivament linial, <sup>cal pensar</sup> ~~però~~ que fou escrit durant l'època immediatament posterior a la IIª Guerra Mundial, amb anterioritat a la revolució de 1956.

5) Una part d'aquest capítol ha estat publicada a - **L'** l'avantguarda  
de l'educació.- Barcelona, 1972. <sup>Cal</sup> ~~Has de~~ consignar, però, que ja origi-  
nalment la part a la qual fem menció, havia estat escrita per a in-  
cloure en aquest treball.

CAPITOL XII:ENSENYAMENT PRIMARI OFICIAL. 1900-1929.

Com ~~començava~~<sup>expressava</sup> el capítol anterior, el començament del segle XX, marca una fita important en el camp de l'ensenyança oficial. Els canvis que es produeixen a nivell públic, incideixen, directament o indirectament, a tota la resta de l'ensenyament.

En el marc de la política governamental, l'educació adquireix majoria d'edat a conseqüència de l'estrena de nou Ministeri. Per a fer viable la llei de Pressupostos del 30 de març de 1900 i complimentar a la vegada el R.D. del 18 de maig del mateix any, l'antic Ministerio de Fomento quedava dividit en dos:

El ministeri de Fomento propiament anomenat que d'acord amb la nova reglamentació incloua els departaments de Industria, Agricultura, Comercio y Obras Públicas i el ~~ministeri de~~

El ministeri de " . . . Instrucción Pública y Bellas Artes que entendrá en lo relativo a la enseñanza pública y privada en todas sus clases y grados en el fomento de las Ciencias y Letras, Bellas Artes, Archivos Bibliotecas y Museos." (1)

Com ja hem anat fent fins ara, estudiarem l'ensenyament oficial seguint la pauta que ens marca l'organització tradicional de l'educació occidental, és a dir: ensenyança primària, mitjana i superior tot i que aquest esquema pugui estar en desacord amb la ~~pròpia~~<sup>pròpia</sup> concepció personal de l'escola, però la veritat és que ~~ens hem~~<sup>m'heig</sup> d'atendre a una realitat vigent, encara, avui dia.

Ensenyament primari oficial. De principis de segle a l'esfondrament del Regim liberal.-

Soc plenament conscient  
~~Soc conscient~~ dels perills que comporta tota esquematització,  
malgrat tot ~~creia~~<sup>m'inclino a creure</sup> que una divisió dels problemes fonamentals de l'en-

senyament primari modern espanyol, ens pot ~~ser~~<sup>ser</sup> vàlida per a facilitar la comprensió de la problemàtica educativa del període que estudiem. Els problemes que es plantejen, a l'educació espanyola, de 1900 a 1923 no són pas nous, però comencen a tenir <sup>un</sup>caient de signes modern que té molta relació amb les èpoques posteriors. ~~Però~~ de pensar que les qüestions que ~~estudien~~<sup>s'estudien</sup> a continuació ~~les fan~~<sup>es poden fer</sup> extensives al període 1924-1930 i que molts d'aquests problemes no han trobat, avui dia al nostre país, una solució escaient. Al ~~nostre~~<sup>meu</sup> entendre, doncs, la problemàtica educacional podria resumir-se, en els punts següents:

- a) Excessiva centralització i burocratització.
  - b) Insuficiència pressupostària.
  - c) Poca consideració econòmica i social del personal ensenyant.
  - d) Manca de llibertat a tots els nivells.
  - e) Clima social inadequat.
  - f) Inexistent organització a nivell d'escola.
  - g) Mètodes didàctics i pedagògics antiquats.
  - h) Uniformitat entre l'escola urbana i l'escola rural.
  - i) Orientació escolar i programàtica amb caràcter marcadament ideològic.
- a) Excessiva centralització i burocratització. - Com ja havíem vist, l'ensenyament espanyol es veia constrenyit, des de mitjans del segle XIX, per la rigidesa d'una estructuració escolar extremadament centralista. Aquest tret característic de l'ensenyament espanyol modern, afecta a totes les regions però potser més profundament a països com el nostre, car aquesta centralització implica unitarisme i la consegüent marginació de la nostra personalitat històrica.

Com apuntavam en anteriors capítols, l'ensenyament espanyol seguí en l'essència el model centralista francès, <sup>però,</sup> recollint, algunes de les característiques de signe autonomista del sistema britànic. Aquesta barreja no resultava massa profitosa, perquè l'ensenyament espanyol



no solament desaprofitava les possibilitats d'ambdós sistemes, sinó més aviat n'arrossegava els seus desavantatges.

La centralització de tipus francès no comportava aleshores ni ara, una tendència igualitària a nivell primari, tret característic de les reformes laicistes de la III<sup>a</sup> República Francesa; cal puntualitzar que la igualtat escolar a França ha estat més teòrica que real, però a un altre nivell que Espanya.

Les atribucions atorgades a les corporacions provincials i locals podem fer pensar en el model anglo-saxó, però no ens hem pas d'enganyar aquesta política aparentment descentralitzadora obeïa més a mancances estructurals més que no pas a factors ideològics; aquesta tímida descentralització sense un recolzament econòmic i sense canvis polítics de signe democràtic només servia per a frenar qualsevol intent de reforma dictat des de les esferes governamentals. En aquest sentit, cal recordar la total inoperància de les Junes Locals de Primer Ensenyament, dominades totalment pel caciquisme, fet més evident durant la primera època de la Restauració.

Cal fer un incís en relació als organismes locals i provincials perquè a Catalunya durant aquesta època, especialment d'ençà del 1906, partint d'uns pressupòsits totalment diferents a l'ideari dels partits governamentals, les corporacions públiques provincials i locals encetaren una política educativa remarcable, des de més d'un punt de vista, com ja veurem a la <sup>segona</sup> ~~primera~~ part d'aquest treball, a base d'aprofitar al màxim les possibilitats que oferia la legislació escolar espanyola, especialment, a nivell primari, professional i tècnic.

No hi n'hi havia prou, o més ben dit no n'hi ha prou, amb l'extrema centralització i la burocratització subsegüent, <sup>perquè</sup> ~~des~~ als perills apuntats calia sumar-hi la manca total de democratització social i professional, com es despren de l'estructura organitzativa de

facilitava la centralització del sistema d'ensenyança, espanyol a tots els nivells: administratiu, pedagògic i lingüístic; el somni dels vells liberals del segle XIX i els regalistes del XVIII s'havia materialitzat.

La nova organització ministerial presentava avantatges evidents, sobretot perquè facilitava la flexibilització de l'organització administrativa de l'educació pública. Des de l'estructura del nou ministeri esdevenia factible el perfeccionament dels sistemes de control a través d'uns organismes estatals més lligats a l'organització ministerial. Per un altre cantó, els docents primaris s'anaven deslligant de les corporacions provincials i locals, car a partir del 1901, passarien a dependre econòmicament dels organismes de l'Administració Central.

El cos d'inspectors d'ensenyament primari que havia estat, des de la seva creació per la llei Moyano, un organisme més aviat fantasmal, podria a partir d'aquest moment fer efectiu el control i centralització escolars.

Els inspectors d'ensenyança primària equiparats al professorat d'Ensenyament Normal, depenien directament d'una Inspecció Central radicada, com cal suposar, a la capital de l'Estat espanyol; aquesta Inspecció Central tenia ramificacions a totes les capitals de província espanyoles, on estaven situades les Inspeccions Provincials respectives.

Per la seva pròpia essència el cos d'inspectors era un organisme eminentment burocràtic, a causa, doncs, d'aquesta tendència intrínseca són més valorables els intents per a donar un caràcter essencialment tècnic a l'esmentat cos d'inspectors d'ensenyament primari, temptatives que s'intentaren materialitzar malgrat les reticències burocràtiques.

Els intents per a donar un caire més pedagògic i menys polí-

~~és un dels elements d'un caràcter eminentment tècnic i l'intent de des~~  
~~politització de la~~ <sup>tífic a la</sup> inspecció escolar primària <sup>arrenquen</sup> ~~arrencada~~ del R.D. del 5  
 de maig del 1913 i d'altres Decrets posteriors, (2) el que pressuposava una major autonomia dels inspectors en front de l'aparell governamental i per descomptat, molta més responsabilitat que no pas abans. A tot això, potser, cal afegir-hi que el nombre d'inspectors d'ensenyament primari, augmentà d'una forma considerable, sense que assolís en cap moment unes xifres massa respectables en relació a les necessitats de l'organització educativa.

La major formalitat del cos d'inspecció i l'augment del nombre d'inspectors, facilitava, poc o molt, la integració política i ideològica del docent primari als esquemes educacionals dels grups governamentals i ajudava, per una altra banda, a la unificació de les orientacions programàtiques i ideològiques.

La centralització pedagògica, era molt més greu que no pas la política, esboçada en els paràgrafs anteriors, sobretot si tenim en compte la mentalitat de la burocràcia espanyola. Des de 1845 fins al 1931, i encara en temps de la II<sup>a</sup> República persistiren les falles d'origen burocràtic, els responsables de la política escolar espanyola visqueren aïllats dins la seva torre d'ivori, sense preocupar-los-hi gens ni mica la realitat quotidiana de l'escola. El període 1900-1931, que ara estudiem, va viure una renovació quasi total de la legislació escolar, però sempre sense moure's del terreny específic de l'organització política i administrativa de l'ensenyament, és a dir de portes enfora.

Si ens endinsem en el camp lingüístic veurem que al començament del segle XX; La centralització idiomàtica de l'educació primària, estava ja pràcticament consumada, es tractava simplement de cloure d'una manera definitiva la política iniciada pels Borbons, especialment durant el regnat de Carles III<sup>e</sup>.

El Comte de Romanones des del Ministeri d'Instrucció Pública tin-

dria cura de donar el cope de gràcia, al darrer reducte escolar, en l'ensenyança pública, de les llengües minoritàries de les regions de parla no castellana. El R.D. del 21 de noviembre del 1902, al promulgar l'obligatorietat d'impartir el catecisme en l'idioma a les escoles públiques, foragitava la nostra llengua dels centres escolars dependents de l'Estat o organismes afins.

b) Insuficiència pressupuestària.- Tot i que els pressupostos del Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts, anaven augmentant, sota la pressió popular, a mesura que avançava el segle XX; LA VERITAT és que l'any 1930 les assignacions pressupuestàries eren totalment insuficient per a satisfer les necessitats educatives d'un Estat modern. Potser caldria remarcar que a l'any 1900, els ministeris vinculats a la Defensa Nacional, absorvien del pressupost de l'Estat una quantitat nou vegades superior a les consignacions que el governs espanyol destinaven per a fomentar la cultura del poble. (3)

Malgrat l'existència d'un capitalisme incipient que s'anirà confrontant, des del punt de vista social amb el neofeudalisme agrari, els governants espanyols continuaven menyspreuant o negligint la rendabilitat, econòmica o social, de l'ensenyament a llarg termini, menyspreu que era més evident en el cas de l'ensenyança elemental. La migradesa dels pressupostos escolars, ha estat un dels trets més característics per a definir la política governamental espanyola, de quasi de totes les èpoques històriques. Les dretes espanyoles s'han mantingut i es mantenen encara en els seus trets, en el sentit d'escamotejar l'educació a les classes populars, no fos que l'excessiva cultura o adquisició de coneixements els conduís a la revolta contra l'ordre establert.

Aquesta manca de recursos econòmics dels organismes rectors de l'ensenyança pública espanyola, originava una serie de llacunes escolar algunes greus, d'entre les quals esmentaré: en primer lloc, les deficiències de tipus infraestructural i per un altre cantó, la poca consi-

deració econòmica del personal ensenyant depndent dels organismes oficials, el que incidia també sobre els mestres privats.

Equipament escolar.-  
Infraestructura educativa.- Tenint en compte la despreocupació dels governants espanyols envers l'educació pública, és ben normal que no existís una xarxa d'escoles que s'estengues per tots els racons de la geografia espanyola; aquesta deficiència ha constituït un dels mals més crònics del nostre ensenyament i ha col·locat l'educació espanyola en una situació poc aïrosa, en relació als anomenats països desenvolupats d'Europa i Amèrica.

Com podreu comprovar als gràfics que s'adjunten el creixement del nombre d'escoles i del nombre de mestres d'ensenyança elemental, havia estat sensiblement inferior a les necessitats d'una societat en vies d'industrialització.(4) L'augment quantitatiu de l'alumnat matriculat a les escoles de l'Estat, havia estat força considerable però era insuficient per a absorbir el dèficit crònic heretat del segle XIX, sobretot si pensem que al dèficit esmentat s'hà havien de sumar els problemes derivats del creixement demogràfic. (5)

Si donem una simple ullada al nombre d'escoles que figuren en el gràfic III - nota 4- potser arribarem a la mateixa conclusió d'aquell ministre que havia afirmat, des del banc blau del Parlament, que no ens podiem queixar perquè teníem tantes escoles com Anglaterra. Malauradament l'argument d'aquest ministre era totalment demagògic; ~~doncs~~ el concepte anglès del mot escola tenia un sentit completament diferent, car el problema no es resumia en el nombre, més o menys elevat, d'escoles existents sinó en la quantitat de places escolars disponibles.(6).

Espanya fins al 1898, almenys a nivell d'ensenyament públic, no havia conegut l'existència de cap tipus de centre d'ensenyament elemental que no fos una escola unitària, és a dir aquell centre docent que consta d'una sola aula i un sol mestre per a nois o nàies de di-

ferents edats.

La primera llei sobre graduació d'escoles data precisament de l'any 1898, tot i que a la pràctica no es va fer gairebé res fins a la promulgació del R.D. del Comte de Romanones del 8 de juny del 1910. El decret signat pel polític liberal fixava l'obligatorietat de graduació per a totes les escoles amb una matrícula superior als 70 alumnes i la llei Alba del 19 de setembre del 1918, anava més enllà dictaminant que tots els establiments dovents d'ensenyança primària de les ciutats de més de 2.000 habitants, s'havien de convertir en escoles graduades. (7)

No s'ha d'ésser massa versat en qüestions de política escolar, per adonar-se fàcilment que les lleis escolars espanyoles i el món real de l'ensenyament han fet la seva via per camins quasi divergents. Quan ja fa més de cinquanta anys que es va aprovar l'esmentada llei Alba, continuen subsistint escoles unitàries, fins i tot a les zones urbanes, tot i que sembla que estan destinades a desaparèixer en un termini relativament curt. Malgrat tot, hem de convenir que entre el 1910 i el 1923 quelcom es va fer en aquest sentit; l'escola graduada, sense arribar a assolir un pes quantitativament important, començava comptar alguna cosa.

A conseqüència de les deficiències de la infraestructura educativa, la majoria dels infants espanyols o bé no freqüentaven mai l'escola o no complien d'una manera total el període d'escolarització obligatòria. Tot i que la xacra social de l'analfabetisme havia ja desaparegut, a principis del segle XX, de molts països europeus i anava desapareixent de mica en mica de molts d'altres, (8) no s'havia pogut en canvi erradicar de cap de les contrades del territori espanyol.

Malgrat no desaparèixer del tot, cal consignar que a poc a poc l'analfabetisme anava disminuint, però les seves taxes continuaven mantenint-se excessivament elevades. (9) Per altra banda, no sempre aquells que

que les estadístiques consideraven com a alfabetitzats, podien considerar-s'hi almenys d'acord amb els criteris moderns, (10) ja que els organismes oficials inclouen dintre el rengle dels alfabetitzats a una serie de persones que amb prou feines sabien llegir i escriure; quan hom sabia signar, amb més o menys dificultat, ingressava en la cofradia dels alfabetitzats. Val la pena consignar que l'alfabetització masculina era, i és encara, molt més elevada i que per tant els percentatges d'analfabetisme femení eren molt més superiors com a conseqüència de l'abandó de l'educació femenina.(11)

La manca de personal i de centres escolars, amb totes les derivacions que s'arrossegaven d'aquest estat de coses, afectaven amb molta intensitat a totes aquelles zones, en les quals la revolució industrial i urbana havia adquirit un cert desenvolupament i principalment en aquelles regions, com per exemple Catalunya on la indústria comptava ja amb una llarga tradició històrica. Igual que a tot arreu, la industrialització catalana exigia una mà d'obra especialitzada que posseís un mínim de coneixements tècnics de caràcter teòric, més o menys profunds segons els casos, preparació adquirida a les escoles tècniques o professionals; aquests estudis requerien, com es ben comprensible, una previa escolarització primària.

La solució del problema de l'escolarització primària, amb la qual es facilitava l'ingrés a les escoles tècniques de grau mig i primari, esdevenia factible per alguns sectors urbans de la petita burgesia, de la menestralia i àdhuc en alguns casos en el proletariat autòcton a base de matricular-se a l'escola privada, dependent de l'Església o bé en els centres patrocinats per les organitzacions obreres, sindicals, cooperatives, etc, o simplement en els col·legis tipus acadèmia, coneguts amb el sobrenom d'escola de pis, sempre i quan no tinguessin possibilitats per a matricular-se a les escoles municipals, - ens referim de manera primordial a Barcelona ciutat- que s'anaren

creant a mesura que avançava el segle XX. (12)

Val la pena fer un incís i recordar que durant aquest període que estudiem i fins i tot en temps de la Generalitat, les anomenades escoles populars es nodrien majoritàriament, així es despren de les poques dades que posseïm, d'alumnes procedents dels grups socials esmentats en l'anterior paràgraf.

Ja hem vist a quin tipus d'escola cursaven els estudis primaris els fills de la menestralia i petita burgesia, però i els infants dels immigrants procedents principalment d'altres regions espanyoles que començaven a arribar de forma massiva a partir de la tercera dècada del nostre segle (13) per a cercar treball i millors condicions de vida a les ciutats industrials del Principat, a quin tipus d'escola elemental podien escolaritzar-se

Als fills dels treballadors procedents d'altres contrades, no els quedava altra sortida que l'escola nacional (14) i com s'ho havien de menegar si el nombre de places escolars, a les escoles públiques dependents dels organismes estatals, era totalment insuficient com es despren dels diversos gràfics adjuntats en aquest capítol.

Recordaré de passada, que la immigració estava, en general, propiciada o simplement afavorida pel capitalisme català que li semblava que la mà d'obra forastera, esdevindria un mitjà per a frenar les reivindicacions del proletariat del país que exigie un status econòmic i social més elevat.

En línies generals, <sup>hom pot</sup> ~~potem~~ arribar a la conclusió que si el govern central s'havia mostrat totalment impotent per a resoldre els problemes educatius d'una societat arcaica i ruralitzada sense masses problemes d'ordre demogràfic, impotència que ha quedat ben clara en els capítols anteriors, com s'havia de comportar enfront d'un altre tipus d'organització social més urbana i en la qual els individus es traslladaven d'un cantó a l'altre a la recerca de millors condicions de vida i sobretot



si pensem que aquesta transmigració feia difícil el compliment de tota mena de programes i previsions, fins i tot en els casos de programacions ben estudiades.

En una paraula, al nostre entendre, la problemàtica derivada de les deficiències esmentades, s'havia agreujat a Catalunya en relació al <sup>anterior</sup> segle, pel senzill motiu que les comunitats del Principat, especialment a les zones urbanes, començaven a fer una vida d'acord amb l'era dels vehicles motoritzats i en canvi els governants de Madrid continuaven vivint un xic a la palla; de fet els polítics de la capital espanyola, seguien unes pautes i ritme de vida en consonància amb l'època de la diligència.

Els immigrants necessitaven, més que cap altre grup social, trobar-se emparats per una bona organització educativa, que incloués escoles per adults a les barriades obreres, per a superar o mitigar el xoc produït per un canvi tan brusc. La magnífica xarxa d'escoles tècniques i professionals creades primerament per la Diputació de Barcelona i més tard per la Mancomunitat de Catalunya que situaven al nostre país en una situació envejable, àdhuc en el concert europeu, no estaven pensades per a satisfer les necessitats culturals d'aquest grup social.

Per altra banda, aquesta gent arribava a un país per a ells sorprenent, amb costums i formes de vida completament estranys al seu tarannà i havia de conviure amb unes persones que parlaven una altra llengua, la qual sigui pel que sigui actuava primordialment com a barrera per a delimitar dels camps. En aquell temps, no tenien la possibilitat, com passa avui, de recolzar-se en una comunitat castellano-parlant quantitativament molt important; per altra banda, el proletariat <sup>autòcton</sup> els mirava de cua d'ull, amb una certa part de raó, pel fet d'avenir-se a treballar per uns preus que estaven per sota dels mínims que ells exigien. Aquesta contraposició entre els sectors autòctons i d'immigrants de la classe treballadora era orquestrada hàbilment pels sindicats patronals

pensant en ~~en-mises-a~~ dividir el proletariat.

Si per un cantó, com deia~~a~~ un xic més amunt, el nombre d'escolars era insuficient per a cobrir les necessitats mínimes de la població aborígen, menys es podia acollir, des del punt de mira escolar, ~~l'al~~ l'allau immigratori; per una altra banda, els fills dels immigrants quan podien matricular-se amb una escola, generalment nacional, es trobaven, la majoria de les vegades, amb un centre educatiu concebut per un tipus d'alumne que no tenia cap mena de contacte social, cultural o geogràfic, amb la seva realitat passada ni present. L'escola nacional totalment burocratitzada, feia ben poca cosa per a que aquest infant oriund d'altres terres espanyoles, s'integrés a algun grup social de la societat catalana d'aquell temps, més ben dit, es socialitzés com diem avui.(15)

Es fàcil comprendre, i ens dona la impressió que queda implícit amb tot el que hem anat veient, que la manca de mestres i la insuficiència de centres d'ensenyança elemental, dificultava el desenvolupament del capitalisme industrial i la marxa normal del país, amb el qual no ens ha d'estranyar que la iniciativa <sup>privada</sup>, amb tots els inconvenients que volgueu imaginar,(16) resultés benefactora aixugant, en part, les deficiències del sector públic, <sup>fet</sup> molt més perceptibles a les zones urbanes.

A la província de Barcelona i sobretot a la capital, el percentatge de mestres privats en exercici ~~en relació al total era elevadíssim, % que aniria augmentant amb el pas dels anys. L'any 1916, per exemple, a la província barcelonina el nombre de mestres privats sobrepassava al de docents públics, fet que solament es produïa a la província de Cadag i a les illes Balears.~~ en relació al total era elevadíssim, % que aniria augmentant amb el pas dels anys. L'any 1916, per exemple, a la província barcelonina el nombre de mestres privats sobrepassava al de docents públics, fet que solament es produïa a la província de Cadag i a les illes Balears.(17) No podem oblidar tampoc que, tot i no oferir masses garanties, les escoles dependents de la iniciativa particular o privada comptaven, generalment, amb unes instal·lacions més modernes que no pas els establiments educatius de cai-

re públic.(18)

A totes aquestes deficiències, calia afegir-hi el problema derivat de la manca de mestres professionalment preparats, ~~des~~<sup>car</sup> la majoria de docents desconeixien totalment les darreres descobertes de la pedagogia i psicologia. Tot i això, no podem oblidar que els canvis operats en la formació acadèmica i professional del magisteri a les escoles oficials, en relació a les èpoques anteriors, foren substancials.

Les Escoles Normals, dependents de les Diputacions fins al 1887, estigueren totalment abandonades al llarg del segle passat, com ja indicàvem en capítols anteriors; els interessos creats, entre altres coses, impedien tota mena de reforma. Al 1898, s'intentà una modificació del pla d'estudis modesta però que donava un sentit més pràctic als estudis de les Escoles Normals, caràcter que s'accentuà en temps de Garcia Alàx amb el R.D. del 6 de juliol de 1900, reforma que no es va arribar a materialitzar per manca de temps. Romanones tornà a canviar el pla d'ensenyament Normal pel R.D. del 17 d'agost del 1901; segons la nova normativa les Escoles de formació del magisteri quedaven refoses amb els Instituts de segona ensenyança, com veurem a l'estudiar l'ensenyament secundari oficial d'aquest període. En el pla Romanones els mestres elementals estudiaven tres anys i els superiors cinc; aquest pla, però, fou reformat novament per Bugallal, - R.D. del 24 de setembre del 1903- segons el qual les Escoles Normals es tornaven a separar dels Instituts. El R.D. del 30 de març del 1905, reorganitzava una vegada més els estudis de magisteri, però el 13 d'agost del mateix any hom deixava en suspes la implementació de la reforma per manca de recursos econòmics. Hom tindria d'esperar el pla Bergamín - R.D. del 30 d'agost del 1914- per a que els estudis normals adquirissin un caràcter més modern i recollir algunes de les aspiracions acadèmiques dels professionals del magisteri.



les matèries de Religió i Moral. Educació Física, Dibuix, Música, Francés, Cal·ligrafia, Fisiologia i Higiene, Mecanografia, Taquigrafia i Comptabilitat - les places de professors de Cal·ligrafia i Filosofia i Higiene no s'atorgaven per oposició - ; finalment, els professors auxiliars, un de ciències i un altre de lletres, col·laboreaven o substituïen als numeraris, segons els casos.

El nou pla presentà com a novetat la implantació d'institucions complementàries vinculades a l'Escola Normal, però, en certa manera marginals al pla d'estudis, <sup>aquestes institucions</sup> ~~les quals~~ existien ja en teoria, però ~~no funcionaven pràcticament~~ fins aleshores, pràcticament, no havien funcionat.

En primer lloc, la creació d'una escola pràctica graduada de 6 graus o seccions anexas a totes les Escoles Normals i dotada de material pedagògic modern. La direcció d'aquesta escola anexas, corria a càrrec d'un regent que formava part del claustre de professors de l'Escola Normal; l'anexa estava supervisada pel Director o Directora de l'Escola Normal i tenia el caràcter d'escola pilot per a servir de model a les escoles públiques i privades de la província - en teoria aquestes escoles ja existien des de 1898 - Val a dir que durant el període 1914-1923 aquestes escoles jugaren un paper veritablement renovador en alguns casos, recordarem <sup>especialment</sup> ~~entre altres~~, l'anexa de l'Escola Normal de Barcelona dirigida pel Sr. Félix Martí i Alpera.

També cal esmentar, la creació d'una biblioteca i un museu pedagògic, al marge del material necessari per al funcionament normal de l'Escola. Per altra banda, a les Escoles Normals masculines hom procurava que hi hagués un camp d'experimentació agrícola dedicat als ~~col-~~<sup>con-</sup>leus de la regió i un camp ~~pèr~~<sup>per</sup> a l'exercici de la gimnàstica, el qual no era exclusiu de les Normals de mestres, <sup>de les quals</sup> ~~doncs~~ també existia a les Escoles Normals femenines.

Poca consideració econòmica del personal ensenyant.- Malgrat les lleis centralitzadores, durant tot el segle XIX, els mestres continuaren per-

cebant llur salari a través dels municipis. Ja hem parlat, en capítols anteriors, del funcionament i característiques de les Junes Locals de Primer Ensenyament, organisme del qual depenia el personal docent de l'escola elemental; no és estrany, per tant, que els mestres les passe sin magres per a poder cobrar, sobretot als pobles petits. La vida del mestre penjava d'un fil i estava totalment a mercé de la formalitat de les citades Junes Locales de Primer Ensenyament. (19)

El problema era encara més greu, ~~doncs~~ el sistema de pagament afavoria a les grans ciutats; les despeses destinades al concepte esmentat podien considerar-se inversament proporcionals al nombre d'habitants, fet totalment incomprensible car les possibilitats pressupostàries dels ajuntaments dels pobles i les viles eren ínfimes. Com apunta Ivonne Turip " . . . El defecte del sistema de pagament a través dels municipis provenia no solament de la poca diligència de les localitats elegides per a posar-lo en pràctica, sinó també de les desigualtats que se'n derivaven. Per a un municipi de 500 habitants la càrrega era de 4,47 pessetes per persona, en canvi els madrilenys solament aportaven 1,95. Entre els dos casos existien els intermitjos." (20)

Recollint les aspiracions dels Congressos Pedagògics i de les revistes professionals del magisteri, que començaven a exercir <sup>una certa</sup> ~~una certa~~ influència ~~social~~, alguns polítics, a finals del segle XIX, havien intentat arbitrar alguna solució per a paliar aquest problema, d'entre els qual recordaré a Canalejas, Montero Ríos y Gamazo.

García Alix adoptà el 1900 una posició intermitja entre els municipis i l'Estat, decretant que a partir d'aleshores els docents primaris cobrarien per mitjà d'una caixa especial del Ministeri d'Instrucció Pública de recent creació, la qual tindria cura de receptor les sumes que els ajuntaments dedicaven, almenys en teoria, per a satisfer els havers del magisteri. El nou sistema solament era factible

mitjantant una organització administrativa que l'Estat Espanyol no posseïa en aquell moment i com és lògic l'intent de reforma acabà fracassant. Els interessats no veien massa clar com funcionaria el sistema i foren els primers que se sentiren defraudats. " . . . Vincenti, parlant en nom dels mestres va protestar vivament: ! los atrasos de pago son aún más numerosos y más generalizados que antes ! La confusión aumentó. De tal forma que el 1901, els mestres no denunciaven pas el retorn a la situació anterior, sinó el pagament directe per part de l'Estat, de forma que no sofrissin el retard de les entrades dels impostos municipals." (21)

El govern conservador va escure al cap de poc i el Comte de Romanones s'encarregà de la cartera d'Instrucció Pública. El nou ministre aprofità la conjuntura i feu aprovar la llei, malgrat l'oposició dels conservadors. A la nova normativa legal, dos impostos l'ann territorial i l'altre industrial recaptats pels municipis passaven a l'Estat, amb el qual es facilitava el pagament dels mestres a través de l'Administració Central.(22)

La finalitat de Romanones, segons les seves declaracions, se concretava en una sola cosa " . . . tener maestros. Para eso quiere ante todo que se le pague, porque mientras no se le pague, no se podrá tener maestros; carecemos del factor esencial para la educación nacional. Tal es mi plan y me parece que no puede ser más sencillo y absoluto. Toda la educación del pueblo está en las manos del maestro de escuela y del cura, tan mísero el uno como el otro." (23)

D'encà d'aquell moment els mestres començaren amb una major regularitat, al que no vol pas dir amb una puntualitat absoluta, fet comprensible ja que avui dia encara s'observa algun retard en aquest sentit. Al marge de la major regularitat, els docents primaris amb el temps milloraren la seva sort, però no arribaren a aconseguir en cap moment una situació massa envejable.

A principis del segle actual predominaven entre els professionals del magisteri, els que percebien salaris de 500 pessetes anuals. La Cierva, ministre conservador, intentaria al 1905, un canvi, més aviat burocràtic, per a millorar l'estatus econòmic del mestre, però la reforma no tirà endavant. Al 1910, el sou dels mestres de les escoles elementals públiques es mantenia pràcticament igual, com podeu comprovar als gràfics que s'adjunten. (24)

A l'any 1910 i d'acord amb la normativa dels R.D. del 6 de maig i 8 de juny s'aproveva una reforma per a graduar les escoles unitàries d'una manera molt sub generis a base de desdoblar-les, així com també una millora de la condició econòmica del magisteri. Segons aquests Decrets i a més d'un lleuger augment dels mestres que cobraven havers per sobre de les 1.000 pessetes anuals. . .

" Las escuelas dotadas con los sueldos legales de 500 y 625 pesetas ascenderán al de 1.000 a medida que vayan vacando desde 1º de abril próximo adelante.

La mitad de estas vacantes se proveerán por oposición libre y la otra mitad por oposición limitada entre los actuales maestros de 500 y 625 que posean el título elemental." (25)

Amb la nova reglamentació no s'erranjava els problemes del docent primari; ja que a la citada reforma els condicionaments econòmics primaven sobre la veritable problemàtica del mestre. La majoria d'associacions professionals es pronunciaren en contra de la reforma, malgrat que més d'una vegada els sectors immobilitistes aprofitaven l'avinentesa per a frenar el més petit intent de reforma i-feien servir aquestes associacions de palanca política. Malgrat la bona voluntat d'Amos Salvador i Rafael Altamira, ministre d'Instrucció Pública i ~~de~~ ~~Paul Altamira~~ Director General d'Ensenyament Primer respectivament, (26) la reforma naixia coixa per mor de la insuficiència de les assignacions pressupostàries, com pot deduir-se de les pròpies declara-



cions ministerials.

"El ministro que suscribe conoce bien las insuperables dificultades de orden económico que se oponen a la realización completa y de un solo empuje de lo que sería el ideal en este punto . . .

Consistiría este paso en elevar el minimum de sueldo a la cifra de 1.000 pesetas, a la que ascenderían <sup>los</sup> 13.573 maestros que actualmente perciben menos de aquella cantidad. Pero esta elevación hecha de golpe exigiría un gasto de 7.036,425 pesetas aproximadamente, para el que ~~no~~ se autorizan los actuales presupuestos. . . (27)

Els Decrets esmentats i les ordres subsegüents posteriors tot i fracassar a la pràctica, revolucionaren el món del magisteri i foren l'inici d'un cert canvi. Per exemple, la R.OI del 29 de desembre del 1915 estableix el salari mínim de 625 pessetes, desapareixent definitivament el sou de 500 pessetes anuals i la R.D. del 13 de maig del 1917, aprovava un salari mínim de 1.000 pessetes anuals. Com podeu pensar tot i amb les millores, aquests augments no satisfecien els anhels del magisteri, amb el qual la consideració social del mestre no hi guanyava pas massa.

Al cap d'uns anys aquestes millores foren absorvides per l'augment del cost de la vida i totser fins i tot sobrepassades, especialment durant el període inflacionari que es produí després del final de la 1ª guerra mundial; ~~des~~ els havers ~~del 1917~~ aprovats al 1917, romangueren inamovibles fins al 1924.

Les perspectives econòmiques, com veiem més aviat magres, que oferís la carrera de magisteri originaven, especialment, a les zones industrials uns transvessaments de la joventut cap a feines més lucratives que no pas l'ensenyament. Si us fixeu amb les dades que transcriu als gràfics adjunts, us podreu adonar que el nombre de normalistes que cursaven estudis a les Escoles Normals femenines superava al d'estudiants masculins, fet més perceptible a mesura que ens endin

ven en el segle XX. Aquesta característica era molt més acusada a les zones urbanes. (28)

Per un altre cantó, els canvis en l'estructura socio-econòmica incidien d'una manera clara en la professió d'ensenyant. El mestre típic tan ben caracteritzat per en Russinyol, anava esdevenint, almenys al Principat, una peça de museu. (29)

La revolució pedagògica que estudiarem en altres capítols, orquestrada generalment per grups socials pertanyents als sectors burgesos i petit burgesos de Catalunya i recolzada directament o indirecta pel moviment obrer, que, per primera vegada ofereix solucions pròpies als problemes educacionals, havien d'afectar per força a la mentalitat social. A causa dels canvis esmentats, els hàbits de la gent envers el paper que exerceix el mestre en la col·lectivitat, canviaran d'una forma bastant radical.

No podem oblidar el rol que jugaren, en aquest canvi de mentalitat alguns organismes oficials i paraoficials, com per exemple, la Junta de Ampliación de Estudios i els pedagogs vinculats a la Institución Libre de Enseñanza, d'una manera especial Cossío qui lluità inlassablement, fins a la seva mort, en pro del millorament social, econòmic i professional del mestre de primeres lletres.

El clima social, els cursos per a post graduats organitzats per la Mancomunitat de Catalunya, les Diputacions i Ajuntament catalans i algunes institucions privades de signe lliberal a be lligades a les associacions obreres o sindicels, oferien al mestre d'ensenyança primària unes possibilitats abans desconegudes per a perfeccionar el seu bagatge professional. Les pròpies Escoles Normals s'havien modernitzat força, sobretot si les comparem amb els organismes merament burocràtics de les èpoques anteriors.

Si al mestre, per una banda, se li obrien camins per a adquirir una formació acadèmica i professional més moderna, per una altra, les

escoles municipals, els centres educatius de la Mancomunitat i les Diputacions i els nous organismes pedagògics de caràcter públic i privat creats per les institucions dependents de la burgesia liberal del nostre país, li oferien possibilitats per a poder-se defensar millor des del punt de vista econòmic. No podem oblidar tampoc que, a conseqüència de l'augment del nivell de vida, l'escola privada ~~començava~~ a ser rentable, fins i tot en els centres que no depenien ~~de la sociologia~~ de les ordres religioses.

El docent primari, ~~a l'anava canviant~~ <sup>esdevenia</sup>, a poc a poc, i no sempre, en un professional com qualsevol altre, però tot aquest panorama no afectava massa al mestre nacional en exercici a Catalunya, el qual veia passar totes aquestes coses per davant dels seus ulls, sense que ~~li~~ afectes massa la seva vida professional.

El mestre de les escoles de l'Estat, s'havia anat acostumant a percebre el seu salari regularment, a sentir-se quelcom protegit per unes associacions professionals que amb més o menys èxit defensaven els seus drets, com per exemple la Federació de Mestres Nacionals de Catalunya, organisme del qual parlaré més endavant, i s'adonava, també, conscientment o inconscientment que la seva consideració social presentava un altre caire tot i que l'aureola mítica de tipus sacerdotal del magisteri del segle XIX ~~continua~~ <sup>esdevenia</sup> subsistent; els components professionals pesaven ja, alguna cosa, en el camp de l'ensenyament primari.

Malgrat tot, aquests canvis es produïen amb un cert retard i eren insuficients en comparació amb les variacions que s'estaven operant en els altres sectors professionals, principalment els vinculats a la producció econòmica.

A Catalunya, a les zones industrials i gosariem dir que fins i tot, a les agrícoles - al camp s'estaven produint canvis qualitatiu importants a causa de la introducció de noves tècniques - el sou

del mestre nacional es mantenia per sota del salari del menestral i el petit propietari agrícola.

Es molt possible que en algunes zones agrícoles on el mestre nacional no tenia pràcticament competència, les condicions econòmiques del mestre de l'Estat, haguessin millorat d'una manera directa o indirecta a remolc de l'augment del nivell de vida, però no creiem que aquestes millores s'haguessin generalitzat massa.

Els partits catalanistes de dreta i esquerra i els sindicats i associacions obreres, havien estat factors determinants en el canvi polític que s'anaven operant en el país, però aquest canvi no arribava a tot arreu; continuaven existint zones on no havien penetrat els nous corrents. El cacic, pilar fonamental de la política de la Restauració, no exercia excessiva influència en les contrades de la geografia urbana de Catalunya, però mantenia encara una posició de privilegi en el camp del Principat. La Lliga regionalista que s'aliava quan li convenia amb els grups més reaccionaris, havia col·laborat al manteniment de l'estatus canovista en algunes comarques rurals.

El cacic, en molts pobles, continuava fent d'amo i senyor. El mestre, especialment, quan intentava explicar als seus alumnes quelcom més que les quatre regles, la doctrina i la història sagrada, s'havia d'enfrontar de manera directa o velada amb el sistema caciquil; amb tot això, es veia condemnat a anar vegetant i amotllar-se a les velles concepcions magisterials i conseqüentment acceptar la situació social i econòmica que li oferia <sup>el sistema polític creat per Canovas.</sup> el caciquisme.

c) Política governamental marginada de l'escola.— Els governants espanyols i pràcticament tots els grups polítics i econòmics vinculats al sistema no arribaren a comprendre mai, la importància de l'educació des del punt de vista social i potser, fins i tot, econòmic.

Des de l'angle social, pràcticament cap grup dirigent s'adonà del paper que podia jugar l'escola com a mitjà per a integrar les

classes populars al sistema establert, amb l'excepció de les burgesies més dinàmiques. Des d'una perspectiva econòmica, era impensable que el capitalisme que naixia i es desenvolupava pels volts del 1900, pensés en les inversions educatives, tenint en compte la seva preocupació per la rendabilitat inversora a curt termini; aquest capitalisme estava massa lligat als grans trusts internacionals que montaven indústries de tipus més o menys colonial i cercaven negocis clars i una plusvalua neta d'impostos derivats de les despeses de caràcter social, d'entre les quals despenxa, primordialment, l'ensenyança. És perfectament comprensible el fet que aquest nou capitalisme espanyol, es confongués, en certa manera, amb el latifundisme agrari pel que fa referència a les inversions per a modernitzar la infraestructura educativa.

Tot i algunes millores gens desdenyables, la tònica legislativa seguia pel camí traçat a mitjans del segle passat, encara que, probablement, les incongruències no eren, ni tan evidents, ni tan freqüents. Els conservadors revocaven les lleis promulgades pels polítics liberals i aquests a l'hora de la veritat, sigui per manca de temps, per manca de diners i potser, fins i tot, de veritables ganes, tampoc les feien complir.

La concepció taumatúrgica de la llei no s'havia superat, es continuava mantenint la discordança entre el món legal i el món real; aquesta discordança, tret característic de l'ensenyament espanyol, ha presentat al llarg dels darrers 130 anys dos aspectes diferents: l'un quan el legislador ignora olímpicament la realitat i les necessitats de la comunitat i l'altre quan les lleis, tot i fer-se portaveus d'aquestes necessitats, esdevenen paper mullat, degut a que l'Administració no aporta els mitjans necessaris per a fer efectives les mencionades lleis. La política escolar pública durant aquest període ~~El període que es tracta~~ continua patint, probablement amb menys intensitat, dels mals endèmics de l'educació espanyola.

Les continues renovacions ministerials, no afavoriren els canvis

escolars que necessitava l'Espanya d'aquest primer quart de segle. Des de la creació del Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts fins al 1923, es van succeir la friolera de 48 canvis a la citada càrtera d'Instrucció Pública. Es poden comptar amb els dits d'una mà, els ministres que presidiren aquest Ministeri durant més d'un any i encara les poques vegades que es va donar aquesta avinentesa fou a causa de les reeleccions. (29)

Per mor del joc dels partits entes d'una manera hispànica molt sui generis, els polítics no es dedicaven a gaire cosa més que a la simple operació de fer i desfer. Moltes declaracions ministerials, molts projectes, molts decrets, però a la pràctica ningú intentava posar el dit a la llama; com feu el refrany, molt de soroll de buixeta i poques puntes.

Enmig d'aquest estira i arronsa dels partits polítics i dels grups socials que representaven, no podem menyspreuar tota la política governamental. A l'hora de valorar l'educació pública d'aquest període cal tenir presents, una serie d'esdeveniments, especialment per la seva posterior transcendència.

Com ja indicavem, al 1907, i quan presidia el ministeri d'Instrucció Pública el Sr. Jimeno fou creada la Junta de Ampliación de Estudios, precisament pels volts del temps que naixia l'Institut d'Estudis Catalans creat per la Diputació de Barcelona presidida per Prat de la Riba.

La Junta de Ampliación de Estudios institució exèmplar d'una gran significació històrica a l'ensenyament superior i la investigació científica, promocionà l'ensenyament primària, fet molt poc freqüent entre els organismes públics i molt menys des d'una perspectiva universitària. Els mestres, sobretot, quan Rafael Altamira, alumne i professor de la Institución Libre de Enseñanza, ocupà el càrrec de Director General d'Ensenyament Primari, es beneficiaren de moltes be-

ques per a curar estudis i conèixer d'aprop les Institucions escolars i pedagògiques estrangeres que començaven a assajar els mètodes de l'Escola Nova. Gràcies a les subvencions de la Junta de Ampliación de Estudios i als ajuts econòmics de diverses fundacions públiques i privades catalanes, fou possible la formació teòrica i pràctica d'aquest estol de mestres catalans que tingueren una intervenció decisiva en la transformació de l'escola catalana en el període comprès entre 1900 i 1938.

Durant l'època Canalejas, (24) es produïren una sèrie de canvis fonamentals. Amb la sana intenció de donar un caràcter tècnic i permanent a l'Administració de l'ensenyament públic, hom creà les Direcciones Generales de Enseñanza. Rafael Altamira, des de la Direcció General d'Ensenyança Primària, donà una orientació completament nova a la política escolar; les solacions tècniques primaren sobre les polítiques i per primera vegada els problemes econòmics, socials i professionals del docent primari foren estudiats des d'una perspectiva realista. La mort de Canalejas i les condicions polítiques, allunyaren Altamira de la Direcció General d'Ensenyança Primària, amb el qual les coses tornaren ellà on eren abans.

Quasi tots els intents de reforma i les poques coses positives ~~quases~~ portaren a terme a nivell governamental, des del començament de la Restauració fins a la instauració de la Dictadura de Primo de Rivera, foren gestats per polítics liberals, com podeu haver vist al llarg d'aquest estudi. Els ministres conservadors poca cosa ens han llegat en aquest sentit; cal no oblidar, però, l'obra de García Alix, més aviat un polític de pensament liberal, com podeu comprovar. "Yo me guardaré bien de negar los principios fundamentales del dogma conservador . . . Pero de ahí a que yo, por ejemplo, como ministro de Instrucción Pública me incline a preferir la libertad de enseñanza a la acción del Estado en la enseñanza misma, hay una inmensa diferencia."

No soy de los que conceden tan poca importancia al gran resorte de la enseñanza, para borrarlo de los factores de gobierno y entregarlo, por buenas que sean sus intenciones, a otra sociedad, a otras entidades que no sean el propio Estado . . . . Actualmente la enseñanza oficial es como un tronco ahogado por la hiedra de la enseñanza privada" (29) García Alix des del lloc rector del primer gabinet del ministeri d'Instrucció Pública, tingué la gran virtut d'escoltar els seus col·laboradors i cercar consell on fos, tant si li venia ~~des~~ de la dreta com de l'esquerra.

Entre els molts Decrets signats per García Alix, cal consignar el que creava una caixa especial del Ministeri, per a centralitzar el pagament dels havers del magisteri; <sup>d'aquesta normativa</sup> ~~Decret del qual~~ en parlavem ja en un altre paràgraf d'aquest capítol; No podem oblidar, per altra banda, el Decret que establia una classe nocturna per a l'ensenyament d'adults a totes les escoles regides per mestres masculins.

Potser caldria matitzar que García Alix pertanyia per forma de fer, mentalitat i ideologia a l'època anterior, <sup>és a dir l'últim quart</sup> ~~a la que estudia~~ del segle XIX <sup>aquest capítol</sup>, malgrat haver intentat dintre les seves limitacions, titar endavant molts projectes. És precisament, <sup>a causa d'això el mo-</sup> ~~en el que es veu~~ de dir, tuu que impulsà a ~~Stonae~~ Turin a situar cronològicament el final del seu magnífic treball a l'any 1902. (30)

d) Clima social inadequat.— La civilització ~~moderna~~ moderna, una de les conseqüències de la revolució industrial. es deixava ~~fer~~ sentir al Principat, més que potser <sup>en</sup> cap altre lloc d'Espanya i molt especialment a la capital catalana. La vida ciutadana enpenyia a les classes mitjanes i als sectors més conscients del proletariat cap a noves formes de vida i convivència social. En el canvi d'actituds i anava implícit un nou sistema de valors, enmig dels quals l'educació hi jugava un paper primordial; l'aspiració d'aquests grups socials es xifrava en aconseguir la màxima escolarització per a llurs fills, almenys



a nivell primari.

Aquesta idea de la participació de la comunitat en la vida escolar, conseqüència de l'augment del nivell de vida i de les majors possibilitats de mobilitat social que oferís la industrialització no era, o més ben dit no podia ésser, compartida a tot arreu d'Espanya. La diferència entre les zones urbanes i la ruralia s'accentuaven cada dia més. Mentre a Catalunya, la influència dels modes de vida urbana incidien sobre el món rural, fet que es produïa també a altres zones industrials espanyoles, a la resta la influència del camp esdevenia determinant, àdhuc en les capitals de província.

Els capdavaners de la Institución Libre de Enseñanza, probablement els que tenien una visió més clara de la problemàtica escolar, observada des d'una òptica burgesa liberal, ~~avvers~~ asseguraren solament sectors minoritaris, els mancà, en realitat, el clima social que redejava, per exemple, a les èlites burgeses de Catalunya; per altra banda, exceptuant Cossio, <sup>i Luzuriaga</sup> i Alzamira, es decantaren quasi sempre per l'ensenyament secundari i superior. Hom hagué d'esperar a la II<sup>a</sup> República, perquè les idees i les reformes preconitzades pels prohoms de la Institución es plasmessin a la realitat quotidiana de l'escola.

El clima social del Principat en aquell temps, era el revers de la medalla, el ~~mateix~~ <sup>propi</sup> Cossio n'era conscient. Com diu Xirau. " Obtendrán lo que quieran, exclamaba Cossio. Poseen un ideal y todo ideal claramente concebido acaba por incorporarse a la realidad. . . El caso es que las desventuradas condiciones de la política española no lo tuerzan aquí i allá, para desdichas de todos." (38)

L'elevat grau de consciència política, d'una part substancial, del poble català, explica la materialització del que podríem anomenar revolució burgesa escolar catalana, essencialment diferents dels intents de reforma educativa de la resta d'Espanya. Al País Basc, Asturies, València i Madrid, es produïren alguns focus de renovació pedagò-

gica, encara que, al <sup>meu</sup> ~~nosse~~ entendre, no s'arribaren a plasmar d'una forma pràctica com en el cas del Principat.

A l'estudiar les institucions públiques catalanes i la iniciativa privada, intentaré explicar més detalladament aquesta qüestió. Com apuntavam, els sectors d'avantguarda dels grups socials catalans no actuaven sols a l'hora d'endegar una renovació escolar, la seva obra era, més que res, el reflexe i l'expressió d'un clima social. L'intent renovador del Pressupost Extraordinari de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona de 1908, la creació del Patronat Escolar de Barcelona, l'obra de l'Associació Protectora de l'Ensenyament Catalana, el moviment de l'Escola Moderna i el d'<sup>aquest darrer dins del contexte general espanyol</sup> Extensió Universitària, són mostres que ens corroboren la participació social en els problemes educatius. En aquest aspecte, solament el moviment d'Extensió Universitària de València i Asturies, la universitat popular valenciana lligada al republicanisme burgès encapçalat per Blasco Ibañez i alguns altres intents, si podem parangonar. Com hem vist fa un moment, la influència de la Institución Libre de Enseñanza, tenia un caràcter molt minoritari, almenys des del punt de vista pràctic.

L'impuls del moviment nacionalista català, de principis de segle, no quedà encerclat, com més d'una vegada se'ns ha dit, dins dels límits de l'escola privada o de les institucions públiques autòctones. Respecte aquest punt, cal no oblidar alguns esdeveniments força important que es produïren en el si de l'ensenyament oficial i que contrasten amb la tradicional desidia burocràtica dels organismes de l'Estat, marginat totalment de la realitat immediata. <sup>Faig referència</sup> ~~Es referia~~ concretament a la creació i desenvolupament de la Federació de Mestres Nacionals de Catalunya i a la celebració de diversos Congressos, d'entre els quals despunta el Congreso de Primera Enseñanza de Barcelona de 1909. La Federació de Mestres Nacionals de Catalunya.— Foren precisament, els mestres municipals el primers educadors catalans que sentiren ansies de renovació.

Un grup de mestres municipals de la província de Girona, iniciaren al 1901, una sèrie de contactes periòdics per a intercanviar parer i experiències escolars; aquestes reunions ben aviat foren batejades i conegudes arreu amb la denominació de "converses pedagògiques", les quals s'estengueren ràpidament per tot <sup>el Principat</sup> ~~Catalunya~~. Aquell petit regueró es convertí al cap de pocs anys, el 1908 per ésser més exactes, en la "Federació de Mestres Nacionals de Catalunya", una de les institucions més notables de la nostra vida cultural, durant el període noucentista.

La Federació va néixer de la fusió de les associacions professionals de les províncies de Girona, Lleida i Tarragona i el centre de mestres de la província de Barcelona. Des d'un bon principi la Federació s'admirà a la Asociación Nacional del Magisterio Primario, organisme creat l'any 1901. (35); aquesta unió amb l'Associació Nacional, no impliquava absorció car la Federació gaudia d'una certa autonomia, com demostra la seva trajectòria.

Aquest organisme regional que constituïa l'embrió d'un sindicat professional, intervingué a favor dels mestres públics, en els moments cabdals de la història escolar catalana, presentant esmenes, mocions, projectes, etc a les institucions públiques i privades pel que fa a la problemàtica de l'ensenyament primari. En el període 1914-1923, col·laborà activament a la renovació pedagògica orquestrada des de la Mancomunitat i els ajuntaments catalans.

Despuntaren en la vida de la Federació una sèrie d'assemblees on s'estudiaven i discutien els problemes de l'ensenyança pública de primer nivell. Aquestes assemblees varen tenir lloc a Lleida, Tarragona, Rubí, Girona i Barcelona. A l'assemblea de Tarragona s'elaborà, ~~com poden comprovar els lectors que s'inclouen al final d'aquest treball~~, el primer programa total, orgànic i sistemàtic que s'oferia al magisteri públic espanyol. Una altra de les seves activitats sobresortints, fou la participació activa a les escoles d'Estiu de la Mancomunitat, especialment als darrens temps del primer període, i concreta-

~~est les celebrades els anys 1922 i 1923. (36)~~  
~~La Federació de 1922 i 1923. (36)~~

La Dictadura de Primo de Rivera, pel seu caràcter antidemocràtic i centralista, no veia amb massa bona ulls, la Federació de Centres Nacionals de Catalunya, organisme, essencialment, renovador; aquesta associació, sense l'escalf d'un clima favorable perdria vigor i energia, el que conduiria a la seva desaparició el 1927. En el període republicà, reaprengué les seves activitats i el seu esdevenir totalment diferent; ~~des~~ durant aquest temps el paper de la Federació esdevingué determinant a l'hora de definir la política educativa governamental, sobretot la dels organismes públics autòctons (37)

El "Congreso de Primaria Enseñanza de Barcelona" de 1909. Feia molts anys que no se celebrava cap Congrés del Magisteri oficial a Catalunya, el darrer havia tingut lloc a Barcelona amb motiu de l'Exposició Universal de 1888; ~~al capítol IX s'ocupava del mencionat Congrés.~~  
~~des de llavors s'ocupaven el capítol IX.~~ Des d'aquelles hores ençà, havia passat molt de temps i el panorama educatiu havia canviat radicalment.

La iniciativa de celebrar una assemblea dels mestres de tota Espanya, havia partit de Soler i Roca soci actiuíssim de la Societat Barcelonina d'Amics de la Instrucció, la institució més veterana de totes les associacions lligades a l'ensenyança. A més de la societat esmentada, a l'hora de la materialització del Congrés hi col·laborà activament el grup de mestres i estudiants de l'Escola de Mestres de Joan Bordinas, creixent sempre a totes les ràfies atenció al fet que qualsevol mestre tenia certa preocupació envers l'ensenyament elemental i la "Asociación Provincial de Maestros Públicos" de Barcelona, organisme representat per la Rosa Sansat, vinculada, ja des d'un primer moment, a l'ensenyament primari de caràcter públic.

En aquest Congrés, hi prengueren part activa, algunes vegades com a ponent i d'altres com a simples participants, molts docents primaris que ocuparien al cap d'un temps llocs rellevants en la renovació

escolar i pedagògica de Catalunya; entre aquestes professionals de l'ensenyança, caldria anomenar a més de Ross i Soler, Josep Verdins i Rosa Sensat, el valencià Felix Martí i Alpera, un dels capdavanters del moviment renovador dins l'escola oficial, (38) el genovès Ruiz Amado, un dels màxims definidors del concepte d'escola de l'Església en aquell moment, Alexandre Gali, Felip Golé i Olivé, Enric Gualons, Josefa Boronellas, Domingo Bernés, futur ministre de la II<sup>a</sup> República etc.

Ahora de tirar endavant, potser caldria precisar una qüestió, al ~~meu~~ <sup>meu</sup> enteniment, molt important. El Congrés va tenir les sessions durant les vacances de Nadal, és a dir a finals del 1900 i principis del 1901, època d'una gran tensió política, recordem que és l'any de la Setmana Tràgica, i que encara no havien passat tres mesos des de l'execució de Ferrer i Guardia i tota la polèmica i el consegüent fracàs del Projecte d'Escola ordinari de Cultura de 1900. És a dir, el moment de tots; per altra banda, s'havia iniciat una persecució contra tot tipus d'ensenyament no catòlic o laic.

No es estrany, per tant, que un bon sector del congrés, els que creien que l'ensenyament era un problema polític, es quedés d'enfora de al Congrés i considerés que es tractava d'un altre lílloc; així, doncs, els grups espanyols i probablement, també, l'extrem dreta, no intervingué a les sessions d'aquest Congrés, fet que explica el caràcter moderat d'aquesta assemblea des dels punts d'vista ideològic i polític.

Feta aquesta aclaració, ~~entrem en~~ <sup>m'ocuparé d'</sup> una forma concreta de la problemàtica d'aquest Congrés. Si ens entretenim a comparar les actes del Congrés del 1901, amb les del anterior celebrat el 1888, ens adonarem que el temps no havia passat endebades; els nostres, com a mínim un grup amb inquietud social, expressaven idees més modernes de relació a la problemàtica educativa, deixem de parlar de la guerra d'ensenyament, de la qual con-

apuntava a l'inhibició de les deliberacions. I és clar, en relació al fet que des d'ençà molt més concisa que el 1888, sobre tot, ~~al fet que~~ ~~els congressistes tenien un nivell cultural i acadèmic més elevat.~~ ~~cultural i acadèmic més elevat;~~ per altra banda, hem apuntat solucions concretes per a abordar la problemàtica educativa.

A les actes del Congrés, queda ~~ben expressat~~ ~~ben expressat~~, el pensament d'un ample sector del registari, situat per entendre'n al cor de la política. Mentre les proposicions i conclusions del Congrés, cal remarcar els punts següents:

Aptitud de la dona per els estudis superiors

Coeducació

Bilinguisme

Autonomia del Registari.

Estudis Normals.

Organització escolar per a nens normals.

Heu omittit alguns aspectes interessants, però, el ~~meu~~ ~~meu~~ entendre, marginals; ~~penso, per exemple, en~~ ~~penso, per exemple, en~~ les funcions dedicades a l'higiene escolar, de gran transcendència en aquell moment, (30) els edificis, el material escolar, etc.

Les conclusions del Congrés, en relació a l'aptitud de la dona per a cursar estudis superiors i sobre la coeducació, ens mostren clarament la força dels tabus de la societat victoriana sobre el registari espanyol, concepte que ha durat molt temps, l'Església i els grups conservadors han revifat continuament el caliu, aquesta problemàtica és vigent encara avui dia, malgrat els progressos d'aquests darrers anys.

Pel ~~seu~~ ~~seu~~ interès, ~~reproduixo~~ ~~reproduixo~~ els paràgrafs més representatius de la funció dedicada a l'aptitud de la dona per a qualsevol tipus d'estudi, acompanyada d'una citació molt curiosa. Ens dona la impressió que això ens ajudarà a comprendre el clima regnant de l'època i en veurem reflectides les dificultats dels grups feministes per a desenvolupar-la.

" Aptitud de la mujer para los estudios superiores . . . conclusions . . . 1º Urge el establecimiento de escuelas profesionales que eviten a la mujer la explotación de que es víctima en el aprendizaje del taller y de la fábrica.

2º Idem. escuelas de comercio con carácter eminentemente práctico que capaciten a la mujer para el desempeño de diferentes empleos en oficinas, bancos, etc.

3º. Instituciones post-escolares; conferencias, lecturas, etc, que ensanchen el campo de la intelectualidad femenina.

4º Emprender una obra de propaganda, una cruzada más bien, para vencer ciertos prejuicios existentes en el vulgo, que impiden a la mujer asistir a las Universidades.

5º Demandar de los poderes públicos que determinen con precisión ( en los casos que se encuentre ambigüo) el concepto legal de que la mujer pueda ejercer libremente todas las carreras, hacer oposiciones a cátedras de Universidad, etc para que no haya lugar a dudas." (40)

La ponent Maria de Maeztu havia presentat, com podeu veure, una serie de proposicions encaminades a solucionar el problema de l'educació de la dona als nivells superiors, proposicions que ~~era-ho~~ <sup>reafirmen les</sup> dificultats de la dona espanyola de principis de segle per a adquirir una mínima cultura, però malgrat la ponderació de la ponent hagué d'adoptar una esmena a la cinquena proposta per a salvar el concepte tradicional de la dona com a mestressa de sa casa. L'esmena canviava el darrer paràgraf i el deixava de la manera següent. . . que la mujer pueda ejercer libremente todas las carreras y profesiones en tanto que no se opongan a la misión que le corresponde por su sexo ni a la que tiene en el régimen interno de la familia." (40) Cal remarcar que aquesta esmena fou presentada per un representant del sexe masculí.

La instrucció ~~femenina~~ començava a tenir bona premsa, encara que amb limitacions, en canvi la coeducació estava molt mal mirada

sobretot als ulls de l'Església, el que explica, probablement, que la ponència sobre coeducació fos totalment diferent de l'anterior; hom sols l'aconsellava i la creia factible durant el període de la infància, durant el qual i segons s'afirmava les diferències d'aptitud no són encara massa perceptibles. (43)

El problema del bilinguisme fou tractat en el Tema 7 de la Secció 1ª que tractava de les "Ventajas de la simultaneidad de idiomas en las Escuelas de aquellas regiones donde la lengua nativa no sea la oficial". La ponència d'aquest Congrés referent a bilinguisme reflectia el pensament oficialment tolerat, des de principis de segle fins a la proclamació de la República, i devia tolerat perquè a la realitat no es va portar mai a la pràctica, almenys a les escoles de l'Estat. (44)

Segons les conclusions del Congrés, en les regions de parla no castellana, la llengua materna havia de servir ~~a l'ensenyament~~ <sup>escolar</sup> com a llengua vehicular, per a facilitar la integració dels infants d'aquestes contrades, a la cultura oficial. (45)

El tema 2 de la Secció 2ª, "Autonomía del Magisterio Primario. Intervención directa de éste en los asuntos del ramo" fou, probablement, el problema més debatut en aquest Congrés i dels que avui conserva una major vigència. Constituïa, a més, d'una reivindicació sindical de la llibertat professional del mestre enfront del poder institut, una plataforma per a futures lluites sindicals. Les reivindicacions formulades conserven, encara, una certa frescor, si pensem en el nostre món escolar, almenys en alguns aspectes de l'educació espanyola actual. De fet no es tractava d'altra cosa que de la lluita contra la intromissió del poder polític en el camp professional. A la ponència, hom sol·licitava més autonomia en els aspectes pedagògics, administratius i àdhuc polítics, com podeu comprovar a continuació en els paràgrafs que ~~es reprodueixen~~ <sup>es reprodueixen</sup>.



1º Que el magisterio de primera enseñanza ha de gozar de autonomía absoluta, completa, no ya sólo en lo que se refiere a métodos, procedimientos y forma de enseñanza, sino que también en la parte administrativa y en la aplicación de las leyes y disposiciones oficiales . . .

3º Que se supriman las Juntas Locales, por innecesarias, inútiles y hasta perjudiciales . . .

4º Que los alcaldes no tengan sobre la primera enseñanza y los maestros ninguna clase de derechos y atribuciones . . .

8º Que se supriman las Delegaciones Regias de primera enseñanza, por perturbaciones, por políticas y por inútiles en la organización y marcha de la citada primera enseñanza . . .

9ª. Que se anule igualmente el derecho que tienen los ministros para nombrar Delegados Regios con destino a las Escuelas Normales, cuya dirección ha de corresponder de hecho y de derecho al personal numerario de las citadas Escuelas." (45)

Les "Juntas Locals de Primera Ensenyança"(46) cometen tota mena d'arbitrarietats i en els millor dels casos s'inhibien dels problemes escolars del municipi. Les arbitrarietats eren més freqüents a les comarques rurals, on els mestres s'havien d'ajupir a cada moment, obeint els capricis del cacic del poble, en connivència, la majoria de les vegades, amb el Sr. Rector de la parròquia; fins i tot, durant el període republicà a Catalunya, hom denunciava abusos d'autoritat d'alguns clergues, en relació al problema escolar. A les zones urbanes, el control moral i ideològic que s'exercia sobre el mestre, durant aquesta època, tenia un caràcter menys opressiu que als pobles, però, tot i amb això, la llibertat d'acció dels docents d'ensenyament elemental era pràcticament nul·la, especialment en el terreny professional.

En relació als estudis Normals, Joan Bardina suggeria en la se-

va ponència, la creació de tres especialitats en la carrera de magisteri: mestre rural, mestre urbà i mestre d'anormals. (48) Potser caldria remarcar que a principis de segle, les diferències de tota mena entre la ruralia i el món urbà eren molt més acusades que no pas avui. Respecte a la formació d'especialistes per a l'ensenyament d'infants anormals, la ponència s'avançava al seu temps, car als nostres dies tot i parlar-se d'aquest problema, a nivell oficial el ressó sobre la manca de personal especialitzat és mínim.

Parlant de ~~l'última referència~~ la qüestió dels nens subnormals, recordaré la ponència de la Quarta Secció, Tema Cinquè, sobre Organización de las Escuelas para niños anormales. Les recomanacions del ponent, contenen alguns suggeriments que són, encara, totalment vàlids, com per exemple, la creació d'un Institut o Escola Médico-Pedagògica per a cadascuna de les regions espanyoles com a mínim i hom demanava, també que s'arbitressin els mitjans necessaris per a les aptituds del subnormal en vistes a capacitar-lo professionalment,

Tot i que a l'hora de les realitzacions pràctiques el Congrés no servís per a gran cosa, hem volgut <sup>incidir-hi especialment</sup> ~~aturar-nos a estudiar-lo~~ pàl fet que tingué, com a mínim, la virtut de crear un estat d'opinió entre els mestres i ~~creien~~, a més, que <sup>les conclusions expressaven</sup> ~~expressava~~, com apuntaven abans, l'estat d'opinió d'un sector qualitativament important dins del cos de professors d'ensenyança elemental. (48)

c) Manca de llibertat a tots els nivells. - La manca de llibertat, més que no pas una característica de l'ensenyament primari espanyol, no és altra cosa que una conseqüència del control polític, el centralisme, la burocratització, etc., però val la pena insistir-hi, perquè tot i que la insuficiència pressupnèstaria impossibilitava tota mena de reforma, <sup>cal pensar</sup> ~~creien~~ que la manca de llibertat professional hauria frenat tot intent reformista de caire pedagògic, a nivell d'escola, àdhuc en el cas de posseir un nombre de mestres preparats amb nombre suficient

i unes escoles en immillorables condicions.

Els intents de descentralització foren molt tímids i duraren molt poc temps, per exemple els esforços de Rafael Altamira, en aquest sentit, resultaren estèrils. Per altra banda, aquests intents de descentralització no afectaven quasi mai a les qüestions programàtiques. L'escola mostrava als alumnes una Espanya ~~nútica~~ que no tenia res a veure amb l'Espanya real; a més, els problemes culturals, lingüístics, etc, de les comunitats hispàniques de parla no castellana, eren tan olímpicament ignorats com ara, així, també, <sup>com</sup> tota doctrina social que fes un xic de fortor de liberalisme o socialisme. Potser cal <sup>preisar</sup> dir que el control ideològic afectava més profundament l'ensenyança secundària i superior.

Ja que parlem de qüestions programàtiques, és interessant remarcar que a l'escola nacional, els infants i adolescents no hi aprenien grans coses, les nocions més elementals i para de comptar, això sí se'ls inculcaven les idees de disciplina i autoritat i se'ls preparava per a integrar-se en un món de compartiments estancs, on els alumnes de les escoles nacionals, portanyents, generalment, als grups socials menys afavorits econòmicament, s'anaven habituant a l'acatament i la submissió.

La idiosincràcia, la formació, la condició social i el conformisme tradicional del mestre, juntament amb l'aspecte inhòspit dels edificis escolars, coadjuvaven a modelar aquest futur ciutadà per a disposar-lo a acceptar els clima disciplinari i jeràrquic de la societat adulta.

Aquest tipus d'escola s'ha batejat molt encertadament amb el nom d'escola caserna, denominació vàlida per a la majoria d'escoles, encara que les destinades a les classes benestants prenguessin formes diferents; en tots els casos es tractava d'acceptar l'statu quo, més favorable, però, pels alumnes de les famílies benestants. A

l'escola caserna, el mestre esdevenia el representant, en el recinte escolar, de l'autoritat establerta i jugava un paper similar al del sergent de setmana dins de l'exèrcit.

f. Manca d'organització a nivell d'escola. - ~~Ens~~ a Simbla obvi que no podia haver-hi organització a nivell d'escola, des del moment que pràcticament totes les escoles eren unitàries, és a dir un sol mestre per escola, o, en els millor dels casos, un mestre per als nens i una mestra per a les nenes, o bé dit d'una altra manera, una escola on en una sola aula es reunien tots els <sup>cursos</sup> ~~graus~~ de l'ensenyament primari amb alumnes de totes les edats. ~~Ens~~ Dona la impressió que intentar organitzar, a qualsevol nivell, una escola d'aquest tipus, és, senzillament, somniar truites.

El mestre de l'escola unitària, tenia prou feina per aconseguir un xic d'ordre, a base sempre de la implantació a l'escola d'una disciplina rígida. El problema era encara més complex, ja que el mestre es trobava correntment davant de classes de més de 60 alumnes, sempre i quan aquest nombre no passés del centenar, xifra que no constituïa, ni molt menys, una excepció.

Durant aquest període nasqué l'escola graduada, amb la pretensió de satisfer les necessitats de la vida urbana, encara que la realitat semblava desmentir-ho. (40) L'existència de l'escola graduada feia pensar en una possible organització a nivell d'escola, però desgraciadament les primeres escoles nacionals graduades que començaren a funcionar a les ciutats, no eren altra cosa que una agrupació d'escoles unitàries.

Als nous centres escolars no existia cap mena de connexió pedagògica entre els diferents graus, el que presuposava que l'alumne reberia al llarg de la seva vida escolar, diferents maneres i formes d'ensenyar, tantes com mestres coneixia; no existia cap unitat metodològica, però això sí, tots els mestres seguien sempre l'ortodoxia tre-

dicional més pura. Els alumnes, rebien un tipus d'ensenyament que consistia en una successió de coneixements mal gerbellats resumits en les famoses enciclopèdies o textos escolars d'índole similar, els quals acompanyaven als estudiants, durant tot el temps que durava l'escolarització primària.

Aquest estat de coses es veia agreujat, per la manca de permeabilitat de l'escola graduada. El director feia i desfeia, centralitzant, e més, la disciplina; si la primera autoritat de l'escola es prenia amb interès les qüestions educatives, programàtiques i difèctiques, el centre escolar anava millor, però això no era massa freqüent, car la rigidesa i la burocratització de l'estructura educativa impediien fer tasca positiva en aquest sentit. Els altres mestres no podien ni somniar en la implantació del treball en equip i s'acostumaven a limitar a la seva feina estricta, ja que tenint en compte les circumstàncies no podien fer altra cosa. La major part dels assaigs metodològics i pedagògics que es portaren a terme durant <sup>aquesta època</sup> ~~el període que estudiam~~, foren protagonitzats per individus o entitats que treballaven en organismes o centres no estatals.

5.- Mètodes didàctics i pedagògics antiquans. - El clima social renovador que es vivia a Catalunya, les crítiques de tota mena a l'escola tradicional, tant des de la dreta com des de l'esquerra, la bona voluntat i ansies de millora professional de molts mestres de l'escola oficial, etc., donaven peu per a intentar canvis substancials a l'organització i vida interna de les escoles de l'Estat, malgrat tot les institucions escolars primàries dependents de l'Administració Central, continuaren adoptant els mètodes més tradicionals, que no acostumeven anar més enllà de les reformes difèctiques introduïdes per Pablo Montesinos pels volts del 1940.

Degut als condicionants polítics, físics, estructurals, etc., de l'escola oficial, el ritme de treball havia d'ésser uniforme, per

força i això tant valia per la graduada com per la unitària, fet que venia imposat, per altra banda, per l'excessiu nombre d'alumne per classe; un ritme que, generalment, només seguien els alumnes més ben dotats.

En aquest ambient escolar, els infants que presentaven el més petit problema d'aprenentatge, pobres ja havien begut oli, <sup>perquè</sup> ~~doncs~~ amb el temps en comptes de progressar, moltes vegades, empitjoraven, amb els consegüents traumes psíquics en els infants que s'adonaven del seu retard en relació a llurs companys. La única metodologia possible quedava circumscribida a les explicacions del mestre auxiliat per l'enciclopèdia, la pissarra i el mapa d'Espanya i poca cosa més, els quals podien considerar-se com una mena de fòsils, més que no pas material pedagògic.

Llevat d'honroses excepcions, l'escola oficial no havia millorat pràcticament gens respecte a aquella que ens pinta Claudi Ametlla, descripció en la qual es percebeixen moltes de les característiques que hem anat apuntant.

Observem en primer lloc i d'acord amb l'esquema que ens brinda Claudi Ametlla, el clima que es respirava a les escoles a conseqüència de l'excessiu nombre d'alumnes.

" A la vila hi havia dues escoles oficials una per a noies i l'altra per a minyons, ambdues unitàries, per a 400 infants en edat escolar. Afortunadament en funcionaven dues altres de particulars, una regentada per un barber i l'altra per monges no gaire savies com acostumava a passar aleshores i ara. Sense aquests succedanis, que el Govern no podia haver previst i sense el gran nombre de pares que havien resolt passar-se del luxe escolar per a llurs fills, hom no s'explicaria com s'ho haurien fet els dos mestres per a heur-se-les amb 200 alumnes cadascun. Així i tot, les dues sales habilitades per a escoles públiques estatjaven quasi la meitat dels infants, ocupats sis hores cada dia

omplint de cants, de xiverri i de pols els insuficients recintes en que eren tancats. I die "tancats" no pas per metàfora, perquè, en efecte, si algun dia no ho eren de veritat, no mancaven uns quants bordegassos dels que hi entraven arrossegats per llurs mares, que se'n escapessin amb gran constància. (50)

A continuació <sup>reproduïxo</sup> un paràgraf de les esmentades memòries de ~~Claudi~~ Ametlla, en el qual l'autor ens confirma que els mètodes didàctics no estaven gens en consonància, amb els que s'anaven introduint a Europa i Amèrica i fins i tot en alguns llocs de la pròpia Catalunya

" Li perdona les interminables passejades per dins de l'escola arrengrerat en fila cantant tot el que és cantable; la taula de multiplicar, les definicions de les quatre regles, les parts de l'oració, les oracions del catecisme i altres composicions amb lletra i música seves. " (51)

Per altra banda, el propi autor ens intenta explicar, també, el perquè d'aquest terror escolar multiseular, conseqüència immediata de les mateixes condicions acadèmiques, de la pròpia formació moral, professional i social del docent prisci i en gran manera de la concepció social de la família.

" El pobre mestre desbordat pel centenar de galifardeus als quals calia ensenyar alguna cosa ( i la majoria no eren fàcils de conduir, per tal com estaven pujats en el bon costum d'una pallissa paterna per dia), per arribar a aquell fi amb un ordre relatiu, va establir un sanitós terror, mitjançant l'aplicació sistemàtica dels càstigs corporats, abundantment distribuïts. (52)

Recordo finalment  
~~finalment esmenta~~ un passatge de la mateixa obra, en la qual l'ex governador de Girona i col.laborador de Ferrer i Guardic, ens dibuixa el clima que es respirava al carrer envers l'escola, el qual no facilitava gens ni mica la tasca del mestre.

" No estic ben segur que ell estigués posseït de la seva augusta

funció; ni que ningú del poble hagués pensat mai que aquesta funció era augusta. Així resultava tan escarransida." (58)

Aquests retalls de la vida de Claudi Ametlla, els hem de situar a les darreries del segle passat, però ell mateix ens diu que les coses canviaren molt poc, almenys en el període anterior a la II<sup>a</sup> República; potser val la pena matisar un xic i remarcar que aquest clima social, especialment a ciutat i sobretot a les zones industrials, anava canviant força, a mesura que avançava el segle.

Després de veure el panorama que presentava l'escola nacional, que hem intentat esbossar el més esquemàticament possible, no es fa difícil comprendre les dificultats per a fer treball positiu a les escoles de l'Estat; <sup>a la realitat esdevenia</sup> ~~que es convertia de fet en~~ una feina de titans.

Que hi havia voluntat i un desig pregon de canviar l'escola pública ens ho demostren els congressos pedagògics, les revistes professionals del magisteri públic, les assemblees de la Federació de Mestres Nacionals de Catalunya i el lligam d'aquest organisme amb el moviment escolar renovador, etc; per poc que reflexionem, però, veurem que totes aquestes manifestacions i treballs esmentats, es produïen de portes en fora, <sup>perquè</sup> ~~doncs~~ malauradament la realitat de l'escola nacional esdevenia pràcticament immutable.

h. Uniformitat entre l'escola urbana i l'escola rural..- Als responsables del centralisme educatiu espanyol, no se'ls podia anar amb orgues, arguint diferències socials, culturals, geogràfiques, lingüístiques, ja que les ignoraven de la manera més olímpica. Entre aquestes diferències, calia comptar-hi la problemàtica de l'escola rural; les normes i pautes de conducta de les comunitats urbanes i rurals es distanciaven cada dia més, però aquest fet als burocràtes els relliscava totalment, no se'ls acudia que tot això s'havia de tenir molt en compte a l'hora de programar la política educativa espanyola.

Del centralisme se'n derivava l'uniformisme escolar, del qual



en patia sobretot l'escola rural, car l'ensenyament a tots els graus i nivells, estava pensat per gent de la ciutat i de cara a les aglomeracions urbanes.

La vida del camp ha estat, en general, ~~anàl~~tida, especialment pel pensament conservador espanyol, (54) però sempre marginada. Molt poques vegades s'ha intentat urbanitzar les zones agrícoles partint de la seva pròpia realitat. Més endavant parlaré dels intents de la Mancomunitat de Catalunya i de la Generalitat per a elevar el nivell cultural i tècnic del camp català i de l'obra de les Misiones Pedagógicas organitzades en temps de la II<sup>a</sup> República, que perseguien quelcom similar partint de premises diferents.

Per entendre'ns considerarem escolar rural, ~~referint-nos-a-la-con~~ <sup>-cal situar-se en el</sup> de principis de segle- l'escola ~~que estudia, aquella~~ <sup>contexte històric</sup> que agrupa nuclis de població que oscil·len entre els cinquanta i els tres mil habitants. Aquest tipus d'escola ha estat sempre considerada, pràcticament i teòricament, com la germana pobre de les institucions escolars espanyoles.

L'escola rural, ni aleshores, ni després, ni ara, ha sentit la incidència dels moviments de població; el nombre d'aules escolars a la ruralia s'ha mantingut estable, en el major part dels casos, tant si augmentava el nombre d'habitants com si disminuïa. En els dos casos, l'única cosa que variava era el nombre d'alumnes per classe. Cal assenyalar, a més, que aquesta variació d'alumnat a les aules es veia condicionada, també, per les exigències periòdiques de la vida campestre; per exemple, durant l'època de la sega molts infants deixaven l'escola, fenomen menys freqüent avui dia, és molt probable però que en algunes contrades de la geografia espanyola aquesta incidència no hagi desaparegut del tot.

L'escola graduada era, com hem vist, minoritària a la ciutat, en canvi al camp, com es previsible, era totalment desconeguda. Als condicionaments propis de l'escola unitària hom hi havia de sumar els

particulars derivats de la vida rural. Així, doncs, i des de l'angle pedagògic les escoles del camp no podien funcionar gaire bé.

En primer lloc, cal recordar els condicionaments físics. Hem de pensar en el mobiliari, més atrotinat que als centres escolars de la ciutat; els bancs, per exemple, acostumaven a estar en molt mal estat, obligant als alumnes a fer veritables esforços per a poder llegir o escriure, la lluminària, per altra banda, era insuficient, no podem oblidar que la major part de les vegades, els pobles no hi havia arribat encara la llum elèctrica.

Des del punt de vista específicament pedagògic, el mestre quan volia sortir-se un xic de la rutina habitual, havia d'adoptar una graduació convencional, d'acord amb les circumstàncies de cada cas concret, graduació que no afavoria l'adopció d'una metodologia racional. Els alumnes, més que en cap altre lloc, adquirien els coneixements a partir de les famoses enciclopèdies, una espècie de poti poti, que servia per a quèbé tot el cicle educatiu primari. Aquests textos escolars i les orientacions metodològiques d'un centralisme uniformitzador, seguien una òptica urbana en quan a continguts, on les breus referències al món rural denotaven un bucolisme, ja superat aleshores.

Si el mestre es limitava, simplement, a seguir les pautes de la l'enciclopèdia, fet molt corrent, l'escola quedava totalment deslligada del medi natural. La discordància entre entorn social i escola, esdevenia contraproduent per a l'aprenentatge de l'alumne, el qual se li feia difícil el descobrir la seva pròpia circumstància física i social.

El mestre, en molts casos, esdevenia un fre a l'hora d'intentar un ~~enllaç~~ enllaç escola-societat, car ell mateix es trobava en dificultats per a integrar-se a la vida rural i restava allunyat de la vida comunitària local. A Catalunya, aquest problema <sup>s'ha agreujat</sup> ~~s'ha agreujat~~ després de la guerra a causa de dos factors: en primer lloc, molts mestres nacionals de les escoles rurals han estat oriunds de terres de parla castellana

i en segon lloc els mestres estaven més influenciats per la vida urbana, el que dificultava, encara més, la integració del docent primari al medi rural.

No cal especificar que el llicenciat entre escola i societat tampoc s'arribava a realitzar a les escoles urbanes, el que passava és que a les escoles de la ciutat, entre aquestes escoles i la realitat hi havien alguns punts de contacte.

El mestre de l'escola rural, en molts casos, era un interí, un individu que es trobava de pas al món rural i que no s'havia proposat una llarga estada al poble, tot i que moltes vegades s'hi quedava tota la vida; L'objectiu primordial d'aquest mestre, era poder exercir a la ciutat; sortosament per a l'escola rural, més d'una vegada o bé perquè ja procedia del camp o perquè s'hi habituava, acabava posant-hi arrels.

Aquell mestre que aterrava al poble per a ensenyar a llegir i escriure als fills dels pagesos, salvant casos excepcionals, <sup>no arribava a integrar-se en aquest món del camp.</sup> ~~• Ven-~~ biant rural s'hi trobava desplaçat. Aquest desenvolupament era una conseqüència de la manca de relacions amb el medi rural, <sup>perquè</sup> ~~doncs~~ generalment feia pinya a part amb l'apotecari, el metge i el capellà; a més, la concepció sacerdotal del magisteri, que jugava aleshores un paper de primer ordre, ~~no~~ facilitava gens la integració social del docent primari a la ruralia.

Per un altre cantó, el mestre es veia, generalment, aïllat del medi cultural urbà, <sup>li resultava quasi bé impossible la millora</sup> ~~fet que~~ ~~li impossibilitava tot intent de millora~~ ~~professional, o simplement poder estar un xic al dia.~~ Les dificultats en les comunicacions, la manca d'actes culturals, acadèmics i professionals agreujaven el problema professional del mestre rural; des del punt de vista acadèmic, en comptes d'anar endavant més aviat canviava de rescules.

Al Principat

~~A Catalunya~~, i durant aquest període, el panorama no era sempre tan depriment. Els esforços de la Mancomunitat i altres organismes catalans públics i privats en el camp de l'ensenyament, s'encaminaren moltes vegades vers els intents de solució d'aquesta problemàtica, intentant inserir la gent del camp a les normes de la vida ciutadana. Les cèlebres Escoles d'Estiu estaven pensades, almenys en teoria, per als mestres rurals, però tot aquest moviment es movia totalment al marge de l'organització educativ estatal.

Pensem que si l'organització política espanyola i la consegüent vertent escolar que n'era una conseqüència, haguessin tingut qualsevol en compte la realitat econòmica, geogràfica i històrica dels pobles d'Espanya molts dels problemes que hem enumerats, com a mínim, s'haurien alleugerits. Com a exemple diré que si el mestre, s'hagués sentit recolzat per un organisme públic o simplement per un inspector que visqués dintre del límits de la seva comarca i conegués els problemes del seu entorn social, alguns dels problemes escolars i àdhuc personals s'haurien pogut solucionar mínimament.

L'inspector, o pel cas qualsevol dels delegats de l'Administració, que tenien contactes amb el mestre rural, els resultava molt difícil prestar un cert suport al mestre, fins i tot en els casos que hi havia bona voluntat, <sup>perquè</sup> ~~doncs~~ l'inspector i el mestre per la seva formació i sobretot pel seu ambient, acostumaven a parlar llenguatges diferents. Les diferències de mentalitat s'agreujaven a causa del sistema de provisió de places de caire ~~totalment~~ centralista; a l'hora d'adjudicar una plaça ningú es plantejava les diversitats socio-econòmiques ~~de les div~~ i culturals de les diverses regions espanyoles.

Malgrat tot, el problema era més difícil de resoldre del que pugui semblar a primera vista. En aquell moment concret, la solució de la problemàtica escolar a pagés, era quasi inviable, mentre no es produïssin canvis qualitatius en les relacions i estructura de la vi-

de camperola. Les solucions que se proposaren des endavant, consistents en la creació d'escoles graduades a les capitals comarcals per a intentar absorbir l'alumnat de la zona, mitjançant la recollida diària dels infants de les explotacions a masies rurals, eren impensables aleshores no solament a nivell econòmic, sinó, probablement, també, des del punt de vista tècnic.

i) Orientacions programàtiques amb caràcter marcadament ideològic.-

Aquest tret característic de l'ensenyança espanyola, no es pas una reliquia històrica, ~~doncs~~ continua vigent avui dia a tots els cicles i nivells. Entre 1900 i 1930, i en el grau elemental de l'educació, aquesta característica no era tan perceptible, almenys a nivell legal, ja que les orientacions programàtiques no tenien massa importància.

El R.D. del 26 d'octubre del 1901 fixava un programa escolar que constava de 12 assignatures amb un temari marcadament nacionalista, (58) però sigui per deixadesa o per manca de mitjans, la llibertat metodològica i àdhuc programàtica era quasi total, fet més evident a les ~~que~~ escoles ~~públiques~~ privades o a les públiques que no depenien directament de l'Estat; aquesta llibertat, explica el desenvolupament d'un corrent renovador a l'escola elemental, especialment a Catalunya renovació que no es produeix als altres graus de l'ensenyança més controlats ideològicament i programàtic.

Els canvis polítics, econòmics i socials, que es produïen a principis de segle, havien d'incidir forçosament en les concepcions educatives. En el món urbà, apareixien nous esquemes ideològics procedents del camp burgès i petit burgès i del moviment obrer; aquests grups socials, cadascú pel seu costó, intentaven obrir escletxes en l'status educacional.

A l'ensenyament primari oficial, el nou pensament escolar no li va fer ni picapollles, les coses varen seguir exactament igual que al segle XIX i fins i tot <sup>m'atreveiria a</sup> ~~ens-atreveiria a~~ afirmar que en essència

la ideologia escolar de l'Estat espanyol no varià massa durant el període 1931-1936, cosa que intentaré demostrar a l'estudiar els problemes ideològics durant la II<sup>a</sup> República.

~~Creier~~ <sup>S'ha de creure</sup> sincerament que el centralisme i uns esquemes ideològics de signe ultraconservadors, són els trets més sobresortints de l'ensenyament espanyol de totes les èpoques, salvant alguns períodes sempre molt curts. Aquestes característiques tindran més o menys pes, segons el moment polític, però en el fons no varien massa. A causa de la importància dels factors ideològics en el nostre món educacional, dedicaré un capítol a l'estudi de l'ideari educatiu dels diferents grups polítics, socials i econòmics que han exercit una major influència sobre l'escola.

Potser caldrà recordar que, durant aquell període, els perills polítics que planaven damunt l'estructura neofeudal, obligaren als teòrics de l'ensenyament oficial, a donar una major coherència al canvi ideològic, especialment pel que fa referència a la indissoluble unitat de la pàtria i a la defensa dels suposats valors tradicionals de la civilització hispànica. Calia estar alerta, doncs aquests valors trontollaven sota l'empenta dels socialismes i els moviments centrípets de la perifèria.

Al capítol dedicat a la ideologia, intentaré esbrinar i resumir el pensament oficial sobre aquesta qüestió, ara sols voldria exposar <sup>el desenvolupament</sup> un ~~est~~ pintoresc i poc conegut d'aquest període; ~~esdeveniment~~ <sup>fet</sup> que ~~res-~~  
~~tenen~~ pel que ens indica clarament el tarannà del conservadorisme espanyol; malauradament no constitueix encara un vestigi històric, tot i que avui adoptaria formes diferents.

L'any 1907, el ministeri de la Guerra convocà un certamen públic per a lloregar el millor himne dedicat a la bandera espanyola, el qual havia de ser cantat diàriament a les escoles i casernes. Del certamen en resultà guanyador, Sinesio Delgado amb una composició que fou decla-

rada d'utilitat pública. La R.O. del 13 d'agost del 1907, confirmava <sup>que</sup> que l'himne s'havia de llegir diàriament a tots els centres escolars dependents de l'Estat; suposem que a l'hora de la veritat els mestres s'ho devien passar per alt, almenys alguns, però no deixa d'ésser un símptoma.

Heus aquí el text:

" ! Salve bandera de mi patria, salve !  
y en alto desafia siempre el viento  
tal como en triunfo por la tierra toda  
te llevaron indómitos guerreros.  
Tú eres España, en las desdichas grande,  
y en ti palpita con latido eterno  
el aliento inmortal de los soldados  
que a tu sombra, amándote murieron.  
Cubres el templo en que mi madre reza,  
las chozas de los míseros labriegos,  
la cuna donde duermen mis hermanos,  
la tierra en que descansan ~~mis~~ abuelos.  
Por eso eres sagrada. En torno tuyo  
al través del espacio y de los tiempos,  
el eco de las glorias españolas  
vibra y retumba con marcial estruendo.  
! Salve, bandera de mi patria, salve !" (56)

Aquest himne, pertany a un moment determinat del segle XX, però no representa pas un cas esporàdic ni molt menys, ens sembla prou vàlida per a expressar una tendència ideològica de l'escola oficial espanyola. Caldria estudiar amb més deteniment l'evolució didàctica, metodològica i com és lògica ideològica, dels manuals escolars utilitzats a les escoles nacionals, així com també els textos de les Escoles Normals; ens dona la impressió que no tindriem

NOTES CAPITOL XII

- 1) Cf. Col·lecció L'activitat del Departament del 13 de maig de l'any 1900.
- 2) Segons la Llei de Bases del 22 de juliol del 1918, l'inspector perdé part de les seves atribucions, arran de la qual la seva missió es devingué ~~merament~~ ~~en~~ merament informativa. A l'any 1924, del Decret del 1913, solament en quedava el record. Si<sup>us</sup> interessa conèixer millor la problemàtica legal de l'inspecció d'ensenyament primari durant aquella època, podeu consultar.- Enciclopedia Espasa, Tom XXVIII, 1<sup>a</sup> part, pàgs 1704-05.-
- 3) Gràfic I.

Anàlisi comparatiu<sup>a</sup> entre els pressupostos d'Instrucció Pública de l'Estat espanyol i les despeses destinades a la defensa nacional, en els anys 1900 i 1923.

|         | <u>Instrucció Pública</u> | <u>Defensa</u> | <u>Relació</u> |
|---------|---------------------------|----------------|----------------|
| 1900    | 18.132.071                | 172.334.870    | 1:9,5          |
| 1922-23 | 166.192.176,68            | 790.667.721,99 | 1:4,7          |

Els pressupostos d'educació, expressats en pessetes, havien millorat en relació a principis de segle, però com podeu observar les despeses destinades a la cultura eren molt inferiors, a les assignades als ministeris de la Defensa.

Els pressupost bi-anual dels anys 1922-23, dedicava a l'educació un 5,4% del total.

Fonts:

1900.- Ivonne Turin. La educación y la escuela . . . opus citat pag. 91

1922-23. Calculat a base dels Pressupostos de 1922-23. Cf.-Anuario Estadístico, 192 pag.



A continuació adjuntem un gràfic, el qual tot i que escapa un xic a la temàtica d'aquest estudi, ens ajuda a comprendre la naturalesa de l'Estat espanyol en aquells anys.

#### Gràfic II.

Pressupost de despeses de l'Estat espanyol, a les possessions de l'Àfrica Occidental Espanyola, durant l'exercici 1922-23, amb ~~la~~ l'inclusió dels percentatges de cadascun del ministeris que es consignen.

|                        | <u>Despeses</u> (ptes) | <u>%</u> |
|------------------------|------------------------|----------|
| Total                  | 328844.385,46          |          |
| Instrucció Pública     | 100.000,-              | 0,3      |
| Ministeri de la Guerra | 279.134.070,-          | 90,9     |
| Ministeri de Marina    | 7.973.451,-            | 2,4      |

Font:

E Enciclopedia Espasa, Tom XXI, pag. 662.

Aquestes dades ajuden a comprendre moltes coses, del problema del Marroc.

#### 4) Gràfic III.

Evolució del nombre d'escoles públiques a les diverses províncies catalanes i al conjunt de Catalunya i Espanya, entre 1870 i 1928.

|           | 1870   | 1880   | 1896-<br>99 | 1908   | 1915   | 1922   | 1928   |
|-----------|--------|--------|-------------|--------|--------|--------|--------|
| Barcelona |        |        | 772         | 860    | 869    | 885    | 901    |
| Girona    |        |        | 673         | 453    | 467    | 438    | 493    |
| Lleida    |        |        | 625         | 612    | 629    | 703    | 754    |
| Tarragona |        |        | 448         | 424    | 444    | 438    | 483    |
| Catalunya |        |        | 2.518       | 2.340  | 2.409  | 2.564  | 2.636  |
| Espanya   | 22.711 | 23.132 |             | 24.118 | 25.649 | 26.439 | 30.904 |
|           |        |        |             |        | (a)    | (b)    |        |

a) 1917

b) 1923.

Fonts:

Anuarios Estadísticos.Anuario de la Universidad de Barcelona 1896-99

Observem la discordança entre les dades de 1896, extretes de l'Anuari de la Universitat de Barcelona i les altres procedents dels Anuaris Estadísticos. Quan es consignen dades de procedència diversa s'ha d'anar molt en compte a l'hora de fer comparacions. En aquest cas però, les xifres són prou orientatives per a mostrar la lentitud de l'Administració en la creació d'escoles d'ensenyança elemental.

Gràfic IV.

Evolució del nombre de mestres públics a les diverses províncies catalanes i al conjunt de Catalunya i d'Espanya, entre 1900 i 1928 (s'inclouen mestres masculins i femenins).

|           | 1900   | 1908   | 1910   | 1916   | 1922      | 1928   |
|-----------|--------|--------|--------|--------|-----------|--------|
| Barcelona |        |        |        | 980    | 944       | 1.017  |
| Girona    |        |        |        | 486    | 503       | 549    |
| Lleida    |        |        |        | 669    | 726       | 788    |
| Tarragona |        |        |        | 416    | 488       | 532    |
| Catalunya |        |        |        | 2.551  | 2.564     | 2.986  |
| Espanya   | 24.184 | 24.455 | 24.861 | 25.561 | 28.300(a) | 33.518 |

a) 1923

Fonts:

-Anuarios Estadísticos.-

Podeu observar que el nombre de mestres públics es manté pràcticament estacionari, exceptuant els darrers anys. A la província de Barcelona, els mestres nacionals, entre 1916 i 1922, perden posicions.

Gràfic V.

Nombre d'escoles públiques i privades a les províncies catalanes i al conjunt del Principat i <sup>l'Estat espanyol</sup> d'Espanya, a l'any 1908.

|           | Públiques |       |      |       |        | Patr. | Subv. | Privada. |
|-----------|-----------|-------|------|-------|--------|-------|-------|----------|
|           | nens      | nenes | parv | mixt. | Total  |       |       |          |
| Barcelona | 351       | 323   | 60   | 126   | 860    | 1     | 35    | 861      |
| Girona    | 190       | 179   | 5    | 79    | 453    |       |       | 187      |
| Lleida    | 173       | 167   | 15   | 258   | 612    | 5     |       | 66       |
| Tarragona | 164       | 173   | 16   | 71    | 424    | 5     |       | 227      |
| Catalunya | 878       | 832   | 96   | 534   | 2.349  | 11    | 35    | 1.340    |
| Espanya   | 7.531     | 7.162 | 458  | 8.967 | 24.118 | 342   | 405   | 5.212    |

Gràfic VI.

Nombre d'escoles públiques i privades, a les províncies catalanes i el conjunt de Catalunya i d'Espanya, a l'any 1915.

|           | Nacionals |       |       |       |                | Patr. | Subv. | Privada. |
|-----------|-----------|-------|-------|-------|----------------|-------|-------|----------|
|           | nens      | nenes | parv. | mixt. | Total          |       |       |          |
| Barcelona | 353       | 328   | 69    | 119   | <del>869</del> | 2     | 1     | 942      |
| Girona    | 195       | 184   | 7     | 81    | 467            |       |       | 190      |
| Lleida    | 178       | 181   | 15    | 255   | 629            | 4     |       | 144      |
| Tarragona | 176       | 179   | 16    | 73    | 444            | 9     |       | 151      |
| Catalunya | 902       | 672   | 107   | 528   | 2.409          | 15    | 1     | 1.427    |

Fonts:

1908.- Revista de Educación. Estadística escolar de España en 1908. Resumen general por provincias.- març 1911, nº 3, pag. 184-185.

1915.- ANUARIO Estadístico

En el total d'escoles privades no s'inclouen les fundades o dirigides per estrangers, de poc específic en el conjunt d'Espanya i Catalunya, però força importants a la província de Girona i al País Basc.

La disminució del nombre d'escoles privades a Tarragona que s'observa entre 1908 i 1915, prové de la gran quantitat d'escoles de pàrvuls existents a Tarragona en la primera de les dates esmentades.

Si observeu i compareu els dos gràfics anteriors, un podreu adonar del següent:

en primer lloc, adverteixen la gran importància de la iniciativa privada a la província de Barcelona, percentatge que en comptes de disminuir augmentava a mesura que passaven els anys.

en segon lloc, podreu observar el poc pes específic de l'escola mixta a Catalunya en relació a la resta d'Espanya, el que s'explica per la menor quantitat de pobles petits i el pes de l'estructura urbana.

D'aquesta qüestió n'hem d'exceptuar la província de Lleida, com pot comprovar-se, també, en el Gràfic VII.

Gràfic VII.-

Diverses dades sobre el nombre de mestres de les escoles nacionals de Catalunya en el curs 1922-23 i comparació d'aquest nombre de mestres amb la població total.

|           | <u>Nombre total de mestres</u>           |                 | <u>Total</u> | %     |
|-----------|------------------------------------------|-----------------|--------------|-------|
|           | <u>Masculins</u>                         | <u>Femenins</u> |              |       |
| Barcelona | 416                                      | 528             | 944          |       |
| Girona    | 255                                      | 248             | 503          |       |
| Lleida    | 362                                      | 364             | 726          |       |
| Tarragona | 230                                      | 264             | 494          |       |
| Catalunya | 1.263                                    | 1.404           | 2.667        |       |
|           | <u>Nombre de mestres a les graduades</u> |                 |              |       |
|           |                                          |                 |              |       |
| Barcelona | 49                                       | 37              | 86           | 9,11  |
| Girona    | 32                                       | 7               | 39           | 7,75  |
| Lleida    | 28                                       | 13              | 41           | 5,64  |
| Tarragona | 36                                       | 12              | 48           | 6,67  |
| Catalunya | 145                                      | 60              | 214          | 8,02  |
| Espanya   |                                          |                 |              | 7,33  |
|           | <u>Nombre de mestres a les unitàries</u> |                 |              |       |
|           |                                          |                 |              |       |
| Barcelona | 336                                      | 334             | 670          | 70,97 |
| Girona    | 181                                      | 184             | 365          | 72,56 |
| Lleida    | 177                                      | 185             | 362          | 49,86 |

|           | <u>Masculins</u> | <u>Femenins</u> | <u>Total</u> | <u>%</u> |
|-----------|------------------|-----------------|--------------|----------|
| Lleida    | 177              | 185             | 362          | 49,86    |
| Tarragona | 166              | 183             | 349          | 70,64    |
| Catalunya | 860              | 886             | 1.746        | 65,09    |
| Espanya   |                  |                 |              | 56,24    |

Nombre de mestres a les mixtes

|           |     |     |     |       |
|-----------|-----|-----|-----|-------|
| Barcelona | 25  | 97  | 122 | 12,92 |
| Girona    | 39  | 50  | 89  | 17,69 |
| Lleida    | 155 | 152 | 307 | 42,28 |
| Tarragona | 27  | 50  | 77  | 15,58 |
| Catalunya | 246 | 349 | 595 | 28,68 |
| Espanya   |     |     |     | 33,60 |

|           | <u>Població</u> | <u>Nombre mestres/10.000 hab</u> |
|-----------|-----------------|----------------------------------|
| Barcelona | 1.340.906       | 7,04                             |
| Girona    | 330.774         | 15,20                            |
| Lleida    | 324.894         | 22,34                            |
| Tarragona | 350.334         | 13,74                            |
| Catalunya | 2.365.898       | 11,27                            |
| Espanya   |                 | 13,17                            |

Font.

-Anuarios Estadísticos-

D'aquestes dades podem deduir, entre altres coses, que:  
 El nombre de mestres públics, era totalment insuficient en relació a la població, sobretot a la província de Barcelona. Com és lògic si manquen escoles, tampoc hi podien haver mestres.  
 El percentatge de mestres a les escoles graduades era ínfim, fins i tot a les zones urbanes, com per exemple Barcelona.  
 A la província de Lleida, el nombre de mestres a les escoles mixtes era molt elevat, com podia deduir-se, també, dels gràfics IV i V.  
 El nombre de mestres masculins i femenins era pràcticament igual, ex-

ceptuant les escoles graduades, on els mestres estaven en francès majoria i a les escoles mixtes, on el nombre de mestresses era superior, principalment a la província de Barcelona.

#### Gràfic VIII.

Nombre total de mestres als diversos tipus d'escola, a les províncies catalanes i al conjunt de Catalunya i <sup>l'Estat espanyol</sup> Espanya, a l'any 1916, amb expressió del percentatge d'escoles públiques i privades.

|           | Nacion<br>nals | Patro-<br>nat | Volun-<br>tàries | Total<br>públiq. | %    | Privades | %    |
|-----------|----------------|---------------|------------------|------------------|------|----------|------|
| Barcelona | 974            | 5             | 1                | 980              | 35,1 | 1.523    | 64,9 |
| Girona    | 485            | 1             | 1                | 486              | 71,9 | 190      | 28,1 |
| Lleida    | 666            | 3             |                  | 669              | 71,7 | 250      | 28,3 |
| Tarragona | 411            | 5             |                  | 416              | 65,9 | 215      | 34,1 |
| Catalunya | 2.536          | 14            | 1                | 2.551            | 53,9 | 2.178    | 46,1 |
| Espanya   | 24.789         | 321           | 451              | 25.561           | 75,8 | 8.124    | 24,2 |

Font.

#### - Anuario Estadístico

Aquestes dades ens confirmen les dels gràfics V i VI, pel que fa referència a la importància de la iniciativa privada a Catalunya, considerada en el seu conjunt, i d'una manera molt particular a la província de Barcelona.

5) Si compareu el gràfic IX que ens ofereix dades sobre l'augment de la matrícula a les escoles públiques d'ensenyança elemental, amb els gràfics X, XI, i XII que fan referència al creixement demogràfic, podreu comprendre clarament que aquest augment del nombre d'alumnes resultava totalment insuficient per aixugar el dèficit acumulat, el qual s'havia de sumar a les necessitats de places escolars, derivades del creixement demogràfic sigui natural o produït per la immigració.

#### Gràfic IX.

Evolució de l'alumnat de les escoles públiques de les províncies

catalanes, de Catalunya i d'Espanya.

Barcelona

Girona

Lleida

Tarragona

Catalunya

Espanya

Font.

#### Gràfic X.

Evolució de la població a les províncies catalanes, al conjunt de Catalunya i d'Espanya de 1900 a 1940.

|           | 1900       | 1910       | 1920       | 1930       | 1940       |
|-----------|------------|------------|------------|------------|------------|
| Barcelona | 1.054.451  | 1.141.733  | 1.349.382  | 1.800.638  | 1.931.875  |
| Girona    | 299.287    | 319.679    | 325.619    | 325.551    | 322.360    |
| Lleida    | 274.590    | 284.971    | 314.670    | 314.435    | 297.440    |
| Tarragona | 337.964    | 338.485    | 355.148    | 350.668    | 339.299    |
| Catalunya | 1.966.382  | 2.084.868  | 2.344.719  | 2.791.292  | 2.890.974  |
| Espanya   | 18.593.405 | 19.926.910 | 21.302.319 | 23.560.367 | 25.922.971 |
| Font.     |            |            |            |            |            |

Censos 1900-1910-1920-1930-1940

Si <sup>us</sup>interessa conèixer l'evolució de la població a les comarques catalanes, molt més expressiva que no pas la de les províncies, podeu consultar: - Emilio Giralt. José Abril Causadías.-El desarrollo industrial en Cataluña. Parte I. La población en Cataluña y en las demás regiones españolas. 1857-1960.- Barcelona, Instituto de Economía de la Empresa, 1968. pags 35-68.

**Gràfic XI.**

Evolució del volum immigratori a Catalunya de 1877 a 1940.

|             |         |          |
|-------------|---------|----------|
| 1877 a 1900 | 83.004  | persones |
| 1901 " 1910 | 133.554 | "        |
| 1911 " 1920 | 124.194 | "        |
| 1921 " 1930 | 321.980 | "        |
| 1931 " 1940 | 110.123 | "        |

Font.

- J. Iglesias Port.- El movimiento demográfico en Cataluña durante los últimos cien años. Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona. volum XXXIII, nº 16. Barcelona, 1961. pag. 345.

**Gràfic XII.**

Evolució de l'estructura d'edats de les- 5 a 14 anys a la província de Barcelona i a Catalunya, de 1900 a 1940

|           | 1900        | 1910    | 1920    | 1930        | 1940    |
|-----------|-------------|---------|---------|-------------|---------|
| Barcelona | 209.220     | 207.253 | 227.122 | 309.374     | 321.574 |
| Catalunya | 436.568 (a) |         |         | 436.528 (a) |         |

a) de 5 a 15 anys.

Font.

Anuarios Estadísticos

- Geografía de Catalunya. Editorial Aedos. Tom I. Barcelona. 1958. pag. 363.

6) " No importa que un ministro afirme, (! se dijo esto desde el banco AZUL de las Cortes!) sin duda con la mejor intención del mundo, que no estamos tan mal, porque tenemos tantas escuelas ! como Inglaterra!. Par-  
tíase aquí probablemente de una equiparación errónea entre lo que aquí  
LLamamos escuela - un grupo de niños con un maestro - y lo que en Ingla-  
es una escuela. Cada escuela o grupo escolar tiene varias clases; y así  
ocurre que en España tenemos unos 30.000 maestros, mientras que en En-  
glaterra y País de Gales sólo, hay nada más que 130.773; por otro lado



En España están matriculados en las escuelas 1.104.779 niños, quedando fuera ! dos millones y medio aproximadamente ! Y en Inglaterra y País de Gales asisten a sus escuelas 3.507.039". Cf. - Adolfo Posada - Política y enseñanza.- Madrid, 1904. pag. 29.

7) Per a tenir una idea del pes de l'escola graduada a Catalunya i a Espanya, podeu consultar el gràfic VII, corresponent a la nota 4, d'aquest mateix capítol.

8) A principis del segle XX, l'analfabetisme havia quasi desaparegut de països com Suecia, Alemanya, Anglaterra, França, Estats Units, etc. Adjunte a continuació un gràfic sobre el percentatge del nombre d'estudiants de tots els graus de l'ensenyament en relació a la població total, a diversos països, amb el qual tindrem una idea de la situació escolar a Espanya, a començaments de segle, en el contexte internacional. Gràfic XIII.

Percentatge del nombre d'alumnes de tots els graus de l'ensenyament en relació a la població total, a diferents Estats, a l'any 1900.

|        | <u>Percentatge</u> |               | <u>Percentatge</u> |
|--------|--------------------|---------------|--------------------|
| U.S.A. | 21,- %             | Gran Bretanya | 18,08 %            |
| França | 14,10"             | Bèlgica       | 11,86 "            |
| Japó   | 10,70"             | Argentina     | 9,40 "             |
| Italia | 7,70"              | ESPANYA       | 7,30 "             |
| Grècia | 6,80"              | Mèxic         | 5,10 "             |
| Rússia | 3,30"              | Egipte        | 2,20 "             |
| Font.  |                    |               |                    |

- Ajuntament de Barcelona. Les construccions escolars de Barcelona. Barcelona, 1922. pag.

9) L'evolució dels percentatges d'analfabetisme, a les diverses províncies catalanes, evolució que transcrivim en el gràfic següent, es prou expressiva, ~~em~~ dona la impressió, per tant, que no cal pas fer-hi el més petit comentari.

## Gràfic XIV

Evolució dels percentatges d'analfabetisme a les províncies catalanes, Catalunya i Espanya, de 1900 a 1940

|           | 1900 | 1910 | 1920 | 1930 | 1940 |
|-----------|------|------|------|------|------|
| Barcelona |      |      |      |      |      |
| Girona    |      |      |      |      |      |
| Lleida    |      |      |      |      |      |
| Tarragona |      |      |      |      |      |
| Catalunya |      |      |      |      |      |
| Espanya   |      |      |      |      |      |

Font:

Per a lluitar contra l'analfabetisme es creà la Comisión central contra el analfabetismo - R.D. del 31 d'agost del 1922 - organisme dependent de la Direcció General d'Ensenyament Primer. De fet era una mesura per a fer complir la llei d'ensenyança obligatòria del 23 de juny de 1909. Aquesta comissió <sup>esdevingué</sup> ~~esdevingué~~ ben aviat ~~en~~ un fòsil burocràtic.

10) Modernament els organismes internacionals de l'educació, consideren que qualsevol <sup>individu</sup> per a poder considerar-se alfabetitzat a ésser capaç de:

- a) parlar i comprendre la seva llengua clarament i fàcilment.
- b) llegir els textos indispensables per poder-se desenvolupar en la seva vida quotidiana.
- c) saber expressar les pròpies idees per mitjà de l'escriptura.
- d) conèixer el mecanisme de les operacions matemàtiques simples.
- e) tenir algunes <sup>nocions</sup> ~~conocimientos~~ de la història, la civilització i les institucions del seu país

f) tenir algun coneixement dels lligams que uneixen les diverses col·lectivitats humanes.

#### 11) Gràfic X

Evolució comparativa dels percentatges d'analfabetisme masculins, femenins i totals el conjunt d'Espanya, en el període comprès entre 1900 i 1940.

|       | <u>1900</u> | <u>1910</u> | <u>1920</u> | <u>1930</u> | <u>1940</u> |
|-------|-------------|-------------|-------------|-------------|-------------|
| Total | 45,27       | 40,03       | 34,32       | 25,11       | 13,63       |
| Homes | 36,03"      | 32,11"      | 26,03"      | 13,52"      | 13,76"      |
| Dones | 54,03"      | 47,54"      | 41,16"      | 32,01"      | 23,22"      |

#### Font

- Anuario Estadístico. España 1971. I.N.E. pag. 43

12) Un percentatge quantitativament important dels individus pertanyents a aquests grups socials, tenien una fe quasi taumatúrgica en el paper que jugava l'escola en les possibilitats de mobilitat social. Feien tots els sacrificis possibles per a que llurs fills gaudissin dels avantatges de l'escolarització; aquesta gent enviaven els fills o bé a l'escola privada i en alguns casos, sempre que tinguessin oportunitat, a les escoles municipals. L'escola nacional <sup>adoptar-se en</sup> acostumava ~~ser~~ a ser la darrera solució.

13) Com podreu comprovar si consulteu el gràfic XI, corresponent a la nota 5, del present capítol.

14) Ja que parlem de l'escola nacional, recordaré que aquesta denominació, filla segurament dels corrents unitaristes de l'ensenyança espanyola oficial, s'adoptà recent i fou adoptada arran del R.D. de 1910, ratificat per la R.O. del 16 de febrer del 1912; sembla ~~ser~~ que el nom d'escola pública tenia un revest massa liberal.

15) Parlant de la integració, potser caldria precisar el paper de l'anarcosindicalisme; és molt probable que la força d'atracció del moviment confederal envers els immigrants, ajudés a integrar-los a la so-

cistat catalana, el que no queda ben clar és el paper que jugaven les escoles racionalistes en relació als immigrants i el proletariat en general. En el seu moment, estudiaré el moviment escolar racionalista, per conèixer fins ara, si fem l'excepció del moviment de l'escola moderna de Ferrer i Guàrdia.

16) més endavant estudiaré la problemàtica de l'ensenyament privat i l'estatut legal de les escoles i professors particulars.

17) Sobre aquesta qüestió, podeu consultar el gràfic VIII que forma part de la nota 4 d'aquest capítol.

18) Tots els estudis d'aquell temps i tots els testimonis de l'època, tant de la dreta com de l'esquerra, concorden en aquest punt. L'ensenyament privat, en la majoria dels casos, superava en tots els aspectes a l'ensenyament públic, especialment a l'escola dependent dels organismes estatals. Les dades que consignem al gràfic I de la nota 3 del capítol XVIII dedicat a les Institucions Públiques Catalanes, ~~on~~ <sup>sembla</sup> prou significatiu en relació a aquest punt.

19) A l'estudiar el segle XIX, <sup>parlava</sup> ~~sempre~~ de d'una vegada els efectes de crisi social, econòmic i ideològic, contra el professorat de tots els nivells, i especialment els mestres, i més encara si aquests intentaven plantar cara al sistema caciquil.

20) Segons el Diari Oficial del 19 de febrer de 1901, solament vuit províncies espanyoles estaven al corrent de pagament. Adjunte a continuació un estat de comptes de les ~~quatre~~ províncies catalanes, segons es despren de la liquidació de 1902. La província de ~~Barcelona~~ <sup>u</sup> ~~Barcelona~~ com podeu comprovar era una d'aquestes poques que presentaven superavit

Gràfic XVI

Extracte del compte de les despeses destinades a l'ensenyament primària, entre l'Estat per una banda i les províncies catalanes i el conjunt de Catalunya per l'altra i la mateixa relació entre l'Estat i el conjunt de les províncies espanyoles. Liquidació de l'any 1902.

|                               |                    |                    |
|-------------------------------|--------------------|--------------------|
| Barcelona                     | 73.573,49 pessetes |                    |
| Girona                        |                    | 21.670,67 pessetes |
| Lleida                        |                    | 500.000,- "        |
| Tarragona                     |                    | 352.700,93 "       |
| Catalunya                     |                    | 300.638,16 "       |
| Conjunt provincies espanyoles | (a)                | 3.639.342,49 "     |
| " " "                         | (b)                | 9.036.504,46 "     |

a) Gaceta de Madrid 8-II-1898

b) Diario Oficial 19-II-1898

Font:

21) Cf. -Ivonne Turin . . . opus citat. pag. 322

22) Cf. -Ivonne Turin . . . opus citat. pag. 333

23) Cf. -Ivonne Turin . . . opus citat. pag. 338

24) Gràfic XVII

Relació percentual del salari dels mestres espanyols a l'any 1910.

|    | <u>Salari anual</u> | <u>Salari diari</u> |
|----|---------------------|---------------------|
| 40 | 500 pessetes        | 1,25 pessetes       |
| 38 | 825 "               | 2,25 "              |
| 12 | 1.100 "             | 3,- "               |
| 10 | 1.100-2.000 "       | 5,25 "              |

Font:

- Revista de Educación. nº 2. febrer 1911. pag 32.

En la mateixa font i a continuació del gràfic anterior i sent referència als salaris dels mestres ho dicia. .

" para enseñar las escuelas trabajan seis horas diarias, más la preparación de clases y corrección de trabajos, que les consumen unas dos horas más.



Cf. - Revista de Educación, nº 2, febrer 1911, pag. 83.

Per a donar una idea del sou del mestre ~~al~~ <sup>cal recordar</sup> que per aquell temps un operari del mar metal·lúrgic cobrava a Barcelona unes 5 pesetas diàries.

25) Cf. - Revista de Educación, nº 3, març 1911, pag. 132.

26) Aquesta reforma fou aprovada pel Parlament quan era ministre Julio Burell Cuellar qui fou substituït per Andrés Salvador i Rodríguez el 2 de gener de 1911, el qual fou nomenat cap del ministeri d'Instrucció Pública fins al 3 d'abril del mateix any.

27) Cf. - Revista de Educación, nº 3, març 1911, pag. 130.

28) Gràfic XX.

Evolució de l'alumnat masculí a les Escoles Normals espanyoles en el període comprès entre els cursos 1914-15 i 1923-24, desglossant els oficials i els no oficials.

|                               | <u>Oficials</u> | <u>No oficials</u> | <u>Total</u> |
|-------------------------------|-----------------|--------------------|--------------|
| <del>1914-15</del><br>1914-15 | 4.013           | 4.694              | 8.707        |
| 1915-16                       | 3.469           | 4.639              | 8.153        |
| 1916-17                       | 3.206           | 4.632              | 7.897        |
| 1917-18                       | 3.426           | 4.224              | 7.650        |
| 1918-19                       | 3.371           | 4.314              | 7.685        |
| 1919-20                       | 3.067           | 3.553              | 6.620        |
| 1920-21                       | 2.832           | 3.350              | 6.182        |
| 1921-22                       | 2.333           | 3.290              | 5.673        |
| 1922-23                       | 2.333           | 3.413              | 5.751        |
| 1923-24                       | 2.466           | 3.910              | 6.376        |

Font.

- Anuarios Estadísticos -

Podem observar com paulatinament anava disminuint el nombre d'alumnes de magisteri masculí. Durant aquest mateix període el nombre de normalistes femenins romangué estacionari, xifrant-se entre

10.000 i 11.000 alumnes.

Gràfic XXI.

Estadística del nombre d'alumnes masculins i femenins de les Escoles Normals de les províncies catalanes i del conjunt català i espanyol, durant el curs 1920-21

|           | <u>Alumnes matriculats</u> |                 |                 |                    |                      |
|-----------|----------------------------|-----------------|-----------------|--------------------|----------------------|
|           | <u>Masculins</u>           | <u>%</u>        | <u>Femenins</u> | <u>%</u>           | <u>Total</u>         |
| Barcelona | 145                        | 15,7            | 775             | 34,3               | 920                  |
| Girona    | 92                         | 45,1            | 112             | 54,0               | 204                  |
| Lleida    | 132                        | 43,3            | 175             | 56,7               | 307                  |
| Tarragona | 34                         | 33,0            | 170             | 57,0               | 204                  |
| Catalunya | 453                        | 26,3            | 1.232           | 73,2               | 1.685                |
| Espanya   | 6.132                      | 35,3            | 11.202          | 64,7               | 17.434               |
|           | <u>Títols expedits</u>     |                 |                 |                    |                      |
| Barcelona | 31                         | 30,0            | 72              | 70,0               | 103                  |
| Girona    | 14                         | 60,0            | 9               | 39,2               | 23                   |
| Lleida    | 8                          | 22,2            | 30              | 77,3               | 38                   |
| Tarragona | 16                         | 40,0            | 24              | 60,0               | 40                   |
| Catalunya | 69                         | 33,8            | 135             | 66,2               | 204                  |
| Espanya   | 840                        | 41,8            | 1.163           | 58,2               | 2.003                |
|           | <u>Alumnes matriculats</u> |                 |                 |                    |                      |
|           | <u>Oficials</u>            |                 |                 | <u>No oficials</u> |                      |
|           | <u>Masculins</u>           | <u>Femenins</u> | <u>Tot.</u>     | <u>Masculins</u>   | <u>Femenins Tot.</u> |
| Barcelona | 81                         | 303             | 454             | 84                 | 332 466              |
| Girona    | 66                         | 102             | 163             | 26                 | 10 36                |
| Lleida    | 50                         | 115             | 165             | 32                 | 60 142               |
| Tarragona | 32                         | 117             | 149             | 52                 | 53 105               |
| Catalunya | 209                        | 727             | 936             | 244                | 505 749              |
| Espanya   | 2.332                      | 7.343           | 10.175          | 3.350              | 3.933 7.283          |



Font:

- Enciclopedia espanyola. Tom XXI, pag. 1077, extret dels Anuarios estadísticos.

A través d'aquestes dades podem observar o definir que:

L'alumnat femení començava a superar de molt al masculí, sobretot a la Normal de Barcelona, tendència general a tot Espanya; sobretot a les províncies d'Alicant, Càceres, Cuenca i Lleó el nombre d'alumnes masculins era superior al de normalistes femenins.

Els alumnes matriculats als centres no oficials, representaven un percentatge molt elevat respecte al total. A la província de Barcelona, com podem veure, era superior.

El percentatge d'alumnes masculins que assolava la carrera superava el 3 de matriculats, a causa de la tendència continuada de disminució de l'alumnat masculí - Cf. Gràfic XX - i degut també, segurament, al major rendiment acadèmic dels normalistes masculins.

29) Al capítol VI <sup>299-300</sup> pag. trobareu aquest retrat del mestre a que feu referència.

30) Els únics ministres que ocuparen la cartera d'Instrucció Pública durant més d'un any, sense comptar les reeleccions foren els següents: el Comte de Romanones, del 6 de març de 1901 al 15 de desembre del 1902; Faustino Gómez Sampedro, del 25 de gener del 1907 al 21 d'octubre de 1909; Julio Burell Cuellar del 9 de desembre de 1915 al 14 d'abril del 1917. Com a dada curiosa <sup>cal consignar</sup> ~~convenen~~ que a l'any 1922 Isidoro de la Cierva ocupà la cartera d'Instrucció Pública durant tres dies.

31) Canalejas fou primer ministre del 9 de febrer de 1910 fins al 12 de novembre de 1912, data en la qual fou assassinat.

32) Paràgraf citat per - Ivonne Turin . . . opus <sup>cit.</sup> pag. 320

33) " El que realment podriem justificar és l'elecció de 1902 i no la de 1898 per a posar punt final. Els plans de reforma presentats

per Garbí Alix i Romanones són el resultat directe de totes les controvèrsies de tots els esforços de finals del segle XIX per a soterrar la indiferència del poder públic. La data de 1883, en el terreny escolar, correspon a una renovació d'activitat però no es pot considerar un canvi d'orientació. - Cf. Ivonne Turin . . . opus citat, pàg. 354

34) Cf. - Joaquim Xirau. Manuel B. Cossio y la educación en España . . . opus citat, pàgs 30-31.

35) Si us interessa conèixer amb més detall la història de la Federació de Mestres Nacionals de Catalunya, podeu consultar.

Llorens Jou i Olib. El ideario de una asociación. (La Federació de mestres nacionals de Catalunya) Revista de Pedagogia, 1927, any VI, pàgs. 413-420.

- El Magisteri Català.

36) Al capítol dedicat a "Les Instituciones Públicas Catalanes" en el període anterior a la República, <sup>en referiré a</sup> ~~me ocuparé de~~ la relació <sup>entre</sup> de la Federació de Mestres Nacionals de Catalunya i el moviment escolar catalanista de signe renovador.

<sup>Al Capítol XVI</sup>  
37) ~~Al proper capítol i~~ <sup>Al Capítol XVI</sup> a l'estudiar l'escola pública no estatal, durant la República, ~~ens~~ <sup>estendré</sup> sobre aquesta qüestió.

38) Martí i Alpera, Fèlix. (València 1875-Barcelona 1946). - Curadà estudis a la seva ciutat nadiua; primerament exercí el magisteri a Alacant, després a Cartagena, des d'on es traslladà a Barcelona. A la capital catalana professà fins al 1939, data en la qual passà a la situació de jubilació forcosa. Intervingué activament al Congreso de Primera Enseñanza de Barcelona celebrat al 1909-10, en el qual presentà una ponència esmentada en aquest treball i que fa referència al bilinguisme. Apòstol del millorament de l'escola pública, col·laborà decididament en tots els moviments que treballaven a favor de l'ensenyament públic. A Barcelona, regentà el centre d'ensenyament annex

a l'Escola Normal i, més endavant, al 1931 el "Patronat Escolar" de Barcelona li encarregà la direcció del "Grup Escolar Pere Vila"; durant el període 1931-38, en que en Martí Alpera fou director del "Pere Vila", es realitzaren diverses experiències pedagògiques, d'entre les quals cal assenyalar l'assaig del Mètode de Projectes i les experiències del Plà Dalton; val la pena remarcar, també, el treball en equip realitzat pels mestres del "Pere Vila" sota la direcció d'en Martí Alpera. Més que un teòric fou un pedagog, que lluità per la introducció i divulgació de la nova pedagogia a Espanya, especialment en el camp de l'educació oficial. Publicà un serie in comptable de treballs i textos escolars.

39) Al 1913 ~~se~~ celebrà a Barcelona el "Ier Congreso Nacional de Higiene escolar"; aquesta assemblea reflectí la preocupació suscitada pels metges i pedagogs per a millorar el deficient estat sanitari de les escoles i inculcar al poble una serie de pautes higièniques, realment revolucionàries en aquell moment, encara que corrents avui dia.

40) Cf.- Congreso de Primera Enseñanza de Barcelona. 1909-1910. Conclusiones que por acuerdo del Congreso han de ser votadas definitivamente por los señores congresistas. Barcelona. 1910. p. 8-9.

41) Cf.- Congreso de Primera Enseñanza . . . opus citat p. 10.

42) Al capítol <sup>XXII</sup> ~~pag~~ 20 trobareu el pensament del Congrés sobre coeducació.

43) Al capítol ~~XVI~~ <sup>exposat més detalladament</sup> ~~tenem-a-parlar~~ la ponència d'aquest Congrés sobre bilinguisme escolar.

44) Cf. capítol ~~XVI~~ notes 9, 10 i 11.

45) Cf. - Congreso de primera enseñanza . . . opus citat, pag. 17.

46) Al Capítol ~~V~~ <sup>pag.</sup> on s'estudia l'ensenyament <sup>episcopi</sup> durant el segle XIX, intentem explicar la importància de les Junes Locals.

47) Cf.- Congreso de Primera Enseñanza . . . opus citat segona sec-

ció, toma 52. pag. 23. Essena presentada per Joan Sardina el tema.

Preparación teórica práctica del bachillerio primario en sus diferentes grados. Ponent. Alejandro de Tudela.

48) A més del text sobre les conclusions del Congrés repetidament esmentat, podeu consultar. - Congreso de Primera Enseñanza. Celebrado en el Palacio de Bellas Artes a últimos de diciembre de 1901 y primeros de enero de 1902 - Barcelona, 1911.

49) Cf. nota 4, gràfic VII d'aquest mateix capítol.

50) Cf.- Claudi Ametlla. Memòries polítiques. Barcelona, 1963. pag 73

51) Cf.- Claudi Ametlla. . . . opus citat. pag. 79:

52) Cf.- Claudi Ametlla. . . . opus citat. pag. 80-81.

53) Cf.- Claudi Ametlla. . . . opus citat. pag.

54) Aquest no s'ha pot considerar un tret exclusivament característic del pensament conservador espanyol, sinó un acte de defensa enfront la revolució urbana i la proletarització, Les forces de l'Antic Règin, cerquen recolzament en les forces de la vida camperola, per a frenar l'impuls del nou ordre burgès. Hom intenta presentar el camperol analfabet com l'essència de totes les virtuts i col·locar-lo per tant que es mantingui en la seva condició eminentment conformista.

55) A l'esdeveniment de la República continuà el mateix progrés, amb la supressió de la Doctrina Cristiana. Heus aquí les diferents assignatures.

1. Doctrina Cristiana i Història Sagrada.
2. Llengua catalana.
3. Aritmètica.
4. Geografia i Història.
5. Elements de Dret.
6. Nocions de Geometria.
7. Nocions de Ciències Físiques, Químiques i Naturals.
8. Nocions de Fisiologia i Higiene.

9. Dibuix
  10. Cant
  11. Treballs manuals.
  12. Exercicis corporals.
- 55) Cf. - Enciclopedia Espasa Calpe. Tom XX, pag. 1.067.

CAPITOL XIIIENSENYAMENT PRIMARI OFICIAL. (Continuació)- DE LA DESMEMBRACIO DEL REGIM LIBERAL A LA PROCLAMACIO DE LA II<sup>a</sup> REPUBLICA. (1923-1931).

Potser no resulta prou justificable la separació del període liberal i l'època de la Dictadura, pel que a l'estudi de l'ensenyament primari oficial, <sup>perquè</sup> ~~de~~ els canvis que es produïren durant la Dictadura no afectaren excessivament l'ensenyança elemental; s'observen, evidentment, diferències però es limiten quasi exclusivament a l'orientació ideològica. L'escola nacional continuà vegetant com abans un xic al marge de les orientacions ministerials. Malgrat tot, ~~ens~~ sembla val la pena concretar aquestes diferències, si més no per a confirmar, una vegada més, el caràcter immobilitista del pensament escolar tradicional.

Ni la Dictadura de Primo de Rivera, ni els Governos Provisionals que se succeïren abans de la instauració de la República, aportaren o encetaren solucions originals, o com a mínim vàlides, per poder <sup>la solució dels</sup> ~~encarrilar~~ ~~els~~ problemes vitals, d'urgente solució, que presentava l'ensenyament primari espanyol, problemàtica esboçada a l'estudiar el període 1900-1923.

La política dels organismes governamentals en matèria educativa, seguí les pautes marcades per l'Administració liberal, exceptuant el control ideològic; aquest control afectaria sobretot el món universitari, el qual jugà un paper decisiu en el canvi polític del 1931. En menor escala s'observen canvis, també, a l'ensenyament secundari tècnic, especialment a nivell estructural, el batxillerat clàssic, ja ho veurem en el seu moment, continuà si fa o no fa com abans.

~~elaboració~~. En el camp de l'ensenyament elemental, foren les escoles dependents dels organismes públics catalans les que sentiren majorment els efectes del canvi polític, com ja veurem en el capítol corresponent.

Per a estudiar l'evolució de l'ensenyament primari oficial, durant aquest període, i partint de la base que els canvis no afectaren l'essencial de l'estructura educativa i la política escolar, en general, seguirem, en línies generals, l'esquema utilitzat en l'estudi del període 1900-1923.

Problemes polítics.— La Dictadura reforçà, encara més, la centralització escolar o simplement feu més efectiva la legislació educativa; aquesta política fou més notòria a l'escola nacional, així com també a les escoles públiques municipals catalanes, sobretot les que estaven a càrrec del Patronat Escolar de Barcelona, organisme suprimit durant aquests anys, les quals foren sotmeses a un control molt estricte. La centralització afectà fins i tot a l'escola privada, encara que en menor escala, la qual segons la pràctica legal havia de sotmetre's a una normativa repressiva de caràcter disciplinari. (5401)

D'acord amb aquesta política, l'Estat aprofità totes les ocasions per absorbir escoles municipals, com, per exemple, el cas dels Grups Escolars "Baixeres" i "La Farigola" de l'Ajuntament de Barcelona que passaven a la tutela de l'Administració Central. Tot i amb això, la centralització no arribà en cap moment a ser total ni molt menys, perquè ~~doncs~~ el ministeri d'Instrucció Pública no comptava amb el personal necessari, ni amb una organització educativa prou àgil; un bon exemple d'aquestes insuficiències, és el nombre exigü d'inspectors d'ensenyament primari.

D'aquesta centralització se'n derivava l'augment de la burocràcia escolar, la qual provocava durant l'ensenyament produint distorsions al normal funcionament de l'organització escolar; aquestes





organismes escolars lligats a l'Església, foren l'origen d'un greu mal-estar social, pal·lat sobretot als mitjans intel·lectuals; aquesta conjuntura conflictiva, condició d'una força determinant a l'enfonsament del règim de Primo de Rivera.

Les subvencions a que feien referència, foren feguerent l'any 1923 al Parlament per José M<sup>a</sup> de Pemán. El famós ~~en~~ <sup>per</sup> ~~andalus~~ s'expressava en uns termes gens metafòrics " . . . son más fecundos para el Estado que las pesetas que el Estado dedica a derrasar en forma de auxilio sobre el terreno de la iniciativa social, que es a quien corresponde l'ógica i naturalmente la función de la enseñanza." (504) - s'enten naturalment que quan Pemán parlava d'iniciativa social, feia referència, d'una manera molt particular, a les escoles de les ordres religioses.

No tot s'acabava aquí, ja que de la mateixa manera que hom veia augmentar l'ajut econòmic a les escoles religioses, disminuïen el nombre de beques així com les subvencions al  Museo Pedagógico Nacional, l'únic organisme de caràcter públic que havia vetllat pel millorament del material escolar i pedagògic i havia patrocinat diverses institucions circumscolars. (505)

La manca d'atenció envers els problemes econòmics de l'educació pública, contribuïa a mantenir una infraestructura escolar totalment desfocada en relació a les necessitats reals. El nombre de mestres i d'escoles anava augmentant, però a un ritme excessivament lent; entre 1923 i 1930 aquests ritmes de creixement no foren gaire superiors al <sup>a l'anterior</sup> període anterior, estudiat ~~també en aquest~~ capítol, quan en realitat arribà a arbitrar solucions dràstiques per a recuperar, almenys una part, del temps perdut. (51) - Cal consignar que la major part de les escoles elementals creades durant la Dictadura, provenen de l'època en que fou ministre d'Instrucció Pública, Callejo de la Cuesta.-

Per altra banda, els nous centres escolars d'ensenyança primà-

[illegible]

Per a enderrobar aquest Decret, es creava una Comissió de Construccions escolars, que, al nostre entendre, havia coïncidit amb l'organització de la nova políaca burocràtica de l'administració educativa espanyola. I que, en recordar, en certa manera, les Comissions creades arran de l'aprovació de la "Ley de Construcciones escolares" de 1933. L'organització de la Comissió, que s'estructurava per la seva competència en la Ley de 11 de 8 de 1933, es formava pels: el Governador Civil que n'era el president, el President de la Diputació Provincial, l'Intendant de la Província, l'Inspector de Escoles, el Delegat Provincial del Ministeri d'Instrucció, i el Delegat Provincial de l'Administració Local. De la Comissió s'extenia un informe anual al Consell de la Província i al Consell de la Diputació Provincial, la qual, al seu torn, ho feia al Governador Civil. D'aquesta Comissió s'extenia el seu informe al Consell de la Diputació.

La Comissió de Construccions escolars s'estructurava de la següent manera: el Governador Civil, el President de la Diputació Provincial, l'Intendant de la Província, el Delegat Provincial del Ministeri d'Instrucció, i el Delegat Provincial de l'Administració Local. La Comissió s'extenia un informe anual al Consell de la Província i al Consell de la Diputació Provincial, la qual, al seu torn, ho feia al Governador Civil. D'aquesta Comissió s'extenia el seu informe al Consell de la Diputació.

La problemàtica derivada de la manca de places escolars de nivell inferior, s'agrujava arreu als diversos territoris, de la qual s'extenia un informe anual al Consell de la Diputació Provincial, la qual, al seu torn, ho feia al Governador Civil. D'aquesta Comissió s'extenia el seu informe al Consell de la Diputació.



ria i el nombre de mestres d'ensenyament primari produït durant aquest període ~~1913-1923~~, fou observat pràcticament el creixement de la producció escolar i molt especialment per les transmissions de les zones rurals a les urbanes.

L'organització i nivell d'escola, esdevingué probablement més difícil que no pas en l'època anterior. Per un costat, la saturació total de l'organització burocràtica que impedia el mínim assaig de canvi renovador i per l'altre la ideologització de l'escola partint d'esquemes educatius històricament ~~periclitats~~, obligava a fer marxa enrera en el camp didàctic i metodològic. El clima pedagògic de factura moderna que s'havia començat a respirar en algunes escoles oficials, no masses, en el període 1900-1923, no estava massa ben vist, a conseqüència de les seves arrels estranyitzants; i en darrer lloc, el docent primari, havia perdut la poca llibertat professional adquirida a pels anys anteriors a la Dictadura.

La centralització comportava com sempre uniformitat, per tant el clàssic uniformisme que hem observat en l'època anterior entre l'escola rural i urbana es mantingué pràcticament igual. Potser caldria afegir que durant l'època Calleso molts pobles espanyols, generalment no catalans, conseguiren per primera vegada els suposats avantatges de l'organització escolar espanyola.

Respecte a la problemàtica pedagògica convé remarcar que es produïren alguns canvis en el camp infraestructural, especialment pel que fa referència a la matrícula de les Escoles Normals. Com hem vist abans, entre 1913 i 1923 el nombre d'alumnes de les Escoles Normals de 1<sup>a</sup> i 2<sup>a</sup> no varià gaire, en canvi durant l'època Primo de Rivera, la matrícula donà un salt força important. (12)

Aquest augment del nombre de normalistes no cal tenir una explicació massa plausible, almenys a primer cop d'vista; en principi, hem de pensar en una sèrie de factors que se junts podrien donar lloc a











consciència pública del problema educatiu.

NOTES CAPÍTOL XIII

1) Al parlar de l'escola particular i al Capítol A de la darrera part d'aquest treball dedicada a la recopilació de Documents Escolars, tornarem a insistir sobre aquesta qüestió.

## 2) Gràfic I

Evolució dels pressupostos del ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts de l'Estat espanyol i dels percentatges d'aquestes quantitats en relació al Pressupost total, en el període comprès entre 1922 i 1931.

|         | <u>Pressupost</u> (pessetes) | <u>%</u> |
|---------|------------------------------|----------|
| 1922-23 | 166.192.176,68               | 5,4      |
| 1927    | 182.932.145,88               |          |
| 1931    | 209.861.048,99               |          |

Font:

- "Anuarios Estadísticos" -

3) L'augment de la subvenció a les escoles privades es notà, principalment, al curs escolar 1929-1930. Les assignacions pressupuestàries per aquestes escoles, passaren de 1.356.800 pessetes a 3.121.800 pessetes quantitat força respectable, sobretot si tenim en compte que es tractava d'un 1,5% del pressupost total d'Instrucció Pública. Les Institucions religioses més afavorides, dins del camp de l'ensenyament primari, foren les següents: "Escuelas del Ave María" de Granada, internat per a normalistes de la "Institución del Divino Pastor", "Escuela Siurot" i "Seminario de Maestros Siurot" de la ciutat de Huelva.

4) Cf. - Revista de Pedagogía

5) D'aquest organisme ja se'n parlava a l'estudiar la problemàtica es

colar durant el segle XIX=

62) En els gràfics III i IV, corresponents a la nota 4, <sup>d'aquest</sup> del capítol XII podreu comprovar que l'augment del nombre d'escoles i de mestres no va ésser apreciable durant aquesta època.

63) Gràfic ~~III~~ III.

Nombre d'escoles nacionals de primer ensenyament a les províncies catalanes i al conjunt de Catalunya i d'Espanya, en el curs 1922-23

|           | <u>Gratuades</u> |     |    |     |     | <u>Unitàries</u> |      |     |       |      | <u>Mixtes</u> |      | <u>Total</u> |
|-----------|------------------|-----|----|-----|-----|------------------|------|-----|-------|------|---------------|------|--------------|
|           | 1                | 2   | 3  | 4   | 5   | 1                | 2    | 3   | 4     | 5    | 6             | 7    |              |
| Barcelona | 24               | 13  |    | 42  | 4,6 | 342              | 333  | 62  | 737   | 61,6 | 102           | 13,5 | 901          |
| Girona    | 16               | 6   |    | 22  | 4,4 | 176              | 181  | 6   | 363   | 73,6 | 103           | 21,0 | 403          |
| Lleida    | 11               | 5   |    | 16  | 2,1 | 132              | 149  | 13  | 310   | 54,3 | 323           | 43,5 | 754          |
| Tarragona | 11               | 5   | 1  | 17  | 3,4 | 137              | 132  | 17  | 386   | 31,1 | 75            | 15,3 | 435          |
| Catalunya | 62               | 34  | 1  | 77  |     | 887              | 895  | 104 | 1906  |      | 683           |      | 2636         |
| Espanya   | 455              | 305 | 14 | 703 | 2,5 | 9530             | 9419 | 135 | 10534 | 43,2 | 10536         | 34,0 | 30904        |

1) Escoles de nens

2) Escoles de nenes

3) Escoles de parvula.

4) Total.

Font:

- Anuario Estadístico

Si comparem aquestes dades amb les del gràfic VII de la nota 4 <sup>anterior</sup> del capítol, corresponents al nombre de mestres de les escoles nacionals durant el curs 1922-23, tot i que no són matemàticament comparables ens ajuden a comprendre la poca mobilitat numèrica de l'escola gratuïta.

Per altra banda, podem veure que la província de Lleida, l'escola mixta continuava tenint una importància molt superior als altres tipus d'escola.

Gràfic ~~III~~ III.

Nombre d'alumnes matriculats a les escoles nacionals de Catalunya  
i del total de l'Estat espanyol  
~~a Espanya~~ amb inclusió de les escoles d'adults, durant el curs 1928-29  
desglosant aquestes dades per a les diferents províncies catalanes.

| <u>Alumnes matriculats</u> |                |         |           |               |       |         |
|----------------------------|----------------|---------|-----------|---------------|-------|---------|
|                            | <u>Diurnes</u> |         |           | <u>Adults</u> |       |         |
| Barcelona                  | 32.466         | 29.096  | 61.532    | 7.096         | 1.000 | 3.107   |
| Girona                     | 14.456         | 12.723  | 27.179    | 3.730         | 16    | 3.336   |
| Lleida                     | 16.213         | 16.070  | 32.283    | 5.954         |       | 5.954   |
| Tarrazona                  | 14.677         | 13.876  | 28.553    | 5.153         |       | 5.153   |
| Catalunya                  | 77.812         | 73.765  | 150.602   | 21.929        | 1.026 | 22.950  |
| Espanya                    | 943.132        | 890.553 | 1.836.720 | 441.050       | 6.710 | 455.756 |
|                            | (1)            | (2)     | (3)       | (1)           | (2)   | (3)     |

| <u>Total escoles</u> |           |         |           |
|----------------------|-----------|---------|-----------|
| Barcelona            | 32.564    | 30.105  | 62.669    |
| Girona               | 13,936    | 12.737  | 30.335    |
| Lleida               | 22.172    | 16.070  | 33.242    |
| Tarrazona            | 13.630    | 13.876  | 33.706    |
| Catalunya            | 99.312    | 72.733  | 172.602   |
| Espanya              | 1.392.213 | 900.263 | 2.292.436 |

1) alumnes masculins

2) alumnes femenins

3) alumnes totals.

Font:

- Anuario Estadístico

En aquest gràfic podem observar la poca importància de les escoles d'adults a Catalunya, en comparació amb la resta d'Espanya.

Gràfic ~~IV~~ IV

Nombre d'alumnes/escola als centres d'ensenyament primari estatals i alumnes/10.000 habitants d'aquestes escoles, a les províncies



es, però, sol. se pot comptabilitzar una subvenció econòmica estatal de 500.000 pessetes, l'any 1916.

95) Cf. el gràfic XII de la nota 4, <sup>de l'anterior</sup> ~~anterior~~ capítol, que fa referència a l'evolució de l'estructura de les escoles secundàries a Catalunya i al conjunt estatal.

10) Cf. el gràfic XI, corresponent a la nota 5 <sup>de l'anterior</sup> ~~anterior~~ capítol, on s'exposa l'evolució del volum inscriptori a Catalunya de 1877 a 1940.

11) La R.O. del 8 d'agost del 1924, assignà al mestre el seu mínim de 3.000 pessetes, però la veritat és que durant l'època de la Dictadura sembla que hi havien molts mestres que cobraven per sota d'aquesta quantitat. De fet aquesta R.O. estava a la mateixa línia dels R.D. del 1910 citats a les notes 24 a 27 d'aquest capítol, doncs l'augment es feia efectiu quan el mestre nacional en exercici amb sou inferior a 3.000 pessetes cursava i aprovava una oposició. Per exemple, la mitjana dels hovers del magisteri de Catalunya el 1923 en 2.313 pessetes anuals, xifra que es convertia en 2.362 pessetes l'any 1929. Cf.

## 12) Gràfic XIV.

Nombre de normalistes masculins i femenins a les Escoles de Magisteri de les províncies catalanes, a les del Principat i a les del conjunt de les províncies espanyoles, durant el curs 1929-30.

### Alumnes matriculats

|           | <u>Masculins</u> |      | <u>Femenins</u> |      | <u>Total</u> |
|-----------|------------------|------|-----------------|------|--------------|
| Barcelona | 361              | 21,4 | 1.180           | 7,6  | 1.429        |
| Girona    | 200              | 37,6 | 213             | 40,4 | 303          |
| Lleida    | 230              | 47,1 | 236             | 46,3 | 330          |
| Terrassa  | 211              | 21,4 | 337             | 13,3 | 370          |







CAPITOL XIVENSENYAMENT PRIMARI OFICIAL. (continuació) LA IIª REPUBLICA.

Segurament ja us haureu adonat, al llarg d'aquest treball, de la incidència dels canvis polítics espanyols sobre l'ensenyament, especialment damunt l'ensenyança pública. Aquesta influència se'ns mostra amb tant d'evidència, almenys a nivell de perspectiva general que no ens ha d'estranyar gens que la política educativa del temps de la República, vingués profundament marcada per les vicissituds polítiques d'aquell període històric, tot i que més d'una vegada se'ns presenti d'una forma unitària.

Des d'un primer moment i a base d'una reforma radical de la legislació escolar, hom intentà solucionar, amb més o menys èxit, la problemàtica educativa a tots els nivells, i molt especialment l'elemental, cercant vies per a endegar els mals endèmics de l'escola espanyola, esboçats en els capítols anteriors.

A més d'això, l'escola republicana oferia una serie de novetats que estudiarem en d'altres capítols i que anaven des de la vitalització de l'escola pública, fins a la implantació del laïcisme escolar i l'escola única, passant per la tolerància de la coeducació, l'assaig del bilinguisme escolar a Catalunya i la generalització de la reforma pedagògica i didàctica.

El triomf de la IIª República, originà una serie de canvis substancials que tingueren gran repercussió en la política educativa, és lògic, doncs, que la IIª República marqui una nova era en el món escolar espanyol.

D'acord amb criteris polítics s'ha de concloure ~~Atenent-nos al context polític, creiem~~ que durant l'època republicana se'ns dibuixen tres etapes ben característiques que defineixen l'escola elemental, en el transcurs d'aquells anys.(1)

1ª Etapa. Empenta renovadora..- Compren des de la proclamació de la

República, fins a l'entrada de Filiberto Villalobos al ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts.

2ª Etapa.- Intent de retorn als esquemes pre-republicans.- Comença a l'abril del 1934 i perdura fins al triomf del Front Popular, a les eleccions de febrer de 1936.

3ª Etapa. La reforma escolar del Front Popular.- S'inicia amb les esmentades eleccions del 1936 i s'allarga fins a la caiguda de la IIª República.-

1ª Etapa. Ementada renovadora.- Potser abans de tirar endavant, caldrà fer un xic marxa enrera. Si no tinguéssim en compte l'experiència històrica deixariem de comprendre moltes de les particularitats de l'escola republicana. Deixem abans, quan parlava dels períodes anteriors a la IIª República, que es produïren una sèrie d'esdeveniments escolars remarcables; tot i que aquests fets no quedaren reflectits en la vida quotidiana de l'escola, coadjuvaren a crear un clima favorable envers les qüestions educatives, sobretot si pensem que s'havien fixat les bases per a una reforma <sup>escolar</sup> educativa. En els documents que s'adjunten al final d'aquest estudi, trobareu alguns dels programes precursors redactats en el període anterior a la IIª República.

Be, doncs, l'abast de la reforma dels primers mesos de la República, probablement els més transcendents del període 1931-36, des del punt de vista educatiu, donament pot explicar-se si tenim en compte això que acabem d'exposar. La feina feta fins aleshores, no havia resultat completament estèril; ens dona la impressió que sense una previa maduració dels problemes plantejats per l'educació del poble, no hauria estat possible la nova configuració republicana.

L'empenta inicial s'anà afluixant a mesura que passava el temps i augmentaven les dificultats socials i econòmiques, especialment quan Marcel·lí Domingo ministre d'Instrucció Pública del Govern Provisional de la República, anomenat per alguns el Jules Ferry espanyol, (3) passà a encarregar-se de la cartera d'Agricultura. Fernando de los Ríos que

substituïa Marcel·lí Domingo i Domingo Baró afe baró, succeïen les actituds del tortosí, però en general adoptaren postures més conservadores i s'oposaren més aviat per l'ensenyament elitista, abandonant un xic l'ensenyament primari, la qual cosa constituïa el problema crucial de l'educació espanyola.

L'any 1932 ja comencen a manifestar-se les primeres queixes procedents del camp republicà, pel que fa referència a les orientacions ministerials. Vicens Puig des del "El Magisteri Català", posava als mestres en guardia sobre les primeres arbitrarietats.

"No ha estat així. Ens hem equivocat de cap a peu. D'una altra ho creuríem; d'ella ens ve de nou. No sembla impossible. La forma amb que s'ha portat a cap la distribució de les places creades al primer d'octubre representa la primera sotregada, el primer desangany, la primera injustícia que el Magisteri Nacional veu de la República espanyola. Poc a poc de les orientacions del Senyor Domingo resta ja, en el Ministeri." (4)

De mica en mica els viciis burocràtics tradicionals s'apoderaren novament de l'Administració escolar estatal, fet que s'accentuà a partir del ministeri Villalobos que constitueix, en realitat, un precedent de la política educativa del bienni negre.

Segons es despreu de la documentació de l'època, a l'adveniment de la República nom tenia ja idees clares respecte allò que es devia reformar i quin havia d'ésser la nova orientació escolar; el que no vàien prou clar, probablement, els dirigents de la II<sup>a</sup> República, era com i de quin manera s'havia d'endegar la reforma educativa.

Aquesta primera etapa que podríem anomenar, també, època idealista, mostrà clarament les contradiccions polítiques i els prejudicis culturals dels homes de la República. A la petita burgesia intel·lectual que rellevava a les velles forces, en la direcció dels afers polítics espanyols, li mancà una visió clara de la problemàtica

social d'aquell moment històric. Sotraguejada per la dreta i l'esquerra, en el cas concret de l'ensenyament quasi sempre pels grups conservadors, caminà un xic a la deriva. Les forces socials de "L'Àntic Règim", d'una manera molt particular l'Església, no s'avenien a deixar en mans del nou grup de dirigents, la direcció d'un factor tan essencial com la política educativa.

Nal no oblidar tampoc, la situació econòmica mundial, la República hagué d'enfrontar-se des del primer moment, amb la crisi del sistema capitalista mundial, com a conseqüència del crack de la Borsa de Nova York de 1929. Aquesta crisi, començà a afectar als països europeus entre 1932 i 1933 i incisió pregonament en els pressupostos d'instrucció pública, accentuant la centralització en la major part dels casos.(5) <sup>Cal</sup> ~~hauria~~ de remarcar, respecte aquesta qüestió, que la República espanyola tot i no mantenir les taxes d'augment dels primers anys, fou dels pocs Governes europeus que no disminuíren les despeses destinades a l'ensenyança, com ens podrem fer càrrec a l'hora d'estudiar els problemes econòmics i d'equipament escolar.

Tot i que, ~~en la majoria dels casos,~~ hi tornarem a insistir al parlar de la reforma educativa de la República, ~~potser~~ <sup>potser</sup> per adonar-se dels canvis que es produeixen a nivell legal, <sup>potser</sup> ~~caldrà~~ <sup>resumeixi</sup> ~~resumim~~ que les novetats més remarcables que tenen lloc durant el primer bienni, l'època més activa del període 1931-1936.

Deixant a una banda, els canvis derivats del nou articulat Constitucional i de la llei d'Associacions i Congregacions Religioses remarcarem:

La creació de "Misiones Pedagógicas" i l'articulació de les funcions del "Museo Pedagógico Nacional", organismes que havien perdut el seu sentit primigeni durant la Dictadura.

Els Decrets de creació de 27.000 escoles i les normes regulant el nou salari mínim per a totes les plaques de mestre que

s'anirien creant.

Els Decrets de descentralització educativa i la creació d'organismes administratius a nivell local i principal, d'entre els quals cal remarcar, en el cas concret de Catalunya, la creació dels Consells Regionals de Primera i Segona Ensenyança.

La simplificació dels tràmits burocràtics per a la construcció de noves escoles (Decret del 23-VI-1932) i la reducció de les aportacions dels municipis per a la construcció de centres escolars. (Decret del 7-VIII-1932).

L'autorització d'una emissió del Deute Públic per al Pla Nacional de Cultura. (Decret del 10-XI-1932)

Les reformes a nivell de centre escolar, d'entre les quals hem d'assenyalar la creació d'una biblioteca a cada escola i la reforma de la Inspecció de Primera Ensenyança, pensada per a col·laborar amb la tasca abnegada del mestre, especialment a les zones rurals.

Les millores que s'observen en les estadístiques escolars, molt més completes i més fiables; en aquest sentit, cal <sup>tenir</sup> ~~mantenir~~ en compte que la substitució de les ordres religioses obligava al Govern a conèixer més d'aprop la veritable realitat.

Finalment assenyalarem, els Projectes de reforma de la primera i segona ensenyança i el projecte per a la cooperació dels artistes a l'obra cultural de l'escola.

Segona etapa. Intent de retorn als esquemes pre-republicans. La victòria dels partits conservadors a les eleccions del 20 de novembre de 1933, comportaria un canvi fonamental dins la política educativa governamental, canvi que es faria molt més evident després dels esdeveniments del 6 d'octubre.

La primera mostra és l'ajornament sine die de la substitució dels col·legis de les ordres religioses, proposat per Pareja Yébenes, ministre d'Instrucció Pública el 18 de gener de 1934, una altra mostra es la suspensió per ordre <sup>cinat per l'Ateneu Enciclopèdic Popular;</sup> ~~govern~~ governamental d'un meeting patroc-

Aquesta acció obria, havien de discutir el problema dels estudis de magisteri, ja que existia un cert rebuig entre els normalistes, afectat per la lentitud administrativa, no que retardava la implantació de la reforma escolar.

A partir del dia 4 d'abril del 1934 i en fer-se càrrec de la cartera d'Instrucció Pública Miguel Primo de Villalobos, el canvi a favor molt més notori. Una de les primeres accions de Villalobos fou la desamortització, el 14 d'abril, de l'anyell estatutari, el típic decret del Govern Provisional autoritzant la coeducació i l'ensenyament obligat, una mostra ben clara de les tendències del govern republicà presidit pel Sr. Seguí.(6)

Amb el decret sobre coeducació s'iniciava un nou etapa en el món escolar republicà, amb el qual <sup>híem</sup> s'intentava ~~convincen~~ tot el país i havia d'arribar fins aleshores. Les noves concepcions educatives, com s'havia esmentat, es farien més perceptibles a través dels fets del 6 d'octubre.

Durant el bienni negre foren suprimits o simplement paralitzats la major part dels organismes escolars creats a Catalunya des de la instrucció de la República, especialment els que tenien un caràcter autonòmic sobre els premis estatals i per tant de tot els que directament venien de la Generalitat de Catalunya. La sollicitud de la problemàtica escolar, que no havia estat perseguit del tot, tornava a deixar lloc de la pedagogia, a l'hora de les decisions governamentals sobre política escolar.

La política governamental dels primers tres d'aquests etapes i concretament el Sr. de Villalobos pel ministeri d'Instrucció, no l'explica amb molta claredat Boixó en un article publicat al "El Regenerador Català", aparegut pocs dies després de la dimissió del ministre republicà.

"Respecte a l'ensenyament a Catalunya, he portat tot el que podia

significava una tendència descontrolada. Ha acabat amb els Consells de Pirera i de bona Enseyanca i amb el Patronat Escolar de Barcelona. No volen atribuir-li la mort del Patronat de la Universitat, perquè la responsabilitat d'això l'haurien de compartir els polítics de Madrid i els de Barcelona, amb les excepcions d'ells i d'ells . . .

Però la liquidació dels Consells i de la situació de "concullet" del Patronat Escolar, és un fet que no pot negar-se al Sr. Villalobos ni al seu haver. I no ha estat una conseqüència dels fets del 6 d'octubre, sinó que la mort d'aquells organismes estava ja determinada des de feia molt temps . . .

Per això hem cregut que la mort del Ministre del Sr. Villalobos l'hagi produïda una qüestió de caràcter polític . . . ara ho escric amb sinceritat i voltet de singlar per part d'un bon actor de l'opinió. I és de Golles, perquè en cap aspecte no s'ha fet veritat." (7)

La creença que la substitució de Villalobos per Dalmau, que es va produir als Barris de l'1134, constituïa un canvi substancial. Durant l'any 1935, s'aquiesciren els problemes del cor de l'estat i dels principis de la implantació de la nova normativa, els òrgans professionals de l'ensenyament de tot el país. Totar cal recordar que les institucions d'aquell temps, viables en els períodes, tenien un caràcter totalment diferent a les de la Dictadura i no tenien res a veure amb les del període posterior a la III República.

Les forces conservadores, i sobretot els sectors més retrògrads, recolzats pels organismes governamentals, tornà a la càrrega arreuant contra els "suposats" enemics d'Espanya, afirmant que els que s'oposaven contra la unitat de la patria i l'ordre social establert.

En el camp escolar, els atacs es dirigien generalment a les qüestions relacionades amb el lèxic escolar, la coordinació de les escoles normals i l'autonomia catalana. Es curava constatar el fet



que ningú es manifestava contrari a la coeducació als Instituts d'ensenyament mitjà, o com a mínim l'oposició era menys perceptible, semblava, doncs, que els mestres fossin uns professionals diferents als dels altres nivells i graus de l'ensenyança. En aquest sentit, "Revista Pedagogia" posava les coses al seu lloc.

" Respecto a la coeducación no queremos entrar a discutir, ahora sus ventajas e inconvenientes. Por el momento hay este hecho de la realidad; mientras subsista la coeducación en los centros de enseñanza media y superior no podrá suprimirse en las Escuelas Normales, so pena de considerar a los maestros como de una raza o condición inferior a las demás profesiones intelectuales. Cuando se establezcan Facultades de Medicina para los médicos o de Filosofía y Letras para los archiveros o profesores de segunda enseñanza, entonces se podrán crear Escuelas Normales para maestros. De otro modo se faltará a la equidad y la pedagogía." (8)

En relació al problema de l'escola laica, cal tenir en compte que els grups, ~~de~~ dret<sup>el</sup> durant tota la República i en transcurs del bienni negre més que mai, volien confondre o més ben dit confonien, l'escola laica republicana filla del model francès, l'escola neutralista en una paraula, gens revolucionària per cert, amb les escoles racionalistes o laiques militants que partien de premises ideològiques i morals totalment diferents. Respecte a aquesta problemàtica, de la qual ja n'hem parlat altres vegades, <sup>me'n tornaré a ocupar</sup> ~~hi tornaré a insistir~~ als capítols dedicats a les novetats escolars republicanes i al pensament educatiu dels diversos grups socials i polítics amb projecció en el món de l'educació.

Un altre aspecte de la política conservadora durant el període republicà, fou la propaganda indiscriminada contra l'escola pública i com a contrapartida el recolzament a l'escola privada basant-se en el dret de les famílies per a triar l'educació de llurs fills.

En aquest sentit, s'expressava la Srta Bohigas diputat de la C.F.D.A. al Parlament de la República en una sessió del mes de desembre de 1935 i seguint aquesta mateixa línia l'Ajuntament de Barcelona aprovava un ajut indirecte a les escoles privades de la capital catalana, afer conegut amb el nom de "Batalla per l'Escola" que va moure molt d'enrenou com podreu comprovar al Capítol XXVI on s'estudien les Institucions Públiques Catalanes del període republicà.

En el terreny del pensament educatiu fou on es notà d'una manera clara l'intent, per part dels grups dretans que detentaven el poder, de reinstaurar les velles concepcions educatives. Es evident, que les forces conservadores, no arribaren a l'extrem de fixar unes normes legals puntualitzant unes orientacions ideològiques i unes normes concretes a seguir com s'acostumava <sup>després</sup> al temps de la Dictadura, però si que el ministeri d'Instrucció Pública va fer públiques algunes notes comminatòries que feien referència concreta al control ideològic dels docents de l'ensenyança primària, sotmeses com sempre a una vigilància moral més estricta.

Concretament el dia 13 de novembre de 1935, els diaris en feien ressó d'una Circular del Consell de Ministres que recordava els vells temps. En aquesta circular, hom feia series reconvencions als mestres suposadament marxistes, els quals, segons s'afirmava a la declaració governamental, es dedicaven a fer propaganda de caire socialitzant entre els infants de les escoles elementals.

Els diaris de l'època <sup>pallesen</sup> ~~reflexen~~ el clima polític del moment i la controvèrsia ideològica sobre aquesta qüestió concreta, com mostra la posició del Cap de la C.F.D.A. Gil Robles pronuncià des del seu domicili un discurs inflamant, als joves del Partit d'Acció Popular el dia 9 de novembre del 1935. A la nota adjunta <sup>hi figura</sup> ~~representa~~ un paràgraf molt representatiu del mencionat discurs del líder de la dreta parlamentària.(9)

La publicació de la citada nota a l'«El Debate»;  
~~En la publicació d'aquesta nota~~, hi va jugar, probablement, un paper important el clima d'enfrontació creat per la premsa conservadora, envers els mestres socialistes, que moltes vegades no passaven de simples liberals. Les postures més virulents contra el socialisme o els companys de viatge, condirien avui, provenien, generalment, de la premsa i publicacions lligades al neofeudalisme agrari orquestrades més d'una vegada des de la capital espanyola. A Catalunya, aquests sectors no tenien massa força, la dreta catalana parlamentària se sumava a les forces conservadores de la resta de la península, quan es tractava del problema de l'escola laica i la supressió dels ordes religiosos, però en d'altres aspectes es mostrava més caute. Per altra banda, en relació a aquests punts esmentats, hom argumentava posicions partint de bases científiques per amagar el substrat ideològic.

L'òrgan conservador "El Debate" aprofitava la mencionada nota del Consell de Ministres per exigir mesures disciplinàries, per a tots aquells mestres que inculcaven doctrines dissolvents de tenor socialitzant als seus alumnes. El paràgraf que insereix a continuació explica ben a les clares el clima que es respirava en aquell moment i constitueix, a més, una bona mostra del pensament escolar del conservadurisme espanyol, a la línia de la tradició històrica iniciada amb la Restauració i culminada en el període 1940-1960. (10)

"Actitud que debe tomar el Gobierno ? En nuestro sentir es clara y terminante. Tiene en primer lugar un aspecto represivo. El Estado no puede tolerar que a sus expensas, con la ayuda de un presupuesto, que es lo mismo que decir con el dinero de todos los contribuyentes españoles, se sostenga la propaganda imbuente de sus maestros. Debe, por ello, ante todo, prohibir todas las asociaciones que, saliéndose del área profesional tengan un signo negativo y contrario a los principios que sustentan la sociedad y el orden instituido. Debe, además



sembla mentida que pugui tenir res a les columnes del "Registeri Català". No cal que els mestres facin propaganda de res. Els nens que venen a l'escola sense menjar i sense vestir no necessiten que els mestres els siguin res. Els fets reals són els punyets del que pugui dir ningú. A Catalunya, avui és en tot cas la veritat que és sectària i subversiva. I "El Registeri Català" que tant parla del nen no creiem que trobi hura enganyar-lo amb mentides o a formar la veritat.

Regateja que troben ingenu parlar de sectarismes i subvertiment a les escoles. L'únic subversiu és la veritat. Clar que tot és--est això és pot arreglar i és tenent la veritat a la premsa i fent que els mestres nacionals siguin substituïts per Guàrdia Civils." (13)

L'editorialista "l'escola" no està en contra de l'infant en si mateix, sinó contra l'ideclisme consumbatacual a tot el moviment educatiu de l'escola Nova, el qual situa, com ja hem indicat varies vegades, a l'infant en el propi centre del procés escolar, marginant-lo, en certa manera, del món dels adults, concepció contraposada a la problemàtica personal del mestre que vivia de fet en el medi conflictiu de l'ensenyament són adult. ~~Així--doncs~~ L'editorial continuava en el següents termes:

"Finalment "El Registeri Català" estatutitza els seus principis consumbatacuals, que diu són els drets dels infants. "Voldrien veure l'escola i el mestre aportats de tota lluita que no tinguin per causa l'infant." Aquesta afirmació ens sembla francament una frase i encara ens inclinarem a dir, més aviat un quivots. No crec que ningú vagi contra l'infant, almenys teòricament. Ara que és infantil voler reduir la lluita dels mestres a una cosa tan abstracta i tan vaga. No més pot parlar així qui tingui la citació econòmica normalitzada. Qui cobri deu o quinze mil pessetes. Però la majoria dels mestres tenen a més de l'infant "químicament pot i teòric" el greu problema eco-

nòmic plantejat. I això és el que ha posar el primer plà de totes les associacions. És aquesta la lluita començada i que s'ha de portar a la fi." (14)

Apart dels aspectes que acaben de tractar, valdria la pena assenyalar a nivell legal, el Decret del 15 de juny de 1934, sobre construcció d'escoles, en el qual es feia responsables d'aquesta construcció els Ajuntaments i el Decret del 13 del mateix mes, declarant obligatori el sistema de subhasta per a la construcció d'edificis escolars. Sobre aquesta mateixa qüestió, el Decret del 19 de gener de 1935, feia referència a la reforma d'edificis de l'Estat per a poder-los habilitar com escoles.

Remarcaré, també, la creació d'una Comissió de Reforma Escolar, de cara a proposar les normes pedagògiques per a la reorganització de l'escola primària. (Decret del 20-II-1935)

Malgrat la paralització de la reforma educativa, i la suspensió d'una serie d'organismes educatius i culturals, els intents d'ajut a la iniciativa privada, <sup>et</sup> no ~~sembla~~ <sup>sembla</sup> que, durant aquesta etapa, hom intentés des de les esferes governamentals, la reinstauració d'esquemes escolars adscrits al pensament tradicional i elaborats amb anterioritat a la proclamació de la II<sup>a</sup> República. És evident, però, que els responsables de la instrucció pública intentaren desvirtuar els canvis legals que es produïren en el període 1931-1933; la política escolar del bienni radical-cedista no significava, però, ~~equilibrada, ni tampoc, ni significava~~ un atac frontal contra l'organització educativa creada anteriorment.

Tercera etapa. Les reformes escolars del Front Popular..- Aquest període, comença amb el triomf de les esquerres a les eleccions del 16 de febrer de 1936 i es pot considerar que dura fins al final de la guerra civil. Amb l'etapa que s'inicia al 19 de juliol de 1936, hom intentarà per primera vegada la materialització d'una veritable re-

volució escolar, en el sentit corrent del terme. Aquest canvi, afectà solament algunes zones de la geografia espanyola, fins i tot gosàriem dir que no s'estengué més enllà de Catalunya, on el C.E.N.U., malgrat les seves limitacions, posava les bases per a una reforma educativa de llarg abast.

Des d'un primer moment, els partits del Front Popular posaren els problemes educatius en el primer rengle de les preocupacions polítiques. Marcell·lí Domingo, una vegada més ministre d'Instrucció Pública, intentà per segona vegada fer realment efectives moltes de les normes i lleis promulgades durant el primer bienni, algunes ajornades, com per exemple, la Llei de Congregacions i Associacions Religioses.

Els dirigents del Front Popular, van creure ingenuament que el 16 de febrer vindria a ésser la segona edició del 14 d'abril, sense parar-se massa a analitzar els canvis que s'havien produït en l'equilibri de forces a l'interior, -el bienni radical-cedista havia estat propici per als grups conservadors que havien aconseguit reagrupar llurs forces, i els que s'estaven gestant en el propi contexte internacional amb l'expansió creixent de les doctrines totalitàries, especialment a Itàlia i Alemanya.

El triomf de la coalició front-populista, a la línia de la política reformista de la III<sup>a</sup> Internacional, representà per a Catalunya la recuperació de les atribucions de la Generalitat i la restitució dels organismes suprimits després del 6 d'octubre, com per exemple, els Consells Regionals i el "Patronat Escolar de Barcelona". Els problemes escolars que havien passat a segon terme durant el bienni negre, ocupaven novament un lloc preferent en el marc del programa polític dels partits governamentals. Malgrat la nova situació, no podem parlar de canvis substancials en el món educatiu, fins al --

fins al començament de la guerra civil.

Seguint, doncs, la tònica apuntada, el nou equip ministerial perseguia la reinstauració de la legalitat constitucional republicana i l'articulat de l'Estatut de Catalunya, massa oblidat pels governs del bienni anterior. Marcel·lí <sup>Domingo</sup> ~~nomena~~ sots-secretari del ministeri d'Instrucció Pública a Domingo Barnés i Director General d'Ensenyament Primer a Josep Coll i Mas, president de la "Federació de Mestres Nacionals de Catalunya". Aquest equip ministerial fou substituït el 13 de maig, passant a ocupar la presidència del ministeri el propi Domingo Barnés. La presència de Coll i Mas a les altes esferes del ministeri d'Instrucció Pública del Govern de la República, fou molt ben rebuda per les agrupacions sindicals i professionals del magisteri català.

D'entre les disposicions que apareixen a la Gasetta durant aquesta època, <sup>cal</sup> ~~hem de~~ remarcar la creació del certificat d'estudis primaris, d'acord amb el Decret del 14 de març de 1936, explicitat per l'O.M. del 13 de maig del mateix any, la creació del "Consejo de Cultura" (Decret del 26 de març de 1936) en mires a donar major autonomia als serveis d'ensenyança primària, la derogació del Decret del 1 d'agost de 1934 que prohibia la coeducació a les escoles primàries i la reorganització de la Inspecció i les escoles maternals, (Decrets del 4 de març i 21 de març respectivament). Val la pena assenyalar, també, la circular ministerial del 28 de ~~març~~ <sup>remarcant</sup>, enviada als mestres i inspectors la necessitat no sols d'augmentar el nombre de centres escolars sinó de millorar la qualitat de l'ensenyança.

La revolta popular del 19 de juliol de 1936, - l'experiència del 6 d'octubre havia posat en peu de guerra les organitzacions de la classe treballadora - esperonà les forces progressistes <sup>de ca-</sup> ~~anar-~~ ~~rae~~ a intentar l'enfegament de la reforma escolar, frenada, fins aleshores, per una serie de circumstàncies adverses i sobretot per la pressió d'uns grups econòmics que la República acabà <sup>caràcter reformista</sup> ~~respectant~~. El



incidí en la política educativa. El Govern ~~en~~ de signe liberal del període 1931-36, ~~en el terreny escolar, es~~ mostrà incapaç de satisfer les necessitats culturals i educatives de les masses populars.

A conseqüència de la nova situació creada arran dels esdeveniments que conduïren a la guerra civil, desapareixien de l'escena política, a les zones que es mantingueren fidels al govern legalment constituït, les forces de l'Antic Règim. Naixia un nou poder polític i econòmic, en el qual els representants dels partits i associacions obreres hi ocupaven un lloc preeminent; tot i amb això, <sup>soc del parer</sup> ~~creien~~, i ho intentar~~em~~ explicar més endavant a l'estudi~~ar~~ l'obra educativa de les Institucions Públiques Catalanes, que els portantveus dels treballadors no van saber aprofitar degudament l'avinentesa que els oferia la nova situació política, ens referim, sempre, als problemes relacionats amb l'educació del poble. (15)

El període de la guerra civil, tindria, malgrat les nostres afirmacions anteriors, conseqüències trascendents en el món de l'educació, especialment a Catalunya, gràcies, sobretot a la creació del "C.F.N.U.", (Consell de l'Escola Nova Unificada) organisme adscrit a la Generalitat de Catalunya. (16)

A la resta de l'Espanya republicana, per moltes i variades raons, diferents en cada cas concret, l'estudi de les quals fuig dels límits establerts per aquest treball, no sembla que les coses de l'ensenyament funcionessin massa bé, al marge dels problemes derivats de la lluita armada, salvant potser certes millores en el camp de l'equipament, tendents a disminuir l'extraordinari dèficit escolar a nivell primari.

Parlent d'aquesta època, <sup>cal deixar</sup> ~~hem de donar~~ constància de les vivències del moment. Des del triomf del Front Popular fins a principis del 1937, a les zones republicanes es visqué un clima polític d'extraordinària riquesa de matisos, principalment des de l'angle ideològic. Aques

fet tingué grans repercussions en la problemàtica escolar, com tindrem temps de veure en els propers capítols.

Però per a canviar radicalment l'escola no n'hi ha prou amb un clima revolucionari i una certa millora en l'equipament físic. D'acord amb les dades que posseïm no sembla que, en el si del Ministeri d'Instrucció Pública, es fessin veritables esforços per a millorar l'ensenyament, almenys ~~pà~~ que fa referència a l'ensenyança primària.

Com a descàrrec dels governants republicans podem arguir el fet que les condicions del temps de guerra no resultaven massa favorables. El personal ensenyant masculí, jove, el que havia adquirit una major consciència política, fou recrutat en la seva major part per a incorporar-se al front i a part d'això a rereguarda hi restaren molts feixistes emboscats. És impossible xifrar numèricament la desertió de la petita burgesia d'important pes específic en el cos de professors d'ensenyament primari, però ens dona la impressió que molts d'ells desertaren passant-se a la zona nacional o s'integraren a l'anomenada "quinta columna" (13) A Catalunya, molt probablement, aquesta desertió no fou tan important com en altres llocs d'Espanya, però, ja ho veurà, el que passa.

Per altra part i a mesura que avançava la guerra, l'ensenyament anava adquirint un cert aire demagògic, (14) fet no massa freqüent durant la República, fet potser la salvataja del lionet negre, la qual es caracteritzà, entre altres coses, per una gran popularitat a nivell ministerial. Salint a una banda algunes conquestes de tipus social, no és que hi haguessin massa, doncs de la demagogia de la dreta passava a una demagogia de signe contrari. (20)

A causa de les circumstàncies derivades de les hostilitats, el nivell educatiu degué baixar de to, però la veritat és que des de dalt tampoc es feren massa esforços per estar a l'alçada del moment. Sobre aquest punt val la pena consignar l'èstat d'una mesura governamental

prou significativa, ~~no s'hi fa~~ <sup>faig referència</sup> concretament a una circular del Ministeri d'Instrucció Pública adreçada a les escoles i donant orientacions per a commemorar fiament la festa del treballador del 1er de maig, diada del treballador; d'aquesta circular s'exposen a continuació els trets més sobresortints.

"El orden de la fiesta podrá ser el siguiente.

1º. Himno de Riego.

2º El maestro explica la significación de la fiesta.

3º: Música.

4º. Poesía

5º. Música.

6º Poesía

7º Lectura del folleto del Ministerio.

8º La Internacional y el Himno de Riego.

Notas. . .

La escuela deberá adonarse con guirnaldas, macetas, jarros de flores, banderas, retratos, etc . . . " (21)

Hom donava, també, orientacions sobre les poesies i cançons que es podien recitar i cantar. Les poesies de García Lorca, Alberti i companyia constitueixen la part més escollida del repertori.

Com podeu constatar la circular era tota una joia, els que la redactaren no s'escalfaren massa el cap. ~~Per així dir-ho~~ <sup>En la mateixa època,</sup> que els revolucionaris espanyols demostraven una imaginació o originalitat sorprenents, com intentaré demostrar en un altre moment, el Govern de València ens mostrava el seu tarannà per mitjà d'aquesta nota vulgar i autoritària.

Dintre de tot, no podem ser simplement rebentaires i hem d'intentar situar-nos en aquell contexte històric. Els que hagin viscut aquell època o la immediatament posterior, recordaran les cèlebres vetllades literàrio-musicals que no enaltien gens ni la literatura ni la música.

Finalment, potser caldria recordar, la influència que degué exercir el projecte de l'Escola Nova Unificada en el nou pla d'ensenyament primari, aprovat pel Govern de la República el novembre del 1937 del qual cal remarcar el canvi d'assignatures per "activitats"; en realitat, no es tractava d'altra cosa que d'adequar l'ensenyança elemental a l'article 48 de la Constitució de la República, on es deia que "la enseñanza hará del trabajo el eje de su actividad metodológica" (22)

L'obra educadora de la II<sup>a</sup> República.— Un cop situats en el context històric-educatiu de la II<sup>a</sup> República, on hem pogut veure els estira i arronsa motivats per la inestabilitat política, entrarem a estudiar l'obra pedagògica de la República considerant-la com un tot unitari, recordant sempre el fre que representà el <sup>radical-ecologista</sup> ~~biennium~~. Cal pensar que l'època republicana patí dels mateixos mals del període liberal; els continuats canvis ministerials impediénc ençeter una política coherent, recordaré a aquest respecte que en el poc temps que durà el règim republicà, la cartera d'Instrucció Pública i Belles Arts va canviar 18 vegades de mà. (23)

A continuació ~~estudiaré~~ <sup>procuraré</sup> estudiar de manera ~~esquemàtica~~ <sup>simplicista, però,</sup> els intents de la República per a solucionar els problemes de l'educació en el grau elemental. Per <sup>estudiar aquesta qüestió, m'amotllaré</sup> ~~aquest estudi, en amotllar-me~~, en línies generals, a l'esquema <sup>dels</sup> ~~de~~ l'anterior capítol.

El problema de la centralització educativa. Al parlar d'aquesta qüestió, deixaré a una banda els organismes i centres escolars lligats directament o indirectament al règim autònom català. La importància d'aquests organismes des del punt de vista educatiu, ens obliga a tractar d'aquest punt en un capítol apart.

La descentralització escolar, fou precisament un dels cavalls de batalla de la II<sup>a</sup> República; hem conservat la fórmula o fórmules per cobrir d'una vegada amb els perills que es derivaven del centralisme

i la desorientació. Com sabem, el centralisme tendia a desorientar tota aquella persona o les institucions que amb la més bona voluntat intentaven millorar la present situació de l'ensenyament públic.

Per arribar la cultura a tots els llocs de l'Espanya, per a que l'ensenyament de la cultura es de l'obligatorietat, calia que una de les preocupacions fonamentals dels governants republicans. Calia, per tant de tot, posar les bases per aconseguir una participació activa de tots els estaments i grups socials en la política educativa, mirant de vencer l'immobilisme, una de les conseqüències trágiques de la política burocràtica.

Caldrà posar en clar que, des del començament de la República. Hom tenia clara consciència que no es tractava simplement de servir la legislació, sinó que la finalitat concreta era posar els diversos jurídics com a primer pas per a substituir l'escola. Per a fer real i efectiva la participació social, es crearen una sèrie d'organismes tendents a descentralitzar les decisions sobre política educativa; aquests òrgans o associacions anomenats Consells, foren els següents:

"Consejos Universitarios de Primera Enseñanza"

"Consejos Provinciales de Primera Enseñanza"

"Consejos Locales de Primera Enseñanza"

A més, es reformà el "Consejo Superior de Instrucción Pública" organisme que ja existia abans de la República.

"Consejos Universitarios de Primera Enseñanza".— Aquests Consells que funcionaven a tots els districtes universitaris espanyols, foren erigits per un Decret del Govern Provisional de la República del 1 de maig del 1931.

La missió primordial, almenys en teoria, d'aquests Consells, era arbitrar una fórmula per a lligar la Universitat, sòria òrgan de cultura, amb l'ensenyament primari, acceniant d'introducció i iniciació a l'ensenyament primari. Partint d'aquesta base, hom intentava vincle-

lor la Universitat amb la vida social; fins aquell moment la Universitat i la realitat social havien seguit per camins, molt aviat, divergents. La intenció de la I<sup>a</sup> República i més tard el "Provinciato de Extensión Universitaria", no havien deixat rastre. O com a mínim no havien arrelat, almenys a Catalunya. Els Congressos Universitaris Catalans tot i exercir una major influència envienen molt poc el terreny universitari.

D'aquesta Consella Universitaria en formaven part els següents membres:

1. - El Rector del Districte Universitari o un delegat nomenat per aquest Rector, qui exercia les funcions de President del Consell Universitari de Primera Ensenyança.
2. - Un catedràtic numerari de la Facultat de Ciències.
- 3.-- Un catedràtic numerari de la Facultat de Lletres.
4. - Un professor o professors d'una Escola Normal del Districte Universitari.
5. - Un inspector de primera ensenyança.
6. - Un mestre o mestressa nacional.
7. - Un nombre determinat de vocals.

Els membres que figuren en els apartats 2, 3 i 4, s'elegien democràticament per llurs claustres respectius. L'inspector de primera ensenyança era designat pel Consell d'Inspecció de la Província. El mestre o mestressa nacional, per l'associació respectiva de la província o pels propis mestres nacionals, en el cas que aquesta associació encara no s'hagués creat. Finalment, els vocals eren nomenats per la Direcció General de Primera Ensenyança. Els propis membres del Consell una vegada constituït, es distribuïen els càrrecs de Sots-President i Secretari.

Com ja apuntàvem, la tasca que s'encomanava a aquests organismes quedava centrada, en la difusió de la cultura arbitrànt tots els

mitjans al seu abast per a fer arribar aquesta cultura a les classes populars.

A més de l'esmentat, el Consell havia d'estudiar les formes més eficients i pràctiques per a vivificar i perfeccionar, des de tots els angles, els estudis de magisteri a cadascun dels districtes universitaris.

Finalment, els Consells Universitaris se'ls encarregava la missió d'inculcar a la comunitat el sentit social de l'escola pública i la necessitat urgent d'estendre-la quantitativament sense discriminacions de cap mena. Això requeria un millorament qualitatiu de l'escola pública, sobretot des del punt de vista pedagògic i didàctic i canvis substancials en l'organització administrativa i en les assignacions econòmiques.

A l'estudiar la Universitat Autònoma de Barcelona, encetarà el tema de l'extensió de la cultura a les classes populars a través de la Universitat.

"Consejos Provinciales de Primera Enseñanza".- Segons els propòsits dels dirigents republicans, aquest Consell havia d'esdevenir el motor de la descentralització educativa a cadascuna de les províncies espanyoles, el mal és que ningú s'adonà o es va voler adonar que l'estructura provincial, més que no pas afavorí, frenava la descentralització. Val a dir que a Catalunya aquests organismes es convertí en "Consell Regional de Primera d'Ensenyança, les vicissituds del qual les estudiarem més endavant.

Els Consells Provincials creats per un Decret del 10 de juny del 1931, representaven un avenç força important; ~~des~~ a partir d'aquell moment no tot s'havia de preguntar a Madrid a l'hora de prendre una decisió. La intenció dels dirigents republicans, era que el funcionament normal de l'Administració Escolar passés a mans dels Consells Provincials.

La composició d'aquests Consells era la següent:

- 1.- L'inspector en cap de primera ensenyance de la província.
- 2.- Un professor numerari d'Escola Normal.
- 3.- Una professora numerària d'Escola Normal.
- 4.- El cap de la Secció Administrativa Provincial de Primera Ensenyança.
- 5.- Un mestre nacional.
- 6.- Una mestresse nacional.
- 7.- Un mestre d'ensenyament privat.
- 8.- Un pare de família.
- 9.- Una mare de família.
10. Vocals.

Els professors d'Escoles Normals eren nomenats per elecció democràtica, a través dels seus claustres respectius, els mestres nacionals per les corporacions del magisteri de la província i els pares de família per les associacions de pares, sempre i quan aquestes associacions existissin, en canvi els vocals eren designats pel Rector de la Universitat d'aquell districte.

Les atribucions assignades als Consells Provincials eren múltiples com podreu veure a continuació:

- a) Organització de cursos, conferències, estatges, viatges, etc. dedicats preferentment al magisteri públic, possibilitant, per altra banda, la creació de biblioteques escolars, (24) i l'adquisició de material i equipament tècnic.
- b) Nomenament de mestres interins, substituïts i suplents.
- c) Concessió de llicències als mestres en cas d'enfermetat, infantment, per exemple, d'oposicions, excències i casos similars.
- d) Concessió de permisos entre els mestres d'Escola Normal de la província.
- e) Coordinació del calendari escolar de la província, tenint en compte les particularitats comercials i locals,



f) Resolució dels expedients governatius tramitats per l'inspector de la zona, en el bin entès que la sanció o suspensió decretada fos inferior a un mes.

g) Aprovació dels pressupostos escolars i concessió de material pedagògic a les escoles.

"Consejos Locales de Primera Enseñanza".- Per un Decret del Govern Provisional del 10 de juny de 1931, s'establí que cada Ajuntament constituïria un Consell Local de Primera Ensenyances, en el qual hi tindrien veu i vot els membres següents:

- 1.- Un representant de l'Ajuntament.
- 2.- Un mestre nacional.
- 3.- Una mestra nacional.
- 4.- Un metge inspector de Sanitat.
- 5.- Un pare de família.

Aquests Consells Locals que s'elegien per sistemes similars als que hem vist fins ara, tenien cura de:

- a) Vetllar pel manteniment i millora dels edificis escolars.
- b) Facilitar estatge al mestre nacional.
- c) Exercir vigilància sobre els pares d'infants en edat escolar, per a que complissin amb la seva obligació d'enviar llurs fills a l'escola sigui pública o privada.
- d) Organitzar classes pels adults i conferències sobre temes educatius pels pares i alumnes.
- e) Col·laborar estretament amb els òrgans locals de govern i els Consells Provincials de Primera Ensenyança, en totes aquelles activitats que poguessin representar un foment de la cultura del poble.
- f) Informar al Consell Provincial, respecte a tot tipus d'irregularitats, observades tant a les escoles públiques com a les privades.
- g) Arbitrar mesures per a solucionar els casos d'emergència. Per exemple, els Consells Locals de Primer Ensenyament estaven facultats per

a concedir vuit dies de permís als mestres, sempre, però, comunicant-ho ràpidament a l'inspector de la zona.

"Consejos Escolares de Primera Enseñanza". La finalitat <sup>d'aquests Consells</sup> ~~era en certa~~ <sup>similar</sup> ~~manera~~ era en certa manera, als estudiats fins ara, es tractava en realitat de fer participar els pares d'una forma directa en els problemes de la seva escola. Creats pel Decret del 10 de juny de 1931 ja esmentat, es ~~proposaven~~ vetllar pels interessos morals i materials d'un centre escolar determinat.

Els Consells Escolars estaven representats per les persones següents:

- 1.- Un ciutadà designat pel municipi.
- 2.- Quatre pares - dos pares i dues mares- nomenats pels pares de l'escola.
- 3.- El Director de l'escola que exercia les funcions de secretari del Consell.

Els propis membres del Consell designaven ~~quà~~ <sup>qui</sup> havia d'exercir la presidència. Les funcions encomanades a aquests Consells es concretaven en:

- a) Construcció i reparació de l'edificació escolar.
- b) Adquisició d'immobles destinats a escola.
- c) Aplicació del reglament sanitari a l'escola.
- d) Organitzar la neteja i solucionar els problemes de calefacció.
- e) Adquisició, conservació i renovació del mobiliari i material d'ensenyança.
- f) Facilitar l'assistència escolar.
- g) Organització i funcionament de les obres complementàries de l'escola, cantines escolars, colònies, etc.

"Consejo Superior de Instrucción Pública".- Aquest Consell, que com varem veure en el capítol anterior, havia sofert múltiples reorganitzacions al llarg del segle, la darrera el 23 de setembre del 1930, re-

solva problemes relacionats amb la Instrucció Pública i les Belles Arts. Els consellers dels primers temps eren generalment tècnics escolars solvents, però de significada tendència republicana. A l'any 1932 el

Un altre aspecte de la política descentralitzadora, fou l'intent per a vincular l'escola a la realitat social. Dissortadament els intents que es portaren a terme, per a materialitzar aquesta vinculació, no foren massa reeixits. A l'hora de la veritat, les escoles nacionals continuaren a la línia de l'època anterior a la II<sup>a</sup> República, com ja veurem més endavant.

Tot i que, com hem vist, el programa descentralitzador de la República, no anava gaire més enllà del pur i simple nivell administratiu esboçat fins ara, en el cas concret de Catalunya, es produïren canvis qualitatius d'una certa entitat.

Un aspecte remarcable és, per exemple, el cas de la llengua <sup>afectada</sup> d'escolarització, precisament pel primer Decret del Govern Provisional de la República referent a qüestions educatives; aquest Decret, amb data 29 d'abril de 1931, feia referència al bilinguisme a les escoles de Catalunya i derogava previament totes les disposicions aparegudes en el Butlletí Oficial des del 23 de setembre de 1923 que feien referència a l'ús de la llengua catalana a les escoles elementals. D'aquest problema <sup>me n'ocuparé més amplament</sup> ~~en parlarem més a l'extens~~ al capítol XXII.

Una altra qüestió a assenyalar, és la creació per Decret del 25 de setembre de 1933 del Consell Regional de Primera Ensenyança, organisme filial del "Consejo Nacional de Cultura", encarregat de l'organització i direcció de l'ensenyança elemental dins del territori de Catalunya. Passaven a dependre de la nova Direcció General creada a Catalunya, les escoles normals del Magisteri, la Inspecció de primer ensenyament, els serveis administratius d'aquest grau de l'ensenyança i les escoles nacionals radicades a qualsevol de les províncies catalanes. La creació d'aquest Consell comportava la supressió dels Consells Provincials de primera ensenyança de les

quatre províncies catalanes.

Formaven part del Consell Regional de primera ensenyança: en Pere Bosc i Gimpera Rector de la Universitat Autònoma que n'era el President,<sup>en</sup> Joan Roura catedràtic de l'Escola Normal de la Generalitat en qualitat de sots-president i <sup>en</sup>Ramon Torroja, Director de l'Escola anexe a la Normal barcelonina, ocupava el càrrec de secretari. Jaume Serra Hunter, J. Valls, Arnald Blasi, Herminio Almonedas i Joaquim Xirau eren vocals del Comité Executiu.

La vida d'aquest organisme, igual que el Consell Regional de Segon Ensenyament, fou afectada pels esdeveniments del 6 d'octubre i la seva feina real s'ha de considerar quasi nul·la a causa del poc temps que disposà per efectuar canvis d'importància en la funció descentralitzadora.

Els problemes d'equipament escolar durant la República.— Com pot deduir-se fàcilment del capítol anterior, l'herència dels governants republicans espanyols, pel que fa a les qüestions escolars, resultava un xic feixuga.

A la instauració del nou règim, l'escolarització oficial en el sector primari, no representava gaire més del 40% de la població escolar. A la proclamació de la República, existien a Espanya unes 40.000 escoles comptant els centres escolars públics i privats, on hi rebien instrucció aproximadament 2.500.000 alumnes, dels quals a la ratlla de 600.000 cursaven els seus estudis en escoles privades, dependents generalment d'institucions de l'Església.<sup>(27)</sup> La xifra del nombre d'alumne de nois en ~~dada~~ escolar, es calculava per sobre dels 4 milions.<sup>(28)</sup>

Si observeu les dades subministrades, comprendreu fàcilment que per aconseguir una escolarització total en el camp de l'ensenyança primària, programa prioritari en tota política escolar, s'havien de crear, com a mínim, uns 2 milions de places escolars<sup>d'en-</sup>

senyament primeri, car al dèficit normal s'hi havien <sup>hi</sup> <sup>d'atègir</sup> els alumnes matriculats a les escoles ~~dependents~~ de l'Església, ~~perquè~~ la Constitució Republicana aprovada a finals de l'any 1931 preveia en l'article 26 la substitució ~~de les seues~~ dels centres escolars de l'Església per escoles laiques.

Segons els càlculs oficials, evidentment optimistes, per a possibilitar una escola laica de tipus francès calia crear 27.151 escoles, però de moment només es podien aconseguir crèdits per a construir 7.000 escoles.

Malgrat les bones intencions de Marcel·lí Domingo i dels que el varen succeir en la cartera d'Instrucció Pública i l'augment ininterromput dels pressupostos educacionals, (29) els <sup>diners esmerçats</sup> ~~conseguits~~ per aquest concepte ~~ferant~~aren totalment insuficients per a absorbir la demanda creixent d'escolarització de la població espanyola, que a mesura que ~~avanzava~~ el segle anava adquirint consciència dels seus inalienables drets de tipus cultural; veiem, doncs, que els problemes provocats principalment per la industrialització i el minifundisme agrari, entre altres, la República s'havia d'enfrontar amb els derivats del nou clima social.

La matrícula escolar, ara i abans, ve afectada directament pel nivell de consciència del poble i aquesta fou, precisament, una de les obres més estimables de la República. Possibilitar un nou clima social envers l'escola resulta ~~realment~~ beneficiós per a la societat, però de moment precipita els esdeveniments i <sup>agreuja</sup> ~~agrava~~ momentàniament la problemàtica escolar.

Per les traces que portava es molt possible que la República, s'hi hagués disposat del temps suficient, hauria probablement solucionat els problemes primaris de l'educació elemental, a Catalunya sembla que s'hi anava en camí durant la guerra, però la veritat és que a ben segur per manca de temps, la feina no es va poder coronar.

que es preocupà seriósament per la instrucció del poble; mai en tan poc temps s'havia arribat a Catalunya i Espanya, un nombre similar d'escoles públiques. (30)

Es fa difícil precisar les escoles creades per la República a les diverses regions espanyoles. El Govern Provisional per un Decret del 23 de juny de 1931, decidí la creació amb caràcter d'urgència de 7.000 places escolars presuposant per aquests concepte 11.666.667 pesetes. A l'abandonar Marcel·lí Domingo el ministeri d'Instrucció Pública, el pla previst es va retardar i, fins i tot, en alguns moments va donar la impressió que el Pressupost de 1932 no assignava pràcticament cap diner per a la construcció de noves escoles. Gràcies a la sensibilitat de les Corts, s'evità que s'abandonés a consumar aquest fet desafortunat; hom destinà 2.667.462 pesetes per a sufragar el dèficit escolar, amb les quals es crearen 2.530 escoles. Al 1933 se'n crearen 4.000 i el 1er de gener del 1934 es projectà la construcció d'unes 1.000 escoles més. (22)

Tot això són Decrets, però que es passaren a la realitat. Si hem de creure'ns el testimoni de Xirau, durant els quatre primers anys de la República es crearen 12.500 escoles que corresponien a 80.000 places escolars i s'obrien 9.000 escoles més amb una capacitat per a 40.000 escolars. (20)

Si observem amb deteniment aquesta xifra i partint del nombre d'alumnes/escoles de les noves construccions escolars, nos podem adonar que les previsions inicials de 27.151 escoles ~~estaven~~ <sup>estaven</sup> per cobrir la necessitat mínima, ~~com-tenen-a-vare~~ <sup>com-tenen-a-vare</sup> A l'estudiar la problemàtica del leccionar escolar durant l'època republicana, insistiré novament sobre ~~la mateixa~~ aquesta qüestió.

~~Amb-tot~~ <sup>Amb-tot</sup> del tot tot, no podem oblidar que la República encara que no fes efectius els seus propòsits, fou el primer govern espanyol que es preocupà seriosament per la instrucció del poble; mai en tan poc temps s'havia creat a Catalunya i Espanya, un nombre similar d'escoles públiques. (30)

A la vista de les dades es veu clarament que l'augment del nom-

bre de places escolars resultava insuficient. Les escoles de les escoles de primers ensenyaments estaven usualment atapeïdes, resultant substituït el nombre d'alumnes que hi volien ingressar, com a la nostra país, amb el nombre d'ensenyants del Directorat del Departament de l'Educació. A la ciutat de Barcelona, hi ha un reflex d'això a la seva capital. A les zones de poblacions petites s'havia de pagar tres punts de l'ensenyament i en moltes indústries de les zones rurals el problema no havia de pagar massa pèrdues. Com deia el Sr. Mirórola.

" Els tres mil cinc cents infants barcelonins que concurren a les escoles que es troben, no poden ésser atesos pels cent cinquanta sis mestres que hi exerceixen, perquè el nombre d'alumnes que té cada mestre resulta excessiu, excepte a les creches: 60, 80, 100 i fins i tot 120, a les unitàries i les de pàrvuls." (32)

Cal que puntualitzem que a més d'escoles mancaven mestres, una cosa, com és lògic, és conseqüència de l'altra.<sup>(32)</sup> En realitat s'havien creat més places que en cap altre període, el nombre de mestres per habitant i la proporció de professionals de l'ensenyament elemental, en relació als alumnes en edat escolar, havia augmentat comparativament molt més que durant les èpoques anteriors, però ~~cal~~ <sup>cal</sup> de consignar que segons les dades del 1935 el nombre de mestres per habitant era inferior a les taxes d'Anglaterra i País de Gales de principis del segle XX. (34)

L'analfabetisme continuà disminuint, però les dades de l'any 1940 són ben expressives, Espanya es mantenia encara en el rengle dels països subdesenvolupats, culturalment parlant. (35) Cal aclarir que l'obra de la República, en aquest aspecte, és difícilment valorable, <sup>pensem</sup> ja que per l'entremig i va haver una guerra civil que dificulta les cooperacions. Per exemple, els morts a conseqüència de la guerra pertanyien generalment a la jove generació, a ben segur molt més escolaritzats que no pas les generacions madures, fet que augmentava

el pare mestre d'un infant.(36)

#### o d'equipament escolar

Dintre del camp dels problemes que anomenem infraestructural, la III República cobria certíssimament la formació del professorat d'ensenyament elemental. Tal com de tant en tant s'arguents nostres no varen poder arribar mai, o com a mínim molt poc temps. Els docents que sortiren de les Escoles Normals de la República, van a guair d'un gran prestigi acadèmic, fins i tot després de la guerra; del 1939 ençà, però, l'horrible del ministeri format en la República, creuava els seus tics.

El nou règim republicà, canvià de soci i canvià el contingut de la formació, els quals adquiriren un caràcter més tècnic, cosa corroborada pel "libro blanco". Fins al 1931, els estudis normals havien tingut un caràcter predominant ideològic, basant-se, entre tot, en l'escola tradicional de tics cambrer i en un pensament neoescolàstic. Després de la guerra civil, els efectes ideològics tornen a ser de gran importància, i, de tota manera, la formació del professorat, tant d'algunes com privades.

La nova carrera de mestre s'aprova per la República, com a nova i sense cap limitació.

El primer període, cobria l'ensenyament elemental i havia de proporcionar una base cultural general, <sup>ensem</sup> ~~se~~ que els normalistes havien de cursar els estudis de batxillerat. La segona fase que durava tres anys, s'havia de cursar en una escola normal i comprenia la formació específica i professional, s'havia de cursar en un treball d'aplicació, com per exemple, d'arrels, fàbrica de rentals, etc. El tercer període de la carrera de magisteri era eminentment pràctic i durava un any; però per a obtenir el títol de mestre nacional s'havia de fer dos cursos de pràctiques de comptes d'un.

Per primera vegada en la nostra història escolar, els programes eren guanyats dels nacionals i una nova etapa de la nostra cultura important.





partit per les ordes religioses, en el qual els professors no havien cursat estudis oficials.

Tot i que la República intentà, més que no pas la Dictadura, fer efectiu el Decret de titulació obligatòria, segons les dades del 1933 el percentatge de mestres sense títol a l'ensenyament privat era elevadíssim i no ~~era fàcil~~ <sup>és fàcil imaginar</sup> que més endavant les exigències fossin massa estrictes en aquest aspecte. (38)

Finalment recordarém que primer a Madrid i després a Barcelona es crearen Seccions de Pedagogia a les Facultats de Filosofia i Lletres; gràcies al funcionament d'aquestes Seccions, els estudis de pedagogia adquiriren categoria universitària, tal com havien propugnat els pedagogs d'avantguarda d'aquell temps.

La consideració econòmica del personal ensenyant..- Ja estem parlant del mestre, no ens podem deixar a la mànegra el gran cavall de batalla del magisteri espanyol en els temps moderns, és a dir, aconseguir un salari digno. En el capítol anterior, havia quedat prou clara la desprecupació dels governants espanyols envers aquest problema; el sou del mestre no s'havia posat a to amb l'augment del cost de la vida i, per altra banda, els augmentes salarials dels mestres tant nacionals com privats havien estat, per regla general, inferiors als experimentats per les altres professionals de tipus manual com intel·lectuals; la desproporció era molt més acusada a les zones industrials.

La República augmentà considerablement el salari del docent primari, combatent amb els sous de misèria, sobretot gràcies als canvis que es produïren en l'època que fou ministre d'Instrucció Pública Manuel Domingo. Els 7.000 pesetes creades el 1931 pel Decret del 22 de Juny ho foren reduïdes a 5.000 pesetes el 1932; les 8.500 creades el 1932 fou reduïda a 6.000 pesetes el 1933 i les 10.000 pesetes i les del 1933 es reduïren a base de 3.000 pesetes. La consideració social del mestre millorà extraordinàriament durant la República, però el r t tot

colla de circumstàncies molt petit. Per tant, si, podi viure i desenvolupar-se amb el mínim que li calia. (39)

En l'ordre social, els mestres ensenyaven diversos problemes a la no-felicitat, solvent les llibertats econòmiques. De la Dictadura, però, els professionals de l'ensenyament havien adquirit consciència de l'una dictadura i ensenyaven a dir-los que els seus alumnes havien adquirit tota la legalitat de la República. (40) La Dictadura havia deixat d'ideologitzar aquell estatut, i els mestres de l'ordre establert i la transició dels drets polítics dels mestres de l'ordre establert. (41)

En aquest sentit, es veu que existien grans diferències entre el professorat jove, molt polític, i els mestres d'època anterior, el qual, pel que fa a *Marxisme*, el feien adoptar posicions polítiques. A més, els mestres, en general, no donaven prioritat a la formació primària de formació superior, concentrant-se en la secundària.

Les noves formes de la llibertat. - Afluïren les idees de l'ordre del poble, i a més, des de temps immemorial, aportaven al sentit de la democràcia i l'ordenació de les classes socials, havia estat un dels elements preferits dels republicans i dels de totes les èpoques.

La III República preparà els canvis de l'ordre social, ibèric, a la pràctica legal i a la vida real, els avantatges de les llibertats considerades com a bàsiques i proclamades pel liberalisme burgès arran del triomf de les Revolucions Francesa i Nordamericana. Les noves conquestes de llibertat de premsa, llibertat d'associació, llibertat d'expressió, etc., no podien passar desapercebudes pels mestres sotmesos de sempre a un rígid control ideològic. Per un altre costat, la legislació republicana oferia al poble i a través dels diversos Consells Escolars, <sup>als quals em referia</sup> ~~els quals em referia~~ no fa gaire, un mitjà per a possibilitar la participació dels diversos estaments socials,

en la política educativa.

Els mestres durant els anys de la República, tingueren al seu abast més mitjans que mai per a expressar llurs anhels i manifestar els seus greuges envers l'Administració Pública, a través dels seus òrgans representatius o de la premsa periòdica, sigui mitjançant els diaris i setmanaris dels partits i sindicats que s'ocupaven regularment dels problemes de l'ensenyança primària o de la pròpia premsa professional que havia adquirit un nou caràcter i actuava amb una major llibertat. Cal fer la salvetat de l'època del <sup>bienni negre</sup>~~bienni negre~~ i dels darrers anys de la guerra, períodes durant els quals s'instaurà novament la censura, que en temps del <sup>bienni negre</sup>~~bienni negre~~ vigilava les esquerres i del 1937 en endavant els sectors dretans i els grups revolucionaris.

En el camp específicament escolar, com en tants d'altres, la llibertat de premsa afavorí a la llarga, als sectors de "l'Antic Règim" que aprofitaven qualsevol patinada dels dirigents republicans - i en feien més d'una - per a orquestrar campanyes virulents i posar el crit al cel, sigui a través dels òrgans de comunicació de masses o dels mitjans polítics. Les publicacions, la premsa, o les reunions propagandístiques dels partits conservadors foren, parlant en termes generals, força demagògiques, com veurem més endavant. Val a dir, però, que els partits dretans més d'una vegada tenien raó, especialment quan atacaven les formes i orientacions burocràtiques o quan criticaven la política de protecció als adictes al nou règim. - en defensa dels dirigents de la República, sols podrien argumentar que l'enchufismo és una característica ancestral de l'Administració Pública espanyola, però això no consola gens. La professió de fe republicana, o els antecedents polítics, servien certes vegades, per a cobrir lloc de responsabilitat en l'estructura educativa.

Tot i que no sempre i en tots els aspectes existí una completa llibertat per a les qüestions escolars - ~~en~~ <sup>penso</sup> ~~específicament~~ en

\* Les "jornals liberals", amb l'intercanvi dels periòdics amb els ministres de la cultura i dels quals **mai'n feia pressió** per obtenir - molta literatura - l'any següent, es "jornals" de l'època de la "liberalitat", amb el que es va treure del liberalisme d'aquella època.

1. nou clima social. - Una catalunya, <sup>un</sup> anterior capítol, el període 1900-1913, exposava els problemes derivats de la manca d'un clima social favorable a la introducció de l'escola i <sup>deixava constància de les</sup> ~~les feites pels~~ ~~de les~~ diferències existents entre les zones urbanes i les zones rurals, en relació a la conscienciació social i política, i a les moltes dificultats. <sup>Catalunya</sup> ~~A principis~~ <sup>mundia d'una situació especial perquè</sup> a l'avantatge de la nova societat, aquesta conscienciació afectava no solament els problemes polítics de caràcter general, sinó també a la problemàtica de l'escola en particular,

El nou règim de la República des d'entendre que tota la ciutadania, estendria aquesta consciència social a tot l'any, a la ciutadania, a una bona part. Des de llavors, se continuava a treballar per a diferenciar entre les zones industrials i el camp, i a diferenciar els elements socials i a treballar amb influència amb les zones i les zones socials i polítiques.

Tota la col·laboració, que es donava a la part de la ciutadania d'una certa confiança, adoptava en aquests els problemes de l'ensenyament, posteriorment a les funcions de publicació de l'ensenyament polític, i a la solució del problema social de les zones rurals i d'ensenyament.

Per a aconseguir la creació d'aquest nou clima social, a través de diverses forces de cultura, la República patrocinà i alertà moltes iniciatives públiques i privades, tant a nivell regional, provincial com local. Una de les altres mesures governamentals, la creació de les zones de culturitzar i ordenitzar tota els sectors d'ensenyament; pensant, al més no, en les "Biblioteques escolars i circulants" creades per la República i en les "Visiones Pedagógicas" la gran obra de Cassio

i els seus deixebles.

L'organització a nivell d'escola.— Els responsables de la República miraren d'encarrilar aquesta qüestió, mitjançant la creació dels "Consejos Escolares". Malgrat tot, aquests Consells, potser per manca de temps o possiblement també pel seu caire burocràtic, tingueren en tot moment un caràcter minoritari.

L'escola nacional, llevat d'un percentatge ínfim, però significatiu, es mantingué en la tònica de les èpoques anteriors a la II<sup>a</sup> República i continuà jugant el paper de parent pobre, de l'ensenyança elemental espanyola.

Dins de l'escola nacional, durant l'època republicana, les graduades milloraren extraordinàriament. Els directors d'aquestes escoles, especialment les creades de nou, acostumaven a ésser gent més preparada des del punt de vista pedagògic i didàctic. Els mestres amb inquietuts professionals es sentien recolzats, es veien ajudats i fins, a cert punt, compresos. En canvi, si observem les coses des d'un angle quantitatiu veurem que, malgrat els progressos, els percentatges de la graduació respecte al total d'escoles eren, encara, massa baixos. (42)

És evident que <sup>era</sup> baix el nombre d'escoles graduades, vol dir que el d'unitàries era excessiu; per altra banda, sabem que les aules d'aquestes escoles escolaritzaven a un nombre massa creuant d'infants, per tant hem d'arribar a la conclusió que l'organització a nivell d'escola no podia funcionar degudament. Malgrat tot, l'ambient escolar millorà en comparació a èpoques ~~passades~~, per diverses causes i primordialment pel fet que el mestre no es trobava tan aïllat com abans. Per un cantó, l'escola començava a esdevenir un afer de la comunitat i per un altre, la inspecció escolar canviava la seva orientació, posant-se més en consonància amb les necessitats d'un Estat modern; segons el Decret del 2 d'octubre del 1931, es creaven tres graus dintre del cos d'inspectors.

El primer grau estava constituït pels inspectors de districte, inspectors mestres, que es recrutaven per concurs, el qual podien concorrer als mestres nacionals amb més de quinze anys de servei. Componien aquesta Comissió de concurs els individus següents: un Conseller d'Instrucció Pública, dos inspectors de primera ensenyance, un professor o professors d'Escola Normal i un mestre o mestre nacional. La missió dels inspectors de districte era inspeccionar la zona adreçada propiament a l'antiga escola del nou inspector; d'aquesta manera ho <sup>intervenir</sup>~~no~~ podia lliurar la inspecció amb la vida escolar.

Al segon grau, constituït pels inspectors anomenats professionals, s'hi arribava per un sistema d'oposicions, en les quals hi oïen prendre part: els mestres nacionals joves de 40 anys, amb cinc anys de servei en propietat, els graduats de les Facultats de Pedagogia recentment creades o els mestres superiors que havien cursat els seus estudis en les antigues Escoles Superiors de Magisteri. Aquests inspectors s'havien d'inscriure a la coordinació dels serveis provincials i locals.

El tercer grau i darrer de l'escala<sup>86</sup> del cos d'inspecció, estava constituït pels inspectors superiors, grau que estava format pels 41 ser cinc membres; d'aquests cinc membres, tres havien de ser inspectors professionals i els dos restants professors d'escala. Per al, existint-se també, a l'organització, com a final, l'ensenyament superior.

Segona sinave al Secretari d'Estat del 1931 a l'efecte d'informar sobre unes invertebrats, de abans de la proclamació de la República i concretament el 10 d'Abril del 1931 a l'avisat del R.D. del 15 d'Abril del 1931, en una ocasió en què es parlava del treball dels invertebrats. Recordem que la Dictadura havia promulgat el 1931 el decret per la creació d'un Ministeri polític, en aquest cas el de l'Interior, i que aquest Ministeri de l'Interior i directament i íntimament a la renovació política i social de l'Estat i a l'abolició de la monarquia, per motius específics

ment polític.

Ara mateix, la realització intencional d'una nova línia política, amb un centre d'acció que s'orienta <sup>de cara a</sup> ~~vers~~ el futur i el present de la nova democràcia. Fins a la proclamació de la República, l'interès principal estava en el present i en l'objectiu immediat d'aconseguir la victòria. Ara, en canvi, el paper més important de l'Administració pública és el polític. Per això, en la nova estructura, els seus òrgans principals, però resulten totalment insuficients per a les noves funcions del poder polític adjunt. (42)

La renovació política i social.— La revolució política i social que viu ara Catalunya, havia començat a principi de segle, la delimitació política de la geografia catalana, l'extensió, gràcies a la política escolar republicana, per tot el país. Entre el 1900 i el 1910, els líders de la República, hi feren veure la importància de la política escolar activa com a recurs per a la renovació política i social. Actualment de l'escola tradicional.

Fins a quin punt la República, va poder influir en la política, és una qüestió que cal estudiar amb l'ajuda de l'història oficial, i que és difícil contestar. Però, per primera vegada en la història escolar catalana, l'escola nacional intervingué directament en la renovació política i social, encara que per d'una manera minoritària.

Es veient amb cal matiser aquesta afirmació per evitar falses enteses. Al principi, i suposem que en altres llocs passava tres punts del mateix, les escoles de l'Estat varen estar a l'ombra de les Institucions dependents dels organismes públics autòctons. La major part de les escoles pilots catalanes on s'assajaven les noves descobertes de les ciències de l'educació, pertanyien o bé a la Generalitat de Catalunya o al Patronat Escolar de Barcelona o a algunes escoles municipals. No podem passar per alt, l'escola nacional de Sant Llorenç de



vall, sempre a primera línia de la renovació pedagògica, encara que de fet aquesta escola seguís la tradició autòctona, ~~car~~<sup>car</sup> havia estat creada per la llancomunitat de Catalunya.

El fet de no haver-se arribat a generalitzar la renovació escolar, no constitueix pas un fracàs de la República, car això era una feina llarga, impossible de portar a terme en pocs anys. En realitat, no es podia fer pràcticament més que promocionar assaigs de tipus experimental, ja ~~que~~ per arribar a tot-arreu, calia canviar de soca i arrel l'organització educativa; la República ja ho començava a fer però amb molta lentitud, <sup>ensem que</sup> ~~ense~~ a mesura que passava el temps els problemes s'acumulaven acreuint la situació.

La problemàtica de l'escola rural. - Durant el període republicà, es crearen moltes escoles a les zones rurals i en molts indrets es rebien els influències de la cultura urbana; tot i amb això la uniformitat entre l'escola de ciutat i <sup>la</sup> del camp continuà si fa o no fa com abans. El bucolisme i el dandeny, potser més dissimulat, envers la gent de la ruralia, continuava, com sempre, cosa corrent. Els Consells Locals de Primera Ensenyança, amb òrgans purament de control, amb molt poca capacitat de decisió i els Consells Provincials i el cos d'inspecció continuaven a desrotllar-se un xic al marge de la problemàtica rural.

Hom no es podia permetre el luxe de concentrar les escoles rurals en una o varies escoles graduades, radicades a la capital comarcal. Si el cotxe de línia arribava amb prou fines al nucli rural i encara no cada dia, com podem imaginar la creació d'un servei d'autobusos escolars que recollís als infants a les explotacions agrícoles.

Per a reformar la vida cultural del medi agrí, calia abans que tot, anar a la reforma agrària i com que aquesta reforma no s'arribà a portar a terme, l'escola rural es quedà allà on era, esperant la bona voluntat i les campanyes que s'organitzaren a favor de l'educació dels pagesos. En algunes zones del camp català, als col·lectius agrícoles



maven part del Patronat: Bellesor Bonillo, Francisco Tena, Luis De-  
llo, Guaraplá, Rafel Lloja, Antel Flores, Antonio Bruchó, Marti-  
nez Gil, Marcelino Pascua, Tatigue Rioja, Padro Salinas, Juan Uña, Luis  
Santullano que actuava de secretari i les senyores Amparo Cebrián de  
Zulueta i doña María Nerverro de Luzuriaga. Santullano fou substituït  
per Doña Matilde Moliner, en el càrrec de secretari el mes d'octubre  
de 1.934.

Cossio definidor del nou moviment cultural exposava l'ideal  
d'aquestes missions laiques del món modern en el prefaci a la primera  
memòria del Patronat, d'on són aquests mots ben entenedors i expres-  
sius.

" . . . Ciudadanos son todos los españoles de la misma nación y con  
idéntico derecho, pero mientras que a unos el denso ambiente de la  
cultura les regala a cada paso estímulos espirituales para el saber  
y para el goce, a los otros el aislamiento les sume en la más honda  
misericordia de todas sus potencias. El aislamiento, ya que aislamiento pri-  
vativo, carezón significa la terrible palabra con que el último lími-  
te de la penuria espiritual se expresa. Si la sociedad busca afanosamente,  
y como su más urgente problema, medios para disminuir, al menos, el  
abismo que en ella existe en cuanto al disfrute de la riqueza, y esto  
se pide como obra de justicia, no hay motivo para que la justicia so-  
cial i solamente no exija que llegue a los últimos rincones de las  
chancas, allí donde la oscuridad tiene su asiento, una refugio estéril  
de las abundantes luces espirituales de que tan fácil y cómodamente  
disfrutan las urbes. Por esto, como obra de justicia social, han de  
fundamentarse las misiones." (46)

El programa d'extensió cultural desenrotllat per les "Misiones  
Pedagógicas" fou d'un abast considerable. Entre 1931 i 1933 es crearen  
70 missions que veren recórrer uns 300 pobles. Fins al 1935 consta que  
la República havia fundat unes 5.000 biblioteques, prop de 400 a Cata-



espirituales de que disfrutaban los privilegiados. Si sabe leer, no sabe distraerse y divertirse con la lectura y hay que enseñárselo. Hay que enseñarle a divertirse con Sofocles y con los libros de caballería, poquito a poco, con paciencia y paso a paso y hay que darle motivo para que se informe de todos los problemas humanos que hoy dan la vuelta al mundo . . . Recuerde el señor maestro que Don Quijote hizo su espiritual y bello discurso, no en una academia sino entre unos cabreros. A este criterio obedece precisamente este Patronato para la selección de los libros de sus bibliotecas, libros espirituales que les hagan gozar y ver otras cosas de las que ellos ven todos los días." (49)

Es molt possible que Tuñón de Lara, estigui carregat de raó quan acusa les "Misiones Pedagógicas" de viure en un món irreal, de no tenir de peus a terra. (50) La cultura cabulant, per tant no permanent, a causa de la seva interinitat o manca de continuïtat, no potis, de cap de les maneres, arrelar en el punt de la ruralitat. Colant una fonda reestructuració del sector primari, juntament amb l'aculturització a tots els nivells podrien canviar la fisonomia del camp i elevar el nivell cultural de les masses populars, però això no s'aconseguiria amb les "Misiones Pedagógicas" i estem convenint així, almenys en teoria, amb les organitzacions públiques.

A el fons, aquells nous missioners no tenien cap altra opció, que oferir als camperols una forma d'entreteniment massa primitiva, com el per exemple l'única presentació pública d'el·lecció entre cabulant o la companyia de teatro, però donant-li a tot això un caràcter completament diferent. " . . . Organizamos entretenidos, dice una de las representaciones, tanto como os entreteniere una representación de teatro o títeres. Esta escuela de recreo es para todos. Para los yebios, para los que nunca pasan a su escuela vida a el trabajo, para los que nunca fueron a la escuela y para los que no se han acercado a la





NOTES CAPÍTOL XIV-

- 1) Aquest criteri es podria estendre als altres graus de l'ensenyança, com ja veurem a la seva hora.
- 2) Si en aquest capítol ens referíssim exclusivament a Catalunya, hauriem de parlar de quatre etapes, car a conseqüència de la revolta del 19 de juliol de 1936, els canvis que produïren foren prou importants per a pensar en un nou període i per tant la tercera etapa s'hauria de desdoblar en dues.
- 3) Domingo Sanjuan, Marcel·lí. (Tarragona 1884- Tolosa 1939) Fill d'un oficial de la Guàrdia Civil, cursà estudis de magisteri. De jove se n'anà a viure a Tortosa, on ben aviat va defensar les idees republicanes. Va adherir-se al moviment de Solidaritat Catalana; el 1909 fou elegit regidor de l'Ajuntament de Tortosa; el 1914 diputat per aquest Districte i poc després exercí la direcció de la "Publicidad". Junta-ment amb en Layret, l'Alomar i d'altres fundà "El Bloc Autonomista Català" per oposar-se als lerrouxistes. Després del fracàs de les eleccions de 1916, fundaren el "Partit Republicà Català". Domingo participa el 1917, a l'Assemblea de Parlamentaris, i en esclatar la vaga revolucionària fou empresonat, tot i la seva condició de diputat. Combaté la Dictadura i el 1929 col·laborà a la formació del partit "Radical Socialista". Intervingué en el Pacte de Sant Sebastià. Proclamada la República, fou nomenat ministre d'Instrucció Pública, i en ésser enviat a dirigir l'ensenyament espanyol, sobretot l'ensenyament primari, introduint el català a les escoles públiques del Principat. Ocupà diverses carteres ministerials, i la d'Instrucció Pública dues vegades més arran del triomf del Front Popular i el començament de la guerra, sempre per pocs mesos. Morí a l'exili poc després d'acabar la guerra en circumstàncies misterioses. Ha estat anomenat per alguns i amb força raó, el Julià Jarry català. La seva obra política en el camp de l'edu-



acció estava profundament marcada per l'ideologia de la III<sup>a</sup> República Francesa i pel Partit radical capdellat Marriot. Ens ha donat diverses tribunes s'entre els quals del Centaur En va Catalunya (1927), A donde va l'Escola (1930), La Escuela en la República (1932) i La experiencia del poder (1934).

4) Cf. - Vicenç Guàrdia. - Dades parcials - "El Magisteri Català", 3 de novembre de 1932.

5) Vegeu un rapport de J. Roselló, la crisi econòmica quedà reflectida en el món de l'educació a partir del curs 1931-32, Al Canadà, el sou del magisteri de 300 dolars se'n va reduir a 550. A Finlàndia, el pressupost d'educació disminuïa un 5 %. En altres països, es tancaren escoles i a Rússia se'n suprimiren de segon ensenyament. A Alemanya, el nombre d'alumnes/paule augmentà, per exemple el 1930 el crèdit per a construccions escolars fou de 25 milions de marcs en canvi el 1933 havia disminuït a 6 milions. En molts països, s'augmentaren els preus de les matrícules, i solament en quatre o cinc, entre els quals s'hi comptava Espanya, els pressupostos d'educació no es mantingueren per sota dels anys anteriors. A tot arreu s'observava centralització. Cf.

6) Al capítol <sup>VIII</sup> nota 7, trobareu el text del Decret derogant la tolerància de la coeducació a les escoles elementals.

7) Cf. - "El Magisteri Català" - Ramon Boixados. - Després de la crisi. Parèntesi. - nº 122, 10 de juliol 1935, pag. 3.

8) Cf. Cf. - ~~Capítol~~ <sup>Consulteu el capítol VIII</sup> ~~---~~ <sup>per</sup>. on es parla d'aquest afer.

9) El clima ja feia uns dies que estava tivant, com ens demostra el discurs que pronuncià Gil Robles des del seu domicili, als joves del Partit d'Acció Popular el dia 9 de novembre del 1935, del qual en reproduïm un paràgraf molt eloqüent.

" No no vull fer censures per a ningú, ni per al règim caigut,

ni per els homes que l'encarnen. Es tasca senzilla fer una llista amb errors dels governants. Simplement recordava algunes etapes del desenvolupament d'aquest esperit revolucionari. Aquest esperit es forma en l'ordre de l'activitat intel·lectual i en l'activitat social a l'escola i al sindicat; a l'escola i a la Universitat i a la Casa del Poble. Aquest esperit revolucionari d'Espanya no s'ha format en unes hores ni tampoc és l'obra d'una sola generació. L'escola durant molts anys ha anat produint aquesta ~~rebel·lia~~ rebel·lia."

Cf. -"Escola", nº 6, desembre 1935. Traducció d'un fragment del citat discurs de Gil Robles.

10) El període de la post-guerra, s'ha caracteritzat per l'eclosió i substitució de l'ideari educatiu de signe conservador de la Restauració ençà. L'època 1940-1960 que apuntem, és purament orientativa.

11) Cf. "El Debate", 14 de novembre de 1935, reproduït a "Escola", nº 6, desembre 1935.

12) Al començament de la guerra, la revista "Escola" es convertí en "Escola Socialista", però molt aviat va haver de plegar veles, <sup>perquè</sup> ~~des~~ els redactors d'aquest periòdic foren perseguits a causa de llurs idees polítiques; provenien del "Bloc Obrer i Camperol" o pertanyien al <sup>P.O.U.M.</sup> ~~al~~.

13) Cf. "Escola", nº 6, desembre 1935. Editorial. Els francs boberts.

14) Cf. "Escola", nº 6, desembre 1935. Editorial. Els francs coberts.

15) ~~Parlo concretament de~~ <sup>Parlo concretament de</sup> Catalunya on s'intentà una veritable reforma escolar a la resta de l'Estat espanyol hi havia força desorientació en el camp de la política educativa.

16) Al capítol ~~XVI~~ <sup>XVII</sup> d'una forma específica i en d'altres capítols d'aquest treball, s'estudia l'obra escolar d'aquest organisme.

17) A la part dedicada a la ideologia escolar, ~~en~~ <sup>Parlo</sup> ~~de~~ <sup>de</sup> aquesta qüestió.

18) L'expressió "quinta columna" més o menys sinònim d'espia, es feu molt famosa, a ambdós bàndols, durant la guerra civil.

19) Si examineu la nota 28, gràfic III, d'aquest mateix capítol, compr

~~perfectament~~  
dreu aquesta demagògia, ~~a la qual ens sabem de referir.~~

20) Aquest fet es feu més evident a mesura que avançava la guerra i sobretot a partir de mitjans de l'any 1937.

21) Cf. - "Escuela proletària" 30 d'abril del 1937, pag. 43. Reproducció de - La fiesta del 1º de mayo. Orientaciones ministeriales a las escuelas para celebrar el 1º de mayo. València abril 1937.

22) Als capítols finals dedicats a Documents escolars s'inclouen tots els articles de la Constitució Republicana que fan referència a qüestions educatives.

23) Durant el temps de la República, es varen produir 13 canvis en els titulars de les carteres ministerials d'Instrucció Pública i Belles Arts. Setze foren els polítics que presidiren el ministeri citat, ja que hi varen haver ~~diverses~~ reel·leccions. El ministre que va durar menys temps, fou Francesc Francés que ocupà la cartera d'Instrucció Pública durant 3 dies.

24) Les biblioteques escolars foren creades en el temps que Rafael Altamira ocupà la Direcció General d'Ensenyament Primari i s'aprova el R.D. del 28 de febrer del 1931, però quan l'Altamira va deixar el ministeri ja no es feu pràcticament res més. La República no reunirà el servei bibliotecari escolar, segons un Decret del 7 d'agost del 1931, que regulava el funcionament d'aquestes biblioteques.

"Toda escuela primaria poseerá una biblioteca. Donde existan varias bibliotecas podrán asociarse con el fin de tener una o varias bibliotecas."

Los libros se dejarán gratuitamente.

Los vigilará el maestro.

La administración de las bibliotecas corresponderá a cargo del Consejo Local de Primera Enseñanza."

Cf. - Lorenzo Luzuriaga.- Bibliotecas escolares. Madrid 1934, pag.

25) "El Consejo Nacional de Cultura" fou creat per un Decret del 27 d'agost del 1932; tenia cura de: la organització dels plans d'ensenyança, la regulació dels estudis especials, la creació i supressió d'orga-

niemes educatius i culturals, de l'aproveïció de textos escolars, etc.  
 26) Al Capítol XXVI, on s'estudia<sup>de la</sup> l'evolució política escolar dels organismes públics catalans durant la II<sup>a</sup> República, tornarem a insistir sobre aquesta qüestió.

## 27) Gràfic I

Nombre de col·legis i matrícula escolar, als centres docents de primer ensenyament dependents de les Congregacions o Comunitats religioses a les províncies catalanes, al conjunt de Catalunya i al total de l'Estat espanyol al començar el curs 1932-33.

|                   | <u>Col·legis</u> |       |       | <u>Alumnes</u> |         |         |
|-------------------|------------------|-------|-------|----------------|---------|---------|
|                   | Nens             | Nenes | Total | Nens           | Nenes   | Total   |
| Barcelona capital | 23               | 73    | 96    | 9.508          | 15.783  | 25.291  |
| " provinc.        | 41               | 145   | 186   | 9.000          | 14.563  | 23.563  |
| Girona            | 26               | 83    | 109   | 3.643          | 7.964   | 11.607  |
| Lleida            | 19               | 53    | 72    | 2.341          | 4.332   | 7.223   |
| Tarragona         | 11               | 72    | 83    | 2.778          | 6.545   | 9.323   |
| Catalunya         | 120              | 426   | 546   | 27.270         | 49.737  | 77.007  |
| Espanya           | 1.040            | 3.925 | 4.965 | 130.225        | 221.779 | 352.004 |

Font:

- Anuario Estadístico de España, 1933. pag. . Dades subministrades pels Consells Provincials de Primera Ensenyança.

Aquestes dades foren refutades pels grups dretans per considerar-les insuficients, hom parlava generalment de 600.000 alumnes d'ensenyança primària. Al Capítol XIX, tornarem a insistir sobre aquest problema.

## 28) Gràfic II

Població escolar, matrícula a les escoles nacionals i percentatge d'alumnes que cursaven estudis a les escoles públiques en relació a la població escolar, a les províncies catalanes, al conjunt català i al total de l'Estat espanyol en els cursos 1932-33 i 1933-34. S'inclouem les dades del total espanyol per als cursos 1934-35 i 1935-36.

Curs 932-33

|                 | Població escolar |           |           | Matrícula |           |          | % Nenes |       |
|-----------------|------------------|-----------|-----------|-----------|-----------|----------|---------|-------|
|                 | Nens             | Nenes     | Total     | Nens      | Nenes     | Total    | Nens    | Total |
| Barcelona       | 166.523          | 167.492   | 334.015   | 44.262    | 43.192    | 87.454   | 26,5    | 26,2  |
| Girona          | 30.744           | 30.989    | 61.773    | 16.042    | 15.009    | 31.051   | 52,2    | 50,3  |
| Lleida          | 32.822           | 31.961    | 64.783    | 22.362    | 17.957    | 40.319   | 68,1    | 62,2  |
| Tarragona       | 28.859           | 30.781    | 59.640    | 18.241    | 18.142    | 36.383   | 62,8    | 61,0  |
| Total Catalunya | 258.948          | 261.223   | 520.171   | 100.907   | 94.300    | 195.207  | 38,6    | 37,5  |
| Total Espanya   | 2.181.633        | 2.196.245 | 4.377.778 | 1160.682  | 1.101.682 | 2262.140 | 53,2    | 51,6  |

Curs 1933-34

|                 |           |           |           |          |           |          |      |      |
|-----------------|-----------|-----------|-----------|----------|-----------|----------|------|------|
| Barcelona       | 169.255   | 170.218   | 339.473   | 340.684  | 46.054    | 92.738   | 27,6 | 27,3 |
| Girona          | 27.366    | 27.647    | 55.013    | 17.797   | 17.068    | 34.865   | 61,7 | 63,3 |
| Lleida          | 29.842    | 29.588    | 59.430    | 18.343   | 17.139    | 35.582   | 57,9 | 59,8 |
| Tarragona       | 25.315    | 26.727    | 52.042    | 17.558   | 17.189    | 34.747   | 64,3 | 66,7 |
| Total Catalunya | 251.778   | 254.180   | 505.958   | 100.382  | 97.451    | 197.833  | 38,3 | 39,1 |
| Total Espanya   | 2.290.620 | 3.334.412 | 4.625.032 | 1170.863 | 1.225.699 | 2397.562 | 51,1 | 51,8 |

Curs 1934-35

1.267.416 1.232.975 2500.391 53,9 52,0 52,9

Total Espanya

Curs 1935-36

1.270.766 1.231.556 2502.322 53,7 51,3 52,5

Total Espanya

Fonts:

- Anuario Estadístico, 1934. pags 80-81-82-83.
- Anuario Estadístico, 1951. pag. 757.

Com podeu observar el percentatge d'alumnes matriculats a l'escola nacional era insignificant a Catalunya, especialment a la província de Barcelona. Els canvis que s'operaren al nostre país, especialment a Barcelona ciutat, durant el període de la guerra civil s'estudiaren en el Capítol XXVI.

## 29) Gràfic III

Pressupostos del Ministeri d'Instrucció Pública del Govern República, augment anual i percentatge sobre el total del Pressupost

| Anys | Pressupost<br>M. I.P. | Augment<br>anual | Pressupost<br>total | % Pressupost<br>M. I.P./ total |
|------|-----------------------|------------------|---------------------|--------------------------------|
| 1931 | 2094,8                |                  | 3.690,9             | 5,69                           |
| 1932 | 268,8                 | 59               | 4.541,2             | 5,92                           |
| 1933 | 310,7                 | 41,9             | 4.727,2             | 6,57                           |
| 1934 | 335,6                 | 24,9             | 4.741,8             | 7,08                           |
| 1935 | 336,9                 | 1,3              | 5.103,6             | 6,60                           |
| 1936 | 338,5                 | 1,6              | 5.170,6             | 6,54                           |

Font: Les xifres representen milions de pessetes

-Datos y cifras de la enseñanza en España. Madrid, 1967 pag. 115.

Podeu observar la influència del bienni radical-cedista en la disminució de l'augment del Pressupost d'Instrucció Pública, malgrat tot els percentatges sobre el total del Pressupost no disminuïren excessivament.

## Gràfic IV

Comparació entre els diversos capítols del Pressupost del Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts en els anys 1931 i 1934

|                   | 1931          | 1934          | Difèrencies   |
|-------------------|---------------|---------------|---------------|
|                   | Pessetes      | Pessetes      | Pessetes      |
| Total Pressupost  | 3.699.945.672 | 4.727.283.292 | 1.036.337.620 |
| " " Minis-        |               |               |               |
| teri d'Instrucció | 209.861.048   | 310.789.204   | 100.928.155   |

|                                       |             |             |            |
|---------------------------------------|-------------|-------------|------------|
| Escoles Nacionals                     | 122.150.000 | 175.929.500 | 53.779.500 |
| Insp. 1er Ensenyam.                   | 2.097.500   | 3.151.450   | 1.053.950  |
| Serveis Especials                     | 944.250     | 967.600     | 23.350     |
| Escoles Normals                       | 6.359.250   | 6.892.250   | 160.000    |
| Material Escolar                      | 9.891.800   | 10.789.620  | 897.820    |
| Instituts complementàries de l'escola | 1.151.000   | 4.528.000   | 3.377.000  |
| Instituts 2on enseny.                 | 8.923.100   | 14.294.880  | 5.371.879  |
| Material escolar                      | 548.200     | 1.657.125   | 1.108.925  |
| Universitats                          | 9.580.450   | 14.404.435  | 4.823.985  |
| Material escolar                      | 3.204.700   | 6.979.000   | 3.774.300  |
| Escoles especials                     | 2.919.730   | 5.525.250   | 1.605.470  |
| Material escolar                      | 355.600     | 952.750     | 587.150    |
| Arxius, Bibliot. Museus               | 2.291.250   | 2.592.750   | 301.500    |
| Material                              | 863.350     | 1.322.850   | 459.500    |
| Construccions escolars                | 3.500.000   | 25.000.000  | 16.500.000 |

Font:

- Enciclopedia Espasa. Suplement 1934, pag. 949.

30) Gràfic V.

Total d'edificis escolars creats pel Govern de la República durant el període 1931-36.

| Curs    | Nombre d'escoles | Diferència any anterior |
|---------|------------------|-------------------------|
| 1930-31 | 33.446           | 2.542                   |
| 1931-32 | 35.989           | 2543                    |
| 1932-33 | 37.072           | 2.083                   |
| 1933-34 | 38.499           | 1.427                   |
| 1934-35 | 40.830           | 2.331                   |
| 1935-36 | 42.766           | 1.936                   |
| Font:   | TOTAL            | <u>12.362</u>           |

- Datos y cifras de la enseñanza en España, Madrid, 1967. pag. 21.

Les altres 9.000 escoles a que fa referència Joaquim Mirau són ~~de l'època de la guerra civil. Sobre aquesta qüestió podeu consultar:~~

~~30) 34. - Joaquim Mirau. Manual de l'ensenyament de la llengua catalana.~~  
2ª edició. Barcelona, 1969. 112 p.

### 31) Gràfic VI

Escoles arribades de primer ensenyament a les províncies catalanes, a Catalunya i ~~al conjunt de l'Estat espanyol~~ al conjunt de l'Estat espanyol el 30 d'octubre del 1982.

|             | <u>Noies</u> |       |        |       |    |    |        |        |
|-------------|--------------|-------|--------|-------|----|----|--------|--------|
|             | 1            | 2     | 3      | 4     | 5  | 6  | 7      | 8      |
| Barcelona   | 16           | 355   | 393    | 21    | 1  | 1  | 4471   | 576    |
| Girona      | 22           | 35    | 153    | 15    | 2  | 2  | 232    | 115    |
| Lleida      | 33           | 32    | 196    | 135   | 7  | 7  | 391    | 443    |
| Tarragona   | 16           | 55    | 111    | 20    | 1  | 1  | 102    | 337    |
| Madrid cap. | 17           | 42    | 153    | 15    | 1  | 1  | 217    | 252    |
| Catalunya   | 119          | 477   | 1.003  | 262   | 3  | 3  | 1.375  | 1.750  |
| Espanya     | 763          | 3.047 | 11.610 | 3.733 | 35 | 35 | 11.913 | 20.453 |

|             | <u>Noies</u> |       |        |       |  |  |        |        |
|-------------|--------------|-------|--------|-------|--|--|--------|--------|
| Barcelona   | 53           | 253   | 350    | 121   |  |  | 531    | 330    |
| Girona      | 15           | 55    | 133    | 53    |  |  | 239    | 275    |
| Lleida      | 21           | 75    | 179    | 136   |  |  | 335    | 439    |
| Tarragona   | 11           | 34    | 266    | 46    |  |  | 335    | 360    |
| Madrid cap. | 7            | 21    | 194    | 36    |  |  | 258    | 332    |
| Catalunya   | 100          | 422   | 933    | 401   |  |  | 1.506  | 1.320  |
| Espanya     | 504          | 2.374 | 11.341 | 4.220 |  |  | 17.200 | 19.143 |

|             | <u>Total</u> |     |     |  |   |   |       |       |
|-------------|--------------|-----|-----|--|---|---|-------|-------|
| Barcelona   | 109          | 513 | 743 |  | 1 | 1 | 1.102 | 1.506 |
| Girona      | 37           | 140 | 291 |  | 2 | 2 | 461   | 571   |
| Lleida      | 46           | 157 | 375 |  | 4 | 4 | 776   | 937   |
| Tarragona   | 25           | 89  | 527 |  | 1 | 1 | 617   | 705   |
| Madrid cap. | 19           | 64  | 383 |  | 1 | 1 | 435   | 530   |



|           | Total    |          |          |          |          |          |          |          |          |
|-----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|
|           | <u>1</u> | <u>2</u> | <u>3</u> | <u>4</u> | <u>5</u> | <u>6</u> | <u>7</u> | <u>8</u> | <u>9</u> |
| Catalunya | 219      | 899      | 1.036    |          | 3        | 3        | 2.966    | 3.670    | 169      |
| Espanya   | 1.357    | 5.421    | 22.951   |          | 56       | 58       | 36.398   | 43.526   | 1.173    |

Font:

- Anuario Estadístico 1933, pag. 60-61

#### Gràfic VII

Escoles nacionals de primer ensenyament a les províncies catalanes, al Principat i ~~Espanya~~ <sup>al conjunt de l'Estat espanyol</sup>, el 1er de setembre de 1933.

|           | <u>Nois</u> |                |        |       |     |  |        |        |
|-----------|-------------|----------------|--------|-------|-----|--|--------|--------|
| Barcelona | 71          | <del>354</del> | 352    | 223   | 1   |  | 456    | 800    |
| Girona    | 24          | 95             | 193    | 55    | 2   |  | 279    | 350    |
| Lleida    | 27          | 38             | 133    | 70    | 1   |  | 227    | 357    |
| Tarragona | 16          | 62             | 262    | 20    | 1   |  | 239    | 345    |
| Catalunya | 148         | 650            | 1.020  | 168   | 5   |  | 1.261  | 1.352  |
| Espanya   | 377         | 3.342          | 12.939 | 6.933 | 206 |  | 21.005 | 23.970 |

|           | <u>Noies</u> |       |        |       |  |        |        |       |
|-----------|--------------|-------|--------|-------|--|--------|--------|-------|
| Barcelona | 61           | 353   | 346    | 125   |  | 650    | 942    | 103   |
| Girona    | 21           | 77    | 136    | 6     |  | 472    | 523    | 30    |
| Lleida    | 9            | 34    | 146    | 56    |  | 233    | 253    | 22    |
| Tarragona | 11           | 36    | 267    | 45    |  | 346    | 371    | 23    |
| Catalunya | 102          | 500   | 955    | 232   |  | 1.701  | 2.099  | 183   |
| Espanya   | 695          | 3.100 | 12.302 | 4.567 |  | 11.325 | 22.230 | 1.367 |

|           | <u>Total</u> |       |        |        |     |        |        |       |
|-----------|--------------|-------|--------|--------|-----|--------|--------|-------|
| Barcelona | 132          | 757   | 713    | 143    | 1   | 1.106  | 1.742  | 106   |
| Girona    | 45           | 173   | 334    | 61     | 2   | 751    | 873    | 30    |
| Lleida    | 36           | 142   | 344    | 126    | 1   | 460    | 515    | 22    |
| Tarragona | 27           | 98    | 439    | 65     | 1   | 645    | 716    | 23    |
| Catalunya | 250          | 1119  | 1.975  | 400    | 5   | 2.962  | 3.951  | 183   |
| Espanya   | 1.572        | 6.242 | 25.741 | 11.530 | 206 | 40.330 | 46.200 | 1.367 |

- |                         |                                   |
|-------------------------|-----------------------------------|
| 1. Escoles graduades    | 2. Seccions escoles graduades     |
| 3. Escoles unitàries    | 4. Escoles mixtes                 |
| 5. Escoles beneficència | 6. Seccions escolars beneficència |
| 7. Total escoles        | 8. Total seccions                 |
| 9. Escoles de pàrvuls.  |                                   |

Font:

- Anuario Estadístico 1934, pag. 78

Si compareu aquestes dades amb les del gràfic III de la nota 4 del capítol XII, podreu comprovar que l'augment del nombre d'escoles públiques durant la República era numèricament molt més important que durant els períodes anteriors.

### 31) Gràfic VIII

Evolució del nombre total de mestres d'ensenyament primari durant el període 1931-35, en el conjunt de l'Estat espanyol.

| <u>Anys</u> | <u>Mestres</u> |
|-------------|----------------|
| 1931        | 36.680         |
| 1932        | 43.680         |
| 1933        | 46.260         |
| 1934        | 50.260         |
| 1935        | 51.593         |

Font:

- Mariano Pérez Gálan. La enseñanza en la República española. Madrid, 1975, pag. 333.

Utilitzem les dades de Pérez Gálan perquè semblen més racionals que les xifres oficials; parteix de la base de les places creades durant cada any. ~~S'ha~~ de creure, però, que no deuen ajustar-se exactament a la realitat.

### Gràfic IX

Nombre de mestres nacionals a les províncies catalanes i al conjunt de Catalunya, durant els cursos 1932-33 i 1933-34.

|           | 1932  |       |       | 1933  |       |       |
|-----------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|
|           | Homes | Dones | Total | Homes | Dones | Total |
| Barcelona | 998   | 1.151 | 2.149 | 1.236 | 1.240 | 2.476 |
| Girona    | 346   | 320   | 666   | 452   | 438   | 890   |
| Lleida    | 523   | 488   | 1.011 | 490   | 486   | 976   |
| Tarragona | 394   | 404   | 798   | 404   | 408   | 812   |
| Catalunya | 2.261 | 2.363 | 4.624 | 2.582 | 2.572 | 5.154 |

Font:

- Anuario Estadístico 1934, pag. 80-81.

No consignem les dades del conjunt espanyol que ens ofereix l'Anuari Estadístic de 1934, ~~perquè~~ no confronten amb les xifres del gràfic anterior que són inferiors. Suposant que les reals corresponguin a les consignades en el gràfic IX, en el cas de les províncies catalanes i el conjunt de Catalunya les diferències que són de l'ordre d'un 10% no serien tan ostensibles al tractar-se de xifres més baixes.

32) Cf.- Figuerola. "El Magisteri Català, nº 87, 22 de març del 1934. Pro Escola Primària, pag. 7

33) Al 1922, el nombre de mestres públics/ 10.000 habitants era de 13,177 en el conjunt de l'Estat espanyol (Vegeu gràfic VII, de la nota 4 del capítol XII) en canvi al 1935 havia passat a 21,4/10.000 habitants. Malgrat tot no es podia cantar victòria ni molt menys, ~~doncs~~ aquesta xifra encara <sup>estava</sup> per sota de les taxes dels països capdavaners d'Europa i d'Amèrica, a principis del segle XX.

35) Sobre aquest punt podeu consultar la nota 11, gràfic XV, del capítol XII.

36) Es fa difícil, per no dir impossible, poder demostrar aquesta opinió amb dades estadístiques a la mà, però ens dona la impressió que es pot veure evident. A la major alfabetització de la gent jove desapareguen

durant el període de la guerra civil, cal afegir-hi el problema de l'emigració política. ~~Cal suposar~~ ~~hem de creure~~ que un alt percentatge dels individus que es veieren obligats a emigrar posseïa un estandar de cultura superior a la mitjana espanyola, ben poc analfabets a'hi deurien comptar.

36) Per Decret del 27 de gener de 1932, es creava, també una Secció de Pedagogia a la Facultat de Filosofia i Lletres de Madrid, però l'aquesta qüestió ~~se en~~ ~~n'ocuparà~~ al capítol XVIII, al parlar de l'ensenyança universitària durant la II<sup>a</sup> República.

37) Els canvis totals que es produïren des dels primers temps de la República, en l'orientació de la carrera de mestre d'ensenyança primària tingueren molta incidència en els aspectes de tipus quantitatiu, a més dels qualitatius a que feien referència. ~~\*\*\*=\*\*\*~~, Adjuntem a continuació una serie de dades referents el nombre d'alumnes, personal docent dels centres escolars de formació de mestres, títols expedits, nombre i evolució d'aquests centres al llarg del període republicà, especialment durant els primers anys, per a que puguem comparar amb l'època de la Dictadura de Primo de Rivera i el període anterior.

#### Gràfic X

Personal docent i alumnes a les Escoles Locals de les províncies catalanes i els total de Catalunya i l'Estat espanyol durant el curs 1931-32

|           | <u>Personal docent</u> |               |              |
|-----------|------------------------|---------------|--------------|
|           | <u>Masculí</u>         | <u>Femení</u> | <u>Total</u> |
| Barcelona | 18                     | 19            | 37           |
| Girona    | 9                      | 11            | 20           |
| Lleida    | 13                     | 11            | 24           |
| Tarragona | 13                     | 10            | 23           |
| Catalunya | 53                     | 51            | 104          |
| Espanya   | 502                    | 593           | 1.095        |

Alumnes inscrits

|           | <u>Oficials</u> |        |        | <u>Lliures</u> |       |        | <u>Total</u> |        |        |
|-----------|-----------------|--------|--------|----------------|-------|--------|--------------|--------|--------|
|           | Masc.           | Fem.   | Total  | Masc.          | Fem.  | Total  | Masc.        | Fem.   | Total  |
| Barcelona | 155             | 434    | 589    | 253            | 645   | 898    | 408          | 1.129  | 1.537  |
| Girona    | 133             | 140    | 273    | 361            | 73    | 434    | 494          | 213    | 707    |
| Lleida    | 93              | 193    | 286    | 257            | 53    | 310    | 350          | 245    | 596    |
| Terragona | 37              | 152    | 239    | 453            | 125   | 583    | 545          | 277    | 822    |
| Catalunya | 468             | 959    | 1.437  | 1.320          | 896   | 2.225  | 1.707        | 1.365  | 3.662  |
| Espanya   | 7.465           | 11.760 | 19.234 | 12.865         | 7.763 | 20.613 | 20.330       | 12.522 | 32.852 |

Gràfic **XI**.

Alumnes que terminaren els estudis de registari, a les províncies catalanes, a Catalunya i Espanya, durant el curs 1931-32.

|           | <u>Alumnes que termina-<br/>ren els estudis</u> |       |       | <u>Requisits expedits</u> |       |       |
|-----------|-------------------------------------------------|-------|-------|---------------------------|-------|-------|
|           | Masc.                                           | Fem.  | Total | Masc.                     | Fem.  | Total |
| Barcelona | 45                                              | 106   | 241   | 42                        | 157   | 239   |
| Girona    | 36                                              | 32    | 68    | 39                        | 31    | 70    |
| Lleida    | 42                                              | 31    | 103   | 45                        | 42    | 123   |
| Terragona | 54                                              | 52    | 110   | 37                        | 36    | 73    |
| Catalunya | 177                                             | 347   | 524   | 203                       | 266   | 516   |
| Espanya   | 2.100                                           | 3.407 | 6.205 | 2.704                     | 3.413 | 6.117 |

Font:

Anuario Estadístico 1933 - pag.67.Gràfic **XII**

Personal docent i alumnes a les escoles de registre de les províncies catalanes, Catalunya i Espanya, durant el curs 1932-33.

|           | <u>Personal docent</u> | <u>Personal docent</u> | <u>Alumnes</u> |
|-----------|------------------------|------------------------|----------------|
|           | Oficial                | Libre                  | Total          |
| Barcelona | 13                     | 17                     | 30             |
| Girona    | 24                     | 1                      | 25             |
| Lleida    | 3                      | 10                     | 13             |
| Terragona | 15                     | 10                     | 25             |
| Espanya   | 12                     | 12                     | 24             |

|           |     |         |       |
|-----------|-----|---------|-------|
| Catalunya | 77  | 2.036   | 127   |
| Espanya   | 561 | 107.772 | 1.236 |

Alumnes inscrits

|           | <u>Oficials</u> |       |        | <u>Alumnes</u> |       |        | <u>Total</u> |       |        |
|-----------|-----------------|-------|--------|----------------|-------|--------|--------------|-------|--------|
|           | Proc.           | Don.  | Total  | Proc.          | Don.  | Total  | Proc.        | Don.  | Total  |
| Barcelona | 70              | 401   | 537    | 271            | 327   | 305    | 353          | 473   | 1.342  |
| "         | 25              | 22    | 127    |                |       |        | 35           | 22    | 127    |
| Girona    | 93              | 114   | 212    | 293            | 30    | 352    | 391          | 172   | 554    |
| Lleida    | 39              | 139   | 223    | 155            | 15    | 231    | 253          | 134   | 441    |
| Taradonca | 114             | 132   | 245    | 203            | 131   | 534    | 412          | 350   | 730    |
| Catalunya | 424             | 923   | 1.350  | 1.036          | 777   | 1.913  | 1.453        | 1.805 | 3.258  |
| Espanya   | 5.694           | 3.340 | 14.534 | 2.354          | 5.235 | 15.590 | 15043        | 15076 | 30.124 |

Gràfic XIII

Alumnes que van assistir als estudis de magisteri a les províncies catalanes, a Catalunya i Espanya, durant el curs 1932-33.

|           | <u>Masculins</u> | <u>Femenins</u> | <u>Total</u> |
|-----------|------------------|-----------------|--------------|
| Barcelona | 81               | 161             | 252          |
| "         | 1                | 5               | 6            |
| Girona    | 47               | 34              | 35           |
| Lleida    | 47               | 65              | 112          |
| Taradonca | 65               | 77              | 142          |
| Catalunya | 251              | 347             | 598          |
| Espanya   | 3.471            | 3.727           | 7.194        |

Font:

- Anuario estadístico 1934 - p. pp. 20-21.

Nota 20 - continuació una sèrie de gràfics, els quals exceptuant el gràfic XI, es dedueixen de les dades estadístiques que figuren en aquesta nota i d'altres gràfics estadístics inserits a l'interior del llibre.

## Gràfic XIV.

evolució percentual de l'alumnat masculí i femení de les escoles normals de les províncies catalanes, del Regnat del Principat i de Catalunya, entre els cursos 1920-21 i 1932-33.

|           | 1920-21 |        | 1921-22 |        | 1932-33 |        |
|-----------|---------|--------|---------|--------|---------|--------|
|           | masculí | femení | masculí | femení | masculí | femení |
| Barcelona | 17,7    | 24,3   | 21,0    | 23,6   | 27,5    | 22,4   |
| Girona    | 44,1"   | 54,3"  | 31,3"   | 42,4"  | 33,3"   | 41,1"  |
| Lleida    | 43,3"   | 56,7"  | 47,1"   | 52,9"  | 55,3"   | 43,3"  |
| Terracoma | 33,0"   | 57,0"  | 31,1"   | 41,5"  | 31,3"   | 41,3"  |
| Catalunya | 31,3"   | 43,2"  | 31,3"   | 31,5"  | 44,7"   | 35,2"  |
| Regnat    | 33,3"   | 54,7"  | 41,1"   | 37,3"  | 31,3"   | 41,3"  |

Font:

1921-22.- Gràfic VII, nota 23, capítol XII.

1921-22.- Gràfic VIII, nota 42, capítol XIII.

1932-33.- Gràfic XI, nota 37, capítol XIV.

Podem observar que en tots els casos hi ha un augment de l'alumnat masculí, tant a les escoles normals de les províncies catalanes, com a les escoles normals de Catalunya i de Catalunya, i a les escoles normals de Catalunya, poden correspondre-hi escoles normals de Catalunya.

Gràfic XV.

evolució percentual de l'alumnat oficial i lliure de les escoles normals de les províncies catalanes i Catalunya i de Catalunya, entre els cursos 1920-21 i 1932-33.

|           | 1920-21 |        | 1921-22 |        | 1932-33 |        |
|-----------|---------|--------|---------|--------|---------|--------|
|           | Oficial | Lliure | Oficial | Lliure | Oficial | Lliure |
| Barcelona | 43,6    | 50,4"  | 50,0    | 50,0   | 45,2    | 54,3   |
| Girona    | 32,7"   | 17,3"  | 46,5"   | 53,5"  | 37,6"   | 62,4"  |
| Lleida    | 53,7"   | 46,3"  | 50,7"   | 49,3"  | 50,8"   | 49,2"  |
| Terracoma | 53,7"   | 41,3"  | 33,4"   | 61,6"  | 31,5"   | 68,5"  |

|           |      |      |      |      |      |      |
|-----------|------|------|------|------|------|------|
| Catalunya | 55,5 | 44,5 | 47,2 | 52,8 | 41,4 | 58,6 |
| Espanya   | 58,2 | 41,8 | 50,2 | 49,8 | 48,2 | 51,8 |

Fonts:

Idem gràfic anterior.

S'observa, en general, un descens gradual de l'alumnat oficial, tot i que no augmentava el nombre total d'estudiants normalistes com podreu veure amb més detall al gràfic següent

#### Gràfic XVI

Nombre de centres d'Ensenyament Normal, de personal docent, d'alumnes inscrits i de títols expedits a les Normals espanyoles, en el període comprès entre els cursos 1928-29 i 1935-36

| Cursos                      | 1  | 2   | 3   | 4     | 5                          | 6      | 7      | 8     |
|-----------------------------|----|-----|-----|-------|----------------------------|--------|--------|-------|
| 1928-29                     | 91 |     |     |       | 16.133                     | 18.785 | 34.918 | 3.151 |
| 1929-30                     | 93 |     |     |       | 16.229                     | 19.802 | 36.031 | 3.864 |
| 1930-31                     | 52 | 662 | 666 | 1.328 | 20.900                     | 20.717 | 41.617 | 5.609 |
| 1931-32                     | 52 | 502 | 593 | 1.095 | 20.330                     | 19.522 | 39.852 | 5.887 |
| 1932-33                     | 54 | 621 | 672 | 1.290 | 15.048                     | 15.076 | 30.124 | 9.762 |
| 1933-34                     | 54 |     |     |       | 10.704                     | 10.603 | 21.323 | 5.410 |
| 1934-35                     | 52 |     |     |       | 8.172                      | 7.345  | 15.517 | 5.513 |
| 1935-36                     | 52 |     |     |       | 5.816                      | 4.888  | 10.704 | 3.523 |
| 1. Nombre d'Escoles Normals |    |     |     |       | 2. Personal docent masculí |        |        |       |
| 3. Personal docent femení   |    |     |     |       | 4                          | "      | "      | total |
| 5 Alumnes masculí           |    |     |     |       | 6. Alumnat femení          |        |        |       |
| 7. " total                  |    |     |     |       | 8. Títols expedits         |        |        |       |

Fonts:

- Anuario Estadístico, 1934. pag. 90.

- Anuario Estadístico, 1951. pag. 771

La disminució del nombre d'Escoles Normals a partir del 1931, és una conseqüència de la unificació de les escoles masculines i fe-









Cal consignar, també, que el percentatge de mestres de les escoles graduades en relació al total, passà del 7,23% el 1922 al 18,30 el 1935.

#### 43) Gràfic XX.

Nombre d'Inspectors d'ensenyaneça primària en relació al nombre total de mestres espanyols, en el període comprèn entre 1927 i 1935

| <u>Anys</u> | <u>Nombre de mestres</u> | <u>Nombre d'Inspectors</u> | <u>Proporció</u> |
|-------------|--------------------------|----------------------------|------------------|
| 1927        | 32.480                   | 192                        | 169              |
| 1928        | 33.980                   | 192                        | 176,75           |
| 1929        | 34.680                   | 212                        | 163,58           |
| 1930        | 35.680                   | 212                        | 168,30           |
| 1931        | 36.680                   | 212                        | 173              |
| 1932        | 43.680                   | 212                        | <b>206,6</b>     |
| 1933        | 46.260                   | 322                        | <b>143,8</b>     |
| 1934        | 50.260                   | 377                        | 133,3            |
| 1935        | 51.593                   | 377                        | 136,8            |

Fonts:

Anuario Estadístico 1933, pag 66.

Presupuesto del Ministerio de I.P. y Bellas Artes, segundo semestre de 1935, pag. 15

44) Entre aquestes campanyes cal recordar la portada a terme per la "Revista de Catalunya" en el període

45) Cf.- Manuel Tuñón de Lara, Medio siglo de cultura española (1885-1936) Madrid, 1971, pag. 262

46) - Cf. Joaquim Xirau. Manuel B. Cossà . . . opus citat, pag. 246.

47) -Cf. Manuel Tuñón de Lara. Medio siglo de . . . opus citat, pag 264

Catalunya també va rebre els beneficis culturals de les "Misiones Pedagógicas" com es despren del gràfic següent:

#### Gràfic XXI

Biblioteques de un mínim de 1.000 volums concedides a escoles nacionals de les províncies catalanes entre 1931 i 1933. S'expressa, també, el total català i el total espanyol.





CINQUENA PART: L'ESCOLA OFICIAL DEPENDENT DE L'ESTAT. L'ENSENYAMENT SECUNDARI I UNIVERSITARI

CAPITOL XV.- L'ENSENYANCA SECUNDÀRIA CLASSICA (1900-1930)

Prèambul.- Primerament <sup>potser caldria</sup> ~~valdria~~ justificar la divisió adoptada per estudiar les escoles dependents de l'Estat i per tant a que respon la separació de l'ensenyament primari dels graus secundari i superior. En línies generals, <sup>podria</sup> ~~podem~~ afirmar que hem ~~sigut~~ <sup>sigut</sup> criteris de tipus social, <sup>car</sup> ~~doncs~~ com ja hem indicat diverses vegades a l'estudiar el segle XIX i en molts capítols del segle XX, l'ensenyança espanyola ha tingut un caràcter dual, amb dues estructures educatives totalment diferenciades: escola primària per a un grup social i escola secundària i superior per un altre.

Pel que fa al cas concret d'aquesta cinquena part, dividirem l'estudi, com sempre, d'acord amb criteris polítics, estudiant l'evolució d'aquests graus de l'ensenyança, segons ens trobem abans de la proclamació de la II<sup>a</sup> República, o dintre d'aquest període històric. Al parlar de l'ensenyança primària, tot i dividir-la <sup>en</sup> ~~amb~~ tres períodes, indicàvem <sup>que</sup> ~~ja que~~ l'època de la Dictadura no presentava masses diferències a nivell estatal, salvant el control ideològic molt més acusat que durant el període immediatament anterior, fet que tingué força transcendència en el camp universitari.

Als ~~capítols~~ final dels capítols dedicats a l'ensenyança secundària i universitària, hi inclourém un petit resum, mínimament orientador, de l'evolució de l'ensenyament tècnic dependent de l'Estat a cadascun d'aquests graus de l'ensenyança, estudiant conjuntament el període 1900-1938; <sup>en realitat,</sup> ~~doncs com ja hem indicat~~ no es tracta d'altra cosa que donar unes nocions sobre aquesta qüestió.

L'ensenyança secundària clàssica.-(1900-1930) El marc cronològic.

~~Ben~~ assenyalar previament que en el cas concret de l'ensenyament secundari tradicional, al parlar de l'ensenyança universitària es trobem amb el mateix però per causes distintes, la divisió adoptada no queda prou justificada i l'hem adoptada quasi simplement per motius didàctics, menyspreuant altres condicionants que caldria tenir en compte.

Amb la instauració de la República, moltes de les reformes propugnades pels sectors liberals des dels primers temps de la Restauració, s'intenteren viabilitzar per primera vegada i com a conseqüència la concepció del batxillerat canvià considerablement, però tot i amb això l'ensenyança secundària clàssica no varià de forma substancial, almenys en l'essència. El batxillerat continuà essent com sempre el factor determinant de l'educació burgesa, àdhuc durant el període de guerra; potser caldria assenyalar, com ja veurem en el seu moment, que s'amplià la base social a l'augmentar el nombre de centres oficials, observant-se, també, un augment força important del percentatge d'estudiants femenins.

El marc social.— Els canvis socio-econòmics que s'havien produït d'entrada de la Restauració, règim que atorgà unes certes facilitats als grups financers per a desenvolupar-se econòmicament, ~~especialment~~ produïren una sèrie de perturbacions, molt especialment a partir de la darrera dècada del segle XIX, contradiccions que s'acceleraren a tenor del desenvolupament de les forces productives. La crisi política derivada de la pèrdua de les colònies, propicià el desencadenament del problema. El malestar social que s'expressava en forma de vagues obreres i mitjans anticlericals, havia d'incidir, tenint en compte el clima polític i social de l'època, en el món educacional i d'una manera especial en l'ensenyament secundari clàssic, la nineta dels ulls d'un bon sector de la classe dominant.

Els grups socials dirigents i sobretot els responsables directes de la Instrucció Pública, especialment des de l'entrada del <sup>segle</sup> XX







cal·ligràfic <sup>estiva a</sup> ~~estiva a~~ cura de professors no universaris.

Aquest pla que trobareu complet, pel que fa referència a assignatures i a la periodicitat de les notes de peu de plana, (3) no oferia masses novetats en relació a l'anterior, cal remarcar, però, que era força més racional que el vigent fins aleshores. El llatí que s'havia ensenyat a partir del primer any passava al segon, intensificant-se, i més, l'estudi de la llengua castellana, no oblidem que la centralització lingüística fou una de les grans preocupacions del ministeri presidit pel Comte de Romanones. En línies generals, el nou pla, intentava compaginar les lletres i les ciències tot buscant un equilibri, el qual no s'aconseguí car els professors, a causa principalment de la manca de preparació científica, es decantaven més aviat per les lletres; hom millorava extraordinàriament el contingut programàtic procurant adaptar-lo als canvis científics i tecnològics que s'havien produït als darrers temps, sense aconseguir resultats massa visibles, tot i amb això el pas de la tradició era prou determinant per a que reforçés àdhuc l'arrel, fins i tot la seva inèrcia.

Tots els Instituts de Ciències Experimentals, estaven dirigits per un catedràtic universitari elegit per la Gran Audiència, d'entre una llista proposada pel Consell de professors. En la seva tasca d'ensenyament el Director estava auxiliat pel personal científic compost per catedràtics de segon, professors, auxiliars i auxilià. D'acord amb el sistema de càrrecs del Ministeri d'Ensenyament, el responsable de l'Institut degia ser el catedràtic de primer del Districte Universitari. Per a facilitar la tasca del Director s'hi atribuïa un secretari i un ajudant pel Governador del Districte Universitari, auxiliat pel Director del Districte Universitari, i facultats de segon i de tercer. Els professors que estaven integrats en el personal científic, del qual s'esperava un bon futur.

Els catedràtics, amb poder d'ensenyament, s'havien de dedicar a les

















espanyols. Per tota teoria, i en realitat, algunes d'aquestes teories influïren en la política oficial, però les limitàvem que, en el camp de l'ensenyament a Catalunya, amb l'afirmació de la creació del Institut d'Ensenyament de Catalunya.

No obstant això, la III República, amb la seva política d'ensenyament conscient, tingué conseqüències polítiques i socials profundament justificables. A l'ensenyament públic, no gràcies a qualsevol similitud amb l'ensenyament privat, les experiències pilot dels governs liberals del règim monàrquic, facilitaven la reforma republicana, però atorades en el seu context cronològic tenien un valor més aviat limitat.

Com és lògic, a mesura que s'acabava el temps la obra de l'educació històrica esdevenia més feixosa. Les descobertes del món de la psicologia infantil, ens feren saber de l'exceptional importància de l'educació en els primers anys de la vida. Aquestes noves concepcions educatives incidien per primera vegada en el món de l'escola i pel que havien estat veient estaven totalment en contraposició amb l'estructura escolar espanyola orientada precisament en un sentit contrari. Els programes escolars espanyols, desconeixien pràcticament l'existència d'una ensenyança elemental, fet que no ens ha d'estranyar gens, <sup>perquè</sup> ~~perquè~~ al cas i a la fi, aquest grau de l'educació estava reservat a les classes humils i constituïa el parent<sup>h</sup> pobre de l'organització educativa.

Fins i tot, l'escola elemental burgesa, generalment dependent dels ordes religiosos d'ensenyament, preparatòria per a ingressar als Instituts de segona ensenyança, estava concebuda simplement per a inculcar uns hàbits i uns costums socials històricament periclitats i impartir uns coneixements que, la majoria de les vegades, no corresponien a les necessitats individuals de l'alumne, ni a les del seu grup social, considerat com a conjunt. No ignorem completament la personalitat de l'educand, tant des del punt de vista físic com des de l'angle social; potser, la única cosa que les escoles primàries i secundàries, dels colors liberals, intentaven satisfer amb uns pseudo costums i con-







[illegible]

7) Donc, ell' es va fent cada vegada més i més clara. - Comença a explicar A l'aula, explicava les conseqüències transcendents que tindria el triomf de la burguesia a escala europea, sobre l'estructura educativa.

[illegible][illegible]

1. The first of these is the fact that the Commission has not yet received any information from the Government of the United Kingdom regarding the proposed amendments to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW) which were adopted by the General Assembly of the United Nations in December 1979.































seus laboratoris ni tal·loca per a familiaritzar els alumnes amb les bases elementals de la nova filosofia científica sobre del desenvolupament de les ciències experimentals, etc., era pràcticament impossible que l'ensenyament secundari s'hagués desenvolupat mitjançant el ~~bal~~ <sup>perquè</sup> ~~de~~ pensar que els problemes no s'acabaven aquí, ~~perquè~~ <sup>derivada del fet que</sup> tot aquell desenvolupament calia sumar-hi una nova preocupació. El professorat, fonamental de qualsevol organització educativa, no rebia una preparació adient a cap dels graus de l'ensenyança i com a conseqüència podia complir d'una forma positiva la seva tasca quotidiana, però sempre havent-hi moltes excepcions.

Com hem pogut veure amb un cert deteniment els orígens de l'ensenyament elemental, el mestre d'ensenyament primari seria el més proper al professorat de les Escoles Normals. Però, com a finalitat de la convicció, sinó la certesa, de que el mestre d'ensenyament primari comunicava el seu saber als alumnes, és a dir deia les coses que havia descobert de la funció ensenyant i tenia, almenys en teoria, una funció que a través dels seus representants col·laborava amb el treball en l'obra educativa, però en canvi, ningú o ben poca gent s'havia preocupat d'aquesta problemàtica en el camp de l'ensenyament secundari, i ho demostra pel·locament la poca importància que s'atorgava als representants de l'Administració escolar espanyola a la preparació del professorat d'ensenyament mitjà i universitari. Hem exigia, als catedràtics dels instituts d'ensenyança mitja, uns coneixements bàsics sense parar-se a pensar massa si aquest catedràtic posseïa una mínima preparació pedagògica i didàctica.

El professor d'ensenyament mitjà, seguit <sup>la</sup> pèrdua de l'ensenyament superior, la lliçó magistral esdevenia la forma clàssica per a impartir els coneixements als alumnes i com és lògic aquest sistema conduïa a un total distanciament entre el professor i l'alumne que vivien móns totalment diferents. Per altra banda, els catedràtics d'Instituts

tut, exceptuant els que havien obtingut una plaça en una gran ciutat, com Madrid o Barcelona per exemple, perdien ben aviat tota mena d'al·licient al trobar-se abandonats en una ciutat de província, sense estímuls professionals, sense vida cultural, sense biblioteques, etc i acabaven, fins i tot els més capaços, <sup>submergits dins</sup> de la buidor de la vida provinciana.

Malgrat tot, existia en alguns llocs d'Espanya una certa tradició pel que fa a la preparació del professorat d'ensenyament mitjà, tot i que val a dir que aquesta tradició tenia un caràcter molt minoritari. Al parlar de l'educació secundària durant el segle XIX ens emfeiem ressó de la creació de l'Escola Normal de Filosofia, dels intents del període 1868-74 i sobretot de l'obra educadora de la Institución Libre de Enseñanza, que continuà exercint la seva influència benefactora al llarg del segle XX, <sup>palesada</sup> ~~posada~~ a Catalunya durant el període republicà.

Potser caldria recordar, també, el paper de la iniciativa social expressat a través dels diversos Congressos Pedagògics celebrats la majoria a les darreries del segle passat. Concretament en el Congrés Internacional hispà-portuguès-americà que va tenir lloc a la capital espanyola a l'any 1892 i a les seves conclusions hi trobem alguna referència a la formació del professorat d'ensenyança secundària; els congressistes tot i preconitzar els sistemes d'oposicions com a mitjà més idoni per a ingressar en el cos de professors d'ensenyament secundari clàssic, recomanaven a la vegada la creació d'un centre pedagògic per a la formació dels aspirants a les oposicions de catedràtic d'Institut. Uns anys més tard i dintre el seu ampli programa de reforma general de l'ensenyança, García Alix recollia aquestes aspiracions i creava a les universitats espanyoles una càtedra de Pedagogia per a que els professors dels graus secundari i <sup>rión</sup> supe-



ca espanyola.

Aquest sistema, una de les moltes derivacions de l'statu quo establert entre l'Església espanyola i l'Estat, contribuïa ~~a~~ a que l'ensenyament es mantingués a un nivell molt pobre. Per una altra banda, els textos oficials generalment dogmàtics i pos didàctics no ajudaven a desvetllar les aptituds innates dels estudiants. La política d'estira i arronsa acabava afavorint els centres dependents de les comunitats religioses, als quals, com hem vist, ni tan sols se'ls exigia la titulació del professorat i, també, als catedràtics dels Instituts, sobretot als poc escrupolosos, que abusaven de la seva situació privilegiada.

Joaquim Xirau, centrant-se justament en aquesta qüestió, ens explica de forma clara i concisa el que passava aleshores " . . . Los centros eclesiásticos privados constituían <sup>un</sup> pingue negocio para las órdenes religiosas, que tenían entre sus clientes a todas las familias de la burguesía adinerada. Los Institutos del Estado constituían la base de un cómodo negocio privado para una parte de sus profesores que prevalidos de su función de examinadores supremos, "imponían" a los alumnos de todos los colegios que de ellos dependían y en el suyo propio, un "libro de texto" vendido a precios exorbitantes..En este choque de intereses complementarios desaparecía la segunda enseñanza convertida en una terrible pesadilla de exámenes para los alumnos, en una cómoda inhibición de las familias y en un negocio colectivo para las congregaciones religiosas y privado para una parte de los profesores oficiales." (18)

Amb tot això que acaben <sup>d'esmentar no pretenc</sup> ~~de dir, no pretenc~~ pas insinuar que tot el professorat de l'ensenyament mitjà formés part, almenys d'una manera conscient, d'aquest engranatge, però si que <sup>es pot</sup> ~~podem~~ quasi assegurar que els catedràtics d'Institut d'una certa solvència pesaren molt poc durant aquest període. Com ens recorda el fundador i director del



Seminari de Pedagogia de Barcelona " . . . Los profesores competentes y dignos, cada día más numerosos, trataban en vano de hacer sentir su voz en el seno de esta máquina monstruosa. Su mecanismo automático estuvo en trance de acabar con la brillante tradición humanista de España." (19)

Intents de renovació a l'ensenyament mitja<sup>oficial.</sup> - Enmig d'aquest panorama que acabem d'esboçar, esdevenia difícil qualsevol intent per a millorar la segona ensenyança, fins i tot a nivell experimental; malgrat tot, alguna cosa o altra podem trobar de remarcable dins l'atonía general de l'ensenyança mitja d'aquella època.

D'entre les experiències renovadores realitzades durant aquells anys, cal posar en el primer pla l'obra del "Instituto Escuela" de Madrid. Tot i que el nostre estudi s'encercla geogràficament dins del territori de Catalunya, ens veiem obligats a fer una breu referència a l'esmentada Institució escolar, ja que constituí un precedent de l'obra dels "Instituts Escola" fundats a Barcelona durant la II<sup>a</sup> República i sobre els quals exercí una notable influència, molt especialment en l'"Institut Escola" de la Generalitat de Catalunya i ~~del qual hi faré referència~~ <sup>on</sup> ~~ens-ocaparem~~ en un dels capítols ~~que s'estudia~~ "L'ensenyament a les Institucions Públiques Catalanes."

L'"Instituto Escuela" de Madrid fou creat per un R.D. del 10 de maig de 1918. El Decret fundacional signat per Santiago Alba, aleshores ministre d'Instrucció Pública, definia el nou Institut com un organisme d'assaig pedagògic <sup>pensant en l'extensió</sup> ~~amb miras a estendre~~ aquesta experiència a tot l'ensenyament secundari clàssic. Segons afirma el legislador en el Decret esmentat i tenint en compte l'especial situació social i política de l'Espanya d'aquell temps, no semblava prudent encomanar la direcció i organització d'aquesta Institució a la iniciativa privada, ni fer-lo dependre tampoc directament de l'Administració Pública; en vista d'això, hom es decidí per una Institució pública de caràcter au-

tònom com la "Junta de Ampliación de Estudios".

Els estudis que es cursaven en aquest Institut constaven de 9 graus: 3 cursos preparatoris i 6 de batxillerat pròpiament dit; el reglament fixava, <sup>entre altres, les següents condicions:</sup> també, que els cursos preparatoris s'havien de cursar entre els 8 i els 10 anys i que el batxillerat no es podia acabar abans dels 17 anys, regulant, <sup>amés,</sup> el nombre d'alumnes <sup>que a les</sup> classes normals <sup>el qual</sup> no podia sobrepassar de 30 i <sup>en les</sup> de pràctiques de laboratori o taller, de 15, és a dir la meitat. ~~La nova Institució~~

La nova Institució pedagògica, sota la direcció del secretari de la "Junta de Ampliación de Estudios" José Castillejo, començà a funcionar el mateix curs de la seva fundació, obrint les portes el 1er d'octubre de 1918. Als primers temps, el personal acadèmic era teòricament fluctuant, però d'ençà del R.D. del 1 de març de 1930, els professors, que portaven tres anys en exercici, passaren a exercir la càtedra en propietat.

La influència de la "Institución Libre de Enseñanza", mare de fet de la "Junta de Ampliación de Estudios" de qui depenia l'"Instituto Escuela", fou determinant, només cal ~~reparar~~ reparar alguns dels trets més característics que presentà la nova Institució d'ensenyament secundari clàssic.

Les novetats que presentava l'"Instituto Escuela", des del punt de vista didàctic i pedagògic es podrien resumir en: aplicació de mètodes d'ensenyança activa, supressió dels examens que foren substituïts per proves trimestrals un xic a la manera de les actuals avaluacions, contractament de professorat competent i reforma estructural, amb la qual hom intentava a nivell experimental l'aplicació d'un ensenyament cíclic.(20)

Potser aquestes reformes no ens donen massa cosa avui dia, però és evident com afirma ~~Meran~~ Meran que:

" Todo esto no nos parecen novedades. No eran tampoco novedades

en la literatura pedagógica de entones. Lo que era nuevo era el hacerlo, el introducirlo en el marco del bachillerato español." (21) El bachillerat, com hem repetit a bastament, era, simplement i única, una avant-sala de la universitat, amb mètodes similars centrats en la lliçó magistral; el catedràtic d'Institut no es plantejava, generalment, ni ningú <sup>n'hi</sup> ~~hi~~ havia parlat mai que la segona ensenyança no s'havia de limitar a impartir coneixements.

Cal assenyalar que durant el període de la Dictadura, l'"Instituto Escuela" va ~~vis~~qué sota el signe de l'esglai i vigilat continuament; fins i tot l'any 1928, ~~hi~~ <sup>hom</sup> ~~hagué~~ un intent ~~de~~ <sup>de</sup> lausurar-lo al·legant que resultava massa car de mantenir,

Pel que respecte a Catalunya, i abans del 1931, els intents de reforma de l'ensenyament secundari no tingueren cap pes específic, el que contrasta amb la renovació que es produí en l'ensenyança primària, tècnica i professional i els intents, més o menys reeixits, quasi sempre a nivell tèoric o de lluita política, que es desenrotllaren en el camp de l'ensenyament universitari.

Les preocupacions envers la problemàtica del segon ensenyament, queden reduïdes a nivell de persones, sense afectar quasi mai a les Institucions. Les memòries dels escriptors que parlen d'aquell temps són molt explícites, hom recorda l'ambient casernari de l'escola o de l'Institut i en la majoria dels casos acostuma a salvar alguna persona sigui el professor de matemàtiques, de llengua, de literatura, de ciències, etc que moltes vegades <sup>tingueren</sup> ~~te~~ un caràcter decisiu a l'hora d'escollir la futura carrera universitària; és ben evident que si ens aturessim a estudiar millor aquesta qüestió trobaríem excel·lents professors a les diferents matèries tant en els Instituts com en els centres privats, però en canvi si ens endinsem en la vida dels centres d'ensenyament secundari considerats globalment, no podem salvar ni les Institucions com el "Col·legi Mont d'Or" que es plantejà aquest problema.

En aquest mateix capítol ens hem fet el càrrec del panormama, més aviat grotesc, de la segona ensenyança, capaç de desencoratjar a qual sevol, però tot i amb això els esforços que es feren aquest sentit no corresponen al clima de reforma educativa que respirava aleshores Catalunya; pràcticament ningú, s'atreví a formular una reforma seria, ni d'una forma parcial d'aquest grau de l'ensenyança, que si bé s'aguantava sobre unes pilastres fermes, ens referim a l'Església i l'Estat, creiem que alguna escaleta devia presentar per a intentar quelcom positiu i no és pas que no es tinguessin idees clares sobre el que calia fer. Un personatge tan representatiu de la burgesia liberal com Domènec i Muntaner, ja a principis de segle, mostrava un programa clar i coherent d'acord amb el mòdul de la "Institución Libre de Enseñanza" resumit en poques paraules " . . . l'ensenyament secundari no deuria ésser altra cosa que un ensenyament primari superior asequible al major nombre d'alumnes possible" (22)

Dona la impressió que els dirigents de la burgesia catalanista, seguint les regles del joc, s'haguessin compromès sinó tàcitament, almenys ímplicitament, a no envair un terreny que era exclusiu dels organismes que havien controlat tradicionalment l'ensenyança i que en aquell moment, es repartien, l'ensenyament secundari clàssic.

Prat de la Riva i el seu equip, mostraren una certa preocupació pel segon ensenyament, la qual prengué forma pràctica en algun ajut econòmic a centres particulars, com per exemple, l'"Ateneu Igualadí de la Classe Obrera" que sostenia classes de batxillerat o en l'atorgament de pensions concedides per la Diputació de Barcelona a favor d'una millora d'aquest grau de l'ensenyament, com és el cas d'Enric Jardí pensionat per l'organisme esmentat per a estudiar les Institucions pilot d'ensenyament mitjà que existien arreu d'Europa. Es tracta de fet d'un trist balanç, en comparació a l'obra de les Institucions educatives catalanes públiques i privades en pro del millorament dels altres graus de l'educació tradicional.

D'aquesta mediocritat, caldria salvar, però, la figura de Josep Estelella, (23) qui amb afany i delit lluità durant aquests anys amb perseverència a favor de la millora dels estudis de batxillerat, no en un sentit particularista, limitat a la didàctica de la seva especialitat, sinó amb visió de conjunt. Tot i que la seva obra no es va poder fer efectiva i sobretot perdurable fins a la proclamació de la II<sup>a</sup> República, demostrà que existien possibilitats, almenys abans de 1923, per a intentar, com a mínim, la creació i endegament d'un centre d'ensenyament secundari clàssic similar al "Instituto Escuela" de Madrid. De les poques experiències renovadores, <sup>l'abast de</sup> pròctics-me n'ocuparé cent acceptats en centres privats, ~~\*\*\*\*\*~~ al capítol XXVIII=

NOTES CAPITOL XV

1) Comença el diputat Andrada en una sessió del Congrés. "La inseguritat secundària és la inseguritat que tot el mundo desearia, totes les ministres le hacen la corte y por esto el mundo está en estado de lastimero."

2) - Diario del Comercio, 13 de novembre de 1901. Article - "Vista de París. La educación y la moral en España . . . de un visitador de escuelas públicas." Madrid 1907. pag. 336, nota 61.

3) Per a les lletres millor l'obra de María Alia, consulteu els folios -----i----- XII i XVII.

3) El de la ...

Asignaturas

Primer curs

Llengua castellana

Geografia General i d'Espanya

Nocions i Exercicis d'Arithmetica i de calcul

Religió

Ortografia

Segon curs

El curs llatí (1er curs)

Geografia

Arithmetica

Religió

Ortografia

Tercer curs

Llengua Llatina (2on curs)

" Francès (1er curs)

Història d'Espanya

Geometria

Ortografia

Periòdicitat

Diària

" "

" "

Voluntària

Diària altern.

Diària altern.

" "

" "

Voluntària

"

Diària altern.

" "

" "

Diària

Diària altern.



de la col·lecció de "Corporales" de la Universitat de València, 1913. Cf. "El Corral de la Universidad de Valencia", 1913. p. 32.

5) Cf. - Antonio Tello, La Educación Nacional. 1913. p. 32.

6) Cf. Maria del Carmen, La Educación Nacional. 1913. p. 32.

7) Cf. El Corral de la Universidad.

### 1. de la literatura

### 1. de la literatura

| 1. de la literatura | 1. de la literatura | 1. de la literatura |
|---------------------|---------------------|---------------------|
| 1. de la literatura | 1. de la literatura | 1. de la literatura |
| 1. de la literatura | 1. de la literatura | 1. de la literatura |
| 1. de la literatura | 1. de la literatura | 1. de la literatura |
| 1. de la literatura | 1. de la literatura | 1. de la literatura |
| 1. de la literatura | 1. de la literatura | 1. de la literatura |

### Segon. Curs

|                     |                     |                     |
|---------------------|---------------------|---------------------|
| 1. de la literatura | 1. de la literatura | 1. de la literatura |
| 1. de la literatura | 1. de la literatura | 1. de la literatura |
| 1. de la literatura | 1. de la literatura | 1. de la literatura |
| 1. de la literatura | 1. de la literatura | 1. de la literatura |
| 1. de la literatura | 1. de la literatura | 1. de la literatura |
| 1. de la literatura | 1. de la literatura | 1. de la literatura |

### Tercer Curs

|                     |                     |                     |
|---------------------|---------------------|---------------------|
| 1. de la literatura | 1. de la literatura | 1. de la literatura |
| 1. de la literatura | 1. de la literatura | 1. de la literatura |
| 1. de la literatura | 1. de la literatura | 1. de la literatura |
| 1. de la literatura | 1. de la literatura | 1. de la literatura |
| 1. de la literatura | 1. de la literatura | 1. de la literatura |
| 1. de la literatura | 1. de la literatura | 1. de la literatura |

### La biblioteca universitari



Curs 2n

|                                                                                 |   |   |   |
|---------------------------------------------------------------------------------|---|---|---|
| Elements Llatins                                                                | 6 | " | " |
| Textos d'Àl·fons i Prínceps                                                     | 3 | " | " |
| Història de la civilització espanyola del<br>la seva relació amb la universitat | 3 | " | " |
| Agricultura                                                                     | 1 | " | " |

Primer Curs Llatins

|                                                |   |   |   |
|------------------------------------------------|---|---|---|
| Elements Llatins (2n curs)                     | 6 | " | " |
| Literatura espanyola comparada amb l'estranger | 6 | " | " |
| Psicologia i Lògica                            | 6 | " | " |
| Idiomes (Anglès, Alemany i Italià)             | 3 | " | " |

Segon Curs Llatins

|                    |   |   |   |
|--------------------|---|---|---|
| Literatura Llatina | 6 | " | " |
| Idiomes (2on curs) | 3 | " | " |

Primer Curs Ciències

|                           |   |   |   |
|---------------------------|---|---|---|
| Aritmètica i Àlgebra      | 6 | " | " |
| Física                    | 6 | " | " |
| Geologia                  | 6 | " | " |
| Idiomes (1er i 2n cursos) | 3 | " | " |

Segon Curs Ciències

|                           |   |   |   |
|---------------------------|---|---|---|
| Geometria i Trigonometria | 6 | " | " |
| Química                   | 6 | " | " |
| Biologia                  | 6 | " | " |
| Idiomes (2on curs)        | 3 | " | " |

El R.D. del 23 d'agost i la R.O. del 3 de set. del 1926,  
insolució dels plebs electorals, preveuen que el curs de preparació de  
12 mesos haurà de durar, com a mínim, el temps que calgui.

3) Cf. - Joaquín Miera. Manual D. Carrío y la educación en España.



Font:

- Anuarios Estadísticos-

10) Gràfic III

Nombre d'Instituts i centres d'ensenyament mitjà dependents dels organismes estatals els anys 1924 i 1930, a les províncies catalanes, a Catalunya i Espanya.

|           | <u>1924</u> | <u>1930</u> |
|-----------|-------------|-------------|
| Barcelona | 1           | 3           |
| Girona    | 2           | 2           |
| Lleida    | 1           | 1           |
| Tarragona | 2           | 3           |
| Catalunya | 6           | 9           |
| Espanya   |             |             |

Font:

- Anuarios Estadísticos-

11) Cf. - Joaquim Xirau. Manuel B. Cossio y la educación . . . opus citat. pags 224-225.

12) La major part dels centres incorporats estaven a Barcelona ciutat a més n'existien a les ciutats i pobles més importants de la rodalia: Badalona, Sabadell, Terrassa, Mataró, Igualada, Vilanova i la Geltrú, Vilafranca. A fora de la província de Barcelona n'hi havien molt pocs per exemple el curs 1920-21 només n'hi havien: 1 a Girona, 2 a Lleida i 2 a Tarragona.

13) Respecte a aquesta qüestió podeu consultar els gràfics X, XI i XII, corresponents a la nota 5 del capítol <sup>VII</sup> dedicada a "L'ensenyament primari oficial(1900-1923)

14) Gràfic IV.

~~Evolució dels percentatges d'ensenyament oficial, col·legiat i lliure i del nombre d'estudiants de batxillerat/10.000 habitants en cadascun d'aquests tipus d'ensenyança entre 1900 i 1932 als insti-~~  
 nombre d'estudiants de batxillerat/10.000 habi-  
 tants a l'ensenyament oficial, col·legiat i lliure i al total  
 de l'ensenyament secundari clàssic als Instituts

~~total~~ de les províncies catalanes, del conjunt català i del total de l'Estat espanyol entre 1914 i 1928.

|           | Curs<br>1914-15 |     |     |     | Curs<br>1920-21 |     |     |     | Curs<br>1927-28 |           |            |            |
|-----------|-----------------|-----|-----|-----|-----------------|-----|-----|-----|-----------------|-----------|------------|------------|
|           | 1               | 2   | 3   | 4   | 1               | 2   | 3   | 4   | 1               | 2         | 3          | 4          |
| Barcelona | 80              | 135 | 55  | 270 | 71              | 114 | 80  | 255 | 69              | 124       | 34         | 277        |
| Girona    | 77              | 20  | 150 | 266 | 85              | 27  | 150 | 262 | 69              | 11        | 127        | 205        |
| Lleida    | 87              | 6   | 105 | 198 | 94              | 11  | 125 | 230 | <b>198</b>      | <b>18</b> | <b>199</b> | <b>266</b> |
| Tarragona | 85              | 27  | 128 | 240 | 82              | 15  | 149 | 246 | 92              | 25        | 221        | 338        |
| Catalunya | 83              | 82  | 89  | 254 | 76              | 74  | 91  | 241 | 79              | 78        | 110        | 267        |
| Espanya   | 81              | 57  | 100 | 238 | 77              | 51  | 116 | 244 | 35              | 54        | 131        | 272        |

1: Ensenyament oficial

2: Ensenyament col·legiat

3: Ensenyament lliure

4: Total ensenyament.

Font:

Dades calculades amb les xifres facilitades pels "Anuarios Estadísticos"  
Gràfic VI.

Evolució quantitativa dels alumnes matriculats als diferents Instituts de Catalunya, parcialment i totalment, i al conjunt de l'Estat espanyol en els cursos 1914-15, 1920-21 i 1927-28. (vegeu esquemes adjunts)

Gràfic VI

Evolució dels percentatges d'alumnat masculí i femení a l'ensenyament oficial, col·legiat, lliure i total i percentatges dels totals de cadascun d'aquests tipus d'ensenyança respecte al total de l'ensenyament mitjà, als diferents Instituts de Catalunya i al total de les províncies catalanes, de Catalunya i d'Espanya en els cursos 1914-15, 1920-21 i 1927-28. (Vegeu esquemes adjunts)

Dels gràfics IV, V i VI, se'n poden treure diverses conclusions d'entre les quals assenyalarem:

La poca importància quantitativa de l'ensenyança pública, molt més acusada a l'Institut de la capital catalana, fet que contrastava

|                        | <u>OPICIAU</u> |             | <u>COL·LEGIADA</u> |               | <u>LLIURE</u> |               | <u>TOTAL</u>  |             |               |               |              |               |
|------------------------|----------------|-------------|--------------------|---------------|---------------|---------------|---------------|-------------|---------------|---------------|--------------|---------------|
|                        | Noies          | Noies Total | Nois               | Noies Total   | Nois          | Noies Total   | Noie          | Noies Total |               |               |              |               |
| Barcelona              | <u>897</u>     | <u>45</u>   | <u>942</u>         | <u>1.586</u>  | <u>4</u>      | <u>1.590</u>  | <u>549</u>    | <u>101</u>  | <u>650</u>    | <u>3.032</u>  | <u>150</u>   | <u>3.182</u>  |
| Girona                 | <u>173</u>     | <u>6</u>    | <u>179</u>         | <u>47</u>     | <u>-</u>      | <u>47</u>     | <u>356</u>    | <u>14</u>   | <u>370</u>    | <u>575</u>    | <u>20</u>    | <u>596</u>    |
| Llígures               | <u>93</u>      | <u>9</u>    | <u>102</u>         | <u>--</u>     | <u>--</u>     | <u>--</u>     | <u>126</u>    | <u>13</u>   | <u>139</u>    | <u>219</u>    | <u>22</u>    | <u>241</u>    |
| Província de Girona    | <u>256</u>     | <u>15</u>   | <u>281</u>         | <u>47</u>     | <u>--</u>     | <u>47</u>     | <u>482</u>    | <u>27</u>   | <u>509</u>    | <u>795</u>    | <u>42</u>    | <u>837</u>    |
| Lleida                 | <u>276</u>     | <u>6</u>    | <u>282</u>         | <u>19</u>     | <u>--</u>     | <u>19</u>     | <u>295</u>    | <u>6</u>    | <u>303</u>    | <u>562</u>    | <u>12</u>    | <u>574</u>    |
| Terrassa               | <u>162</u>     | <u>2</u>    | <u>164</u>         | <u>56</u>     | <u>--</u>     | <u>56</u>     | <u>139</u>    | <u>8</u>    | <u>147</u>    | <u>357</u>    | <u>10</u>    | <u>367</u>    |
| Reus                   | <u>111</u>     | <u>13</u>   | <u>124</u>         | <u>37</u>     | <u>--</u>     | <u>37</u>     | <u>261</u>    | <u>20</u>   | <u>281</u>    | <u>409</u>    | <u>33</u>    | <u>442</u>    |
| Província de Tarragona | <u>273</u>     | <u>15</u>   | <u>288</u>         | <u>93</u>     | <u>--</u>     | <u>93</u>     | <u>400</u>    | <u>28</u>   | <u>428</u>    | <u>766</u>    | <u>43</u>    | <u>809</u>    |
| Total Catalunya        | <u>1.582</u>   | <u>61</u>   | <u>1.763</u>       | <u>1.745</u>  | <u>4</u>      | <u>1.749</u>  | <u>1.728</u>  | <u>162</u>  | <u>1.890</u>  | <u>5.155</u>  | <u>247</u>   | <u>5.402</u>  |
| Total Espanya          | <u>16.130</u>  | <u>420</u>  | <u>16.550</u>      | <u>11.676</u> | <u>34</u>     | <u>11.710</u> | <u>19.571</u> | <u>919</u>  | <u>20.490</u> | <u>47.377</u> | <u>1.373</u> | <u>48.750</u> |

|                        | <u>OFICIAL</u> |       | <u>COL. LEGIADA</u> |        |       | <u>ELIERE</u> |        | <u>TOTAL</u> |        |        |      |        |
|------------------------|----------------|-------|---------------------|--------|-------|---------------|--------|--------------|--------|--------|------|--------|
|                        | Nois           | Noies | Total               | Nois   | Noies | Total         | Nois   | Noies        | Total  |        |      |        |
| Barcelona              | 796            | 295   | 1.091               | 1.948  | 20    | 1.968         | 1.079  | 251          | 1.330  | 3.823  | 566  | 4.389  |
| Barcelona              | 555            | 14    | 69                  | --     | --    | --            | 101    | 43           | 144    | 156    | 57   | 211    |
| Província de Barcelona | 851            | 309   | 1.160               | 1.948  | 20    | 1.968         | 1.180  | 294          | 1.474  | 3.979  | 623  | 4.602  |
| Girona                 | 187            | 29    | 216                 | --     | --    | --            | 199    | 18           | 217    | 386    | 47   | 433    |
| Girona                 | 90             | 19    | 109                 | --     | --    | --            | 121    | 20           | 141    | 211    | 39   | 250    |
| Província de Girona    | 277            | 48    | 325                 | --     | --    | --            | 320    | 38           | 358    | 597    | 86   | 683    |
| Lleida                 | 241            | 54    | 295                 | 38     | --    | 38            | 273    | 35           | 308    | 552    | 89   | 641    |
| Lleida                 | 142            | 42    | 184                 | 93     | --    | 93            | 610    | 70           | 680    | 845    | 112  | 957    |
| Terragona              | 117            | 44    | 161                 | --     | --    | --            | 94     | 60           | 154    | 211    | 104  | 315    |
| Terragona              | --             | --    | --                  | --     | --    | --            | --     | --           | --     | --     | --   | --     |
| Província de Terragona | 259            | 86    | 345                 | 93     | --    | 93            | 704    | 130          | 834    | 1.056  | 216  | 1.272  |
| Total Catalunya        | 1.628          | 497   | 2.125               | 2.079  | 20    | 2.099         | 2.477  | 497          | 2.974  | 6.184  | 1014 | 7.198  |
| Total Espanya          | 16.280         | 3676  | 19.956              | 11.897 | 811   | 12.708        | 26.708 | 3.952        | 30.732 | 84.937 | 8439 | 93.376 |

|                        | OFICIAL |        | COL·LEGIADA |        | LLIURE |        | TOTAL |        | OFIC· |        | COL·LEG· |        | LLIURES |
|------------------------|---------|--------|-------------|--------|--------|--------|-------|--------|-------|--------|----------|--------|---------|
|                        | Masc.   | Femen. | Masc.       | Femen. | Masc.  | Femen. | Masc. | Femen. | Masc. | Femen. | Masc.    | Femen. |         |
| Barcelona              | 95,2    | 4,8    | 99,7        | 0,3    | 84,5   | 15,5   | 95,8  | 4,7    | 29,6  | 49,9   | 20,5     |        |         |
| Girona                 | 95,6    | 3,4    | 100,0       | 0,-    | 96,2   | 3,8    | 95,2  | 3,8    | 30,0  | 7,9    | 62,1     |        |         |
| Tiguères               | 91,2    | 8,8    | --          | --     | 90,6   | 9,4    | 90,6  | 9,4    | 42,3  | --     | 57,7     |        |         |
| Província de Girona    | 94,7    | 5,3    | 100,0       | 0,-    | 94,7   | 5,3    | 95,0  | 5,0    | 33,5  | 5,5    | 60,9     |        |         |
| Lleida                 | 97,6    | 2,4    | 100,0       | 0,-    | 98,0   | 2,0    | 97,1  | 2,9    | 43,9  | 3,2    | 59,9     |        |         |
| Tarragona              | 99,6    | 1,2    | 100,0       | 0,-    | 94,6   | 5,4    | 97,3  | 2,7    | 44,7  | 15,3   | 40,0     |        |         |
| Reus                   | 89,5    | 10,5   | 100,0       | 0,-    | 92,9   | 7,1    | 92,5  | 7,5    | 28,0  | 8,4    | 53,6     |        |         |
| Província de Tarragona | 94,8    | 5,2    | 100,0       | 0,-    | 93,5   | 6,5    | 94,7  | 6,3    | 35,6  | 11,4   | 53,0     |        |         |
| Total Catalunya        | 95,4    | 4,6    | 99,7        | 0,3    | 91,4   | 8,6    | 95,5  | 4,5    | 32,6  | 32,4   | 35,0     |        |         |
| Total Espanya          | 97,5    | 2,5    | 99,7        | 0,3    | 95,5   | 4,5    | 97,2  | 2,8    | 34,0  | 24,0   | 42,0     |        |         |

|                         | OFICIALS |        | COL·LEGIADA |        | LLIURE |      | TOTAL |      | OFIC. | COL·LEG. | LLIURE |
|-------------------------|----------|--------|-------------|--------|--------|------|-------|------|-------|----------|--------|
|                         | Masc.    | Femen. | Masc.       | Femen. | Masc.  | Fem. | Masc. | Fem. |       |          |        |
| Barcelona               | 73,0     | 27,0   | 99,0        | 1,0    | 81,1   | 18,9 | 37,1  | 12,9 | 24,9  | 44,8     | 30,3   |
| Barresa                 | 79,7     | 20,3   | -           | -      | 70,1   | 29,9 | 73,2  | 26,8 | 32,4  | 0,-      | 67,6   |
| Província de Barcelona  | 73,4     | 26,6   | 99,0        | 1,0    | 80,0   | 20,0 | 86,5  | 13,5 | 25,3  | 42,7     | 32,0   |
| Girona                  | 86,6     | 13,4   | -           | -      | 91,7   | 8,3  | 89,1  | 20,9 | 49,9  | -        | 50,1   |
| Piñeres                 | 82,6     | 17,4   | -           | -      | 85,8   | 14,2 | 84,4  | 15,6 | 43,6  | -        | 56,4   |
| Província de Girona     | 85,2     | 14,8   | -           | -      | 89,4   | 14,6 | 87,4  | 12,6 | 47,6  | -        | 52,4   |
| Lleida                  | 81,7     | 18,3   | 100,0       | 0,-    | 88,6   | 11,4 | 87,6  | 13,4 | 46,0  | 5,9      | 43,1   |
| Tarregaona              | 77,2     | 22,8   | 100,0       | 0,-    | 89,7   | 10,3 | 88,3  | 11,7 | 19,2  | 9,8      | 71,0   |
| Reus                    | 72,7     | 27,3   | -           | -      | 61,0   | 39,0 | 67,0  | 33,0 | 51,1  | 0,-      | 46,9   |
| Tortosa                 | -        | -      | -           | -      | -      | -    | -     | -    | -     | -        | -      |
| Província de Tarregaona | 75,1     | 24,9   | 100,0       | 0,-    | 84,4   | 15,6 | 85,1  | 14,9 | 27,1  | 7,3      | 65,6   |
| Total Catalunya         | 76,6     | 23,4   | 99,0        | 1,0    | 83,3   | 16,7 | 86,0  | 14,0 | 29,5  | 29,2     | 41,3   |
| Total Espanya           | 81,6     | 18,4   | 93,6        | 16,4   | 87,1   | 12,9 | 86,7  | 13,3 | 31,5  | 20,0     | 48,5   |



amb la importància de l'ensenyament col·legiat a la província de Barcelona, concretament a l'Institut de la capital, l'únic fins al 1927, i de l'ensenyança lliure a les altres províncies catalanes, especialment a l'Institut de Lleida.

L'estranya unanimitat, més ben dit semblança entre el nombre d'estudiants oficials/10.000 habitants a les distintes províncies catalanes, fet que, també, s'observa a la resta de les províncies de l'Estat espanyol, amb l'excepció de la província de Madrid. Aquesta irracionalitat agreujada per altres factors que s'estudien en aquest capítol, impossibilitava la rendabilitat del sistema d'ensenyança, almenys en el grau mitjà.

~~Cal assenyalar~~

L'exigu percentatge d'ensenyança femenina en aquest grau de l'ensenyança. Aquest %, tot i que augmentà tres vegades aproximadament entre els principis <sup>de segle</sup> i el temps de la Dictadura, a la vetlla de la proclamació de la República es mantenia en unes taxes excessivament baixes. ~~Cal assenyalar~~ <sup>assenyalaré,</sup> Sobre aquest punt, la nul·la importància quantitativa de les noies, als col·legis privats reconeguts, generalment a mans de l'Església.

16) Com hem indicat, al camp i a les ciutats de poca importància no més hi trobem professors particulars i escoles no reconegudes, <sup>car</sup> ~~doncs~~ l'ensenyança col·legiada no resultava rendable.

17) Gràfic VII. El sou d'un catedràtic d'un Institut estava més o menys equiparat al de catedràtic d'Escola Normal i un xic per sobre del d'Inspector d'ensenyança elemental i al llarg del segle s'ha de considerar que per terme mig venia ésser de l'ordre del doble del mestre o un xic més.

18) Cf.- Joaquín Xirau. Manuel B.Cossio y la enseñanza . . . opus citat, pag. 216.

19) Cf.- Joaquín Xirau. Manuel B.Cossio y la enseñanza . . . opus citat pag. 216.

- 20) Sobre les concepcions, les possibilitats i l'evolució de l'ensenyança a Catalunya i Espanya, se'n parla al proper capítol i d'una manera especial al capítol XX on s'estudia l'evolució històrica de l'escola unificada al nostre país
- 21) Cf.- Manuel Terán Álvarez. La Universidad (diversos autors) Madrid, 1969. pag. 21.
- 22) Prat de la Riba, fa referència a l'esmentada frase de Domènec i Muntaner en un article publicat a finals del segle passat.  
Cf.- Prat de la Riba. Revista Jurídica Catalana. La segunda enseñanza. Barcelona, 1899. pag. 352.
- 23) Estalella i Graells, Josep. (Vilafreixa del Penedès 1879- Barcelona, 1938). Es llicencià en Ciències Físico-Matemàtiques, al 1899, a Barcelona. Auxiliar del Dr. Alcobé, es doctorà al 1903. Al 1905 guanyà oposicions de catedràtic d'ensenyança mitja amb el nº 1 i trià Girona, Més tard es traslladà a Tarragona. En ambdós centres, Estalella feu assaigs d'educació activa a l'ensenyança secundària, cosa poc freqüent en aquell temps. Pensionat per la "Junta de Ampliación de Estudios" visità Institucions d'ensenyament secundari del sud de França i del Nord d'Itàlia. Al 1919, fou nomenat director del "Instituto Escuela" de Madrid, d'on va treure profitoses experiències de cara al futur. Al 1921, tornava a Catalunya per raons familiars, reintegrant-se a Tarragona i amb l'esperança que no tardaria gaire a crear-se un Institut Escola a Catalunya. En crear la República l'Institut Escola del Parc de la Ciutadella, l'Estadella en va ésser nomenat Director. La seva obra exercí gran influència a tot Catalunya i fou coneguda arreu d'Europa. L'esperit de tolerància ideològica, moral i religiosa que imbuí a l'Estalella a tots els seus col·laboradors, d'acord amb el neutralisme escolar republicà, pot ésser discutible des de diversos angles, però no deixa de produir una gran admiració. El seu ideari ha perdurat després de la guerra civil a través dels seus companys i els

seus deixebles. L'Institut Escola del Parc, del qual <sup>me n'ocupo</sup> ~~ens-ocupo~~ amb una certa extensió al capítol XXVII, constituí el primer assaig seriós i potser l'únic, que s'ha portat a terme a Catalunya en el camp de l'ensenyança mitja, <sup>especialment en el camp públic</sup> Hom no pot oblidar tampoc, la ingent obra escrita de l'Estadella a favor del millorament dels textos de ciències del batxillerat.

## CAPÍTOL XVI

141<sup>4</sup>

L'ENSENYAMENT SECUNDARI CLÀSSIC. (Continuació) LA II<sup>a</sup> REPÚBLICA.  
L'ENSENYAMENT TÈCNIC I PROFESSIONAL. (1900-1938)

Com resa el títol i indicàvem al capítol anterior, estudiarem a continuació l'evolució del batxillerat durant la II<sup>a</sup> República, incloent al final una breu síntesi de l'ensenyament oficial tècnic i professional, dels graus primari i secundari, preferentment el segon, durant el període 1900-1938.

El Batxillerat durant la segona República. Tenint en compte que la influència dels canvis polítics que es produeixen durant la República, tot i la seva importància, és menys perceptible, a l'ensenyament secundari clàssic, que en els altres graus de l'ensenyança, estudiarem l'evolució del batxillerat d'una forma global, partint de la base de l'esquema utilitzat al capítol anterior, començant com aleshores pel marc social i legal amb l'estudi dels problemes centrals que afectaven l'ensenyança secundària clàssica.

El marc legal i social. Hem adoptat el criteri d'englobar ambdós marcs <sup>perquè</sup> ~~de~~ el món legal i el contorn social tenen molts punts de contacte durant aquesta època, <sup>durant la qual</sup> ~~ja que~~ la legislació ve a ésser una conseqüència de les pressions del medi social, de la discussió pública en una paraula; <sup>aquesta incidència no es produeix</sup> ~~no ja~~ solament a nivell parlamentari, si- que la llei ve condicionada, també, per ~~no també de~~ la polèmica dels partits polítics i pels medis de comunicació social. Així, doncs, <sup>em circumscribeixo</sup> ~~em circumscriu~~, especialment, a l'estudi de les novetats legislatives que afectaren a aquest grau de l'ensenyança. (1)

Haviem vist, al capítol anterior, que el Plà Callejo del 1926 responia a unes coordenades ideològiques totalment ~~za-~~

incompatibles amb les intencions i, fonamentalment, amb el pensament escolar del nou Govern Provisional de la República. Un Decret del 13 de maig de 1931, restablí la normativa anterior a la instauració de la Dictadura, insistint en el fet que els Governos del període anterior, tot i ésser més sensibles als problemes de l'ensenyament secundari clàssic que els Governos de l'època liberal, no havien afrontat els problemes bàsics i com a conseqüència els problemes s'havien agreujat. A requeriment de Marcellí Domingo, els tècnics del ministeri, redactaren un informe publicat el 7 d'agost del 1931, en el qual es fixaven les pautes a seguir per al curs 1931-32, presentant com a base el pla de 1903; aquesta normativa tenia, evidentment, un caràcter interí. De moment s'establien algunes modificacions que afectaven, sobretot, els darrers cursos, mantenint la vàlida com en el pla Callejo.

Pocs dies després, el 25 d'agost d'aquest mateix any, apareixia una Ordre Ministerial establint la creació de Col·legis subvencionats per a estendre l'ensenyament mitjà a les poblacions de poca importància, amb un caràcter similar als dels centres d'ensenyament col·legiat. Els centres d'aquest tipus havien de comptar com a mínim amb 2 llicenciats de lletres i 3 de ciències, quan els col·legis tinguessin menys de 100 matriculats i 4 de lletres i 4 de ciències quan sobrepassessin aquesta xifra, segons fixava una O.M. del 25 de setembre de 1931.

També abans del començament del curs 1931-32 -el 28 d'agost- es creava l'Institut Balma que substituïa de fet l'antic Institut Provincial i els primers dies del primer curs de l'època republicana, concretament el 9 d'octubre, es creava l'Institut Giner de los Ríos, conegut més vulgarment com Institut Escola del Parc

de la Ciutadella, perquè fou instal·lat el 26 d'octubre de 1931 al Palau del Governador de l'esmentat Parc barceloní. De l'obra i la transcendència de l'Institut Escola de la Generalitat, ~~ens~~<sup>me</sup> ocuparem al capítol XXVII. (2)

Ja en ple estiu del 1932 i mentre s'estava estudiant la reforma de l'ensenyança primària i secundària, una O.M. del 13 de juliol fixava un pla de transició per al curs 1932-33, normativa que es ~~posava en marxa~~<sup>feia efectiva</sup>, per al primer curs de batxillerat, el 28 de novembre; aquest pla de transició, presentava, essencialment, un caràcter d'ensenyament cíclic. L'esmentada reforma, batejada amb la denominació de Lleis de Bases, fou presentada al Parlament el 9 de desembre de 1932, i aprovada el juny de l'any següent; els projectes de Lleis de Bases, com ja indicàvem al capítol XIV, no s'arribaren a materialitzar per mor de les condicions polítiques.

Seguint la política d'extensió de l'ensenyança secundària clàssica, s'establiren per un Decret del 26 d'agost de 1933, tres tipus de centres oficials on es podien cursar els estudis del batxillerat: Instituts Nacionals, Instituts Elementals i Col·legis Subvencionats. Per a facilitar la materialització d'aquesta política, l'Estat demanava, als Ajuntaments i en el seu defecte a les Diputacions, una aportació econòmica de 40.000 ptes en el cas dels Instituts Nacionals, 25.000 pessetes per als municipis que establissin Instituts Elementals i 15.000 per als pobles on es creessin Col·legis Subvencionats. Val a dir que el Govern Republicà es veia abocat a aquesta política des del moment de l'aprovació de la llei d'Associacions i Congregacions Religioses que preveia la substitució de l'ensenyament confessional per a principis del 1934.

La col·laboració social i ciutadana esdevingué decisiva, fet que cal valorar, ~~des~~<sup>car</sup> fins aquell moment el desinterés dels



Representant de la Inspecció de Segon Ensenyament. Enri-  
que Rioja Lobianco.

Representant del Patronat de l'Institut Escola. Joaquim  
Xirau.

Representants del Cos Professoral d'Instituts Nacionals.  
José Botella, Bartomeu Dardel, Josep Estalella, Juan Esteban i José  
Lapuente.

Representant del Professorat d'Ensenyament Tècnic. Pere  
Mestres.

Representant del Professorat d'Ensenyament Primari. Marga-  
rida Comas.

Representant del Seminari de Pedagogia de la Universitat.  
Pere Bosch i Gimpera. (4)

El Decret del 22 de novembre de 1933, establia dos òrgans  
per al funcionament del Consell, l'Assemblea Plenària i el Comité  
Executiu.

Paral·lelament amb la creació dels Consells, es formava  
un Consell Regional per a la substitució de les Ordres Religioses,  
el qual devia col·laborar estretament amb la "Junta Nacional de Subs-  
titución" radicada a Madrid i el Consell Regional de Segon Ensenya-  
ment. D'aquest Consell Regional de Substitució en formaven part Cán-  
dido Bolivar, José Botella, Bartomeu Dardel i José Lapuente, membres  
del Consell Regional de Segona Ensenyança i Joaquín Álvarez Pastor,  
Antonio García Banús, Miquel Masriera, Joan Ras i Claramunt i Joan  
Roura sots-president del Consell Regional de Primera Ensenyança.

Com ja indicàvem al Capítol XIV, <sup>6</sup>ahi tornarem a insistir al  
Capítol XXVI, la vida dels Consells Regionals de Primera i Segona  
Ensenyança fou molt efímera i la seva obra no és valorable, <sup>si pensem que</sup> ~~doncs~~ no



tingueren temps material per a desenrotllar-se. <sup>Cal</sup> ~~hem de~~ remarcar, malgrat tot, que a proposta del Consell Regional de Segona Ensenyança recollint un estudi realitzat per la Generalitat al 1932 es crearen a Catalunya a més dels centres esmentats anteriorment, els Instituts Elementals de Terrassa, Igualada i Vilanova i la Geltrú i el Col·legi Subvencionat de Vic, els quals s'havien de sotmetre al preceptuat al Decret del 20 d'agost de 1933.

En ple bienni radical-cedista, quan la substitució de les ordres religioses es trobava paralitzada, Filiberto Villalobos de trista memòria per a Catalunya, (5) iniciava una reforma a fons de l'ensenyança secundària clàssica. La reorganització d'aquest grau de l'ensenyança, recollia el pla del "Consejo de Instrucción Pública", del temps de Marcel·lí Domingo, la llei de Bases, els treballs de la Inspecció de Segona Ensenyança creada per un Decret del 30 de desembre de 1932, -més endavant <sup>incidiré sobre el paper</sup> ~~ens referirem a~~ aquest organisme i les recomanacions de la Secretaria Tècnica del Ministeri; hom tenia cura, però, d'eliminar les mesures més dràstiques.

La citada reorganització s'iniciava amb un Decret del 26 de juliol de 1934, en el qual s'establien una sèrie de mesures que val la pena assenyalar:

Els alumnes de l'ensenyança col·legiada, privada i lliure, s'havien de matricular i examinar, als centres oficials on pertanyessin per la seva situació geogràfica.

Els alumnes dels Instituts Elementals, Locals i dels Col·legis Subvencionats, s'havien d'examinar en els propis centres, davant, però, d'un Tribunal format per dos catedràtics d'Institut, un de ciències i un de lletres, i el professor de l'assignatura, d'acord amb el disposat a l'O.M. del 28 de maig de 1934. Els citats centres

per un Decret del 6 d'agost del 1934, quedaven refosos en un sol tipus de Centre, l'Institut Elemental.

El Decret del 6 d'agost que regulava la supressió dels Instituts Locals, centres creats durant la Dictadura, i els Col·legis Subvencionats, fixava que per a poder subsistir s'havien de convertir en Instituts Elementals, però a base de complir uns certs requisits: hom exigia una matrícula no inferior a 96 alumnes, 60 dels quals havien d'estar matriculats als quatre darrers cursos. Un decret posterior del 26 del mateix mes, possibilitava la conversió dels Instituts Elementals en Instituts Nacionals, pel qual s'exigia un mínim de 200 alumnes, la meitat matriculats als tres darrers cursos, condicions que s'havien de complir durant tres cursos seguits. En ambdós casos senyalats, el Govern fixava unes mínimes condicions físiques, de material escolar, etc.

El 29 d'agost s'aprojava definitivament el nou Plà que constava de set cursos, dividits en dos cicles.

El primer cicle de caràcter formatiu constava de tres cursos pensats més que res com a enllaç entre l'ensenyança primària i el segon cicle de l'ensenyança secundària, en el qual els continguts presentarien un altre caràcter. Al final del primer cicle s'establia un exàmen de conjunt; <sup>aquesta prova</sup> ~~que~~ fou suprimita per un Decret del 8 d'abril de 1936.

El segon cicle constava de dos graus: Al primer grau, cursos quart i cinqué, l'ensenyança no perdia el seu caire, eminentment formatiu; el segon grau, cursos sisé i seté, atorgava prioritat a les matèries científiques, com podreu comprovar si examineu el plà.

(6)

Els trets més sobresortints del plà eren, al <sup>meu</sup> ~~nostre~~ entendre, el caràcter cíclic que prenia l'ensenyança i la importància

concedida a les disciplines extraacadèmiques, d'entre les quals caldria assenyalar: els treballs manuals, els esports, la formació física, etc. preterits fins aleshores. Al finalitzar els estudis del primer grau del segon cicle, els alumnes obtenien el certificat d'estudis elementals del batxillerat, amb el qual es podia sol·licitar l'ingrés a les Escoles Normals. (7)

L'article 21 del Decret del 29 d'agost, d'acord amb el preceptuat el 27 de juliol, regulava els examens dels alumnes de l'ensenyança col·legiada i lliure; aquests estudiants, s'havien d'examinar amb un Tribunal format per catedràtics de l'ensenyament oficial i el professor de l'assignatura, el qual tenia veu però no vot, normativa que fou revisada l'any següent (8), d'acord sempre amb els questionaris fixats pel Ministeri; Cal tenir en compte que a partir del curs 1934-35, cada una de les assignatures del nou pla tenia un programa únic, al qual s'hi havien de sotmetre els catedràtics, amb l'avinentesa que se'ls vedava la imposició directa o indirecta de determinats llibres de text. Recordem, en aquest sentit, que un Decret del 8 d'octubre de 1931 havia limitat els abusos del llibre de text, un negoci per als catedràtics d'ensenyança mitja fins a la proclamació de la República, característica que assenyalaré al capítol anterior.

El canvi polític que es produí arran de les eleccions del febrer del 1936, no determinà variacions remarcables dins el cos legislatiu de l'ensenyament secundari clàssic, es tractava de fet de tornar ràpidament a la situació anterior al bienni radical cedista. D'entre la legislació d'aquella època cal recordar el Decret de març de 1936, d'acord amb el qual es creava una Junta per a reorganitzar la segona ensenyança, la qual no es proposava simplement

la substitució de les ordres religioses sinó també la consolidació de l'ensenyança mitja de la República. La nova Junta nomenada el 2 d'abril més amplia que l'anterior i de composició políticament més radical, a més de l'indicat, perseguia la renovació del procediment de selecció de professorat iniciat al 1933 i prostituit durant el bienni negre, aspecte que estudiarem amb més deteniment més endavant. També cal recordar, <sup>ja no indicàvem anteriorment,</sup> la mesura que anul·lava l'examen de conjunt previst al final del tercer curs de batxillerat; ~~com ja indicàvem~~ <sup>val a dir que aquesta</sup> ~~no s'ha pogut~~, prova ~~que~~ no tenia massa sentit.

No ens ha d'estranyar que els canvis fossin mínims durant aquests mesos, <sup>perquè cal no</sup> ~~doncs no podem~~ oblidar que els Governos de Front Popular no tingueren temps de començar un nou curs acadèmic.

La revolta del 19 de juliol <sup>parlo concretament de</sup> comportaria, ~~una referència~~ a les zones que es mantingueren fidels al Govern de la República, la supressió de l'ensenyament religiós, però la situació no resultava massa propícia per a portar a terme la reforma de l'ensenyament mitjà propugnada des dels primers moments de la proclamació de la República.

En el cas concret de Catalunya, donava la impressió que s'anava a produir un canvi fonamental al segon ensenyament, amb l'aprovaació del pla del C.E.N.U. que preveia una escolarització obligatòria fins als 15 anys, a la realitat, però, tot continuà exactament igual; ~~doncs~~ la nova organització escolar no es feu extensiva als Instituts Nacionals, <sup>perquè</sup> l'anhelat traspàs de poders a la Generalitat no s'arribà a produir i el Govern Central mantení un control total sobre l'ensenyança secundària clàssica.

Del període de guerra <sup>es pot</sup> ~~potem~~ passar per alt, la creació dels Instituts Obrers de Segon Ensenyament, establerts pel Decret del

21 de novembre de 1936, signat pel President Azaña quan el Govern de la República s'havia traslladat a Barcelona, per mor del setge de la capital espanyola. ~~Assenyalo~~ <sup>Assenyalo</sup> aquest fet, ~~doncs~~ <sup>perquè</sup> el nou Decret estava totalment en contraposició amb el pla del C.E.N.U.; el Govern Central no podia, per tant, al·legar ignorància en aquest cas. (9)

D'acord amb el Decret esmentat, s'establí un batxillerat abreujat que constava de dos anys, dividits en quatre cursos semestral, pensant exclusivament per als treballadors compresos entre 15 i 35 anys; tenient en compte, les condicions de la guerra i la mobilització es limitava l'edat, momentàniament, entre 15 i 18 anys. Els cursos eren intensius i les vacances restaven limitades al mes d'agost. (10) Els aspirants eren recrutats entre els candidats proposats per les organitzacions sindicals i juvenils antifeixistes i la matrícula i el material escolar eren totalment gratuïts. L'existència de poques places i l'especial situació de la guerra, afavoria als joves que pertanyien a grups polítics i sindicals determinats.

El primer Institut Obrer s'establí a València, com es preveia en el Decret del 21 de novembre de 1936 i el segon a Sabadell, d'acord amb un Decret del Govern de la República signat a València pel Subsecretari del Ministeri d'Instrucció Pública el 7 d'abril de 1937. L'Institut sabadellenc, estava radicat a l'Escola Tèxtil i la residència al Castell de Can Feu. Els alumnes d'aquest Institut havien de procedir de l'ex-província de Barcelona -recordem que en aquell moment existia a Catalunya una nova divisió territorial- però amb l'excepció de la comarca del Barcelonès.

La influència de l'humanisme. Assenyalàvem al capítol anterior que l'estructura educativa nascuda amb el règim liberal, d'acord amb el

que s'havia produït a la majoria de països europeus, no s'havia desvinculat d'una manera total del sistema escolar de l'època de l'Antic Règim; la nova organització educativa resultava totalment anacrònica en un país, on la tradició humanista havia perdut tota mena d'originalitat. Els intents per a vincular l'ensenyament als corrents pedagògics renovadors, molt minoritaris i que van des de Jovellanos a la ''Institución Libre de Enseñanza'', havien tingut molt poca influència en l'organització escolar espanyola, tant en el sector públic com en el privat.

La proclamació de la II<sup>a</sup> República, facilitava la materialització dels postulats educatius de la Institució de Lliure Ensenyament, el grup espanyol amb més experiència i prestigi en el si dels moviments de renovació educativa. Pensem, a més, que l'obra més reeixida dels educadors d'aquesta agrupació madril·lenya s'havia portat a terme en el camp de l'ensenyança mitja.

Els pedagogs de la mentada Institució, tot i inserir-se en una tradició humanista, donaven un gir copernicà als principis educatius tradicionals. Fins aleshores, almenys a nivell oficial, l'ensenyament havia estat concebut en funció del grau superior, Giner, Cossío i llurs col·laboradors, recollint les descobertes de les ciències de l'educació, canviaven el sentit dels graus tradicionals, atorgant al grau mitjà un sentit formatiu, amb el qual restava més vinculat al grau primari que no pas a l'universitari; en aquest sentit, la concepció essencialment educadora s'havia estendre, fins i tot, a l'ensenyança superior.

"... Transformar el instituto de segunda enseñanza en una escuela primaria significa impregnarla de la concepción esencialmente educadora que ha ido siempre unida a este grado de

la ensenyanza. En lugar de proyectar los esquemas de la antigua universidad medieval sobre todos los grados de la ensenyanza, es preciso hacer exactamente lo contrario: extender la concepción educadora propia de la escuela de párvulos a la primera y a la segunda ensenyanza y proyectarla a partir de ella, hasta la universidad misma... La aspiración de la universidad debe ser, en lo interno y en lo externo, aplicable "en consonancia, sin duda, con la respectiva edad y formación de los alumnos, a aquellos principios educadores que de siempre se han considerado esenciales de la escuela primaria." (11)

És evident que aquestes concepcions resultaven un xic teòriques, <sup>perquè</sup> ~~encés~~ la realitat republicana, considerada globalment, continuava aferrada als principis tradicionals. Intentar vincular els graus primari i secundari, resultava una idea totalment <sup>sempre i quan no es produïa</sup> utòpica, ~~sense~~ un canvi radical ~~en~~ l'estructura educativa.

Els governants republicans, ~~ens=referim~~ als del primer bienni i els del Front Popular, els més representatius de fet, els altres pensaven massa en esquemes d'escola tradicionals per a considerar-~~ho~~ dins el republicanisme liberal, eren, en el fons, gent d'ordre disposada a reformar l'educació espanyola però no pas a revolucionar el seu sistema educatiu, almenys, en el sentit, que hom dona generalment a aquest concepte.

Amb tot això no <sup>vull</sup> ~~veiem~~ significar que no es puguin considerar, en certa manera, com a revolucionaris, <sup>car</sup> ~~encés~~ es veieren obligats a prendre més d'una mesura dràstica a causa, sobretot, del retard de l'ensenyament espanyol per report als països europeus d'avantguarda. Apart de la substitució de les ordres religioses, política realment revolucionària però que no arribaren a

portar a terme, s'acontentaren, almenys com a primera providència, amb reformes parcials i limitades, com, per exemple, la creació dels Instituts Escola, centres que com indica la seva pròpia denominació responien al concepte educatiu dels homes de la Institución Libre de Enseñanza i de tota la seva escola, que es preocupaven, fonamentalment, com apuntàvem ara fa un moment, de vincular els graus primari i secundari de l'ensenyança, per a donar a ambdós un sentit, eminentment, formatiu.

L'establiment i l'endegament d'aquests centres pilots, s'ha de considerar una solució parcial i molt lenta i, sobretot, difícilment aplicable a tots els medis socials i geogràfics espanyols. Donades les especials característiques de l'ensenyança espanyola, amb un retard històric considerable en relació als Estats veïns, concebir l'escola, d'acord amb els esquemes dels educadors de la "Institución Libre de Enseñanza" i llur seguidors, en termes de tradició humanista, tot i tractar-se d'una tradició vàlida, en certa manera, històricament, podia resultar contraproductiu. (12)

La forma i el contingut de l'ensenyament que proporcionaven els Instituts Escola, especialment el de Madrid, probablement el més representatiu d'aquest corrent, responia a les necessitats culturals d'una minoria intel·lectual, socialment i quantitativa poc important a l'Espanya republicana; aquestes formes i continguts no servien per a preparar un programa educatiu de llarg abast, capaç de cobrir les ansies de culturalització i professionalització que tenia, en aquell moment, la major part de la població espanyola. (13)

Aquesta crítica a l'elitisme dels nous centres experi-



mentals, crítica extensiva a tot el canemàs ideològic republicà àdhuc alié a la funció educativa, no implica una rebentada, perquè ~~estem convençuts~~ <sup>sembla evident</sup> que els Instituts Escola i, en general, tot el batxillerat d'aquell temps, especialment el sector públic, representava un avenç considerable en comparació amb l'ensenyança tradicional, moneda corrent en tots els centres públics i privats que existien amb anterioritat al 14 d'abril de 1931. Com ja vàrem veure al capítol anterior, hi tornarem a insistir a la vuitena part d'aquest treball, foren ben pocs els centres d'ensenyança secundària clàssica públics i privats que se sortiren de l'atonia general.

La Dualitat estructural.— Els responsables de l'educació de l'època republicana efectuaren canvis radicals en el batxillerat, però l'essència o més ben l'existència d'aquest grau escolar heretat dels temps medievals, no fou, en cap moment, questionada, com a mínim pel Govern de la República.

La Constitució republicana feia referència a l'escola unificada, concebuda com a forma de lluita contra la discriminació social i sexual de l'alumnat i la discriminació professional del cos docent, però la legislació republicana no tingué quasi mai en compte l'articulat constitucional.

Sense un canvi total en l'estructura i organització escolar que trenqués amb el sistema de graus, donant una estructura totalment cíclica d'acord amb les descobertes de la psicologia educativa, era impensable portar a terme una reforma seriosa. L'estructura dual de l'ensenyança espanyola, centrada, precisament, en l'existència del batxillerat estava en contraposició amb l'idea de l'escola unificada ~~am~~ fórmula, com hem dit, constitucional. La sola existència d'un batxillerat que malgrat els can-

vis era simplement un pas per a entrar a la universitat, frenava qualsevol intent de democratització dels sistema d'ensenyança i coartava, per consegüent, la generalització dels estudis primaris i secundaris al conjunt de la població. La idea d'un batxillerat polivalent estava en la ment dels reformadors però no s'arribà a portar a la pràctica, <sup>Va</sup> a dir que aquests disposaren de molt poc temps i degueren vèncer una sèrie de dificultats impossibles de superar, des de la seva pròpia concepció social, política i econòmica. (14)

Més que potser en cap altre aspecte, la reforma estructural i consegüentment la reforma de l'ensenyament mitjà, resultava excessivament tímida. Cal tenir present en tot moment, l'oposició al <sup>publ</sup>regimisme des del Parlament -durant el bienni radical cedista aquesta oposició es trobà al cantó governamental-, des de la premsa, àdhuc des de la trona orquestrada per les forces socials sostenidores del règim caigut, grups extremadament susceptibles a qualsevol canvi que atemptés contra llurs privilegis. Els assaigs experimentals, els intents de creació d'escoles preparatòries dins dels propis Instituts, d'acord amb les experiències del "Instituto Escuela" de Madrid, el Decret sobre estructura escolar del 9 de desembre de 1932, formulat a les Lleis de Bases, pretenien donar a l'ensenyament espanyol un caràcter més cíclic, però la reforma era excessivament cautelosa. Per altra banda, la importància quantitativa dels Instituts Escola, fou percentualment mínima, i la seva localització geogràfica molt limitada; no hem d'oblidar, a més, que les Lleis de Bases no passaren més enllà de la Càmera Legislativa.

L'únic programa que trenca totalment amb la dualitat

estructural, amb un caràcter essencialment renovador, fou el Plà del C.E.N.U., el qual no exercí cap mena d'influència, o molt poca, fora de Catalunya. <sup>Cal no</sup> ~~No-hem~~-d'oblidar tampoc que aquest plà es limità als graus primari i tècnic; l'ensenyança secundària clàssica, fins i tot a Catalunya, com ja <sup>assenyalava</sup> ~~afirmaven~~ no fa gaire, continuà pràcticament a mans de l'Estat. El paper de la Generalitat, restà limitat a l'obra dels Instituts Escola, especialment el del Parc de la Ciutadella.

Caldria insistir novament en el paper dels Instituts Obrers de segon ensenyament, concepció potser justificable a causa de les condicions especials de la guerra, doncs la generalització d'aquests centres, a la pràctica se'n crearen molt pocs, al nostre entendre no hauria canviat res, al mantenir l'essència de l'ensenyament mitjà. L'única cosa que es podia aconseguir, era el desclassament dels individus de la classe treballadora més dotats, més polititzats o amb més influència dins dels òrgans de poder; pel cas és el mateix.

Les ciències experimentals i el batxillerat republicà. Senyalàvem al capítol anterior, els efectes negatius del pseudopositivisme pedagògic a l'ensenyança secundària i universitària. Els responsables de la política escolar republicana, procedents, en la seva major part de l'estament docent, posseïen, en general, idees bastant clares dels problemes bàsics que presentava el batxillerat i un programa coherent per a intentar donar als estudis del batxillerat un caient modern, tant des del punt de vista didàctic, com des del camp pedagògic passant també pel món dels continguts.

Els educadors i ideòlegs republicans s'adonaven de l'abast del projecte positivista, àdhuc de les limitacions d'aquest

corrent pedagògic, i tenien en compte, sobretot, els avenços tecnològics i científics i la necessitat d'incorporar les ciències experimentals, menystingudes pels Governos anteriors, als programes educatius. El pla de 1934, <sup>s'insereix</sup> ~~estava~~ <sup>en una nova concepció i</sup> molt més d'acord amb els postulats moderns que no pas els Plans Romanones i Callejo; <sup>Cal fer la salvetat</sup> ~~ni tan l'homogeneïtat~~ de l'assignatura de "Principis de Tècnica Agrícola i industrial i economia" inclosa per Dualde el 23 de març de 1935 i suprimida pel Decret de Villalobos, novament ministre, del 21 de gener de 1936; <sup>aquesta</sup> assignatura ~~que~~ trencava la unitat del pla i s'adeïa força més amb la concepció del pla Callejo, <sup>influenciat pels</sup> ~~elaborat amb els~~ esquemes mentals del capital monopolista.

Els pedagogs adscrits al republicanisme, saberen comprendre, també, les falles d'un sistema escolar essencialment memorístic, en el qual s'atorgava una importància excessiva a unes proves de final de curs massa imprecises, des d'un punt de vista tècnic; <sup>per a valorar la possessió d'uns coneixements.</sup> Com a contrapartida, abogaren per a una reforma de les tècniques didàctiques, per la implantació dels estudis psico-sociològics a nivell de centre escolar i fonamentalment pel canvi de les relacions docent-discent.

Respecte aquest darrer punt, intuïren que el professor havia de baixar del seu pedestal. Hom intentà des de dalt inculcar al professors un nou concepte de la docència, segons el qual els professors no podien fer el paper de simples examinadors, sinó que la seva missió fonamental era valorar l'evolució de l'alumne mitjançant l'observació del seu treball diari. Aquesta valoració no s'havia de limitar als factors purament acadèmics, ~~doncs~~

el contacte alumne-professor s'inseria, també, en el camp de la funció educadora.

" En caso alguno se separará la función docente de la función educadora. Afirmar 'que la misión de los educadores o aspirantes al profesorado ha de ser de enlace entre la función docente y la propiamente educadora', contradice todo el espíritu de la reforma que se persigue, pues contribuye funestamente a consagrar el prejuicio tradicional de que el verdadero profesor abdica de sus elevadas funciones en ese orden de la enseñanza si tiene que descender a ocuparse de la educación del alumnos. La vida entera del alumnos se hallará bajo la dirección del personal docente... " (15)

Com a causa immediata dels nous principis, el claustre de professors prenia un caire distint; ~~doncs~~ es tractava, en realitat, de facilitar i discutir amb el col·lectiu dels professors, les experiències individuals de cada docent. Calia seguir en essència els consells de Cossio. "Para repetir curso no bastará, por ejemplo, la falta de aprobación de dos enseñanzas, sino que se necesitará la deliberación sobre el aprovechamiento en conjunto y total del alumno. Los claustros determinarán, en cada caso y con respecto a cada uno de los alumnos, si hacen falta exámenes y cuales han de ser para concederles el bachillerato, o si basta para ello con el consenso del profesorado." (16)

Aquesta nova forma d'entendre l'ensenyança mitja, s'aplicà rigurosament als centres experimentals, especialment als Instituts Escola de Madrid i Barcelona; ~~•~~ això va tenir un incidència sobre diversos Instituts Nacionals i Elementals de Segona Ensenyança, almenys pel que fa a Barcelona i la seva zona d'in-

fluència.

L'equipament escolar.- No cal insistir novament, en els canvis que s'operen a nivell d'equipament físic; ~~doncs~~ al parlar del marc legal, ~~ens~~ feiam ressó de les novetats que s'havien produït a nivell quantitatiu a l'ensenyament mitjà; ~~ens-referim~~, En aquest cas, <sup>em refereixo</sup> al nombre de centres oficials d'ensenyança secundària clàssica.

Per a valorar degudament l'obra creadora dels dos primers anys de la República, d'ençà de les eleccions de novembre de 1933 es paralitzà la creació de nous centres escolars, i de febrer del 1936 fins a la guerra civil no hi ha haver temps per res, cal no oblidar, ho explicàvem al capítol anterior, que des de la Restauració fins a l'any 1927 l'Estat espanyol no havia creat a Catalunya cap Institut d'ensenyança mitja, en canvi del 1931 al 1933 neixien 5 Instituts Nacionals, 2 Instituts Elementals i 6 Col·legis Subvencionats.

En el període 1931-1936, el nombre d'alumnes matriculats als centres d'ensenyança secundària clàssica augmentà aproximadament en un 80%, el salt més considerable tenia lloc durant el primer bienni. El fet més important, però, del qual no s'ha remarcat prou la seva transcendència es l'entrada massiva de la dona a l'ensenyament mitjà, la coeducació es possible que jugues un paper positiu en aquest augment; una altra qüestió a remarcar és que aquest augment percentual d'escolarització femenina no es produeix a l'ensenyament col·legiat, dependent, en la seva major, de les ordres religioses d'ensenyança, fets que queden prou clars als gràfics adjunts, (17) Aquesta discriminació dels col·legis religiosos envers les noies, tenia, a més, d'un substracte ideo-

lògic, un component docent o més ben dit tècnic, <sup>car</sup> ~~doncs~~ es molt possible que els col·legis de monges no comptessin amb personal acadèmic prou preparat i amb possessió del títol corresponent.

Es evident que la materialització de la política escolar republicana, involucrada a la substitució dels centres d'ensenyança dependents de l'Església, tal com fixava l'article 26 de la Constitució i regulava la llei d'Associacions i Congregacions Religioses, només era possible a base d'una creació massiva d'establiments docents de primera i segona ensenyança. Segons les dades oficials prop de 20.000 estudiants es quedaven sense escola a l'ensenyament secundari clàssic en el conjunt espanyol, dels quals uns 2.500 estaven matriculats en escoles radicades a Catalunya, la major part d'ells a la província de Barcelona. Cal assenyalar que ~~la~~ Lleida, la província de més baix nivell de renda, no comptava amb escoles religioses d'ensenyament mitjà. (18)

Malgrat la importància de les xifres, inferiors a la realitat segons les fonts dels grups d'oposició, (19) el problema de la substitució dels col·legis religiosos, almenys a nivell secundari, resultava més polític i ideològic que no pas econòmic. L'empena dels dos primers anys de la República, temps en el qual els governants tenien clara consciència del programa establert, ens dona a entendre que la substitució, amb més o menys temps era possible. Ja hem dit més d'una vegada que l'Administració Republicana havia pres partit a favor de l'ensenyament oficial, intentant que esdevingués majoritari i tant o més ben dotat físicament i acadèmicament que el sector privat.

El triomf de la coalició radical-cedista a les eleccions del novembre de 1933, incidia, en primer lloc, com ja hem indicat, en l'ajornament de la posta en <sup>solfa</sup> ~~vigor~~ de la llei d'Associacions i

Congregacions Religioses, a la realitat els governants d'aquella època actuaren com si aquesta substitució no s'hagués de portar a terme. Apart d'això, hom feia com si no s'adonés de la proliferació de nous centres escolars regentats directament o indirecta pels ordres religiosos. La nova estratègia de les ordres ensenyants i el pes quantitatiu i qualitatiu dels centres escolars dependents de les noves associacions creades durant aquests anys, s'estudiarà més detalladament al capítol XXVIII.

El més simptomàtic del bienni negre, és la disminució del nombre de centres oficials d'ensenyament mitjà, conseqüència, en certa manera, d'un intent de racionalització, calia corregir alguns errors produïts, generalment, per un excés de zel del primer bienni, durant el qual s'havien creat una sèrie d'Instituts Elementals i Col·legis Subvencionats que no reunien les mínimes condicions exigibles. Aquesta política, però, no anava acompanyada d'una potencialització de l'ensenyament públic com era desitjable; els símptomes eren més aviat desencoratjadors. (20)

Veïem, doncs, que en l'essència passava el mateix a l'ensenyament secundari, que en els altres graus de l'ensenyança, els governants del segon bienni donaven molta menys importància, a l'ensenyament públic, sense atorgar, però, a l'ensenyança privada els avantatges que gaudia abans del 1931. No hem d'oblidar que l'existència de centres escolars de l'Església tot i ésser tolerada era anticonstitucional i contrària a la llei.

El període del Front Popular, concretament des de les eleccions de febrer del 1936, fins a la guerra civil, no aportà novetats, especialment per manca de temps material; cal assenyalar, però, la restitució del Consell Regional de Segon Ensenyament, al



qual se li donà una major agilitat que al període anterior, i del Consell per a la substitució de les ordres religioses.

Els esforços que es varen fer a Catalunya durant la guerra civil, de caça a una total escolarització primària, sembla que no tingueren equivalent en el camp de l'ensenyament secundari clàssic, fins i tot s'observa una disminució de l'alumnat, pensem que aquest grau estava reservat quasi exclusivament a uns grups socials contraris als partits governamentals del període de la guerra. (21)

Els problemes del professorat. - Tot i que la societat espanyola i els respectius Governos no havien valorat degudament el paper del professor d'ensenyança mitja, la situació econòmica del catedràtic d'Institut no es podia comparar de cap manera amb la del mestre d'ensenyança elemental. Com estament, estava molt més aprop dels catedràtics d'Universitat que no pas del mestres, que formaven un cos totalment apart.

La República seguí una tònica similar, els professors de tots els graus milloraren econòmicament però les diferències es mantingueren si fa o no fa igual. Així, doncs, mentre el sou mig del mestre era de 3.628 pessetes l'any 1933, el de catedràtic d'Institut s'elevava a 8.398 i era lleugerament superior al de la mitja dels Professors d'Escola Normal i un 10% per sobre del d'Inspector d'Ensenyança elemental. (22).

Continuaven existint alguns professors mal pagats, però a l'any citat solament un 25% dels professors numeraris d'Institut, estaven per sota de les 7.000 pessetes anuals. <sup>Qui tenia realment</sup> El problema econòmic eren els ~~anys~~ professors no numeraris percentatge força elevat, problema que s'agreujaria durant el bienni radical-cedista com veurem més endavant. (23) De totes maneres el problema econòmic tot i la seva importància, no era fonamental como en el cas dels ensenyants.

~~ments~~ de primer nivell.

La República, per altra banda, defensava els llicenciats contra l'intrusisme professional, lacra de l'ensenyança privada. El Decret del 21 de maig, (24) indicava que: "Nadie puede ejercer el profesorado en escuelas donde se curse privadamente la segunda enseñanza si no posee el título de licenciado en la materia que se enseñe."; en aquest sentit, el Decret citat quedaria re-fermat amb el Decret del 18 de setembre del mateix any, el qual declarava obligatòria la col·legiació dels llicenciats per a poder exercir a qualsevol centre d'ensenyança. Amb aquest Decret, els Col·legis de Doctors i Llicenciats comptaven amb un recolzament dels estaments públics per a lluitar contra la informalitat de la majoria d'escoles privades i principalment contra les escoles religioses. La mesura, però, no fou sempre degudament protegida pels mencionats Col·legis que en molts casos estaven dirigits corporativament per individus o grups de filiació dretana, protectors per tant de l'escola religiosa.

Amb aquestes mesures, suposada la seva generalització, s'assegurava una mínima qualitat de l'ensenyança, però el problema no quedava resolt ni molt menys. Al capítol anterior, indicàvem la poca importància atorgada pels governs monàrquics a la formació del professorat d'ensenyament mitjà. Aquests professors durant la seva època d'estudiant no havien sentit parlar mai de la problemàtica pedagògica i didàctica i, en la seva major part, no havien conegut en la seva carrera professional altre <sup>sistema</sup> ~~cosa~~ que la lliçó magistral, mal podien ésser, doncs, la base de la reforma; per altra banda, tant aleshores com abans, s'admetia en determinades circumstàncies, l'exercici de la docència als advocats, metges, apotecaris, enginyers, veterinaris, professors de Normal

i mestres, cosa totalment normal si pensem que mai s'havien valorat els aspectes pedagògics i didàctics en aquest grau de l'ensenyament. No podem oblidar tampoc, els problemes derivats de la situació anterior; ~~doncs~~ el percentatge de docents anclats en l'immobilitisme havia d'ésser important.

L'obligada extensió de l'ensenyança mitja oficial, comportava, evidentment, l'acceptació del professorat en exercici, malgrat tot es produïren algunes salvetats. Sobre aquesta qüestió, cal recordar la llei del 27 d'agost de 1932 que establí unes certes normes per a la jubilació voluntària. El problema que angoixava més als governants republicans era la qüestió política, hom s'adonava clarament que sense un personal acadèmic políticament addicte o com a mínim indiferent, era impensable una reforma educativa; aquesta jubilació voluntària que afectava els professors de tots els graus, en principi s'havien exclos els mestres d'ensenyança elemental, podia esdevenir forçosa si els catedràtics, inspectors o mestres "por cualquier motivo no desempeñen debidamente la alta función que les está encomendada" (25)

La República comprenia la gravetat de la situació i intentava cercar solucions a aquesta problemàtica, almenys de cara al futur. Hom s'havia plantejat des dels primers moments, la necessitat d'oferir als professors d'ensenyança mitja una preparació pedagògica adient. Calia, a més, de la formació teòrica inherent a la llicenciatura, una pràctica <sup>asseenyada</sup> ~~reflexiva~~ de l'ensenyament i una formació artística anàlega a la que rebien tradicionalment els mestres a les Escoles Normals.

Tot i la gran preocupació dels educadors de la "Institución Libre de Enseñanza" per aquest grau de l'ensenyança, l'experiència en aquest camp era pràcticament nul·la, calia, doncs, co-

nèixer més d'aprop la realitat d'altres països, era indispensable, per tant, enviar especialistes a estudiar sobre el terreny les novetats estrangeres i introduir-les amb tacte a tots els centres espanyols d'ensenyament mitjà, especialment als Instituts; aquesta reforma podia ésser ambiciosa, però resultava massa lenta.

Els reformadors republicans projectaven aplicar el sistema cíclic a la formació del professorat de segon ensenyament, un sistema orientat en el sentit que ha tingut a França l'agregat, o sigui l'efectuar exercicis periòdics comparatius per branques de cultura similar, en comptes d'assignatures parcials, com s'havia fet sempre. Per altra banda, hom entenia que les pràctiques d'ensenyança no es podien realitzar indiscriminadament a qualsevol establiment docent, sinó en centres pilot i en el seu defecte l'aspirant havia de familiaritzar-se amb la docència al costat d'un catedràtic experimentat i imbuit de la reforma; en cas contrari les pràctiques no afavorien altra cosa que la rutina.

Als criteris exposats, responia la creació de les Seccions de Pedagogia de les Facultats de Filosofia i Lletres de Madrid i Barcelona, de les quals <sup>me n'ocuparé</sup> ~~ens n'ocuparem~~ més extensament al capítol XVIII, sobretot mitjançant el contacte d'aquests organismes amb els Instituts Escola creats per la República. En el cas barceloní el Seminari de Pedagogia fundat per Joaquim Xiraf al 1929, portà a terme una tasca encomiable. Hom projectava, també, l'establiment d'escoles d'assaig adscrites i dirigides per les esmentades Seccions de Pedagogia. La manca de temps i la situació política fluctuant impediren, com en tants d'altres casos, la materialització d'aquests projectes. De les realitzacions gens negligibles <sup>me n'ocuparé</sup> ~~en parlarem~~ als capítols XVII i XVIII, assenyalarem ara

els curssets per a professors de segona ensenyança realitzats a Madrid i Barcelona l'any 1932.

Cal tenir en compte, també, la nova forma de recrutament del professorat d'ensenyança mitja, la creació massiva de nous centres al 1933, accelerà el problema, el quan s'intentà resoldre a base de cobrir les noves places amb encarregats de curs, escollits mitjançant unes proves eliminatòries de capacitat i uns curssets de formació, preferentment pedagògica i didàctica, per als que havien superat les proves.

Els dos cursos següents, les coses canviaren de mig a mig, el Ministeri nomenava professors directament sense cap mena de prova i fins i tot sense la possessió del títol acadèmic corresponent, segons s'afirmava al Decret del 15 de juny de 1936, potser dictat per la passió política. Per altra banda, durant aquest bienni s'adoptaren mesures clarament discriminatòries contra els professors nomenats l'any 1933, als quals se'ls mantenia en la interinitat segons consta en els articles 33 i 30 dels Pressupostos de 1934 i 1935 respectivament. En el fons, es tractava com sempre de menystenir l'escola oficial, per afavorir indirectament l'ensenyança privada.

El Govern del Front Popular tornà al sistema de provisió de places de l'any 1933. El Decret del 15 de juny de 1935, establí un examen de selecció previ i després un cursset de perfeccionament d'un mes de durada. Iniciat el primer cursset i únic al 29 de juny, quedà escapçat per mor de la sublevació militar.

Un altre aspecte que no es pot negligir, és la creació per un Decret del 30 de desembre de 1932, de la Inspecció General de Segona ensenyança, organisme pràcticament inexistent fins aleshores.

hores, malgrat que estava previst a l'article 294 de la llei Moyano.

~~Segons el nou Decret~~ eha missió de la Inspecció escolar/es concretava segons el nou Decret en:

a) Redactar els informes que calguessin per arribar a un coneixement exacte de les necessitats i de l'estat de l'enseny~~a~~a secundària i dels centres consagrats a aquest grau de l'ensenyament.

b) Visitar el/ establiments de segona ensenyança oficial i privats, comptant previamente amb la col.laboració dels directors dels esmentats centres.

c) Tramitar els assumptes referents a la segona ensenyança, informant al Consell Nacional de Cultura, d'aquelles qüestions que depenguessin directament del citat Consell.

d) Informar i resoldre tots aquells assumptes que afectessin la segona ensenyança.

Aquest òrgan estava concebut com una mena de nexa entre el Ministeri d'Instrucció Pública i els centres d'ensenyança secundària, hom pretenia que aquesta Inspecció no fos un simple organisme de control sinó a més un servei a favor dels centres, atorgant-los-hi consell i sobretot auxili per a llurs problemes, Malgrat tot no podem oblidar el factor semàntic, tan important a la nostra història educativa, el mot inspeccionar implicava que hom no havia superat vells atavismes.

Com a primera providència, hom creava una Junta Tècnica que depenia directament de la Subsecretaria del Ministeri, composta de 8 vocals, tots ells catedràtics numeraris d'Instituts amb més de 10 anys d'antiguetat i amb un gran prestigi professio-

nal. Aquesta Junta fou creada el 28 de febrer de 1933, uns mesos més tard, com ja assenyalàvem en aquest mateix capítol, un dels seus membres Enrique Rioja Lobianco, passava a formar part del Consell Regional de segona ensenyança. Es fa difícil valorar l'obra d'aquest organisme, <sup>perquè</sup> ~~doncs~~ la seva vida fou molt efímera, el bienni negre amb les seves arbitriietats provocà la dimissió d'alguns vocals de la Junta Tècnica i l'organisme quedava dissolt el 18 de desembre de 1934, essent restablert durant el Front Popular.

Altres aspectes remarcables de l'ensenyament mitjà. A l'estudiar l'equipament escolar ha quedat prou clar el problema de l'escola privada. Els centres dependents de la iniciativa no pública, mantingueren una importància quantitativa global superior als establiments docents de caràcter públic. Dels problemes polítics i pedagògics que plantejava la dualitat escola pública-privada, en aquest grau de l'ensenyança <sup>on tractaré</sup> ~~ens-ocuparem~~ amb més detall a la vuitena part.

No hem insistit tampoc en els canvis qualitatis, especialment dels canvis operats en la vida acadèmica concreta, <sup>perquè</sup> ~~doncs~~ d'aquest aspecte <sup>serà estudiat</sup> ~~el-veurem~~ amb una certa extensió al capítol XXVII a l'estudiar l'Institut Escola del Parc de la Ciutadella, institució modelica que esdevingué una mena de mirall per als altres centres oficials d'ensenyança mitja de Catalunya, <sup>A l'Institut Escola,</sup> ~~on és~~ compendia-ven els anhels i el pensament educatiu dels reformadors republicans.

Ningú va pensar en la democratització d'aquest grau de l'ensenyança ni en una major participació dels grups i estaments implicats en la problemàtica de l'ensenyament secundari, malgrat tot cal anotar alguns canvis, limitats, però; assenyalaré la O.M del 2 de febrer de 1932, segons la qual, els estudiants d'enseny-

ça mitja entrava a formar part dels Claustres de segona ensenyança. La mesura era molt tímida però representava una novetat, la citada ordre fixava la representació estudiantil; 1 estudiant de cadascun dels dos darrers cursos; tot i el caràcter simbòlic d'aquesta representació, el fet denotava un canvi de mentalitat respecte al paper de l'alumne dins el món de l'ensenyança mitja.

L'Ensenyament Tècnic i Professional. - El fet d'estudiar l'estructura docent des d'un punt de vista global, ~~ens~~ obliga a incloure com ja havíem fet a l'estudiar els precedents del segle XX, aquest sector de l'ensenyança, tot i que, per diverses causes, entre les quals s'hi compta la <sup>pròpia</sup> ~~nostra~~ limitació, no <sup>puc</sup> ~~podem~~ fer altra cosa que constatar alguns dels aspectes legals i la manca d'equipament escolar, a tots els nivells i sectors de l'ensenyament tècnic i professional.

El marc legal. - Al segle XIX, no existia, pràcticament, legislació laboral. La llei de 24 de juliol de 1878, reglamentava la jornada laboral i prohibia el treball dels menors de 10 anys, però, a la pràctica, ningú en feia cas, al no existir cap mena de control o inspecció sobre les indústries.

L'ensenyança professional no es pot deslligar de la situació material de l'obrer i de la conscienciació de la classe treballadora sobre la seva problemàtica. Amb les condicions infrahumanes en que es desenrotllava la vida del treballador i la seva família, era impensable pensar en una possible capacitació professional, doncs amb prou feines, i encara els més privilegiats, podien assistir als cursos per a adults per a aprendre molt rutinàriament a llegir i escriure.

Els diversos esdeveniments socials, econòmics i polítics



que es descabdellaren a finals del segle XIX i principis del XX, condicionaren la naixença de la legislació laboral espanyola. La primera llei espanyola de protecció a l'infant, amb una certa vigència real, data del 13 de març del 1900 i prohibia el treball dels nois d'ambdós sexes abans dels 10 anys, ço que volia significar que fins aleshores era pràctica freqüent el treball dels menors, tampoc <sup>es pot</sup> ~~podem~~ dir que amb la promulgació de la llei desaparegués del tot ni molt menys. Entre els 10 i els 14 anys, podien treballar com a màxim 6 hores diàries quan es tractava de la indústria i 8 en el cas del comerç, la llei fixava, també, un dia de descans setmanal. Als xicots fins als 16 anys i a les noies fins als 23 no se'ls permetia treballar en indústries perilloses, però en canvi fins <sup>al</sup> R.D. del 25 de gener del 1908, no s'especificava que es considerava com indústria perillosa i quines eren aquest tipus d'indústries.

Les conquestes dels treballadors, jornada laboral de 8 hores al 1919, per a citar un exemple, facilitaven una política escolar d'extensió de l'ensenyament tècnic i professional, però com és lògic aquesta política no es podia materialitzar, almenys a nivell tècnic primari, si l'Estat espanyol no es preocupava seriosament de l'extensió de l'ensenyança elemental tradicional. Fins a la Dictadura i sota la directa influència de l'obra escolar de la Mancomunitat de Catalunya, organisme suprimit pel Directori, no prenia cos una legislació coherent, en aquest sentit, sense que això vulgui dir que s'obtinguessin resultats pràctics.

La II<sup>a</sup> República més que novetats legals, va intentar lligar la legislació amb la realitat social. Cal citar, però, la preocupació envers les millors condicions de treball, recordem la

lleï del 8 de setembre del 1931, en la qual s'establia que els menors de 16 anys no podien fer hores extraordinàries i la lleï del 27 de novembre del mateix any que fixava oficialment el contracte d'aprenentatge. Caldria estudiar amb deteniment les reformes de la legislació social que es produeixen durant el període de la guerra civil, però aixó escapa un xic a les nostres possibilitats. (25)

Les ensenyances industrials.— La poca importància quantitativa d'aquestes ensenyances dins del conjunt de l'estructura educativa espanyola, s'ha de considerar com una conseqüència del retard de la industrialització espanyola i del fracàs de la renovació industrial.

Aquesta deficiència quantitativa, observada fins i tot a nivell de demanda, acompanyada de la desidia governamental enfront la problemàtica educativa, comportà una xarxa d'equipament docent totalment exigua a tots els nivells de l'ensenyança industrial, fet que resultà funest per a Catalunya, país a l'avançada de la industrialització dins de l'Estat Espanyol.

Resultava comprensible, doncs, que els industrials catalans, almenys el grup amb més visió de futur, pensant, com és lògic, en els seus propis interessos, al llarg termini, però, es proposés la creació d'una organització escolar que <sup>comprengués</sup> ~~incloués~~ especialment les ensenyances tècniques i professionals, sobretot industrials i agrícoles, al marge dels òrgans de l'Administració Central. L'obra més reeixida d'aquest grup d'industrials es portaria a terme a través de la Diputació de Barcelona i la Mancomunitat de Catalunya, però aixó ja ho veurem al capítol XXIV.

En el camp de l'ensenyança professional de nivell pri-

mari i secundari, les antigues Escoles d'Arts i Oficis, adoptaren una nova denominació d'acord amb les noves necessitats, d'ara en endavant se'n dirien Escoles d'Arts i Indústries, segons regulava un R.D. del 4 de gener del 1900. Aquesta denominació durà poc temps, ~~des~~ per un R.D. del 8 de juny de 1910 completat per un altre R.D. del 16 de desembre d'aquest mateix any s'apro~~v~~ava un Reglament per a les escoles professionals. Les escoles tècniques elementals adoptaven l'antiga denominació és a dir, Escoles d'Arts i Oficis, en canvi els centres docents on s'impartissin ensenyances tècniques de nivell mig, se'ls coneixeria com Escoles Industrials.

D'entre les escoles elementals creades a Catalunya, durant el període anterior a la Dictadura, recordaré:

L'Escola d'Arts i Oficis de Sabadell -1902-

L'Escola d'Arts i Oficis, Agricultura i Indústria de Manresa -1902-

L'Escola d'Indústries de Valls - 1904-

L'Escola Industrial i d'Arts i Oficis de Badalona -1915-  
Cal assenyalar que aquesta Escola fou dirigida per en Pompeu Fabra que es rodejà d'excel.lents col.laboradors, l'Artur Martorell hi portà a terme un dels primers assaigs d'escola activa, en un centre públic no barceloní.

Pel que fa a les Escoles de nivell mig, assenyalaré primerament l'Escola d'Arts i Oficis de Vilanova i la Geltrú que esdevé centre d'ensenyament secundari al 1900 i l'Escola Industrial de Terrassa, creada al 1901, la qual més endavant es dividirà en dues seccions: Escola Industrial i d'Enginyers d'Indústries Tèxtils i Escola Elemental del Treball.

Totes aquestes escoles tenien caràcter públic, però això no implicava l'ajut econòmic de l'Estat, exceptuant les Escoles Industrials de Vilanova i la Geltrú i Terrassa, sostingudes pràcticament per l'Administració Central. Les escoles elementals tenien caràcter municipal i podien rebre subvencions de l'Estat, però això no passava quasi mai, si fem l'excepció de l'Escola de Barcelona, la qual, pel seu caràcter, li <sup>dedico</sup> ~~dedicava~~ atenció especial al ja citat capítol XXIV.

L'afany reglamentista dels governants de l'època de la Dictadura, donà potser alguns fruits en algunes regions espanyoles, però el que és a Catalunya va produir un veritable desgavell, sobretot a l'Escola Industrial de Barcelona, -hi insistiré novament al capítol XXV; la centralització i el control polític escapaven una magnífica tradició iniciada per la Diputació i l'Ajuntament de Barcelona; Els dirigents d'aquestes Institucions havien comprés la importància dels factors didàctics i pedagògics a la formació professional, àdhuc a nivell primari, en canvi els governs de la Dictadura no ho comprenien així, <sup>perquè</sup> ~~doncs~~ les ensenyances industrials passaven a dependre del ministeri d'Economia.

La Dictadura des dels seus inicis, <sup>- la influència de</sup> l'obra de la Mancomunitat, com ja hem <sup>indicat</sup> ~~dit~~, si veu present, intentà una transformació de l'ensenyança tècnica, partint, però, d'unes premisses que posaven la utilitat pràctica, o més ben dit la rendabilitat industrial per sobre de tota altra consideració.

Les diverses lleis promulgades durant aquesta època, l'Estatuto de Formación Industrial, de 1924, l'Estatuto Provincial de 1925, amb referències explícites a l'ensenyança tècnica i professional i el "Código del Trabajo" que constava de quatre llibres,

el segon regulava els contractes d'aprenentatge, quedaven en certa manera refoses en el "Estatuto de la Formación Técnica Industrial", aprovat pel R.D. del 9 de març de 1928.

En aquest R.D. s'especificava que la formació tècnica industrial comprenia:

- a) La orientació i selecció professional, amb les seves corresponents oficines d'orientació i selecció professional per a tots els graus de l'ensenyança tècnica.
- b) La formació obrera, amb les corresponents Escoles del Treball per a la formació d'oficials i mestres industrials.
- c) La formació artesana i les consegüents Escoles professionals per a oficials i mestres artesans.
- d) La formació professional de grau mig, satisfeta a les Escoles de Pèrits Industrials a les especialitats mecànica, química, elèctrica i textil; d'aquesta darrera especialitat se'n havia dit abans manufacturera.
- e) La formació tècnica de grau superior amb les corresponents Escoles d'Enginyers Industrials.

Les despeses dels establiments docents d'ensenyança tècnica i professional podien correr a càrrec, totalment o parcialment, de l'Estat, les Diputacions, Ajuntaments, Mancomunitats, Federacions, Organismes corporatius, Cambres i altres Centres Oficials. Les Escoles Superiors depenien exclusivament de l'Estat i les de grau mig quasi exclusivament. L'Escola Industrial de Barcelona tot i dependre econòmicament de la Diputació havia perdut tota mena de llibertat metodològica, didàctica i programàtica.

En quant a la formació professional específica, l'"Estatuto de la Formación profesional", aprovat pel R.D. del 21 de de-

sembre de 1928, complementaria el decret citat anteriorment, fixant tres tipus de formació:

- 1) Formació escolar completa. L'alumne solament rebia formació a l'escola.
- 2) Formació mixta reglamentada. Contracte d'aprenentatge reglamentat.
- 3) Formació mixta lliure. Formació al centre de treball i l'escola sense reglamentació oficial.

Finalment cal citar la O.M. del 29 de juny de 1929 que preveïa la reeducació professional, pels que canviaven de feina, qüestions d'atur, etc.

La República més que reformes legals, aportà novetats de tipus qualitatiu, recordarem, però, la Llei del 27 de novembre de 1931, fixant el contracte d'aprenentatge. Les clausules d'aquest contracte podrien resumir-se en el següents punts:

- a) Qüestions d'aprenentatge, selecció i orientació professional.
- b) Estudi dels moviments migratoris nacionals i estrangers i de tots els moviments demogràfics que podessin modificar l'equilibri oferta-demanda.
- c) Estímul de la creació de serveis d'assistència i socors, tallers, institucions d'ensenyament professional, subsidis, assegurances pels parats.

d) Tota altra funció o servei referent als contractes d'aprenentatge en el marc d'una economia sana i racionalitzada.

Indicava  
~~Deia~~ fa poc que la República intentà canvis qualitatius en aquest sector de l'ensenyança. En primer lloc, la pròpia concepció de l'ensenyança tècnica ofereix un canvi radical en relació

a l'època de la Dictadura, malgrat inserir-se en unes coordenades de paternalisme industrial; començava a preocupar l'Escola-Taller i com a conseqüència la recrutació i formació del professorat; en aquest sentit, a fora de Catalunya cal assenyalar els esforços de Cesar de Madariaga, director de l'Escola de Capataços de Mines d'Almaden. (26) Cal assenyalar, també, l'intent d'establir, d'acord amb la llei del 27 de novembre del 1931, una col.laboració entre les oficines d'Aprenentatge i les Institucions d'Orientació professional dependents del Ministeri d'Instrucció Pública. Els Comitès Paritaris no admetien aprenents menors de 14 anys. Una mostra clara d'aquesta preocupació per tots els aspectes de l'ensenyança n'és el II<sup>on</sup> Congrés Internacional d'Ensenyança Tècnica celebrat a Barcelona l'any 1934.

Aquesta succinta relació del món legislatiu i estructural i la concepció de l'ensenyança tècnica i professional, és insuficient per a donar una visió prou clara de les enormes deficiències de l'ensenyança oficial espanyola en aquest camp ~~de l'ensenyança~~. Cal no oblidar, tampoc, l'excessiva departamentalització dels graus sense cap mena de relació entre si; un grau superior excessivament elitista a la línia de la problemàtica del segle XVIII; un grau mig excessivament híbrid, desconectat totalment de l'estructura clàssica, -ningú havia pensat mai en un batxillerat politècnic-, sense masses segures professionals, malgrat l'existència del nombre d'alumnes que cursaven aquestes ensenyances; finalment un grau primari, molt elemental, la majoria de les vegades esdevenia una simple formació primària de tipus clàssic, doncs els alumnes havien anat molt poc a l'escola, la República va intentar subsanar aquest problema a base d'estendre l'ensenyament primari. Per altra banda, a cap dels graus les escoles no compta-

ven amb el material escolar, tallers, laboratoris, biblioteques, etc. necessaris per a una capacitació de tipus modern, ni amb un personal docent massa preparat des dels punts de vista didàctic, pedagògic i metodològic, hi havien a tots els graus honroses excepcions; amb aquest panorama, els estudis perdien eficàcia, val a dir, però, que els professors podien treure profit dels alumnes perquè ~~el~~ el nombre d'estudiants per curs era generalment molt baix.

Davant d'aquesta situació, la burgesia industrial i la classe treballadora, els obrers amb alts i baixos segons la llibertat que els atorgaven les condicions polítiques, intentaren cercar resolucions al marge de l'estructura oficial, dominada pel latifundisme agrari i el capital monopolista, amb l'excepció de l'època de la II<sup>a</sup> República.

La burgesia industrial, aprofitant els organismes públics autòctons, creà en el període 1907-1924 una estructura docent moderna pel que fa a aquest sector de l'ensenyança, intentant donar solucions als problemes didàctics, metodològics, de formació del professorat, d'adequació a l'estructura industrial catalana, etc.

La Generalitat durant l'època de la II<sup>a</sup> República, continuà l'obra dels seus predecessors, adequant l'equipament a les necessitats de l'època. Durant el període de la guerra civil, la participació de la classe treballadora en les tasques de Govern esdevingué decisiva, l'ensenyament tècnic es concebí des d'un prisma totalment diferent integrant-lo a l'estructura docent clàssica.

Així, doncs, <sup>cal</sup> ~~hem de~~ convenir que pràcticament tots els intents seriosos de reforma i millorament de l'ensenyança indus-



trial partiren dels organismes autòctons catalans, principalment la Mancomunitat i la Generalitat; no podem oblidar, l'obra dels sindicats i associacions de treballadors que crearen les seves pròpies escoles de formació professional, la majoria de vegades, sense els mitjans mínims necessaris. A la setena i vuitena part respectivament, ~~ens~~ ocuparém de l'obra dels organismes esmentats.

Els estudis comercials.— Com ja haviem indicat al capítol anterior, el pla Romanones (R.D. del 17 d'Agost de 1901) establia estudis elementals de comerç als Instituts Generals i Tècnics. A Catalunya es podien cursar aquestes ensenyances als Instituts de segona ensenyança de les capitals de província; el citat Decret, preveïa l'existència d'Escoles Superiors de Comerç totalment independents, entre les quals s'hi comptava l'Escola de Barcelona.

Per un R.D. del 29 de desembre de 1910, es reorganitzaren les Escoles de Comerç de Madrid i Barcelona, denominades a partir d'aquell moment, Escoles Superiors d'Administració Mercantil. La reforma més important, però, es portà a terme els anys 1912 i 1913 (R. D. del 27 de setembre de 1912 i R.O. del 15 d'octubre de 1913). D'ençà d'aleshores, les Escoles mercantils prendrien el caràcter que han tingut, amb les normals variacions, fins a la creació de les Facultats d'Economia.

Amb la nova reforma, els estudis comercials i mercantils quedaven dividits en tres graus: pericial (pèrit mercantil), professional (professor mercantil) i intendent que constava de tres especialitats o seccions: comercial, actuarial i consular). Hem d'anotar una nova reforma al 1922, R.D del 3 de març i 21 d'agost, segons la qual el pla d'estudis comercials quedava de la següent manera: 3 cursos, per a obtenir el grau de pèrit, 2 anys més,

per a adquirir el títol de professor mercantil i <sup>un</sup> altre, per assolir el grau d'Intendent Mercantil o d'Actuari d'Assegurances; la secció consular quedava suprimida. Cal consignar que el nou pla d'acord amb l'orientació d'aquell moment, implantava els exams per grup d'assignatures. L'Escola de Barcelona atorgava el grau d'Intendent, però el d'Actuari sols es podia cursar a Madrid i Bilbao. A Catalunya, no hi havia altra Escola oficial que la de la Ciutat Comtal.

Durant la Dictadura hom promogué des del Ministeri diversos canvis, però sembla que no varen tenir èxit, <sup>perquè</sup> ~~sems~~ les protestes eren continues. Consignem el R.D. del 28 de novembre de 1925, conegut com l'"Estatuto de la Enseñanza Mercantil"; després d'algunes suspensions i prorrogues, el R.D. del 29 de setembre de 1928, restablia el pla del 31 d'agost de 1922. La República no efectuà canvis substancial a la carrera de comerç, cal citar, però, el nou pla d'estudis de les carreres d'Intendent i d'Actuari d'Assegurances (C.O.M. del 11 de setembre de 1934).

La Mancomunitat i la Generalitat, ho veurem en el moment respectiu, procuraren aixugar el dèficit d'equipament produït per la desídia del Govern Central, però cap de les dues Institucions hi va dedicar l'atenció atorgada a les ensenyances de caràcter industrial i agrícola.

Aquesta especial situació originava la profusió d'acadèmies particulars per a tot Catalunya; en aquestes escoles, els futurs oficinistes hi aprenien la tenidoria, algunes nocions de comptabilitat i ben poca cosa més.

Els ensenyaments artístics. - Ja indicàvem al capítol VI, que els professors de l'Escola de Belles Arts es queixaven de no co-

brar amb regularitat i demanaven el pas a l'Estat, la R.O. de 1er de juliol de 1898 incorporava aquestes escoles al poder central; d'ara en endavant els havers del professorat serien lliurats per l'Estat però les Diputacions sufragarien les altres despeses. El R.D. del 4 de gener del 1900, ho deixà a l'estudiar l'ensenyament industrial, unificava els estudis elementals artístics i industrial tot i que a primer cop d'ull semblava una marxa enrera, en el cas concret de Barcelona serví per a millorar tècnicament l'Escola, pensem que allí on hi havien abans del 1900 Escoles de Belles Arts, la separació entre les dues seccions esmentades fou quasi total. A partir del 1901, l'Escola Provincial de Belles Arts de Barcelona prengué el nom d'Escola Superior d'Arts, Indústries i Belles Arts. Al 1924, es denominà Escola d'Arts i Belles Oficis.

Dels intents de Prat de la Riba per a reformar l'Escola de "lotja, deficient en molts aspectes, i donar als ensenyaments artístics un caire més d'acord amb les noves tendències, així com de l'obra de la Generalitat en aquest camp, ~~ens n'ocuparem~~ <sup>me n'ocuparé</sup> als capítols corresponents.

Les ensenyances agrícoles. - L'ensenyament agrícola, amb molta menys tradició que les ensenyances industrials, mercantils o artístiques, es trobava en una situació d'abandó total al començament del segle XX. Les Escoles Provincials d'Agricultura, foren creades pel R.D. del 4 de gener de 1907, unificant els estudis que des del 1887 tenien lloc a les Granjes-Escoles Agrícoles. Aquesta situació continuà fins que la Diputació de Barcelona i la Mancomunitat decidiren la creació de centres docents i de capacització professional a tots els nivells.

L'Escola agrícola de Fortianell, dependent de la Dipu-

NOTES CAPÍTOL XVI

- 1) Aixó no vol dir que menystinguem el món social, <sup>perquè</sup> ~~des~~ al llarg d'aquest ~~i~~ <sup>capítol</sup> en els capítols on s'estudia la II<sup>a</sup> República, parlem, més d'una vegada, d'aquesta qüestió.
- 2) La República a més del "Instituto Escuela" de Madrid, el del Parc de la Ciutadella i els altres creats a Madrid i Barcelona, establí per un Decret del 2 de març de 1932 els "Instituto Escuela" de València i Sevilla; previament el Decret del 17 de febrer d'aquest mateix any havia establert les bases per a la creació de l'Institut Escola de Màlaga al col·legi dels jesuïtes de Miraflores de Pala.
- 3) Els Instituts Escola Ausias March i Pi i Margall quedaven radicats als edificis del jesuïtes de Sarrià i del Carrer Roselló, 233, respectivament. L'Institut Albéniz de Badalona en una magnífica torre, Can Pi i Gibert, rodejada de bosc i jardí.
- 4) Podeu observar la poca importància atorgada a l'ensenyament tècnic, fet que contrasta amb la preocupació de la Generalitat, principalment en el període de guerra, envers aquest sector de l'ensenyança.
- 5) Respecte l'obra de Filiberto Villalobos podeu consultar, també, els capítols XIV i XVII, especialment la nota 7, pàgs. 631-632 de l'expressar capítol XIV.

- 6) Plà Villalobos. Assignatures:

Primer Curs: Llengua espanyola i Literatura. Geografia i Història, Matemàtiques, Nacions de Ciències Físico-naturals, Francés i ~~Di-~~ buix.

Segon curs: Les mateixes assignatures que el curs anterior.

Tercer curs: Les mateixes assignatures amb la salvetat que s'inclouen a les Ciències Físico-Naturals coneixements especials de

Física i Química.

No incloem periodicitat ~~deles~~<sup>car</sup> com podeu observar l'enseny-  
 ça tenia un caràcter totalment cíclic, les diferències no es dona-  
 ven per any sinó per cicle educatiu.

Quart curs: Llengua espanyola i Literatura, Geografia i Història,  
 Matemàtiques, Física i Química, Ciències Naturals, Francés i Lla-  
 tí.

Cinqué curs: Les mateixes assignatures que el quart, suprimint,  
 però, el francès.

Sisé curs: Llengua espanyola i Literatura, Geografia i Història,  
 Filosofia i Ciències Socials, Matemàtiques, Ciències naturals,  
 Física i Química, Llatí i Anglès o Alemany.

Seté curs: Les mateixes assignatures que el curs anterior, supri-  
 mint la Física i Química i el Llatí.

Allà on fos possible, hom preveïa per als cursos sisé  
 i seté la creació de càtedres de grec.

Les línies metodològiques del nou plà foren publicades  
 el 29 de setembre, incidint, sobretot, en la importància dels mè-  
 todes experimentals, els treballs de laboratori, l'observació di-  
 recta de la natural, l'autoformació, etc.

Per a comprendre la racionalitat del plà Villalobos,  
 comparativament amb els plans anteriors, podeu consultar les notes  
 3 i 7 del Capítol XIV, pags 733 i 735 respectivament. Podeu ob-  
 servar, també, que el Plà Villalobos es manifestava molt conser-  
 vador respecte al llatí, tema de controvèrsia al llarg de tot el  
 segle XX; hom argumentava, generalment, que dos cursos de llatí  
 no servien per a res, una de dues o s'havia d'ensenyar més llatí  
 o s'havia de suprimir totalment.

- 7) Una vegada més, les dretes rebaixaven el paper del mestre d'ensenyança elemental, vigoritzat, en certa manera, per Marcel·lí Domingo. La premsa dretana arremetia contra aquesta idea del mestre amb formació universitària i especialització i sobretot, contra el sistema coeducatiu adoptat en els centres de formació del magisteri. En altres capítols, insistiré novament sobre aquesta qüestió.
- 8) Com ja assenyalàvem al capítol anterior, els llicenciats segons la R.O. del 15 de maig de 1915, podien formar part del Tribunal examinador dels centres col·legiats on estessin contractats, amb veu i vot. Les O.M. del 19 d'abril i 12 de maig del 1934, es mantenien en la mateixa postura, en canvi el Decret del 29 d'agost tot i reconèixer el dret d'intervenció negava el dret de vot. Sota la pressió dels diputats de la C.E.D.A., Joaquim Dualde que havia substituït a Villalobos, atorgava a l'ensenyança col·legiada els mateixos drets que abans. Cal tenir en compte que Filiberto Villalobos havia dimitit per resistir-se a atorgar més drets a l'ensenyança privada, que, amb les noves condicions polítiques, anava recuperant el terreny perdut durant el primer bienni.
- 9) Aquest pla anava destinat exclusivament a donar facilitats als treballadors per aconseguir el títol de batxiller, però mantenia íntegra l'estructura. El C.E.N.U., en canvi, aprovava un pla partint de bases totalment diferents.
- 10) Pla d'Estudis dels Instituts Obrers de Segon Ensenyament:

| Assignatures              | Periodicitat setmanal: HORES |              |              |               |
|---------------------------|------------------------------|--------------|--------------|---------------|
|                           | 1er Semestre                 | 2on Semestre | 3er Semestre | 4art semestre |
| Llengua i Literatura esp. | 6                            | 6            | 3            | 3             |
| Francés                   | 6                            | 6            | 3            | Lect          |
| Ciències Naturals         | 3                            | 6            | 3            | 3             |

|                           |    |    |    |    |
|---------------------------|----|----|----|----|
| Ciències Físico-Químiques | -  | 3  | 6  | 3  |
| Matemàtiques              | 6  | 6  | 6  | 3  |
| Geografia i               | 3  | 3  | -  | -  |
| Història                  | 0  | 3  | 3  | 3  |
| Economia                  | -  | -  | 3  | 3  |
| Dibuix                    | 6  | -  | -  | -  |
| Anglès                    | -  | -  | 6  | 3  |
| Especialitats             | -  | -  | -  | 9  |
| Hores setmanals           | 30 | 33 | 33 | 30 |
| =====                     |    |    |    |    |

El primer semestre començava el 15 de juny i acabava el 15 de desembre i el segon semestre durava del 15 de gener al 15 de maig. El tercer i quart semestres es repetien l'any següent a les mateixes dates que el primer i el segon.

Com podeu comprovar, el pla no pecava d'originalitat.

- 11) Cf.- Joaquim Xirau, Manuel B. Cossio y la educación en España. . opus citat, pag. 218.
- 12) Al Capítol XXXII, on s'estudia "El Pensament Escolar de Filiació Republicana" intentarem explicar més detalladament els esquemes escolars<sup>a</sup> que fem referència.
- 13) Tornarem a insistir sobre els continguts i les formes adoptades als Instituts Escola, als capítols XXVII, XXXIII i a la novena part dedicada a Documents Escolars.
- 14) Com diu Xirau: ". . . es preciso establecer un primer período común, el más largo, para todos los alumnos. Su programa se hallará constituido por aquellos asuntos que en la actualidad son considerados generalmente como el bagaje necesario de todo hombre culto; un segundo período, más corto, en el cual sin abandonar por com-

pleto los demás asuntos, se inicie gradualmente un predominio de aquellos que libremente el alumno quiere cultivar en armonía con su interés, vocación y aptitudes. "Este sistema optativo debe fomentarse en gran escala, ofreciendo para ello gran número de asuntos y gran libertad, cada vez mayor ésta, según la edad y grado de formación de los alumnos, en cuando a la combinación de estudios que puedan elegirse."

Cf.- Joaquín Xirau. Bartolomé B. Cossio y la educación . . . opus citat, pag. 221.

Els ideòlegs republicans consideraven necessària l'existència d'un batxillerat professional o polítècnic, al qual se li atorgués la mateixa importància que al batxillerat tradicional.

15) Cf. - Joaquín Xirau. Bartolomé B. Cossio y la educación. . . opus citat. pag. 228.

16) Cf. Joaquín Xirau. Bartolomé B. Cossio y la educación. . . opus citat, pag. 228

17) Gràfic I.

Evolució del nombre d'Instituts, d'estudiants d'ensenyança mitja amb relació percentual d'alumnes masculins i femenins al conjunt de l'Estat espanyol, durant el període 1930-1936.

| Any acadèmic. | Nombre Instit. | Alumnes mascul. | %    | Alumnes femenins | %    | Total d'alumnes |
|---------------|----------------|-----------------|------|------------------|------|-----------------|
| 1930-31       | 94             | 64.959          | 85,4 | 11.115           | 14,6 | 76.074          |
| 1931-32       | 80             | 81.771          | 77,4 | 23.878           | 22,6 | 105.649         |
| 1932-33       | 93             | 83.940          | 73,2 | 30.705           | 26,8 | 114.645         |
| 1933-34       | 111            | 92.854          | 71,- | 37.898           | 29,- | 130.752         |
| 1934-35       | 97             | 84.759          | 67,8 | 40.196           | 32,2 | 124.775         |
| 1935-36       | 97             | 85.413          | 68,4 | 39.487           | 31,6 | 124.900         |



Font:

-Anuario Estadístico de España, 1951. pag. 775.

Aquestes dades són incompletes ~~parquè~~ perquè no hi figuren els Instituts Elementals i Locals, percentualment poc importants com podreu veure al gràfic II.

Podeu notar l'augment del percentatge d'estudiantat femení i el fre que suposà el bienni negre. <sup>Cal pensar</sup> ~~Hom ha cregut~~ que la nova estratègia adoptada per l'Església, incidí sobre el nombre totals d'estudiants de batxillerat; segons sembla, els col·legis religiosos, oferien una ensenyança al marge de l'estructura oficial, sempre i quan els pares no ho demanessin d'una forma expressa.

Gràfic II.

Nombre d'alumnes d'ensenyament oficial, col·legiat, lliure i total, masculins i femenins matriculats als diferents Instituts de Catalunya, durant el curs 1932-33. Hi figuren, també, els totals de les províncies catalanes, de Catalunya i de l'Estat espanyol.

| GRÀFIC II                               | Noies  | Noies  | Total  | Noies  | Total | Noies  | Total  | Noies  | Total  | Noies  | Total         |
|-----------------------------------------|--------|--------|--------|--------|-------|--------|--------|--------|--------|--------|---------------|
| Baltes                                  | 838    | 348    | 1.331  | 1.795  | 31    | 1.826  | 2.200  | 866    | 3.066  | 4.828  | 1.445 6.273   |
| Maragall                                | 136    | 150    | 286    | 125    | 51    | 176    | 1.112  | 546    | 1.658  | 1.373  | 747 2.120     |
| Institut Escola                         | 137    | 144    | 281    | --     | --    | --     | --     | --     | --     | 137    | 144 281       |
| Manresa                                 | 129    | 41     | 170    | --     | --    | --     | 225    | 44     | 269    | 354    | 85 439        |
| Total Provincia de Barcelona            | 1.235  | 383    | 2.118  | 1.920  | 82    | 2.002  | 3.537  | 1.456  | 4.993  | 6.692  | 2.421 9.113   |
| Girona                                  | 204    | 125    | 329    | --     | --    | --     | 381    | 95     | 476    | 585    | 220 805       |
| Figueres                                | 126    | 27     | 153    | --     | --    | --     | 214    | 74     | 288    | 340    | 101 441       |
| Total Provincia de Girona               | 330    | 152    | 482    | --     | --    | --     | 595    | 169    | 764    | 925    | 321 1.246     |
| Lleida                                  | 361    | 129    | 490    | 36     | 36    | 36     | 530    | 173    | 703    | 927    | 302 1.229     |
| Tarragona                               | 291    | 104    | 395    | --     | --    | --     | 486    | 138    | 624    | 777    | 342 1.019     |
| Reus                                    | 163    | 71     | 234    | --     | --    | --     | 129    | 67     | 196    | 292    | 138 430       |
| Tortosa                                 | 132    | 51     | 183    | --     | --    | --     | 231    | 53     | 284    | 363    | 104 467       |
| Provincia de Tarragona                  | 586    | 226    | 812    | --     | --    | --     | 846    | 258    | 1.106  | 1.432  | 484 1.916     |
| Total Catalunya                         | 2.512  | 1.390  | 3.902  | 1.956  | 82    | 2.038  | 5.508  | 2.056  | 7.564  | 9.976  | 3.528 13.504  |
| Total Espanya, excepte Inst. Elementals | 26.566 | 11.398 | 38.464 | 11.613 | 889   | 12.502 | 45.761 | 17.918 | 63.679 | 83.940 | 30.705 44.645 |
| Instituts Elementals                    | 1.578  | 621    | 2.199  | 49     | 54    | 54     | 4.526  | 1.574  | 6.100  | 6.153  | 2.200 8.353   |
| Total Espanya                           | 28.144 | 12.519 | 40.663 | 11.662 | 894   | 12.556 | 50.287 | 19.492 | 69.779 | 90.093 | 32.905 12.998 |

| GRÀFIC II                               | Noies  | Noies  | Total  | Noies  | Total | Noies  | Total  | Noies  | Total  | Noies  | Total         |
|-----------------------------------------|--------|--------|--------|--------|-------|--------|--------|--------|--------|--------|---------------|
| Baltes                                  | 838    | 348    | 1.331  | 1.795  | 31    | 1.826  | 2.200  | 866    | 3.066  | 4.828  | 1.445 6.273   |
| Maragall                                | 136    | 150    | 286    | 125    | 51    | 176    | 1.112  | 546    | 1.658  | 1.373  | 747 2.120     |
| Institut Escola                         | 137    | 144    | 281    | --     | --    | --     | --     | --     | --     | 137    | 144 281       |
| Manresa                                 | 129    | 41     | 170    | --     | --    | --     | 225    | 44     | 269    | 354    | 85 439        |
| Total Provincia de Barcelona            | 1.235  | 383    | 2.118  | 1.920  | 82    | 2.002  | 3.537  | 1.456  | 4.993  | 6.692  | 2.421 9.113   |
| Girona                                  | 204    | 125    | 329    | --     | --    | --     | 381    | 95     | 476    | 585    | 220 805       |
| Figueres                                | 126    | 27     | 153    | --     | --    | --     | 214    | 74     | 288    | 340    | 101 441       |
| Total Provincia de Girona               | 330    | 152    | 482    | --     | --    | --     | 595    | 169    | 764    | 925    | 321 1.246     |
| Lleida                                  | 361    | 129    | 490    | 36     | 36    | 36     | 530    | 173    | 703    | 927    | 302 1.229     |
| Tarragona                               | 291    | 104    | 395    | --     | --    | --     | 486    | 138    | 624    | 777    | 342 1.019     |
| Reus                                    | 163    | 71     | 234    | --     | --    | --     | 129    | 67     | 196    | 292    | 138 430       |
| Tortosa                                 | 132    | 51     | 183    | --     | --    | --     | 231    | 53     | 284    | 363    | 104 457       |
| Provincia de Tarragona                  | 586    | 226    | 812    | --     | --    | --     | 846    | 258    | 1.106  | 1.432  | 484 1.916     |
| Total Catalunya                         | 2.512  | 1.390  | 3.902  | 1.956  | 82    | 2.038  | 5.508  | 2.056  | 7.564  | 9.976  | 3.528 13.504  |
| Total Espanya, excepte Inst. Elementals | 26.566 | 11.398 | 38.464 | 11.613 | 889   | 12.502 | 45.761 | 17.918 | 63.679 | 83.940 | 30.705 44.645 |
| Instituts Element.                      | 1.578  | 621    | 2.199  | 49     | 54    | 54     | 4.526  | 1.574  | 6.100  | 6.153  | 2.200 8.353   |
| Total Espanya                           | 28.144 | 12.519 | 40.663 | 11.662 | 894   | 12.556 | 50.287 | 19.492 | 69.779 | 90.093 | 32.905 12.998 |

# GRAPHIC III

|                                    | OFFICIAL |      | COLLEGIAT |      | LLIURE |      | TOTAL |      | OTIC  | COL.1. | LLIURE |
|------------------------------------|----------|------|-----------|------|--------|------|-------|------|-------|--------|--------|
|                                    | 1        | 2    | 1         | 2    | 1      | 2    | 1     | 2    |       |        |        |
| Balmes                             | 60,33    | 39,6 | 98,3      | 1,7  | 21,7   | 21,3 | 77,0  | 23,0 | 22,0  | 29,1   | 48,9   |
| Maragall                           | 47,6     | 52,4 | 71,0      | 29,0 | 67,0   | 33,0 | 64,8  | 35,2 | 13,5  | 8,3    | 78,2   |
| Institut Escola                    | 48,7     | 51,3 | 99,0      | 0,0  | --     | --   | 48,7  | 51,3 | 100,- | 0,-    | 0,-    |
| Manresa                            | 75,9     | 24,1 | --        | --   | 83,6   | 16,4 | 80,6  | 19,4 | 38,7  | 0,-    | 61,3   |
| Total Prov.Barç.                   | 58,3     | 41,7 | 95,9      | 4,1  | 70,8   | 29,2 | 73,4  | 26,6 | 23,2  | 22,-   | 54,7   |
| Girona                             | 62,0     | 38,0 | --        | --   | 80,0   | 20,0 | 72,7  | 27,3 | 40,9  | --     | 59,1   |
| Figueres                           | 82,3     | 17,7 | --        | --   | 74,3   | 25,7 | 77,1  | 22,9 | 34,7  | --     | 65,3   |
| Total Prov.Girona                  | 68,5     | 31,5 | --        | --   | 77,9   | 22,1 | 74,2  | 25,8 | 38,7  | --     | 61,3   |
| Lleida                             | 73,7     | 26,3 | 100,-     | 0,-  | 75,4   | 24,6 | 75,4  | 24,6 | 39,9  | 2,9    | 57,2   |
| Tarragona                          | 73,7     | 26,3 | --        | --   | 77,9   | 22,1 | 76,2  | 23,8 | 38,7  | --     | 61,2   |
| Reus                               | 69,6     | 30,4 | --        | --   | 65,8   | 34,2 | 67,9  | 32,1 | 54,4  | --     | 45,6   |
| Tortosa                            | 72,1     | 27,9 | --        | --   | 81,3   | 18,7 | 77,7  | 22,3 | 39,2  | --     | 60,8   |
| Prov.Tarragona                     | 72,2     | 27,8 | --        | --   | 76,6   | 23,4 | 74,7  | 25,3 | 42,4  | --     | 57,6   |
| Total Catalunya                    | 64,4     | 35,6 | 96,-      | 4,-  | 72,8   | 27,2 | 73,9  | 26,1 | 28,9  | 15,1   | 53,-   |
| Espanya excepte<br>Inst.Elementals | 69,1     | 30,9 | 92,9      | 7,1  | 71,9   | 28,1 | 73,2  | 26,8 | 33,5  | 10,9   | 55,6   |
| Instituts Element.                 | 71,7     | 28,3 | 90,7      | 9,3  | 74,2   | 25,8 | 73,7  | 26,3 | 26,3  | 0,7    | 73,0   |
| Total Espanya                      | 69,2     | 30,7 | 92,8      | 27,2 | 72,1   | 27,9 | 73,2  | 28,8 | 33,1  | 10,2   | 56,7   |

1) Masculí

2) Femení

## Gràfic III.

Percentatges d'estudiants masculins i femenins a l'ensenyament oficial, col·legiat, lliure i total i percentatges dels totals de cadascuns d'aquests tipus d'ensenyança respecte al total de l'ensenyament mitjà, als diferents Instituts de Catalunya i al total de les províncies catalanes, de Catalunya i d'Espanya, en el Curs 1932-33.

Deals gràfics II i III i tenint en compte els gràfics V i VI del capítol anterior que expressen els mateixos conceptes durant el període liberal i l'època de la Dictadura, podem arribar a les conclusions següents:

Els canvis que s'operen, els anys posteriors al curs 1932-33, no aporten masses novetats, ni resulten massa espectaculars, malgrat els esforços del Govern Republicà. El percentatge d'ensenyament oficial, es mantindrà pràcticament igual amb unes taxes irrisòries tot i que l'augment del nombre d'alumnes fou molt més important que en èpoques anteriors. Així com entre 1914 i 1927 l'augment d'alumnat oficial fou a Catalunya i Espanya de 400 i 3.400 alumnes, entre 1927 i 1932 fou de 1.800 i 21.000 respectivament.

Malgrat el nou clima gens propici per a l'ensenyament religiós, quasi sinònim d'ensenyament col·legiat, aquest es va mantenir numèricament, però disminuï percentualment; val a dir que a Barcelona ciutat, continuà tenint força importància.

L'augment del nombre de noies que estudiaven el batxillerat fou imperceptible a l'ensenyança col·legiada, només un 2,5% dels estudiants femenins procedien d'aquests centres, característica que ja indicàvem anteriorment.

El màxim augment percentual d'ensenyança femenina es produí a l'ensenyament oficial. Així com el nombre d'alumnes d'ensenyament oficial era un 25% del total, el de noies vorejava el 40%.

~~Annex IV.~~